

VI. Konferenciakötet

A pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett konferencia előadásai

VI. Konferenciakötet

A pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett
konferencia előadásai

Conference proceedings Volume 6.

The collection of the presentations of the conference organized for
the students of the Doctoral School of the University of Pécs,
Faculty of Law

**Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori
Iskola
Pécs, 2024.**

VI. Konferenciakötet

A pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett konferencia
előadásai

Szerkesztőbizottság:

Bendes Ákos László
Gáspár Zsolt
Gáti Balázs
Joó Patrik Zsolt
Projics Nárcisz
Ripszám Dóra
Tóth Dávid

Kiadja: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori
Iskola

7622 Pécs, 48-as tér 1.

Felelős Kiadó: Prof. Dr. Fábíán Adrián dékán

ISBN: 978-963-626-274-7

Minden jog fenntartva.
© Szerzők, Szerkesztők

Tartalomjegyzék

Előszó	5
--------------	---

Magyar nyelvű tanulmányok

Ázsoth Szilvia - A zaklatás büntetőjogi tényállásának történeti fejlődése, valamint a sértettek eszközei az elkövető eredményes felelősségre vonása érdekében	7
D. Horváth Vanessza – Szemléletformálás büntetés által? A büntetőeljárás lehetőségei az állatkínzó fiatalemberrel szemben az értékközvetítés jegyében	15
Erb Dániel – Pénzügyi nyomásra elkövetett gazdasági bűncselekmények.....	25
Fekete Gábor - Az új iratkézbiztosítási rendelet nyelvhasználati szabályai.....	32
Fekete Kristóf Benedek – Földforgalmi spekuláció.....	43
Mitrovics Zoltán -Fogvatartottak társadalmi reintegrációját segítő jogintézmények, programok.....	65
Petz Éva –A stigmatizáció, mint kriminogén faktor	77
Projics Nárcisz– A jogos védelem intézményének fogalmi elemei és alapvető kérdései.....	92
Projics Nárcisz – A perfelvételi szak szerepe és tartalma az osztott perszerkezetben	102
Takács Ildikó - A kibertér fogalmi meghatározásának sokszínűsége	113

Idegen nyelvű tanulmányok

Balázs Srankó – Ákos Bendes - Gesetzliche Regulierung des E-Sports.....	124
István Hottó – Herausforderungen der Gesundheitskrise für die Gesetzgebung	134
István Hottó – The significant aspects of international adoption	152
Sabastian Muthuka Katungati - Social Economic Determinants of Child Trafficking in Kenya: A Case of Busia County	166

Előszó

2023. november 23.-án került megrendezésre a pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett VI. Konferencia. A konferencia online formában valósult meg a Microsoft Teams platformján keresztül.

23 előadó ismertette kutatási eredményeit, akiknek lehetőséget biztosítottunk, hogy ebbe a kötetbe publikáljanak. A konferencia három szekcióra volt felosztva az előadások magyarul, angolul és németül hangzottak el. A jogtudomány szinte valamennyi területe érintve volt a kutatásokban.

A konferenciakötetbe végül 14 lektorált tanulmányt fogadott be a szerkesztőbizottság.

Örömünkre szolgál, hogy a konferencia iránti érdeklődés immár hatodik éve is töretlen. Bízunk abban, hogy a konferencia és a hozzá kapcsolódó konferenciakötet hozzájárul a doktoranduszok tudományos munkásságához. Ezúton is köszönjük valamennyi szerzőnek, résztvevőnek, lektornak és szerkesztőnek a munkáját!

Tóth Dávid Szerkesztő

Magyar nyelvű tanulmányok

Ázsoth Szilvia* - A zaklatás büntetőjogi tényállásának történeti fejlődése, valamint a sértettek eszközei az elkövető eredményes felelősségre vonása érdekében

Lektorálta: Dr. habil. Nagy Zoltán András Ph.D.

Absztrakt

A zaklatás a mindennapi életben nagyon gyakran előforduló, a sértett számára minden tekintetben megterhelő cselekmény. A gyakoriságát alátámasztják a bűnügyi statisztikai adatok is, miszerint a zaklatás az egyik leggyakrabban elkövetett bűncselekmény Magyarországon. Megállapítható továbbá, hogy számos olyan eset is előfordul, amikor megvalósulnak a zaklatás elkövetési magatartásai, mégis akadályokba ütközik az elkövető felelősségre vonása. Sőt olyan esetekkel is találkozhatunk mindennapjainkban, hogy magunk is követünk el zaklató cselekményeket, anélkül, hogy tudnánk róla. Csak az elmúlt években nagyjából azonos számú büntetőeljárást indítottak meg a hatóságok e bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanújával, de volt olyan év is, mint például a 2021-es év, amikor a regisztrált esetek száma országos szinten 4800 fölé emelkedett.

Kulcsszavak: zaklatás, háborgatás, rendszeres, tartós, prevenció, bizonyítás elősegítése, statisztikai adatok

1. Bevezető

A zaklatás elkövetésének gyakori okát megtalálhatjuk a széles körűen szabályozott elkövetési magatartásokban, az emberi kapcsolatokban, az elkövetők mentális állapotában, a konfliktusok kezelésének nem megfelelően megválasztott stratégiájában. A tanulmány statisztikai adatokat részletező fejezetében látni fogjuk, hogy a legtöbb esetben a sértettek életkora 25-59 év között van, valamint azt is megállapíthatjuk majd, hogy sajnos a gyermekeket és a fiatalokat, tehát a 18 év alattiakat is gyakran érik zaklatások, és a kiskorúak védelme kiemelt jelentőséggel bír melyek eredményes kezelése elsőrendű feladat kell, hogy legyen a társadalom, a jogalkotók, a jogalkalmazók, az oktatásban résztvevők, valamint a szülők számára, hiszen ők vannak a legkiszolgáltatottabb helyzetben, nehezebben tudják feldolgozni a velük történeteket, sőt számos esetben korukból kifolyólag még nem képesek felismerni, hogy mi is történik és azt főképp nem tudják meghatározni, hogyan kezeljék. Ebben a korban a szülők feladata, hogy átfogó ismeretekkel rendelkezzen a zaklatás témakörét illetően, hiszen csak teljeskörű ismeretek birtokában tudnak adott esetben körültekintően és alaposan eljárni. A tanulmányban ismertetésre kerül néhány olyan sértettek számára rendelkezésre álló eszköz, melyekkel a nyomozó hatóságok munkáját hatékonyabbá és gyorsabbá tehetik az elkövető eredményes felelősségre vonása érdekében. Tanulmányomban kísérletet teszek a zaklatás alapesetének

*PhD - hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék.

történeti fejlődésének levezetésére, valamint igyekszem néhány hasznos tanácsot megfogalmazni, mellyel a sértettek elősegíthetik a zaklató eredményes felelősségre vonását.

2. A zaklatás hazai szabályozásának előzményei röviden

A zaklatás törvényi szintű megjelenése nem csupán a kizárólag a Büntető Törvénykönyvünk sajátja. A következőkben a legfontosabb vonatkozó jogszabályi hátteret szeretném bemutatni. A vizsgálathoz a zaklatás jogi tárgyából érdemes kiindulni, ami nem más, mint az emberi méltóság egyik összetevője, a magánszférához való jog.¹ Nézzük elsőként hazánk jogrendszerének alapját, az Alkotmányt, majd a későbbiekben természetesen annak a hatályos Alaptörvényünkben található rendelkezéseit. A Magyar Köztársaság Alkotmányának 8. § (1) bekezdésében foglaltak szerint hazánk elismeri „az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait”, továbbá elsőrendű kötelezettségének tekinti ezek tiszteletben tartását és védelmét.²

Magyarország Országgyűlése által 2011. április 18. napján elfogadott Alaptörvény VI. cikke álláspontom szerint még viszonylag kevésbé átfogóan deklarálta a magánszférához való jog tartalmát,³ amit később az Alaptörvény 2018. június 20. napján elfogadott 7. számú módosításának 4. cikke⁴ lényegesen kibővített és pontosított. Ennek értelmében a jelenleg hatályos Alaptörvényünk Szabadság és Felelősség fejezetének VI. cikk (1) bekezdése úgy fogalmaz, hogy *”Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. A véleménynyilvánítás szabadsága és a gyülekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével.”*⁵

Megállapítható tehát, hogy az állam alkotmányjogi kötelezettsége is a személyek egymással szembeni zaklató magatartásával szembeni fellépés és az előfordulásuk visszaszorítása.⁶

Továbbá az Alkotmánybíróság az 56/1994. (XI. 10.) AB határozatában egyértelműen fejezte ki álláspontját, mikor úgy fogalmaz, hogy a „magánszférához való jogot” az Alkotmány konkrét, szubjektív alapjogként nem nevezi meg, de a magánélet szabadságához való jog kétségkívül az egyén autonómiájának védelmére szolgáló olyan alapjog, amely az ember veleszületett méltóságából ered, amelynek tehát az általános személyiségi jog — az emberi méltósághoz való jog — szubszidiárius alapjoga.”⁷

¹ Tóth Mihály, Nagy Zoltán, *Magyar Büntetőjog Különös rész.* Budapest: Osiris Kiadó, 2014. p.184.

² 1949. évi XX. törvény

³ Magyarország Alaptörvénye 2011. április 18. napján hatályos állapota

⁴ Magyarország Alaptörvényének hetedik módosítása (2018. június 28.)

⁵ Magyarország Alaptörvénye

⁶ Gelányi Anikó, *A zaklatás bűncselekményének jellemzése, különös tekintettel annak telekommunikációs eszköz útján történő megvalósítására* (JURA, 2010/2., pp. 193-200.)

⁷ 56/1994. (XI. 10.) AB határozat

A zaklatás fogalmának meghatározását illetően az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Ebktv.) 10. § (1) bekezdésében egyértelműen találunk iránymutatást, miszerint *„zaklatásnak minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek a 8. §-ban meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása.”*⁸

A fentiekben leírtakra figyelemmel összefoglalva megállapítható, hogy a jogalkotó a magánszféra megsértésének eseteit már régóta igyekszik több oldalról is szabályozni, melyből egyértelműen arra lehet következtetni, hogy a zaklatás a társadalom egészét érintő olyan cselekmények sorozata, mely hatékony kezelésének és megelőzésének biztosítása fokozott figyelmet és körültekintést igényel az átfogó jogi szabályozás mellett

3. A zaklatás büntetőjogi szabályozásának története

A zaklatás büntetőjogi szabályozásának alapvetően preventív okai voltak, mégpedig az, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján a zaklató magatartások egy idő után eskalálódnak, fenyegetőbbek lesznek és gyakran fordulnak át erőszakos magatartásokba. Tehát ennek alapján a jogalkotó preventív szándéka az volt, hogy előrehozza a büntetőjogi védelmet és már a zaklató magatartások megjelenésénél biztosítson védelmet a sértettek számára.⁹ A zaklatás büntetőjogi tényállása 2008. január 01. napja óta része a büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénynek (a továbbiakban: Btk.), tehát a zaklatás vétsége azóta minősül büntetendő magatartásnak, melyet az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi CLXII. törvény 4.§-a iktatott be a Btk. 176/A. §-ába.¹⁰

Nézzük meg kicsit közelebbről a tényállást. A Btk. 176/A. § (1) bekezdése értelmében tehát *„aki abból a célból, hogy mást megfélemlítsen, vagy más magánéletébe, illetőleg mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon, rendszeresen vagy tartósan mást háborgat, így különösen mással, annak akarata ellenére telekommunikációs eszköz útján vagy személyesen rendszeresen kapcsolatot teremteni törekszik, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”*¹¹

Fentiekre figyelemmel a 176/A. § (1) bekezdésében a „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” megfogalmazásból tudjuk, hogy a zaklatás ezen alapesete szubszidiárius bűncselekményként került szabályozásra. Ez annyit jelent egyszerűen megfogalmazva, hogy az elkövetőt zaklatás vétsége miatt akkor lehet felelőségre vonni, ha egy évnél súlyosabban minősülő bűncselekményt is megvalósít. A zaklatás bűncselekménye magánindítványra büntetendő, így természetesen az eredményes felelőségre vonáshoz szükséges még az, hogy a sértett az elkövető felelőségre

⁸ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

⁹ Tóth Mihály, Nagy Zoltán, *Magyar Büntetőjog Különös rész.* Budapest: Osiris Kiadó, 2014. p.184.

¹⁰ 2007. évi CLXII. törvény az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról

¹¹ 1978. évi IV. törvény a büntető törvénykönyvről

vonását kívánja, és tegye meg a feljelentést mihamarabb a rendőrségen. Kétségtelen, hogy ez az utóbbi feltétel teljesítése nem könnyű feladat és nagy fájdalmat okoz a sértettek számára. Éppen ez az egyik oka annak, hogy olyan magas a bűncselekmény látenciája, hiszen a sértettek teljesen érthető okokból félnek a hatósághoz fordulni, ahol be kell számolniuk az őket ért sérelmekről, melyek gyakran nagyon kellemetlen élmények újbóli felidézéséhez, átéléséhez vezetnek. Számolniuk kell azzal, hogy részt kell venniük az eljárásban, újra szembe kell nézniük a zaklatóval és tetteivel, okkal merül fel a sértettek újra traumatizálódásának veszélye is. Nagyon gyakran előfordul az is, hogy a sértett összegyűjti minden erejét, bátorságát, és rászánja magát, hogy feljelentést tegyen, ám fél a feljelentés megtételét követő időszakról. Ennek több oka is lehet, többek között az, hogy a zaklató alapvetően is erőszakos személyiség (ideértve a fizikai és pszichikai erőszakos jellemvonásokat is), valamint találkoztam olyan esettel is, amikor a sértett nem is feltétlenül a zaklatótól félt közvetlenül, hanem annak családjától, kapcsolataitól, ami ahhoz vezetett, hogy végül nem tette meg a feljelentést. Nézetem szerint az elkövető felelősségre vonás tekintetében ez az egyik olyan kritikus pont, ahol eldől, hogy a zaklató magatartása büntetlenül marad-e avagy sem.

Fentiek értelmében tehát a törvény büntetni rendeli, ha valaki egy másik személyt tartósan vagy rendszeresen háborgat. A teljesség igényére tekintettel ezen három fogalom (háborgat, rendszeres, tartós) rövid jellemzése elengedhetetlen. A háborgatás kifejezés alatt értünk minden olyan magatartást, ami zavaró, zaklató jellegű. Tehát a törvény taxatívum nem határozza meg az ilyen jellegű háborgó magatartásokat, de közös jellemzőjük alapján ide tartozik minden olyan magatartás, ami alkalmas arra, hogy valakit a mindennapi életvitelében negatívan befolyásoljon. Ilyen háborgató magatartás lehet például, mikor egy párkapcsolat egyoldalú megszakítását követően a magát sértettnek érző fél elkezd rendszeresen követni volt párját, naponta több üzenetet küld neki, rendszeren hívogatja őt telefonon. A háborgatás egy -véleményem szerint - másik esetével gyakran találkozhatunk, ha mondjuk egy társasházban élünk. Gondoljunk csak arra, amikor az egyik lakótársunk gyengéd érzelmeket táplál irányunkba, viszonzatlanul. Ennek következtében különböző indokokkal rendszeresen kopogtat az ajtón, a bejárati ajtó kilincse mögött gyakran hagy virágot, édességet, mikor elindulunk valahova a lakásunkból akkor „véletlenül” ő is pont akkor viszi le a szemetet és valamilyen ürüggyel próbálja felhívni magára a figyelmet. A technológiai eszközök, programok fejlődésének előrehaladtával pedig kétségtelenül nagyobb tere keletkezik a zaklató cselekményeknek. Rendszeresnek vagy tartósnak nevezünk egy cselekményt akkor, ha rövid időközönként többször előfordul vagy, ha egy hosszabb időintervallumban folyamatosan megvalósul.¹²

Visszatérve a zaklatás tényállásának büntetőjogi szabályozásának történeti előzményeire, a következő állomásunk az Országgyűlés 2008. november 10-i ülésnapja lesz, amikor elfogadták a közrend, valamint az igazságszolgáltatás működésének védelme érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról szóló 2008. évi LXXIX. törvényt, melyben kiegészítették a zaklatás tényállását és bevonták

¹² Gál István László, *Magyar Büntetőjog Különös rész.* Budapest: Osiris Kiadó, 2023. pp.156-158.

a büntetni rendelt magatartások körébe a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekménnyel való fenyegetés látszatára való törekvést is.¹³

A következő fontos állomást az Országgyűlés 2010. december 13. napján elfogadott, az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CLXI. törvény 12. §-a jelentette, melyben lényegében a zaklatás minősített esetei kerültek bővítésre.¹⁴

Ezt követően a tényállás változatlan maradt és a 2010. évi tartalmával került át a jelenleg hatályos büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 222. §-ba.

2012. óta a zaklatás tényállása két alkalommal módosult. Első ízben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény módosításáról szóló 2018. évi XLIII. törvény 2. §-a által, ahol a 222. § (3) bekezdésében meghatározott sértettek és az elkövetők köre került a jelenlegi formájába, majd ezt követően a zaklatás tényállása egy újabb bekezdéssel bővült, mely a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi LXXIX. törvénynek köszönhető, azaz kibővült a tényállás egy újabb minősített esettel, melyben a jogalkotó a zaklatást súlyosabban büntetni rendeli a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére történő elkövetést.¹⁵

Ezt követően a zaklatás tényállása tartalmát tekintve a mai napig nem változott tovább, azaz a fentiekben felvázolt kronológiai sorrend alapján nyerte el végül a zaklatás a Btk. 222. §-ában jelenleg is megtalálható formáját.

4. A zaklatás a bűnügyi statisztikákban

A zaklatás rendelkezésre álló statisztikai adatait 2019. évtől vizsgáltam 2023-ig bezárólag.

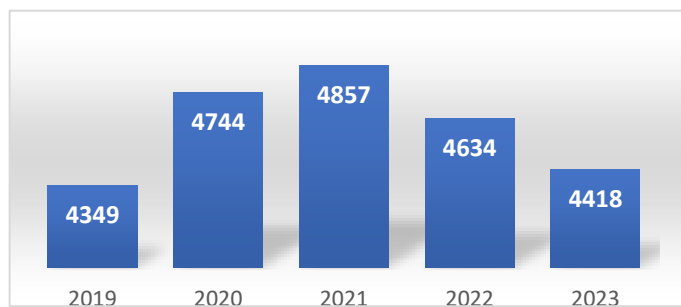
Szeretném hangsúlyozni, hogy az ebben a fejezetben feltüntetett adatok csupán az elérhető regisztrált eseteket tartalmazzák. Feltehetően a tényleges esetszám ennél jóval magasabb, különösen a zaklatás már említett magas látenciájára figyelemmel.

Ahogy az ábrán is látható 2019. évben országos szinten zaklatással összesen 4349 esetet regisztráltak, melyből a legtöbb eset fővárosunkban történt, ahol összesen 646 esetben indult eljárás zaklatás miatt. Az általam vizsgált 5 éves periódusban az esetek száma országosan 2021. évben volt a legmagasabb, ahol a 25-59 év közötti sértettek száma elérte a 3575 főt.

¹³ 2008. évi LXXIX. törvény

¹⁴ 2010. évi CLXI. törvény az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról

¹⁵ 2021. évi LXXIX. törvény a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról

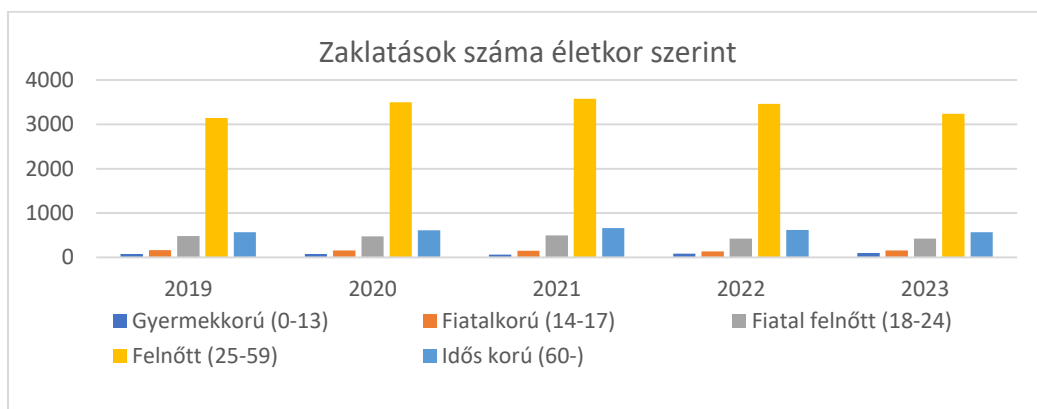

1.ábra: Zaklatások száma 2019-2023 között¹⁶

forrás: <https://bsrsp.bm.hu/>

A jelen tanulmányban tett korábbi megállapítást, miszerint az internetes eszközök segítségével, valamint a technológia fejlődésének előrehaladtával a zaklatások száma növekedni fog, a statisztikai adatok is alátámasztják. Sőt, az adatok világossá teszik azt a tényt is, hogy egyre több alkalommal válik kiskorú zaklatás áldozatává. Leszögezhetjük tehát, hogy habár zaklatások korábban is történtek, de az internet és a modern technika újabb lehetőségeket adott a zaklatóknak, hogy megkeserítsék áldozatuk mindennapjait.

A számomra az egyik nagyon sajnálatos adat 2023-ból származik, ahol 99 olyan esetet regisztráltak, melyben a sértettek életkora 0-13 év között volt, míg ez a szám 2021-ben összesen 66. Az alábbi diagramm hivatott szemléltetni a zaklatás sértettjeinek életkor szerinti megoszlását a 2019 és 2023. közötti időszakban.

2.ábra: Zaklatások száma életkor szerint 2019-2023 között¹⁷

forrás: <https://bsrsp.bm.hu/>

5. Mit tegyünk, ha zaklatnak?

Ez a kérdés feltehetően mindenki fejében megfordul mikor zaklatás áldozatává válik. Pár fontos arany szabályra hívja fel a figyelmet a Bíróság honlapján, amit érdemes

¹⁶ Az összesítő diagrammot a forráshely adatai alapján a szerző készítette

¹⁷ Az összesítő diagrammot a forráshely adatai alapján a szerző készítette

megfogadni annak érdekében, hogy az elkövetőt hatékonyabban felelősségre lehessen vonni cselekményeiért, valamint megállapítja azt is, hogy a fentiekben vázolt zaklatás alapesete nagyon gyakran valósul meg hazánkban, azon belül is a személyes indítékú zaklatás. Íme a 3 javasolt arany szabály: „Ne válaszolj! Ne vágj vissza! És mentsd a bizonyítékot!”.

Bakos Éva¹⁸, a Szegedi Törvényszék kollégiumvezető bírója felhívja a szülők figyelmét arra, hogy a gyermekek esetében nagy felelősség hárul a szülőkre, hiszen azon kívül, hogy a feljelentés megtételére az ő esetükben a törvényes képviselő jogosult, a problémát is tudniuk kell megfelelően kezelni, pontosabban támogatniuk kell a gyermeküket, bátorítaniuk kell arra, hogy beszéljenek a velük történekről.¹⁹ Egy érett gondolkodású személy esetében is lelkileg nagyon megterhelő a zaklató magatartása, így a gyermekek védelme a zaklatás valamennyi típusánál kiemelt jelentőségű, hiszen sokkal védtelenebbek, szorongóbban és zárkózottabbak is. A fokozottabb védelemre szorulóok közé sorolnám a valamilyen pszichológiai betegséggel élő személyeket is, figyelemmel arra, hogy általánosságban ők érzékenyebben reagálnak az őket érő külső, idegen hatásokra, mint korcsoportjukba tartozó társaik.

6. Összegzés

A tanulmány arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy hiába zajlanak a zaklató cselekmények szemünk előtt, ha a feljelentés hiánya miatt az eredményes felelősségre vonás nem történik meg, és az elkövető cselekménye „láthatatlan marad”. Figyelemmel arra, hogy egyre több kiskorú válik zaklatás áldozatává, fontosnak tartom, hogy minél szélesebb körűen tájékoztatva legyenek, mind a szülők, mind a gyermekek, akár iskolai kereteken belül egy osztályfőnöki óra alkalmával, ahol egy vagy több szakember segítséget nyújthat, ahol példákön keresztül bemutathatja a tárgyalt tényállás lehetséges eseteit, következményeit, a felelősségre vonás lehetőségeit és a már megtörtént esetekben pedig a kezelésének módszereit.

¹⁸ Bakos Éva, „Ne válaszolj! Ne vágj vissza! És mentsd a bizonyítékot!”- A zaklatás elleni védekezés arany szabályai, <https://birosag.hu/hirek/kategoria/magazin/ne-valaszolj-ne-vagj-vissza-es-mentsd-bizonyitekot-zaklatas-elleni>, letöltve: 2024.02.29.

¹⁹<https://birosag.hu/hirek/kategoria/magazin/ne-valaszolj-ne-vagj-vissza-es-mentsd-bizonyitekot-zaklatas-elleni>, letöltve: 2024.02.29.

Irodalomjegyzék

- Bakos Éva, „*Ne válaszolj! Ne vágj vissza! És mentsd a bizonyítékot!*”- A zaklatás elleni védekezés arany szabályai, <https://birosag.hu/hirek/kategoria/magazin/ne-valaszolj-ne-vagj-vissza-es-mentsd-bizonyitekot-zaklatas-elleni>, letöltve: 2024.02.29.
- Gelányi, Anikó. "A zaklatás bűncselekményének jellemzése, különös tekintettel annak telekommunikációs eszköz útján történő megvalósítására." *JURA* 2010/2.
- Gál, István László. *Magyar Büntetőjog Különös rész*. Budapest: Osiris Kiadó, 2023.
- Tóth, Mihály, – Nagy Zoltán. *Magyar Büntetőjog Különös rész*. Budapest: Osiris Kiadó, 2014.

D. Horváth Vanessza* – Szemléletformálás büntetés által? A büntetőeljárás lehetőségei az állatkínzó fiatalkorúval szemben az értékközvetítés jegyében

Absztrakt

Amint azt Margaret Mead megfogalmazta: „A legveszélyesebb, ami egy gyermeket érhet, nem más, mint hogy megkínoz egy állatot, és megússza büntetés nélkül.”¹ Az állatokkal való tudatos kegyetlenség figyelmeztető jele lehet a gyermek veszélyeztetettségének, így a beavatkozás kulcsfontosságú az erőszak körforgásának megakadályozása érdekében. Mindezek alapján álláspontom szerint indokolt az állatkínzás törvényi tényállását a fiatal elkövetőkre vonatkozó joganyag fényében megvizsgálni. Tanulmányomban a büntethetőségi korhatár, a büntetéskiszabás és az alternatív módszerek alkalmazása kapcsán felmerülő dilemmák bemutatására törekszem.

Kulcsszavak: állatkínzás, fiatalkorúak, gyermekvédelem, resztoratív módszerek, állatvédelem

1. Bevezető gondolatok

A gyerekkori állatbántalmazás komoly problémát jelent mind az egyén, mind pedig a társadalom szempontjából,² sőt, bizonyos esetekben büntetőjogi relevanciával is bírhat. Tanulmányom fókuszában azon esetek állnak, amikor az állatkínzó gyermek a cselekmény elkövetési módjából és az életkorából fakadóan büntetőeljárás szereplőjévé válik. Írásomban az alkalmazható alternatív módszerek – amelyek véleményem szerint egyben a nevelés lehetséges eszközei – kihangsúlyozására törekszem.

A tanulmány első részében az állatot megillető jogi védelem bemutatására, így a törvényi tényállásra és a speciális eljárásjogi szabályokra fókuszálok, ezt követően vizsgálom a témával összefüggése hozható gyermekvédelmi kérdéseket.

2. Az állat büntetőjogi védelme

2.1. A törvényi szabályozás és az életkor relevanciája

*PhD-hallgató, PTE-ÁJK, Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ Antropologist Margaret Mead: „One of the most dangerous things that can happen to a child is to kill or torture an animal and get away with it.” Idézi: J.Y. Smith: "Margaret Mead, Scholar, Anthropologist." Letöltve: 2024.02-10. <https://washingtonpost.com/archive/local/1978/11/16/>

² Vass Emília Anna, „Gyerekkori állatbántalmazás: Mi áll a jelenség háttérében, milyen kapcsolatban áll az interperszonális agresszióval és a mentális egészséggel?,” Letöltve: 2024.02-10. <https://pszich.u-szeged.hu>.

Általánosságban kiemelhető, hogy a közfelfogás az állatok jogi védelme körében az egyre magasabb védelmi igény irányába halad.³ Hazánkban az állatkínzás 2004 előtt Az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm.rendelet sorai között, a közrend elleni szabálysértések körében került szabályozásra.⁴ Hatályos törvénykönyvünk, a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban Btk.) a 244. § sorai között szabályozza az állatkínzás törvényi tényállását.

Figyelemmel a Btk. 16. § és a 105. § (1) bekezdésére, megállapítható, hogy a törvényi tényállást csak az merítheti ki, aki a cselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét betöltötte. Érdemes megjegyezni azonban, hogy 2010 – től kezdődően a statisztikai adatok szerint folyamatosan emelkedik azoknak az ügyeknek a száma, amikor gyermekkor akadályozza az állatkínzás miatti büntetőeljárás megindítását vagy lefolytatását.⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban Be.) 4. § (1) bekezdése szerint az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvédra üldözendő bűncselekmény miatt, így állatkínzás esetén is, megindítja a büntetőeljárást. Amennyiben azonban a tényállás felderítése során arra derül fény, hogy az állatkínzó személy életkorából fakadóan nem büntethető, a Be. 398. § (1) bekezdés d) pontja alapján az eljárást meg kell szüntetni.

2.2. Eljárásjogi dilemmák állatkínzás esetén

Noha a jogalkotó az állatkínzás büntetni rendeltsége által állást foglalt a gerinces állatokat megillető védelem fontossága mellett, a gyakorlatban számos olyan eset merül fel, amikor a büntetőeljárás eredményességét biztosító és az állat érdekét szolgáló szempontok összeütközésbe kerülnek.

A Btk. 72. § (1) bekezdése szerint el kell kobozni azt a dolgot, amire a bűncselekményt elkövették. Nehezen értelmezhető mind a közvélemény, mind pedig az állatvédelmi szakemberek számára, hogy e megfogalmazás szerint egy élőlény azonos megítélés alá esik a többi bűnjellel.⁶ A lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének, valamint az elkobzás végrehajtásáról szóló 11/2013. (V.8.) IM–BM–PM együttes rendelet 66. § (3) bekezdése szerint az adott bűncselekmény tárgyát képező állatot is le kell foglalni. Az állat rehabilitációja, szakszerű ellátása, bár elengedhetetlen lenne az állatjólét védelme érdekében, nincs rögzítve, hol és miképp valósulhat meg. A lefoglalt állat a bűnjelkezelőhöz nem szállítható be, annak elhelyezéséről a fentebb nevezett rendelet 66. § (4) bekezdése szerint állatkínzás, orrvadászat, orvhalászat és tiltott állatviadal szervezése bűncselekmények miatt indult eljárások esetén a lefoglalás helye szerint illetékes megyei (fővárosi) állat – egészségügyi és élelmiszerellenőrző állomás, míg természetkárosítás esetén a lefoglalás helye szerint illetékes nemzeti park

³ Ambrus István, „Az állatkínzás bűncselekményének jogi tárgyai, egyes dogmatikai kérdései, valamint de lege ferenda szabályozása,” *Magyar Jog*, no. 7-8 (2021): 452–466.

⁴ Magyar Bírói Egyesület, „Az állatkínzás büntetőjogi szabályozása hazánkban”, 4. Letöltve: 2024.02-10. <https://mabie.hu/attachments/article/102>.

⁵ Tilki Katalin, „A feljelentés elutasításának, illetve a nyomozás megszüntetésének jellemző okai az állatkínzással kapcsolatos büntetőügyekben,” *Belügyi Szemle*, no. 4 (2019): 84.

⁶ Bertaló András, „Az állatkínzás bűncselekménye,” *Belügyi Szemle* no. 4 (2016): 113.

igazgatósága köteles gondoskodni. A gyakorlatban problémaként jelentkezik, hogy az ebrendészeti telepek zsúfoltsága miatt indokolt civil szervezeteket is bevonni az elhelyezés folyamatába, ők azonban, tekintettel az eljárások elhúzódására, gyakran saját költségvetésükből kell, hogy finanszírozzák az állat ellátását. A lefoglalt állatok ellátásának költsége az elkobzásig bűnügyi költségként a rendőrséget terheli. Az elkobzott állatok ellátásának költségét pedig – mivel az már nem bűnügyi költség – a magyar állam köteles viselni az eljárás végén.⁷

Az állatkínzás miatt indult eljárások esetében a bizonyítást megnehezíti, hogy a nyomozó hatóság az eljárás kezdetén a helyszínrre érkezéskor tapasztaltakat jelentésében rögzíti, mindennek fényképekkel való dokumentálása azonban nem egyszer elmarad.⁸ Értelemszerűen fontos, hogy a helyszínen található állat mielőbb szakszerű kezelésben részesüljön, fényképek vagy helyszíni vizsgálat hiányában azonban kérdéses, vajon a szakértő utóbb, akár hónapokkal később, mi alapján tud következtetni például az állatnak az elkövetés idején fennálló alultápláltságára. Eseti szakértő igénye merülhet fel elsősorban az eljárás elején, a kezdő helyszíni szemlén, míg az igazságügyi szakértő szerepe az eljárás későbbi szakaszában releváns.⁹

3. Elkövető vagy áldozat?

A fiatalkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó kvalitatív kutatások tapasztalatainak a tükrében általánosságban elmondható, hogy az érintettek körülvő családok jelentős hányada rendezetlen életmódot folytat, vagy más szempontból jelent káros környezetet a fiatal számára – mindez igaznak bizonyult még formailag épnek tűnő családok esetében is.¹⁰

A XX. századtól kezdődően került a tudományos érdeklődés homlokterébe az állatkínzás, mint a családon belüli erőszak egyik mutatója. Az e körbe tartozó elméletek értelmében az agresszió sok esetben az állattal kezdődik, a gyermekkel folytatódik, és végül a partnerrel fejeződik be. A frusztráció–agresszió hipotézis szerint a személyiségükben sérült, legtöbbször maguk is bántalmazott egyének egy náluk gyengébb élőlényen vezetik le az agressziójukat.¹¹ Számos kutatás – többek között: Achenbach kutatásai (1991), Beirne felmérése (2004), Widom kutatása (2000) – azt a hipotézist támasztja alá, miszerint az állatokkal szembeni kegyetlen bánásmód

⁷ Daróczi István, "Az állatvédelem büntetőjogi vonatkozásai, a rendőrség hatásköre és feladatai az állatokhoz kapcsolódó bűncselekmények esetében: Az állatvédelmi büntetőügyek nyomozásának aktuális kérdései és Tiltott Állatviadal Szervezése büntett nyomozásának gyakorlati tapasztalatai" (állatvédelmi szakjogász képzés során tartott előadás, Miskolc, November 11, 2023).

⁸ Tilki Katalin, „Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai II.,” *Ügyészségi Szemle* no.2 (2018): 29.

⁹ Kajó Cecília, „Szakértő az I. fokú állatvédelmi hatósági eljárásban,” *Jegyző és Közigazgatás* no.3 (2021), Letöltve: 2024.02-10. (<https://jegyzo.hu/sazkerto-az-i-foku-allatvedelmi-hatosagi-eljarasban>).

¹⁰ Vavró István, „Fiatalkorú elítéltek,” *Belügyi Szemle* no.1 (2002): 54.

¹¹ Vetter Szilvia, „Az állatkínzás büntetőjogi tényállásának szigorítása Magyarországon az elmúlt évtizedek kriminológiai és pszichológia kutatásainak tükrében.,” Letöltve: 2024.02-10. <http://ugyeszeklapja.hu/?p=4216>.

jelentősen nagyobb arányban fordul elő azokban a háztartásokban, ahol a családon belüli erőszak is jelen van.¹²

A jogalkotó kötelezően előírja az egyéni értékelési eszközök, mint bizonyítékok beszerzését, hiszen ahhoz, hogy a döntésnél a bíróság mérlegelhesse az elkövető nevelésének a lehetőségét, ismernie kell az életviszonyait.¹³ A környezettanulmány fiatalok elleni büntetőeljárásban kötelezően beszerzendő bizonyítási eszköz.

A fentebb bemutatott összefüggések alapján különösen indokolt e téren a jogági együttműködés a gyermekvédelem intézményrendszere és az eljáró nyomozóhatóság között, egyúttal álláspontom szerint e szomorú kapcsolat az állatkínzás elkövetői és a családon belüli erőszak áldozatai között azt is eredményezi, hogy állatkínzás elkövetése miatt eljárás alá vont fiataikorú esetében felértékelődik a környezettanulmány – alapvetően is nagy jelentőséggel bíró – szerepe, amely alapján akár olyan más eljárás is kezdetét veheti, amelyben az alapügy elkövetője sértetté válik.

4. Szemléletformálás büntetőeljárás által?

4.1. Az edukáció szerepe

Sykes és Matza kutatásai szerint a neutralizációs technikák elsajátítása elősegíti a fiatal bűnelkövetővé válását. A szerzőpáros öt módszert írt le, amelyek alkalmazása révén az egyén értékítélete szerint a büntett elkövetése nem jelenti számára a társadalmi rend elleni lázadást.¹⁴ E technikák a következők:

1. a felelősség tagadása;
2. az okozott kár tagadása;
3. az áldozat „áldozatváltának” tagadása;
4. az elítélés és az elítélők elutasítása;
5. egy magasabb rendű cél iránti elkötelezettség, lojalitásnak való alávetettség.¹⁵

Amennyiben alaposabban megvizsgáljuk az egyes, a bűncselekménytől való érzelmi távolmaradást szolgáló „stratégiákat”, megállapíthatjuk, hogy állatkínzás esetén az elkövető fiatalnak nincs nehéz dolga, ha legitimálni akarja tettét. Meglátásom szerint írásom fő irányvonala szempontjából különösen a 3. és 4. pont alatt szerepeltetett neutralizációs technika releváns. Napjainkban ugyan egyre nagyobb fokú társadalmi érzékenység figyelhető meg a téma vonatkozásában, azonban gyakran hangoztatott vélemény az állatvédelem indokoltságának kétségbe vonása is. Érthető okokból azon térségekben, ahol a mindennapi létfenntartás is nehézséget okoz, nem az állatvédelem kérdése élvez prioritást a lakosság számára.

¹²Samara McPhedran, „Animal Abuse, family Violence and Child Wellbeing: A Review,” *Journal of Family Violence* no. 24 (2009): 41.

¹³Bertaldó András, *Fiataikorú terheltek a büntetőeljárásban* (Pécs: Doktori értekezés, 2021), 76–77.

¹⁴Solt Ágnes, *Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető tényezők gyermek – és ifjúkorban.*, (Budapest: Eötvös Lorand Tudományegyetem, Doktori disszertáció, 2012): 20.

¹⁵Solt, Peremen billegő fiatalok, 20.

Vetter Szilvia szavaival élve, a legjobb állatvédelmi jogszabály sem ér semmit, ha a néplélek még nem érett meg rá.¹⁶ Erre tekintettel levonható az a következtetés, miszerint a társadalom felelősségének a vizsgálata e téren sem hanyagolható el a fiatal értékrendjének formálását illetően.

4.2. A büntetőeljárás során alkalmazható lehetőségek a fiatal értékrendjének formálása érdekében

4.2.1. A büntetés célja

„A büntetőjog hátttere a büntetőpolitika, aminek a társadalom képezi az alapját. E három tényező kölcsönös függési viszonyban áll egymással: a társadalmi változások indukálják a büntetőjogi gondolkodás és kriminálpolitikai paradigma alakulását, melyek pedig a tételes jogot formálják. Nincs ez másképp a fiatalkorúak esetében sem.”¹⁷

Az önálló szabályozás modelljével szemben Magyarországon egységes büntetőjogi és eljárásjogi szabályozás érvényesül, amely azonban privilegizáló eltérésekkel egészül ki.¹⁸ A Be. XXI. fejezetében deklarált szabályok azt hivatottak biztosítani, hogy az eljárás során az eljáró hatóságok figyelembe vegyék a fiatalkorú sajátos személyiségét és igényeit, ezáltal erősítsék törvényeink iránti tiszteletét és helyes irányú fejlődését.¹⁹ Összhangban e jogalkotói megfontolással, a Btk. 106. § (1) bekezdése kimondja, hogy a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön és a társadalom hasznos tagjává váljon. Erre visszavezethetően, az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését, továbbá védelmét kell szem előtt tartani. Ez azonban nem jelenti a bíróság jogát annak korlátozásában, hogy a törvény szigorát alkalmazza.²⁰ Tanulmányom következő fejezetében azon büntetések és intézkedések rövid bemutatására teszek kísérletet, amelyek megfelelő módon alkalmazva álláspontom szerint kellő visszatartó erővel szolgálhatnak a jövőbeni magatartás kedvező irányba történő befolyásolása érdekében.

4.2.2. Pártfogó felügyelet elrendelése

A pártfogó felügyelet elrendelése során végrehajtott esetkezelés egyik fontos momentum a magatartási szabály. A külön magatartási szabályok az elkövető

¹⁶ Bobata Krisztina, "A legjobb állatvédelmi jogszabály sem ér semmit, ha a néplélek még nem érett meg rá – interjú dr. Vetter Szilviával, " Letöltve: 2024.02-10. <https://tinyurl.com/ye4a75np>.

¹⁷ Köhalmi Máté, „A fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi jogi szabályozás története,” *Büntetőjogi Szemle* no. 2 (2019): 41.

¹⁸ Nagy Alexandra – Nagyné Gál Mónika, „A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai,” *Büntetőjogi Szemle* no. 1 (2018): 57.

¹⁹ Nagy Alexandra – Nagyné Gál Mónika, „A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai,” 57.

²⁰ Rajzinger Ágnes, „Fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntetések és intézkedések, különös tekintettel a szabadságvesztés büntetésre és a javítóintézetni nevelésre,” Letöltve: 2024.02-10. https://debrecenijogimuhely.hu/archivum/otdk_kulonszam_a_fiatalkorúakkal.

személyiségéhez és a bűncselekményhez igazodva kerülnek meghatározásra annak érdekében, hogy a gondozás individualizált formában valósuljon meg.²¹

Nagy médiavisszhangot váltott ki az eset, amely során az Encsi Járásbíróság 2017 nyarán két fiatalat „olvasásra kötelezéssel” sújtott: felfüggesztett börtönbüntetés kiszabása mellett pártfogó felügyeletet kiegészítő különös magatartási szabályként előírta számukra egy Csáth Géza novella elolvasását, amely elbeszélés főszereplői szintén állatkínzást elkövető fiatal fiúk voltak.²² Noha a jogalkalmazót minden bizonnyal nemes szándék vezérelte, véleményem szerint két olyan fiatalkorú fiú esetében, akik egy árokparton talált kölyökkutyát bántalmaznak, majd az erről készült videót fel is töltik a közösségi média felületeire, nem várható jellemváltozás pusztán egy nehezen értelmezhető lélektani novella elolvasása után.

Ellenben, a bűncselekmény jellegéből adódóan, számos más lehetőség adódik az érzékenyítésre. Példának okáért, amennyiben az elkövető cselekménye abból fakad, hogy nem méri fel, a megkínzott állat, vegetatív idegrendszerére visszavezethetően mekkora fájdalmat érezhet, vagy pedig még nem tapasztalta meg az állattal kialakítható érzelmi kötődést, számára külön magatartási szabályként előírható például ebrendészeti telepen történő munkavégzés. E kötelezésre lehetőség van jóvátételi munka keretei között is. Természetesen a kellő mérlegelés e körben elkerülhetetlen, az elkövetés motivációinak alapos feltérképezése után juthatunk csak arra a következtetésre, hogy az állatkínzás valóban „csak” gyermeki tudatlanságból fakadt, nem pedig súlyosabb pszichiátriai kórképeket jelez. Utóbbi esetben értelemszerűen nem várható személyiségfejlesztő hatás munkára kötelezés eredményeképpen.

4.2.3. Jóvátételi munka kiszabása

A Btk. 117. § - a szerint jóvátételi munkavégzés fiatalkorúval szemben akkor írható elő, ha az ügydöntő határozat meghozatalakor betöltötte tizenhatodik életévét. A Btk. 67.§ (3) bekezdése meghatározza a jóvátételi munka végrehajtásának a helyét: egyházi jogi személy, állami önkormányzati fenntartású intézmény vagy közhasznú jogállású civil szervezet. Utóbbi kategóriába tartoznak az állatmenhelyek, míg előbbire példa az ebrendészeti telep vagy a gyepmesteri telep.

A gyakorlatban tevékenykedő civilek álláspontja nem egységes abban a kérdésben, szerencsés – e állatkínzó elkövetőt állatvédelmi tevékenység körében ellátandó feladatok végrehajtásával megbízni. Véleményem szerint e tekintetben is az általánosságban kinyilvánítható igazság érvényesül: tekintettel arra, hogy minden eset más és más, egyedi ügyben csupán az eset összes körülmények mérlegelését követően hozhat döntést a jogalkalmazó. Azonban önmagában a cselekmény típusa nem zárja ki, hogy a speciális prevenció érvényre juttatását éppen az állatmenhelyen vagy ebrendészeti telepen történő munkavégzés segítheti elő.

²¹ Molnár Fanni, „A pártfogó felügyelet végrehajtása és hatékonyságának kérdésköre a pártfogoltak oldaláról egy empirikus kutatás tükrében,” Különleges *bánásmód* no. 3. (2019): 52.

²²Jogerős ítélet született a Deteken történt állatkínzás ügyében. Letöltve: 2024.02-10. <https://birosag.hu/aktualis-kozlemenyek/miskolci-torvenyszek-jogeros-itelet>.

4.2.4. Közvetítői eljárás

Statisztikai adatok szerint a resztoratív értékek többnyire megvalósulnak a büntetőjogi mediáció gyakorlatában, az eljárás segíti a cselekmény következményeinek megismerését.²³

A jogalkotó által deklarált bűncselekménytípusok között ugyan nem kerültek felsorolásra a környezet és a természet elleni bűncselekmények – azaz azon bűncselekménykör, amelyek között az állatkínzás törvényi tényállása is szerepel –, a vagyon elleni bűncselekmények azonban igen. Amennyiben figyelembe vesszük az állat jogi értelemben vett „dolog” státuszát, látható, hogy nem kizárt valamely olyan eset közvetítő elé kerülése, ahol a tett nem meríti ki az állatkínzás büntetőjogi fogalmát, azonban más személy vagyontárgyának sérelmével jár. Egyes bírói álláspont szerint az egyszeri ráhatás nem bántalmazás, tehát nem valósul meg az állatkínzás bűncselekménye – a magatartás azonban minősülhet rongálásnak, ha az adott állat kiskereskedelmi forgalmi értéke az 50.000 Ft – ot meghaladja.²⁴ Ilyen esetekben pedig helye lehet büntetőügyi mediáció lefolytatásának.

Problematikusnak tartom, hogy a kutatások szerint a társadalmilag hátrányos helyzetű fiatalok bűnelkövetők ügyeiben csak kivételesen alkalmazzák a mediációt,²⁵ azonban a gyakorlat tapasztalatai szerint a fiatalok, sokszor egészen kicsi gyermekek által elkövetett állatbántalmazás fokozottan van jelen a szegregátumokban.

5. Záró gondolatok

Természetesen nem lehet általános érvényű igazságként megfogalmazni, hogy minden fiatalokban elkövetett állatkínzás később személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetésével párosul. Amint azt Vetter Szilvia megfogalmazta: *„A kérdéskör multidiszciplináris jellegét mutatja, hogy minél többet tudunk az állatbántalmazás és az emberekkel szembeni kegyetlenség összefonódásáról (az ún. „halálos kapcsolódásról”), annál nyilvánvalóbb, hogy mindezek motivációja széles spektrumon mozog, és pszichológiai, pszichiátriai kórképek széles palettája rejlik a mélyben, jelentősen megnehezítve a jogalkalmazók feladatát a speciális prevenció tekintetében.”*²⁶ Semmi esetre sem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy számos

²³Gál Csaba, „A közvetítés szerepe a fiatalokúakat érintő büntető és polgári ügyekben,” 35. Letöltve: 2024.02-10.

https://szekesfehervaritorvenyszek.birosag.hu/sites/default/files/news/a-_kozvetites_szerepe_a_fiatalkoruakat_erinto_bunteto_es_polgari_ugyekben.pdf.

²⁴Ben – Belgacem Anikó, „Gondolatok az állatkínzás bűncselekményének törvényi tényállásához,” Letöltve:2024.02-10. <http://ugyeszeklapja.hu/?p=2503>.

²⁵Raduly Zuzsa, „A fiatalokúak büntetőigazságszolgáltatása és a resztoratív igazságszolgáltatás. Lehetőségek és gyakorlat.,” *Jogi Tanulmányok* no.1 (2016): 395.

²⁶Vetter Szilvia, „Az állatkínzás büntetőjogi tényállásának szigorítása Magyarországon az elmúlt évtizedek kriminológiai és pszichológiai kutatásainak tükrében,” Letöltve: 2024.02-10. <http://ugyeszeklapja.hu/?p=4216>.

kutatás – például Johnson²⁷ és Achenbach²⁸ empirikus kutatásai, a frissebb írások közül pedig Zuniga²⁹ és Vrecko³⁰ munkásságát emelem ki – azt a hipotézist támasztja alá, amely szerint összefüggés áll fenn az állatbántalmazás és a személy elleni erőszakos magatartás kifejtése között. Tanulmányomban nem vállalkozhatom az összes, e kapcsolat vizsgálatával foglalkozó írás áttekintésére, azonban álláspontom szerint a fentebb hivatkozott példák a teljesség igénye nélkül is alátámasztják azon gondolatmenetemet, miszerint egy esetleges büntetőeljárás során embertársaink védelme is azt kívánja, hogy a jogalkalmazó kiemelt figyelmet fordítson a speciális prevenció lehetőségeinek feltérképezésére állatkínzó fiatalokú elkövető esetében. Amennyiben az elkövető személyisége lehetővé teszi, a büntetőeljárás során törekedni kell olyan büntetések kiszabására és intézkedések alkalmazására, amelyek pótolhatják a fiatal számára azt az érték közvetítő funkciót, amelyet mikrokönyezete eddig elmulasztott megvalósítani.

²⁷ Scott A. Johnson, „Animal cruelty, pet abuse & violence: the missed dangerous collection,” *Forensic Research & Criminology International Journal* no. 6 (2018): 404.

DOI: 10.15406/frcij.2018.06.00236.

²⁸ Thomas M. Achenbach, *Manual for the Child Behaviour Checklist and 1991 Profile*. (Burlington: Department of Psychiatry, University of Vermont, 1991), 288.

²⁹ Vivian A. Zuniga, *A Descriptive Study of Serial Killers and the Presence of Macdonald Trial Symptoms* (Grand Valley State University: Master Thesis, 2023), Letöltve: 2024.02-10. <https://scholarworks.gvsu.edu/theses/1013>.

³⁰ Ines Vrecko, „Criminological aspects of animal abuse: A review study,” *Kriminologija & Socijalna Integracija* no. 27 (2019): 84–99.

Irodalomjegyzék

- Ambrus István, „Az állatkínzás bűncselekményének jogi tárgyai, egyes dogmatikai kérdései, valamint de lege ferenda szabályozása,” *Magyar Jog*, no. 7-8 (2021): 452–466.
- Antropologist Margaret Mead: „*One of the most dangerous things that can happen to a child is to kill or torture an animal and get away with it.*” Idézi: J.Y. Smith: Margaret Mead, Scholar, Anthropologist. Letöltve: 2024.02-10. <https://washingtonpost.com/archive/local/1978/11/16>.
- Ben – Belgacem Anikó, „Gondolatok az állatkínzás bűncselekményének törvényi tényállásához,” Letöltve: 2024.02-10. <http://ugyeszeklapja.hu/?p=2503>.
- Bertaldó András, „Az állatkínzás bűncselekménye,” *Belügyi Szemle* no.4. (2016): 102–115.
- Bertaldó András. *Fiatalkorú terheltek a büntetőeljáráásban*. Pécs: Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Doktori értekezés, 2021.
- Bobata Krisztina, „A legjobb állatvédelmi jogszabály sem ér semmit, ha a néplélek még nem érett meg rá – interjú dr. Vetter Szilviával, ” Letöltve: 2024.02-10. <https://tinyurl.com/ye4a75np>.
- Daróczy István, „Az állatvédelem büntetőjogi vonatkozásai, a rendőrség hatásköre és feladatai az állatokhoz kapcsolódó bűncselekmények esetében: Az állatvédelmi büntetőügyek nyomozásának aktuális kérdései és Tiltott Állatviadal Szervezése büntett nyomozásának gyakorlati tapasztalatai” (állatvédelmi szakjogász képzés során tartott előadás, Miskolc, November 11, 2023).
- Gál Csaba, „A közvetítés szerepe a fiatalkorúakat érintő büntető és polgári ügyekben,” 35. Letöltve: 2024.02-10. https://szekesfehervaritorvenyszek.birosag.hu/sites/default/files/news/a-_kozvetites_szerepe_a_fiatalkoruakat_erinto_bunteto_es_polgari_ugyekben.pdf.
- Ines Vrecko, „Criminological aspects of animal abuse: A review study, ” *Kriminologija & Socijalna Itegracija* no. 27 (2019): 84 –99.
- Jogeros ítélet született a Deteken történt állatkínzás ügyében. Letöltve: 2024.02-10. <https://birosag.hu/aktualis-kozlemlenyek/miskolci-torvenyszek-jogeros-itelet>.
- Kajó Cecília, „Szakértő az I. fokú állatvédelmi hatósági eljárásban,” *Jegyző és Közigazgatás* no.3 (2021), Letöltve: 2024.02-10. <https://jegyzo.hu/sazkerto-az-i-foku-allatvedelmi-hatosagi-eljarasban>.
- Kóhalmi Máté, „A fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi jogi szabályozás története,” *Büntetőjogi Szemle* no. 2 (2019): 41–53.
- Magyar Bírói Egyesület, „Az állatkínzás büntetőjogi szabályozása hazánkban”, 4. Letöltve: 2024.02-10. <https://mabie.hu/attachments/article/102>.

- Molnár Fanni, „A pártfogó felügyelet végrehajtása és hatékonyságának kérdésköre a pártfogoltak oldaláról egy empirikus kutatás tükrében,” *Különleges bánásmód* no. 3. (2019): 49–61.
- Nagy Alexandra – Nagyné Gál Mónika, „A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai,” *Büntetőjogi Szemle* no. 1 (2018): 55–68.
- Raduly Zuzsa, „A fiatalkorúak büntetőigazságszolgáltatása és a resztoratív igazságszolgáltatás. Lehetőségek és gyakorlat.,” *Jogi Tanulmányok* no.1 (2016): 390 – 400.
- Rajzinger Ágnes, „Fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntetések és intézkedések, különös tekintettel a szabadságvesztés büntetésre és a javítóintézeti nevelésre,” Letöltve: 2022.02-10. https://debrecenijogimuhely.hu/archivum/otdk-_kulonszam_a_fiatalkoruuakkal.
- Samara McPhedran, „Animal Abuse, family Violence and Child Wellbeing: A Review,” *Journal of Family Violence* no. 24 (2009): 41–52.
- Scott A. Johnson, „Animal cruelty, pet abuse & violence: the missed dangerous collection,” *Forensic Research & Criminology International Journal* no. 6 (2018): 403–415.
- Solt Ágnes. *Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető tényezők gyermek – és ifjúkorban.* Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Doktori disszertáció, 2012.
- Thomas M. Achenbach, *Manual for the Child Behaviour Checklist and 1991 Profile.* (Burlington: Department of Psychiatry, University of Vermont, 1991), 288.
- Tilki Katalin, „A feljelentés elutasításának, illetve a nyomozás megszüntetésének jellemző okai az állatkínzással kapcsolatos büntetőügyekben,” *Belügyi Szemle*, no. 4 (2019): 77–93.
- Tilki Katalin, „Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai II.,” *Ügyészségi Szemle* no.2 (2018): 16–31.
- Vass Emília Anna, „Gyerekkori állatbántalmazás: Mi áll a jelenség háttérében, milyen kapcsolatban áll az interperszonális agresszióval és a mentális egészséggel?,” Letöltve: 2024.02-10. <https://pszich.u-szeged.hu>.
- Vavró István, „Fiatalkorú elítéltek,” *Belügyi Szemle* no.1 (2002): 52–58.
- Vetter Szilvia, „Az állatkínzás büntetőjogi tényállásának szigorítása Magyarországon az elmúlt évtizedek kriminológiai és pszichológia kutatásainak tükrében.,” Letöltve: 2024.02-10. <http://ugyeszeklapja.hu/?p=4216>.
- Vetter Szilvia, „Az állatkínzás büntetőjogi tényállásának szigorítása Magyarországon az elmúlt évtizedek kriminológiai és pszichológiai kutatásainak tükrében,” Letöltve: 2024.02-10. <http://ugyeszeklapja.hu/?p=4216>.
- Vivian A. Zuniga, *A Descriptive Study of Serial Killers and the Presence of Macdonald Trial Symptoms* (Grand Valley State University: Master Thesis, 2023), Letöltve: 2024.02-10. <https://scholarworks.gvsu.edu/theses/1013>.

Erb Dániel* – Pénzügyi nyomásra elkövetett gazdasági bűncselekmények

Lektorálta: Dr. Tóth Dávid PhD.

Absztrakt

A tanulmány bemutatja a vállalati környezetben jelentkező pénzügyi nyomás és a gazdasági bűncselekmények közötti összefüggéseket. Az elemzés kitér a gazdasági bűncselekmények definíciójára és a különböző megközelítések vizsgálatának fontosságára. A vállalati környezetben megjelenő pénzügyi nyomás különböző formáit a teljesség igénye nélkül igyekszek bemutatni, példákat adva a likviditási, szervezeti és adóssági nyomásra is. A cikk kiemeli, hogy a gazdasági bűncselekmények gyakran a pénzügyi nyomás enyhítése érdekében következnek be. A tanulmány továbbá kiemeli a compliance fontosságát a vállalati környezetben, kiemelve annak szerepét a jogi előírások betartásában és a pénzügyi kockázatok csökkentésében. A megoldási javaslatok között szerepel a vezetői felelősség erősítése, munkahelyi stresszkezelési programok bevezetése és a tudatosság növelése a vállalati környezetben tapasztalható gazdasági bűncselekmények megelőzése érdekében.

Kulcsszavak: pénzügyi nyomás, gazdasági bűncselekmény, compliance,

1. Bevezetés

Jelen tanulmány témáját egy projekt tárgyalás adta számomra, ahol az ügyfél pénzügyi területért megbízott dolgozója azzal fordult hozzám, hogy komoly pénzügyi nyomás éri őt a cég vezetése részéről, ezért a kész költségvetést át kell tervezni és lehetővé kell tenni a keletkezett többletek átcsoportosítását. Ekkor kezdtem el a kriminológia tudománya iránt érdeklődni, hiszen széleskörűen vizsgálja a gazdasági bűncselekményeket alaktani, oksági és megelőzési szempontok alapján. A pénzügyi nyomás és a gazdasági bűncselekmények összefüggéseit kifejezetten aktuális témának találok, hiszen a gazdasági helyzet folyamatos változása és az infláció a társadalmunk majdnem mindegyik rétegének anyagi helyzetére hatással van. Mindezek által a téma egészen összetett, hiszen jogi, kriminológiai, közgazdaságtani, pszichológiai és szociológiai vetületei is vannak. Írásomban kifejezetten a vállalati környezetben megjelenő pénzügyi nyomást és az ennek határára elkövetett gazdasági bűncselekményeket szeretném röviden bemutatni, későbbiekben megoldási javaslatot téve.

2. Jogi háttér

A pénzügyi nyomás és a gazdasági bűnözés összefüggéseinek bemutatása előtt be szeretnék mutatni párat a gazdasági bűncselekmények definíciói közül. Ezt azért

* PhD-hallgató, PTE-ÁJK Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

találom fontosnak, mert a rossz irányba viheti el az olvasót, ha nincs tisztában az értelmezési tartománnyal, amely kutatásom alapját adta. A gazdasági bűnözésnek több szintű fogalmi megközelítése létezik, a téma szempontjából a többé-kevésbé egységesen használt hétköznapi, illetve a kriminológiai megközelítést szeretném alkalmazni.

A meghatározások tekintetében a témához legközelebbinek a Pusztai László által az 1990-es évek közepén megalkotott definícióját találtam: „minden olyan bűncselekményt, szabálysértést, valamint etikátlan magatartást, amelynek eredményeként a mindennapi gazdasági élet szereplői a közfelfogás szerint jogtalan anyagi előnyökre tesznek szert. A közvélemény így a tényleges bűnelkövetőkön kívül gazdasági bűnözőknek tekinti az átalakuló hazai jogrendszer szabályozásának következtelenségeit, a joghézagokat kihasználó milliomos hazai üzletembert éppen úgy, mint a balatoni szezonális lehetőségre építő, és a beszerzési ár sokszorosáért sört kínáló mozgóárut – noha büntetőjogi értelemben egyikük sem vonható felelősségre, nem bűnöző.”¹ Az idézett megközelítést általánosnak, azonban kifejezetten pontosnak találom, hiszen magába foglal szubjektív elemeket, azonban érezhetőek benne a témához kapcsolódó emocionális elemek. Rávilágít arra, hogy a társadalom által gazdasági bűncselekménynek ítélt tevékenységek kérdésköre sok esetben nem klasszikus bűncselekmény. Legális és illegális elemek egyaránt keverednek benne, továbbá az illegális terület javarészt megfoghatatlan, a határok elmosódottnak, kideríthetetlennek tűnnek.

Kriminológiai szint tekintetében Kereszty Béla gazdasági bűnözésről alkotott megközelítését találom a témához leginkább kapcsolódónak: „a gazdálkodással összefüggő bűnözés magában foglalja mindazon bűncselekményeket, amelyeket a gazdasági tevékenységgel összefüggésben követnek el. Ezek egyaránt lehetnek korrupciós, vagyon elleni és kifejezetten gazdasági bűncselekmények.”² Véleményem szerint ez a definíció rávilágít a gazdasági bűncselekmények heterogén körére és arra is, hogy adott esetben egyidejűleg akár több jogtárgy sérelme vagy veszélyeztetése is kimutatható lehet. A gazdasági tevékenységet a téma szempontjából hasznos irányból mutatja be, hiszen úgy hivatkozik rá, mint rendszeres, a személyes szükséglet kielégítésére szolgáló pénz- áru- vagy szolgáltatásforgalom.

3. Vállalati környezetben jelentkező pénzügyi nyomás

A vállalati környezetben jelentkező pénzügyi nyomásnak különböző formái léteznek és azok fajtái változhatnak attól függően, hogy milyen szintű vagy milyen típusú gazdasági szereplőről van szó. A pénzügyi nyomás egy olyan állapot vagy tényező, amely valakit vagy valamit pénzügyi nehézségeknek, kényszernek vagy vesztegetésnek tesz ki. Ez a terhelés lehet külső vagy belső eredetű, illetve rövid vagy hosszútávú és számos formában mutatható ki. Hegedűs Mihály vizsgálta 2013-ban egy tanulmány keretein belül a gazdasági bűncselekmények növekedését a válság

¹ Pusztai, László. "A gazdasági bűnözés." In *Kriminológiai ismeretek. Bűnözés, bűnözéskontroll*, edited by Gönczöl, Korinek, and Lévy. Budapest: Corvina Kiadó, 1996, 194.

² Kereszty, Béla. "Gazdasági bűnözés, feketegazdaság és a pénzmosás." In *Tokaji Géza emlékkönyv*. Szeged, 1996.

időszakában. „A Számvitel rendjének megsértésével, az adócsalással kapcsolatos vizsgálatok során a tőke- és hitelszerzés, a munkahely elvesztésétől való félelem mellett a kényszerműködésből adódó költségcsökkenés jelentős szerepe volt kimutatható. Az adóterhelés az elmúlt években az általános forgalmi adóra terhelődik, ezen adónemben történik világszerte a legtöbb csalás.”³ Az idézet is rámutat annak szükségességére, hogy válság idején a szervezetek foglalkozzanak saját életképességük javítása érdekében a külső, illetve belső forrásból származó pénzügyi nyomással.

A továbbiakban néhány példát szeretnék hozni a gazdaság szereplőinél megjelenő pénzügyi nyomás különböző fajtáira.

Likviditási nyomás: A vállalat vagy pénzügyi intézmény likviditási problémákkal küzd abban az esetben, ha a rövid távú fizetési kötelezettségei meghaladják az elérhető likvid eszközök mennyiségét, ezzel teret adva fizetési késedelemnek vagy akár súlyos esetben fizetésképtelenségnek is. A vállalatok likviditási nehézségei vagy az egyéni gazdasági szereplők pénzügyi kényszerei miatt nő a kockázat, hogy a pénzügyi nyomás alatt álló személyek vagy szervezetek költségvetési csaláshoz folyamodnak annak érdekében, hogy megőrizzék likviditásukat vagy elkerüljék a fizetésképtelenséget. Ennek a helyzetnek a kezelése kulcsfontosságú a vállalat pénzügyi stabilitásának és hosszú távú sikereinek biztosításában. Fontos azonban megérteni, hogy a likviditási nyomás kezelése hosszú távú stratégiai tervezést igényel és hatékony pénzügyi menedzsmentet kíván.

Szervezeti és tőkepiaci nyomás: A szervezetek pénzügyi céljainak elérésére gyakorolt nyomás sok esetben az egyének számára motivációt jelenthet költségvetési csalás elkövetésére. A vállalati vezetők és alkalmazottak is érezhetik ezt a nyomást, ami csalásokhoz vezethet a szervezeti célok elérése érdekében. A tőkepiaci nyomás ezzel szemben egy kívülről érkező nyomás, amely során a részvényesek vagy befektetők részéről érkező elvárás okán a vezetők a vállalat pénzügyi teljesítményének folyamatos javítására kényszerülnek. Ez vezethet olyan intézkedésekhez, melyek költségvetési csalásokat tartalmaznak.

Adóssági és kamat nyomás: Az adóssági nyomás akkor lép fel, amikor egy gazdasági szereplő, túlzott adósság terhet visel. A felhozott példák közül ezt a fajta nyomást tartom a legáltalánosabbnak, hiszen megjelenhet vállalatoknál, egyéni háztartásoknál és a kormányzati szektor résztvevőinél is. A magas adósságok vagy rosszul kezelt kölcsönök okán a gazdasági szektor résztvevői hajlamosabbá válhatnak költségvetési csalásokra valódi pénzügyi helyzetük elrejtésére és adófizetési kötelezettségeik csökkentésére. A kamatnyomás erőteljesen összefügg az adóssági nyomással. A kamatlábak emelkedése növeli a hitelköltségeket, melyeket a vállalatok és egyéni szereplők anyagi helyzetük javítására vettek fel.

A likviditási, a szervezeti és tőkepiaci, valamint az adóssági és kamatnyomás egymást erősítő hatást gyakorolhatnak, és egy negatív spirálba sodorhatják a vállalatot vagy az intézményt. Ez az állapot további kockázatokat hordoz magában és súlyosabb pénzügyi problémákhoz vezethet. Az efféle helyzetek elkerülése érdekében kritikus fontosságú a megfelelő likviditási tervezés és menedzsment, valamint a pénzügyi

³ Hegedűs, Mihály. "A gazdasági bűncselekmények növekedése a válság időszakában." In *Gazdálkodás és menedzsment tudományos konferencia II. kötet*. Kecskemét, 2013, 835.

stressz kezelése és csökkentése. Rendszeres likviditási és pénzügyi stressz tesztek és elemzések segíthetnek az előrejelzésben és a kockázatkezelésben. Emellett a vállalatoknak vagy intézményeknek szükség lehet válságkezelési tervekre és rugalmas likviditási forrásokra a váratlan helyzetek kezelésére.

4. Pénzügyi nyomás és gazdasági bűncselekmények

A gazdasági kihívások, válságok vagy egyéb anyagi jellegű nehézségek szoros összefüggésben állhatnak a gazdasági bűncselekmények elkövetésével. Az elkövetők gyakran a korábban leírt nyomás enyhítése érdekében hajtanak végre ilyen típusú bűncselekményeket.

Pénzügyi manipulációk: A pénzügyi nyomás hatására a vállalatok vagy intézmények vezetői kísértést érezhetnek a pénzügyi adatok manipulálására vagy hamisítására. Ez lehet például bevétel, eszközök túlbecslése vagy költségek eltitkolása a likviditási problémák elfedése érdekében. Személy szerint ide sorolom az irreális költségvetési becsléseket is, amikor az emberek vagy a szervezetek szándékosan felnagyítják vagy alábecsülik költségvetési igényeiket, hogy több finanszírozásra vagy költségvetési támogatásra tarthassanak igényt. A költségvetési források eltérítése is pénzügyi manipuláció, hiszen a szervezetek saját pénzügyi igényeik kielégítése érdekében a forrásokat vagy támogatásokat eltérítik, átcsoportosítják más célokra.

Csalás és hűtlen kezelés: A vállalatok vagy intézmények vezetői olyan lépéseket tesznek, amelyek sértik a törvényeket, azonban enyhítik a rájuk nehezedő nyomást. A hamis számlák és dokumentumok kiállításával például megtevesztheti a hatóságokat, a támogatókat vagy a pénzügyi intézményeket, így illegálisan extra juttatásra tehetnek szert. Költségvetési zavarok előidézése és kettős könyvelés is eszköze lehet a vállalat pénzügyi helyzetének torzítására, ezzel jogosulatlan versenyelőnyt generálva.

Korrupció és vesztegetés: A nyomás alatt álló szervezet vezetőinek, illetve dolgozóinak feszült lelki állapota kedvezhet a korrupciónak és a vesztegetésnek. A vállalatok vagy intézmények vezetői lehetnek hajlamosak vesztegetéseket elfogadni vagy korrupciós cselekményeket elkövetni a likviditási problémák enyhítése vagy pénzügyi helyzetük javítása érdekében.

5. Compliance vállalati környezetben

A mai világban a vállalatoknak egyre inkább figyelemmel kell lenniük a jogi előírásokra, szabályozásokra és etikai normákra annak érdekében, hogy fenntartható és sikeres üzleti tevékenységet folytathassanak. A vállalati környezetben pénzügyi nyomásra elkövetett gazdasági bűncselekmények számának csökkentésére, illetve megelőzésére a legjobb gyakorlatnak a compliancet tartom. Balogh Mónika a vállalatok működésének szempontjából következőképp határozza meg a compliance fogalmát: „a vonatkozó összes (jogi és egyéb) szabálynak, elvárásnak való megfelelést, azok szerinti működést jelenti, azzal, hogy ez elsősorban nem a vállalat belső folyamatait – termék- vagy szolgáltatás-előállítási módját -, hanem mindezen tevékenységek mikéntjének a külső világra gyakorolt hatásait tekinti vizsgálat tárgyának. Azaz azt, hogy a vállalat hogyan illeszkedik be a közvetlen, valamint

tágabb értelemben vett környezetébe.”⁴ Ez azt jelenti, hogy egy vállalat betartja és követi az összes vonatkozó törvényi előírást, szabályozást és belső irányelveket. Magában foglalja a pénzügyi szabályozást, adózási követelményeket, munkaügyi jogszabályokat, adatvédelmi szabályozást, valamint az etikai és iparági normákat. A megfelelő compliance gyakorlat minimalizálja a jogi és pénzügyi kockázatokat, és megőrzi a vállalat jó hírnevét, biztonságot és stabilitást nyújt a dolgozói állomány részére. Ezt az állításumat támasztja alá Molnár Erzsébet doktori munkájában is, hiszen megállapítása szerint „a compliance általános jogi értelemben az érvényes és hatályos jognak megfelelően, azzal összhangban való cselekvést jelenti”.⁵

A vállalatnak megfelelő felügyeleti és ellenőrzési mechanizmusokkal kell rendelkeznie annak érdekében, hogy biztosítsa a compliance szintjének folyamatos ellenőrzését és javítását. Ez magában foglalhatja a belső ellenőrzéseket, a vezetőség és a felügyelőbizottság feladatait, valamint az auditálást és felülvizsgálatokat.

Hosszú távon biztosítja a fenntartható üzleti tevékenységet és növeli az ügyfelek, befektetők és partnerek bizalmát. Megfelelő gyakorlataival a vállalatok sikerének és fenntarthatóságának kulcsfontosságú eleme, amely minimalizálni képes a jogi és pénzügyi kockázatokat, növelni az üzleti hatékonyságot és bizalmat szerezni az ügyfelek és partnerek körében. A compliance jelenleg egy feltörekvően lévő terület a vállalatok életében, ezt bizonyítja, hogy a Magyar Bankszövetség rendelkezik Copliance Munkacsoporttal, amely már a következő megállapítást tette: „nemzetközi pénzügyi és vállalati kultúrában az egyik legdinamikusabban fejlődő funkciók egyike, amelynek érvényesüléséhez a vállalati felső vezetés elkötelezettsége megkérdőjelezhetetlenül szükséges”⁶

A pénzügyi nyomás szempontjából ki szeretném emelni, hogy a vállalati vezetőknek és döntéshozóknak felelősséget kell vállalniuk a jogi előírások betartásáért és a vállalati compliance megvalósításáért. A jogi előírásoknak való megfelelés az egyik alapvető kötelezettség, amelyet a vezetőségnek és a vállalatnak be kell tartania. Magában foglalja továbbá az etikai normák és értékek betartását is, amelyeknek jogi követelményei is lehetnek bizonyos esetekben. Például, ha az etikai kódex és a szervezeti értékek támogatják a jogi megfelelést és a tisztességes üzleti gyakorlatokat. A megfelelő etikai kódex és szervezeti kultúra kialakítása érdekében nélkülözhetetlennek tartom a jogi kockázatkezelést, amely során a kockázatok azonosításra, értékelésre kerülnek. Ennek során a jogi szakembereknek fontos szerepük van a vállalati politikák és eljárások kidolgozásában.

⁴ Balogh, Monika. *A munkaügyi compliance audit*. Budapest: Wolters Kluwer, 2015, 15.

⁵ Molnár, Erzsébet. "A gazdálkodó szervezet vezető tisztviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége." PhD disszertáció., Szegedi Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2018, 20, 37.

⁶ Magyar Bankszövetség Compliance Munkacsoport. *A compliance (megfelelés biztosítási) funkció működtetésének legjobb gyakorlata (Best Practice Kódex)*. Budapest, 2017. http://www.bankszovetseg.hu/Content/alapdokumentumok/6_melleklet_Compliance_Best_Practice_Kodex_HUN.pdf (accessed March 17, 2024).

6. Következtetések, javaslatok

A gazdasági bűnözés világszerte súlyos problémaként aposztrofálható, amelynek gyakoriságát a gazdasági, pénzügyi környezet jelentősen befolyásolja. Kiemelten igaz ez a megállapítás a pénzügyi nyomásra, melyet a gazdasági bűncselekmények kiváltó okai közül véleményem szerint kiemelten kell kezelni. A pénzügyi nyomás nem egyenlő mértékben terheli a munkavállalók és a gazdaság szereplőit.

A vállalatokra és munkavállalókra nehezedő pénzügyi nyomás csökkentéséhez szükséges a megfelelő szervezeti kultúra kialakítása, az ellenőrzések rendszeresítése és általánossá tétele, valamint átlátható normarendszer, etikai kódex kialakítása. Így csökkenthető az esélye a korrupciónak, az adócsalásnak, a megtévesztő gazdasági helyzetet bemutató könyveknek és beszámolóknak.

Megoldási javaslatként az alábbi javaslatokat szeretném tenni:

Compliance programokat támogató vállalati kultúra kialakítása, amely a hatékony ellenőrzések és a következetes, belső szabályzók által irányított felelősségre vonás mellett megeremti a kölcsönös bizalmat a munkavállalók és munkáltatók között. Azonban ameddig egy gazdasági szereplő számára a fennmaradást, piaci részesedés megtartását vagy versenyelőnyt jelenthet egy valótlan kimutatás például az anyagi helyzetéről, addig bármilyen jogszabály, bírság és ellenőrzés csak az esetszámok csökkentését jelentheti.

Az átlátható pénzügyi gyakorlatok kialakítása, amely biztosítani hivatott azt, hogy a vállalatok átláthatóan és rendszeresen kommunikáljanak a pénzügyi helyzetükről és gyakorlataikról. Ez magában foglalhatja a rendszeres pénzügyi jelentéseket, az átlátható költségvetési tervezést és az éves pénzügyi auditokat.

Vezetőségi felelősség, felügyelet és példamutatás: A vezetőségnek és a vállalat irányító testületeinek aktívan részt kell venniük a pénzügyi döntéshozatalban és felügyeletben. A vezetőségnek példát kell mutatnia az etikus magatartás és a törvényes üzleti gyakorlatok terén és fel kell vállalnia a felelősséget a vállalat pénzügyi gyakorlataiért.

Munkahelyi stresszkezelési program és támogatási rendszer kialakításával a vállalatok segítséget nyújthatnak abban, hogy megkönnyítsék az alkalmazottak számára a pénzügyi nyomásból eredő stresszel és kihívásokkal kapcsolatos nehézségek leküzdését.

Képzésekkel és a tudatosság növelésével a vállalatok rendszeresen tájékoztatják alkalmazottaikat a gazdasági bűncselekményekről, azok lehetséges következményeiről és a megelőzési stratégiákról. A tudatosság növelése segíthet az alkalmazottaknak felismerni és elkerülni az etikátlan vagy törvénytelen magatartást.

Ezek az intézkedések együttesen segíthetnek a pénzügyi nyomásra elkövetett gazdasági bűncselekmények megelőzésében és csökkentésében, valamint biztosíthatják a tisztességes, etikus üzleti gyakorlatokat. Fontos, hogy a vállalatok és a jogalkotók egyaránt aktívan részt vegyenek a prevenció stratégiák kidolgozásában és végrehajtásában a gazdasági bűncselekmények elleni küzdelemben.

Irodalomjegyzék

- Balogh, Monika. *A munkaügyi compliance audit*. Budapest: Wolters Kluwer, 2015.
- Hegedűs, Mihály. "A gazdasági bűncselekmények növekedése a válság időszakában." In *Gazdálkodás és menedzsment tudományos konferencia II. kötet*, 835. Kecskemét, 2013.
- Kereszty, Béla. "Gazdasági bűnözés, feketegazdaság és a pénzmosás." In *Tokaji Géza emlékkönyv*. Szeged, 1996.
- Magyar Bankszövetség Compliance Munkacsoport. *A compliance (megfelelés biztosítási) funkció működtetésének legjobb gyakorlata (Best Practice Kódex)*. Budapest, 2017. http://www.bankszovetseg.hu/Content/alapdokumentumok/6_melleklet_Compliance_Best_Practice_Kodex_HUN.pdf (accessed March 17, 2024).
- Molnár, Erzsébet. "A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége." PhD diss., Szegedi Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2018.
- Pusztai, László. "A gazdasági bűnözés." In *Kriminológiai ismeretek. Bűnözés, bűnözéskontroll*, edited by Gönczöl, Korinek, and Lévay, 194. Budapest: Corvina Kiadó, 1996.

Fekete Gábor - Az új iratkézbesítési rendelet nyelvhasználati szabályai

Lektorálta: Dr. habil. Mohay Ágoston PhD.

Absztrakt

Az Európai Unió tagállamai közötti igazságügyi együttműködés meghatározó fogaskerekét jelenti a mindenkori Iratkézbesítési rendelet. A rendelet jelentőségét az adja, hogy annak nem megfelelő alkalmazása, a szabálytalan kézbesítés hatása a peres eljárás egészére kihat és annak kártyavárként való összeomlását eredményezheti.

A 2022. július 1-jétől alkalmazandó új, 2020/1784. számú Iratkézbesítési rendelet pontosítja a kézbesítendő irat átvételének megtagadása szabályait. A címzett az irat átvételét alapvetően nyelvi okokból jogosult megtagadni. Az átvétel megtagadásához való jog kézbesítési akadály, amely abban az esetben kerülhető el, ha az iratok megfelelő fordítással vannak ellátva, ez megfelelő felkészülést igényel.

Az iratkézbesítés során felmerülő nyelvi szabályokat több forrás határozza meg. A rendelet meghatározza a kézbesítésben részt vevő szervek által használandó nyelvet és a kézbesítendő irat nyelvét. A lefordítandó iratok körét az Európai Unió Bírósága jogértelmezése határozza meg. A fordítással járó költségek viselése részletszabályait a tagállami jog rendezi. A tanulmány e három forrásból merítve mutatja be a tagállamok közötti iratkézbesítéssel kapcsolatos nyelvi rendelkezéseket azzal, hogy a nyelvhasználattal kapcsolatos költségviselés szabályait a magyar eljárásjogi szabályok alapján ismerteti.

Kulcsszavak: iratkézbesítés, nyelvhasználat, uniós jog, igazságügyi együttműködés.

1. Az új iratkézbesítési rendelet

Az európai integráció elsődleges célja gazdasági együttműködés létrehozása a tagállamok között, az egységes belső piac megteremtése volt. A bel- és igazságügyi együttműködésről eredetileg a Római Szerződés nem rendelkezett, ehhez szükséges jogi alapot nem tartalmazott. A négy alapszabadság gyakorlati működése, a határon átnyúló jogviták hatékony rendezése tette szükségessé a tagállamok közötti igazságügyi együttműködést. A Maastrichti Szerződéssel a harmadik pillér részeként hangsúlyt kapott a bel- és igazságügyi együttműködés. Az Amszterdami Szerződés az első pillérbe emelte a bel- és igazságügyi kérdések nagy részét, köztük a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködést és a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége fenntartását és fejlesztését az Unió célkitűzései között rögzítette.¹ A Tanács a tamperei, hágai, stockholmi programokban és a „poszt-

¹ Gombos Katalin, *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest: Wolters Kluwer Kft., 2016. <https://doi.org/10.55413/9789632956091>. Letöltve: 2024. 02. 29. https://mersz.hu/hivatkozas/dj36_20_p7/#dj36_20_p7.

stockholmi” stratégiai irányvonalakat tartalmazó tanácsi dokumentumban újabb és újabb célkitűzések megfogalmazásával bővítette az igazságügyi együttműködés szervezeti és tartalmi kereteit, melyek mind a Nizza Szerződésben, mind a Lisszaboni Szerződésben elsődleges jogi szinten, mind a rendeleti, irányelvi szinten másodlagos jogi szinten megjelentek.²

A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés elsődleges jogi alapja az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 81. cikke, amely a tagállami határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul. A cikk tételesen megállapítja azokat a területeket, ahol a tagállamokkal megosztott hatáskört³ gyakorolhat az unió, egyúttal meghatározza az irányadó uniós jogalkotási eljárási rendet, azaz, hogy mely tárgykör tartozik a rendes, és mely a különleges jogalkotási eljárásba. A megosztott hatáskörök egyike a bírósági és bíróságon kívüli iratok határokon túlra történő kézbesítése.⁴

Fenti felhatalmazás alapján számos jogi eszköz került elfogadásra a joghatóság (pl. az ún. Brüsszel rendeletek), az alkalmazandó jog (pl. az ún. Róma rendeletek), eljárási kérdések (pl.: bizonyítás, iratkézbesítés), alternatív európai eljárások (pl.: kis értékű követelések európai eljárása), az együttműködést segítő szerv létrehozása és egyéb kapcsolódó tárgykörökben.⁵

A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés gördülékeny működését biztosító, kiemelkedő eszköz - a rendszeres felülvizsgálat miatt általánosságban megjelölve – a mindenkor iratkézbesítési rendelet. Az iratkézbesítési rendelet megállapítja a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítésének lehetséges módjait, valamint a bírósági és bíróságon kívüli iratok polgári és kereskedelmi ügyekben, egyik tagállamból egy másikba történő továbbítására vonatkozó egyértelmű szabályokat. Egyaránt alkalmazandó a határokon átnyúló jogviták és a nemzeti jogviták, valamint vitával nem is érintett jogügyletek esetében. Domesztikus, azaz tisztán nemzeti jogügyletek tekintetében abban az esetben merül fel az iratkézbesítési rendelet alkalmazása, ha az eljárás során akár félnek, akár az eljárás más szereplője részére másik tagállamba kell kézbesíteni. Az iratkézbesítési rendelet jelentőségét mutatja, hogy 2018-ban mintegy 3,4 millió EU-n belüli polgári és kereskedelmi bírósági eljárás rendelkezett határon átnyúló elemekkel és a legtöbb ilyen ügyben a bíróságok gyakran többször is alkalmazzák az iratkézbesítésről szóló rendeletet az eljárás folyamán.⁶

² Mohay Ágoston, „Bel- és igazságügyi együttműködés: a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség” in: *Európai uniós politikák*, szerk. Kengyel Ákos, pp. 590-622. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2020.

³ A megosztott hatáskör lényege, hogy a tagállamok e hatáskörüket csak olyan mértékben gyakorolhatják, amilyen mértékben az Unió hatáskörét nem gyakorolja. A tagállamok olyan mértékben gyakorolhatják újra hatáskörüket, amilyen mértékben az Unió úgy határozott, hogy lemond hatáskörének gyakorlásáról.

⁴ EUMSZ 81. cikk (2) bekezdés b) pont

⁵ A polgári igazságügyi együttműködés eszközeit átfogóan lásd: Gombos Katalin, *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest: Wolters Kluwer Kft., 2016.

⁶ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés)

Az EU tagállamai jellemzően részesei a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia által kidolgozott nemzetközi szerződéseknek, így részesei a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok külföldön történő kézbesítéséről szóló, 1965. november 15-i Hágai Egyezménynek is. Az EU tagállamai az iratkézbesítés vonatkozásában a fent részletezett jogi alapokon az iratkézbesítési egyezményhez képest egy egyszerűbb és hatékonyabb jogi eszköz létrehozását határozták el, ami rendeleti szinten, valamennyi tagállamban teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó jogi eszközzel valósították meg. Az „első iratkézbesítési rendelet”⁷ 2001. május 31-én lépett hatályba, azzal az előírással, hogy a rendelet alkalmazását 2004. június 1-jén, majd öt évente szükséges felülvizsgálni. Az első felülvizsgálat eredményeként került elfogadásra a „második iratkézbesítési rendelet”⁸, mely 2013. július 1-jétől 2022. június 30-ig volt alkalmazandó. A hatályos iratkézbesítési rendelet, immár harmadik e sorban a 2022. július 1-jétől alkalmazandó 2020/1784 rendelet.⁹

2. Az újraszabályozás oka és köre

A második iratkézbesítési rendelet, hasonlóan az egyéb uniós jogi eszközökhöz szintén tartalmazta a rendszeres felülvizsgálatra vonatkozó előírást. A felülvizsgálat letéteményese a Bizottság, amely a felülvizsgálat eredményeként szükség szerint jogalkotási javaslattal él.

A harmadik iratkézbesítési rendelet alapjául szolgáló jogalkotási javaslat (a továbbiakban: javaslat)¹⁰ szerint az iratkézbesítési rendelet nyilvánvalóan gyorsabb, mint a hágai egyezmény alapján való kézbesítés, de az iratkézbesítés hagyományos módja, a postai szolgáltatás igénybevétele miatt továbbra sem tarthatóak az előírt határidők. Megállapította, hogy bár a rendelet technológia semleges a jogalkalmazók az új technológiákat, az eljárást gyorsító hatásuk ellenére sem alkalmazzák. Továbbá nem megfelelő minőségű postai iratkézbesítés alkalmazása, a közvetlen elektronikus kézbesítés korlátozott vagy elérhetetlen számos tagállamban, még ha belföldön lehetővé is teszik ezt. A rendelet szabályai a felek eljárási jogaira vonatkozóan nem kellően egyértelműek a fordítási követelmények, valamint a mulasztó alperesre vonatkozó határozatok tekintetében. A rendelet hatékonyságát lerontja, hogy a

szóló 1393/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, COM(2018) 379 final

⁷ a Tanács 2000. május 29-i 1348/2000/EK rendelete

⁸ az Európai Parlament és a Tanács 2007. november 13-i 1393/2007/EK rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről („iratkézbesítés”), és az 1348/2000/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről

⁹ az Európai Parlament és a Tanács 2020. november 25-i (EU) 2020/1784 rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés)

¹⁰ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés) szóló 1393/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, COM(2018) 379 final

tagállamok a rendeletben meghatározott módszerekkel szemben a fiktív vagy alternatív belföldi kézbesítési módszereket részesítik előnyben.

A fenti okok folytán a Bizottság az iratkézbesítési rendelet átdolgozására tett javaslatot, a módosítások széles körére figyelemmel új rendelet megalkotására vonatkozó jogalkotási javaslattal élt.

A harmadik iratkézbesítési rendeletre vonatkozó eredeti bizottsági javaslat lényegében öt fő módosítást tartalmazott, melyekből három, a kötelező elektronikus kapcsolattartás és a címkereséshez történő segítségnyújtás előírása, valamint az irat átvételének megtagadásához való jog újraszabályozása került elfogadásra.

Az új iratkézbesítési rendelet 2025. április 1-jétől előírja, hogy az áttevő és átvevő intézmények egymás közötti és a központi szervekkel való kommunikációja során elektronikus utat kötelesek igénybe venni.¹¹ Az elektronikus út a polgári ügyek esetében az Európai Unió Szabadságon, Biztonságon és Igazságon Alapuló Térség Nagyméretű IT-rendszereinek Üzemeltetési Igazgatásáért Felelős Európai Unió Ügynökség (eu-LISA) által fejlesztett e-codex rendszeren keresztül való kommunikációt jelenti. A rendelet kivételesen lehetővé teszi az e-mail útján való iratküldést, amennyiben a címzett előzetes, kifejezett hozzájárulását adta ahhoz, hogy az iratkézbesítésért felelős fél az adott eljárás során számára az iratokat egy meghatározott e-mail címre küldött e-mail útján kézbesítse, feltéve, hogy visszaigazolás érkezik arról, hogy a címzett átvette az iratot. A címzettnek az átvétel visszaigazolásának aláírásával és visszaküldésével, vagy a címzett által az iratkézbesítés céljára megadott e-mail címről küldött e-mail küldésével igazolnia kell az irat átvételét. Az átvétel visszaigazolását elektronikusan is alá lehet írni. Ehhez képest a tagállamok további kiegészítő feltételeket írhatnak elő az e-mail útján történő kézbesítéshez.¹²

A javaslat alapján az új rendelet eszközöket biztosít a más tagállamban való címkereséshez. A címkereséshez történő segítségnyújtás a rendelet alkalmazása körébe emeli a korábban csak kétoldalú jogsegélyegyezményekben megjelenő lehetőséget, mely szerint kézbesítési akadály esetén a kézbesítési helye szerinti állam kézbesítést végző hatósága megkísérli a helyes cím megállapítását.¹³ A rendelet három segítségi módot határoz meg, amelyek közül a tagállamok egyet vagy többet választva teljesíthetik a címkereséshez történő segítségnyújtási kötelezettségüket. A tagállamok a címkereséshez aktív segítséget nyújthatnak azáltal, hogy a kijelölnek egy az ilyen tárgyú megkereséseket fogadó intézményt vagy lehetővé teszik a közvetlen adatlekérést. A tagállami segítségnyújtás passzív módja az, amennyiben egy tagállam részletes tájékoztatást tesz közzé a nemzeti jog felkutatásra vonatkozó szabályairól.¹⁴ Az új rendelet pontosítja a címzettek irat átvételének megtagadásához való jogát, e körben egyértelműsíti, hogy minden esetben tájékoztatást kell adni az irat átvételének megtagadásához való jogról a szabványos formanyomtatványon, megduplázza a

¹¹ rendelet 5. cikk

¹² rendelet 19. cikk (1) bekezdés b) pont és (2) bekezdés

¹³ Magyarországnak a címkereséshez való segítségnyújtást tartalmazó polgári jogsegély egyezménye áll fenn Olaszországgal (1981:11. tvr.); Ausztriával (1967:24. tvr.); Bulgáriával (1967:6. tvr.); Lengyelországgal (1960:5. tvr.) és Romániával (1959:19. tvr.)

¹⁴ 2020/1784 rendelet 7. cikk

megtagadás bejelentésére vonatkozó határidőt, pontosítja a származási bíróság szerepét a megtagadás értékelésében.¹⁵

Nem került elfogadásra az eredeti bizottsági javaslatnak a kézbesítés céljából az eljáró bíróság országában képviselő kijelölésére vonatkozó kötelezettséget előíró szabály, amely a kézbesítési megbízott alkalmazásának lehetőségét biztosította volna.¹⁶ Valamint nem került elfogadásra a rendelet által rendszeresítendő, egységes postai térítvény alkalmazása.¹⁷

3. Az új iratkézbesítési rendelet alkalmazása

Az iratkézbesítési rendelet a tagállamokra nézve a polgári és kereskedelmi ügynek minősülő ügyekben a tagállamok közötti kézbesítés esetén kötelezően alkalmazandó jogi eszköz.¹⁸ A rendelet többféle kézbesítési módot határoz meg. A kézbesítés történhet áttevő és átvevő intézmények alkalmazásával, konzuli vagy diplomáciai úton, diplomáciai képviselő vagy konzuli tisztviselő által a megkeresett tagállamban közvetlenül, postai szolgáltatás igénybevételével közvetlenül, elektronikus úton, vagy közvetlen kézbesítés útján.¹⁹

Az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) által adott jogértelmezés szerint a rendelet e kézbesítési módok között semmiféle alá-fölé rendeltséget nem állapít meg, így a bírósági irat kézbesítése e módok egyikének vagy másikának, illetve akár mindkettőnek az egyidejű alkalmazásával történhet.²⁰

Az irat átvételének megtagadásához való jog a rendelet kifejezett rendelkezése²¹, illetőleg e jog és az azzal kapcsolatos további rendelkezése a jogintézmény következő pontban részletezett rendeltetéséből eredően valamennyi kézbesítési mód esetén irányadóak.

4. A rendelet nyelvhasználati szabályai

Az iratkézbesítési rendelet nyelvhasználattal kapcsolatos rendelkezéseket elsősorban az irat átvételének megtagadásához való jog szabályozása körében tartalmaz. Ugyanakkor szabályozza az iratkézbesítésben résztvevő szervek és a központi szervek közötti kommunikáció nyelvét is.

¹⁵ 2020/1784 rendelet 12. cikk

¹⁶ Javaslat 7a. cikk

¹⁷ Javaslat 14. cikk

¹⁸ A Bíróság C-325/11. sz., Alder-ügyben hozott ítélet indokolása 24. és 25. pontjai

¹⁹ az egyes kézbesítési módokra vonatkozó szabályokat lásd: rendelet 1,2 szakaszaiban

²⁰ A Bíróság C-473/04. sz., Plumex-ügyben hozott ítélet rendelkező része 1. pontja

²¹ rendelet 12. cikk (6) bekezdés

4.1. Az irat átvételének megtagadásához való jog

4.1.1. Az irat átvételének megtagadásához való jog tartalma

A Bíróság joggyakorlata szerint az irat átvételének megtagadására vonatkozó lehetőség az irat címzettjének védelemhez való joga biztosításának szükségességéből ered, a Charta 47. cikkének második bekezdése, és a Rómában 1950. november 4-én aláírt, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló európai egyezmény²² 6. cikkének (1) bekezdése által biztosított a tisztességes eljáráshoz fűződő követelményeknek megfelelően. Az iratkézbesítési rendelet célja, hogy a bírósági iratoknak a tagállamok között történő továbbítását korszerűsítse és meggyorsítsa, de e célok nem érhetőek el, ha a nemzeti rendelkezések bármilyen módon gyengítik a címzettek védelemhez való jogát. A címzett irat átvételének megtagadásához való jogáról való megfelelő tájékoztatás elmulasztása lényeges, de orvosolható eljárási szabálysértés.²³

A címzett megfelelő tájékoztatásának elmaradása esetén a kézbesítés szabálytalannak minősül, a megtagadáshoz való jog gyakorlásának határideje nem indul meg.²⁴ Szabályszerű kézbesítés hiányában a jogvitában eljáró bíróság marasztaló határozatot, ide értve egyaránt az ügy érdemében hozott és a kézbesítéssel érintett egyéb fél vonatkozásában alkalmazandó eljárásjogi szankciót megállapító határozatot is, nem hozhat, ahhoz jogerő és végrehajthatóság nem kötődhet. A szabálytalan kézbesítésre alapított határozat utóbb eredményesen támadható, határon átnyúló viszonylatban az elismerés megtagadása kérhető, tisztán nemzeti jogi viszonylatban a végrehajthatóság támadható, a magyar jog szerint végrehajtási lap visszavonása iránti kérelemmel.

4.1.2. Az irat átvételének megtagadásához való jog szabályai az új iratkézbesítési rendeletben

Az új iratkézbesítési rendelet javítja a címzett azon jogára vonatkozó eljárást, hogy megtagadhatja az irat átvételét, ha azt nem megfelelő nyelven készítették el vagy nem fordították le ilyen nyelvre.

Az irat átvételének megtagadását megalapozó nyilatkozat jogszerűségének feltételeiben az első iratkézbesítési rendelet óta nem történt változás, a megtagadás joga a címzettet változatlanul abban az esetben illeti meg, ha a kézbesítendő irat nyelve nem olyan nyelv, amelyet a címzett megért; vagy az átvevő tagállam hivatalos nyelve vagy, amennyiben annak a tagállamnak több hivatalos nyelve is van, a kézbesítés teljesítési helyének hivatalos nyelve vagy hivatalos nyelveinek egyike.²⁵

A fenti szabály alapján a címzett tagállam hivatalos nyelvén készült irat vonatkozásában a címzettet az átvétel megtagadásának joga attól függetlenül nem illeti meg, hogy az adott hivatalos nyelvet érti-e. A szabályozásból, különösen annak

²² kihirdette: az 1993. évi XXXI. törvény

²³ A Bíróság C-519/13. sz. Alpha Bank Cyprus-ügyben hozott ítélete 30., 31., 49. és 61. pontjai; a C-354/152. sz. Henderson-ügyben hozott ítélet 51. és 58. pontja és a C-21/17. sz. Catlin Europe-ügyben hozott ítélet 33. pontja.

²⁴ A Bíróság C-7/21. sz. LKW Walter-ügyben hozott ítélete 46. pont

²⁵ rendelet 12. cikk (1), (6) bekezdés

az első iratkézbekérés rendeletre visszanyúló változatlan voltára figyelemmel levonható az a következtetés, hogy a valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy tekintetében az uniós jog elvárja, hogy ez a személy az adott tagállam nyelvén képes legyen az ügyintézésre.

Az új iratkézbekézési rendelet az irat átvételének megtagadására vonatkozó nyilatkozat megtételére rendelkezésre álló határidőt megduplázza, arra a címzettnek a kézbesítéstől számított két hét áll rendelkezésre. A megtagadásra vonatkozó nyilatkozatot írásban a rendelet által előírt formanyomtatványon vagy egyéb írásbeli nyilatkozattal küldheti meg akár az átvevő intézménynek vagy egyéb kézbesítési mód esetén a „feladó” intézmény részére.²⁶ A rendelet egyértelművé teszi, hogy a megtagadási jog gyakorlásának megalapozottságáról a „feladó” intézmény dönt²⁷, a kézbesítési szabályszerűtlensége a kézbesítés szabályszerű megismétlésével orvosolható²⁸.

Az átvétel megtagadása jogszerűségének, valamint a nyelvismeret megfelelőségének megítélésében a fentieket meghaladóan a Bíróság joggyakorlata ad eligazítást. Az átvevő tagállamban eljáró bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy a rendeletnek megfelelően tájékoztatták-e a címzettet az átvétel megtagadásához való jogáról. Ennek során, hogy a címzett a megfelelő tájékoztatást megkapta-e, ennek hiányában ill. a kézbesítés szabályszerűtlensége esetén a hiba utóbb orvoslásra került-e, nem volt-e akadályozott a megtagadási joga gyakorlásában.²⁹ Az eset valamennyi körülményére figyelemmel szükséges a címzett nyelvismeretének értékelése, hiszen a jogi nyelvezet, mind a hétköznapi, mind az üzleti nyelvtől eltér, ezért például egy üzletszerű tevékenység során kikötött nyelv használata nem alapozza meg a bírósági eljáráshoz szükséges kellő nyelvismeretet.³⁰

Nem megkerülhető kérdés, hogy amennyiben a szabályszerű kézbesítéshez fordítás szükséges, úgy a fordítás, mely iratokra terjed ki. E körben is a Bíróság gyakorlata ad eligazítást, e szerint az eljárást megindító irat címzettje nem tagadhatja meg az irat átvételét, ha az olyan helyzetbe hozza a címzettet, hogy jogait a kibocsátó tagállamban bírósági eljárás keretében érvényesítheti, abban az esetben, ha ez az irat olyan bizonyító iratokból álló mellékletet tartalmaz, amelyek nem az átvevő tagállam nyelvén vagy az átvevő tagállam olyan nyelvén kerültek megszövegezésre, amelyet a címzett megért, hanem kizárólag bizonyítékként szolgáló iratok, és nem elengedhetetlenül szükségesek a felperes keresete tárgyának és indokainak megértéséhez. A nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy az eljárást megindító irat tartalma elegendő-e ahhoz, hogy az alperes jogait érvényesíthesse, vagy pedig a feladó köteles orvosolni valamely nélkülözhetetlen melléklet fordításának hiányát.³¹ Így például az uniós joggal ellentétes az a nemzeti jogi rendelkezés, amely a semmisség terhe mellett arra kötelez minden vállalkozást, hogy a határokon átnyúló

²⁶ rendelet 12. cikk (3), (6) bekezdés

²⁷ rendelet 12. cikk (4), (6) bekezdés

²⁸ rendelet 12. cikk (5), (6) bekezdés

²⁹ A Bíróság C-384/14. sz. Alta Realitat-ügyben hozott végzése

³⁰ A Bíróság C-14/07. sz. Weiss-ügyben hozott ítélet (88) pont

³¹ A Bíróság C-14/07. sz. Weiss-ügyben hozott ítéleti rendelkezése 1. pont

ügyletekre vonatkozó számlákon szereplő valamennyi információt kizárólag e szövetségi egység hivatalos nyelvén szövegezzék meg.³²

4.2 A rendelet alkalmazásában érintett szervek közötti kommunikáció nyelve

A rendelet által szabályozott kézbesítési módok gyakorlati alkalmazása során az átvevő és átvevő intézmények útján való kézbesítés során e szervek egymással való kommunikációja során, illetőleg valamennyi kézbesítési mód vonatkozásában a központi szervvel való kommunikáció során is felmerülhet fordítást igénylő kommunikáció. Ennek nyelve a kialakult gyakorlat szerint mindig a megkeresett szerv nyelvéhez igazodik, azaz a fordítás terhe a megkeresőre esik, mind a megkeresés, mind a válasz vonatkozásában.

A rendelet előírja a tagállamok számára, hogy közzététel céljából közöljék a Bizottsággal, hogy a formanyomtatványok kitöltéséhez mely nyelveket fogadják el.³³

A Bizottság ezeket az információkat az Európai Igazságügyi Portálon a Polgári Ügyek Európai Igazságügyi Atlaszában, az iratkézbesítési rendelet alkalmazását segítő részében az ország információk között nyilvánosan elérhetővé teszi.³⁴ Jellemző, hogy a tagállamok a hivatalos nyelveik mellett más nyelveken is fogadják a kérelmeket, Magyarország például a magyar mellett angol, a német és a francia nyelven.

Fontos kiemelni, hogy a tagállamok által az iratkézbesítési rendelet formanyomtatványai vonatkozásában elfogadott nyelvek köre teljesen független a küldemény címzettjétől, az irat átvételének megtagadásához való jogtól.

5. A költségviselésre vonatkozó szabályok

A rendelet a fordítási költségek viselése vonatkozásában rövid és egyértelmű rendelkezést tartalmaz, e szerint az irat továbbítását megelőzően felmerülő fordítási költségek a kérelmezőt terhelik.³⁵ A részletszabályok tekintetében a nemzeti eljárásjogi szabályok alkalmazása válik szükségessé.

A fentiek alapján látható, hogy a felperes hatékony jogvédelemhez való igényének korlátot szab az alperes védekezéshez való jogának megfelelő biztosítása. A magyar polgári perrendtartás a bíróság feladatává teszi, hogy a perkoncentráció érvényesülése érdekében a törvényben meghatározott módon és eszközökkel hozzájáruljon ahhoz, hogy a felek eljárási kötelezettségeiket teljesíthessék³⁶. A bíróság közrehatási tevékenységének célja, hogy a feleket megillető rendelkezési jog érvényesülésének elősegítése; eszközei a kérdésés, a nyilatkozattételre felhívás és a tájékoztatás.

A határon átnyúló kézbesítés alkalmazása szükségessége esetén a közrehatási kötelezettség alapján a bíróság feladata tájékoztatást adnia a felek, elsősorban a kézbesítést kérelmező fél részére az iratkézbesítési rendelet által biztosított kézbesítés

³² A Bíróság C-15/15. sz. New Valmar-ügyben hozott ítéleti rendelkezés

³³ rendelet 3. cikk (4) bekezdés d) pont

³⁴ https://e-justice.europa.eu/38580/HU/serving_documents_recast

³⁵ rendelet 9. cikk (2) bekezdés

³⁶ a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 6. §-a a bíróság közrehatási tevékenységéről

módokról és a címzettet illető irat átvétel megtagadási jog releváns szabályairól. E körben különösen a fordítás esetleges szükségességéről, és a fordítással érintett iratok és a szóba jöhető nyelvek köréről szükséges a kérelmező felet tájékoztatni.

A fordítás költségei vonatkozásában a magyar perrendi szabály igazodik az iratkézbesítési rendelethez, e szerint a bírósági iratnak a bizonyítással nem összefüggő külföldi kézbesítése az Európai Unió kötelező jogi aktusa vagy nemzetközi egyezmény szerinti költségét a felperes előlegezi³⁷, a bizonyítással összefüggő külföldi kézbesítés költségei pedig a bizonyítási érdek szabályai szerint alakulnak³⁸. A költségek előlegezésének elmulasztása az első esetben a szünetelés³⁹, utóbbi esetben a bizonyítás elmaradása⁴⁰, egyéb bizonyíték hiányában a bizonyítatlanság következményeit vonja maga után.

Az elfogadott fordítási mód tekintetében a rendelet a megkereső állam jogára utal, e szerint a hiteles fordítás mellett vagy az áttevő tagállam joga alapján az eljárásokban történő felhasználásra alkalmasnak tekintettnek fordítás fogadható el.⁴¹ A magyar jog nem ír elő hiteles fordítást, a főszabályként egyszerű fordítás alkalmazásának van helye a polgári eljárásban, kivéve, ha jogszabály, uniós jogszabály vagy nemzetközi egyezmény másként nem rendelkezik, vagy a felek a fordítás hitelességét vitássá nem teszik.⁴²

6. Összegzés

A fentiekben bemutatásra kerültek részben a mindenkori iratkézbesítési rendelet alkalmazásának főbb szabályai, valamint az új iratkézbesítési rendelet megalkotásának okai. Ezen okok alapján elvégzett módosítások részben léptek hatályba, a kötelező elektronikus kommunikáció még várat magára, az e-codex rendszer tesztelése és adattartamának meghatározása jelenleg is folyamatban van. A tanulmány részletesen az irat átvételének megtagadásához való jog garanciális szabályának tartalmával és annak gyakorlati alkalmazásával foglalkozott.

A tényleges érvényesülés elve⁴³ és a magyar eljárásjog által a bíróságok számára előírt közrehatási kötelezettség alapján az iratkézbesítési rendelet helyes alkalmazását a rendelet szabályainak ismerete és azok alapján való kellő felkészülés kell, hogy megelőzze. A jogalkalmazó oldaláról a felkészültség abban jelenik meg, hogy az iratkézbesítési rendelet adott ügyben való alkalmazása során a rendelet alkalmazására vonatkozó széleskörű tájékoztatással kell ellátnia a feleket, különösen a kézbesítendő irat fordításának jelentőségéről. A kérelmezőnek e tájékoztatás alapján mérlegelnie a kért kézbesítési módot és a fordítási nyelvet, valamint gondoskodnia kell a fordításról, vagy annak költségei előlegezéséről.

³⁷ Pp. 79. § (4) bekezdés

³⁸ Pp. 265. § (1) bekezdés

³⁹ Pp. 121. § (1) bekezdés e) pont

⁴⁰ Pp. 265. § (1) bekezdés

⁴¹ rendelet (25) preambulumbekkezdés

⁴² Pp. 62. §

⁴³ A tényleges érvényesülés azt jelenti, hogy a nemzeti eljárási szabályok nem tehetik gyakorlatilag vagy a gyakorlatban lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jog által a polgárookra ruházott jogok gyakorlását.

A tényleges érvényesülés elve alapján a megkereső bíróság az iratkézbetűzési rendelet megfelelő alkalmazását, különösen a címzett irat átvételének megtagadásához való jogának gyakorlása körülményeit hivatalból köteles vizsgálni.⁴⁴ Az iratkézbetűzési rendeletbe foglalt szabályok sérelme esetén észlelnie szükséges az adott eljárási cselekmény eredménytelen voltát és ennek eljárásjogi jogkövetkezményeit le kell vonnia, ennek hiányában utóbb a hiba csak újabb, jogorvoslat iránti eljárással orvosolható.

Az eljárásjogtól távolabb lépve, megállapítható, hogy a Maastrichti Szerződéssel nevesített, a tagállamok állampolgáraiból álló, a szerződésekben rögzített, uniós jogokkal bíró uniós polgárság⁴⁵ mellett az uniós jog egy másfajta szabályozási szintet is létrehoz. A polgári igazságügyi együttműködés alanyai állampolgárságtól függetlenül az uniós területén tartózkodó személyek lehetnek. A tanulmányban részletesen bemutatásra került, hogy e személyek vonatkozásában a mindenkori iratkézbetűzési rendelet alapján azonosítható egy olyan elvárás, hogy a lakhelye szerinti tagállamban, a nyelvismeretétől függetlenül képes legyen az eljárási jogait gyakorolni, képes legyen az „ügyintézésre”.

Az iratkézbetűzési rendelet vonatkozásában ismertetett nyelvi követelménnyel azonos tartalmú előírást tartalmaz egyebek mellett a Tartási rendelet⁴⁶, a Brüsszel Ia rendelet⁴⁷, a Brüsszel IIb rendelet⁴⁸, a kisértékű követelések európai eljárásáról szóló rendelet⁴⁹. Mindezek alapján az iratkézbetűzési rendelet vonatkozásában tett fenti megállapítás általánosíthatónak látszik akként, hogy a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés tekintetében elvárható az érintett jogalanyoktól a lakóhelyük szerinti állam hivatalos nyelvén való joggyakorlás képessége.

⁴⁴ Muzsalyi Róbert, *Az EU-jog hatása a polgári eljárásjogra*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2020. <https://doi.org/10.1556/9789634546108> Letöltve: 2024. 02. 29. https://mersz.hu/hivatkozas/m768aejha_14_p1/#m768aejha_14_p1

⁴⁵ az uniós polgárság történetét, vonatkozó rendelkezéseket lásd: Papp Mónika és Várnay Ernő, *Az Európai Unió joga*. Budapest: Wolters Kluwer Kft., 2017. <https://doi.org/10.55413/9789632956114> (Letöltve: 2024. 02. 29. https://mersz.hu/hivatkozas/wk38_21_p3/#wk38_21_p3)

⁴⁶ a Tanács 2008. december 18-i 4/2009/EK rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről 59. cikk

⁴⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2012. december 12-i 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról 43. cikk

⁴⁸ A Tanács 2019. június 25-i (EU) 2019/1111 rendelete a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről 55. cikk

⁴⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről 6. cikk

Irodalomjegyzék

- Mohay Ágoston. „Bel- és igazságügyi együttműködés: a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség”. In: *Európai uniós politikák*. Kengyel Ákos 590-622. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2020.
- Gombos Katalin, *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest: Wolters Kluwer Kft., 2016. <https://doi.org/10.55413/9789632956091>. Letöltve: 2024. 02. 29. https://mersz.hu/hivatkozas/dj36_20_p7/#dj36_20_p7.
- Muzsalyi Róbert, *Az EU-jog hatása a polgári eljárásjogra*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2020. <https://doi.org/10.1556/9789634546108>. Letöltve: 2024. 02. 29. https://mersz.hu/hivatkozas/m768aejha_14_p1/#m768aejha_14_p1.
- Papp Mónika és Várnay Ernő, *Az Európai Unió joga*. Budapest: Wolters Kluwer Kft., 2017. <https://doi.org/10.55413/9789632956114>. Letöltve: 2024. 02. 29. https://mersz.hu/hivatkozas/wk38_21_p3/#wk38_21_p3.

Fekete Kristóf Benedek* – Földforgalmi spekuláció

Lektorálta: Prof. dr. habil. Tilk Péter PhD.

Absztrakt

A szerző tanulmányában – szemantikai és dogmatikai alapokat lefektetve – a földforgalmi spekuláció magyarországi gyakorlatát ismerteti és elemzi, amelynek keretében kitér a helyi földbizottsági, a mezőgazdasági igazgatási szervei és a bírósági gyakorlatra. A tanulmány a vonatkozó alkotmányi és törvényi rendelkezésekből kiindulva pragmatikus példákon keresztül átfogóan bemutatja a termőföldspekulációval összefüggő régi-új problémakört.

A tanulmányban megállapítást nyer, hogy a spekulatív fölszerzés tilalma objektív és stabil – jogszabályban rögzített – fogalmi bázis nélkül nem tekinthető effektív földszerzési korlátozásnak, ezért jelen formájában önmagában nem is szolgálja kellőképpen az Földforgalmi törvényben rögzített általános agrárpolitikai és földbirtok-politikai érdekek érvényre juttatását. Ahogyan azt a helyi földbizottsági, a mezőgazdasági igazgatási szervei, valamint a bírósági gyakorlat is jól mutatja a spekulatív földszerzés megakadályozása akkor vezethet sikerre, ha azt nem csupán önmagában a spekulációra, hanem más „objektívebb” általános agrárpolitikai és földbirtok-politikai érdekre hivatkozással együtt érvényesítik.

Kulcsszavak: földforgalmi spekuláció, spekulatív földszerzés, spekulatív ügyletek

1. Bevezetés

A rendszerváltás óta kb. 700 000 hektár termőföldet vontak ki a művelésből,¹ vagyis ma Magyarország területén megközelítőleg 5 000 000 hektáron végeznek mezőgazdasági tevékenységet,² amelynek természetszerű hozadéka az átlagot meghaladó földszerzési igény, az ún. földéhség. Mivel a termőföld olyan sajátos stabil és értékes tőkeelem, amely nem gyarapítható ún. speciális jószág, így a szabályozása alapos körültekintést igényel.³ A meglévő területek hasznosítása olyannyira kiemelt

* A szerző e helyütt is köszönetet mond Sztanics Balázsnak, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara Baranya Vármegyei Igazgatósága földügyi referensének, Szentpéteri Tamásnak, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara Hajdú-Bihar Vármegyei Igazgatósága földügyi referensének, Varga Zoltánnak, a Győri Törvényszék bírójának, valamint Tilk Péter tanszékvezető egyetemi tanárnak és Petrétai József egyetemi tanárnak, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszék oktatóinak a tanulmány elkészüléséhez nyújtott pótolhatatlan szakmai támogatásért. A kézirat lezárásának dátuma: 2023. 11. 07.

¹ Ld. Attila Szinay, „Az Európai Unió Bíróságának a mezőgazdasági földekre bejegyzett haszonélvezeti jogok törlése ügyében hozott ítéletének áttekintése,” *Gazdaság és Jog* 28, no.7-8. (2020): 40.

² Ld. Gabriella Kiss and Attila Vrana (ed.), *Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 2021*. (Budapest: Agrárközgazdasági Intézet, 2022), 22.

³ Vö. Szinay, „Az Európai Unió Bíróságának a mezőgazdasági földekre bejegyzett haszonélvezeti jogok törlése ügyében hozott ítéletének áttekintése,” 40.

figyelmet érdemel, hogy a Magyarország Alaptörvényének P) cikke külön foglalkozik a termőföldekkel, így az Alaptörvény alapján a termőföld tulajdonának megszerzése, illetve hasznosítása –, amely mint természeti erőforrás a nemzet közös örökségét képezi, és amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége – kizárólag sarkalatos törvényben meghatározott korlátokkal és feltételekkel valósulhat meg.

Jelen tanulmány alapvető célja, hogy a földtulajdonszerzés körében megvizsgálja az eddig meglehetősen mostohán kezelt (negatív) birtokpolitikai szempont, a spekuláció földforgalmi tárgyú jogszabályokban foglalt tartalmát és gyakorlatban megmutató jelenségét. Kiindulásképpen célszerű meghatározni a spekuláció fogalmát, majd szükséges kitérni a helyi földbizottsági álláspontokra, illetve a mezőgazdasági igazgatási szervek döntéseire, a bírósági gyakorlattal bezárólag.

A tanulmány metodológiáját tekintve alapvetően a kvalitatív módszerekre támaszkodik: a kutatás döntően a vonatkozó (elsősorban) jogi dokumentumok értelmezését és elemzését végzi el az ismert értelmezési technikák segítségével, valamint összefüggéseket, tendenciákat jár körül. Ehhez kapcsolódik a rendelkezésre álló nemzetközi, továbbá magyar szakirodalom és gyakorlat tanulmányozása, illetve szintetizálása.

2. A (föld)spekuláció fogalma(i)

A termőföldspekuláció jelenségének megértéséhez mindenekelőtt distinkciót kell tenni a spekuláció *általános, gazdasági és jogi* fogalma, illetve vonatkozásai között. Maga a spekuláció, illetve spekulatív szavaink a latin *speculatio*, illetve *speculativus* szavakból erednek, amelyek jelentésükben az alábbiak szerint azonos jelentéstartalmat hordoznak.⁴

a) A magyar nyelv értelmező szótára szerint legáltalánosabb értelemben a spekuláció főnév „[f]őként a valóságtól, a gyakorlati tapasztalatoktól elszakadt, elvont gondolkodást, elmélkedést, töprengést”⁵ jelenti. Ehhez képest negatív konnotációban a spekuláció a „[n]agy vagy gyors, könnyű haszonnal kecsegtető, de gyakran kétes, bizonytalan vagy gyanús üzletelést, vállalkozást”⁶ is jelenti. A spekulatív mint melléknév hasonló jelentéstartalmat hordoz: legáltalánosabb értelemben „[e]lmélkedő, töprengő, szemlélődő, tisztán elméleti, elvont gondolkodásra hajlamos”⁷, rosszálló értelemben pedig „[s]pekulációra [...] alapozott, gyors, könnyű haszonra, nyerészkedésre törekvő; üzleties, spekulációs”⁸ jelentése van.

b) Az üzleti életben a spekuláció alapvetően semleges tartalmú fogalom. Így például a *spekulatív ingatlanfinanszírozás* a „[n]yerészszerzési céllal történő újraértékesítés szándékával történő ingatlanvásárlás, -fejlesztés vagy -építés, illetve ingatlanhoz

⁴ Vö. Ágnes Szőke, *Antik eredetű szakszókincs: Latin és görög eredetű szavak tankönyveinkben*, (Budapest: Athenaeum Kiadó, 1999), 243.

⁵ Ld. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet (ed.), *A magyar nyelv értelmező szótára. Ötödik kötet*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987), 1263.

⁶ I. m. 1264.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

kapcsolódó vásárlás, fejlesztés vagy építés céljára vagy ahhoz kapcsolódóan nyújtott kölcsön”⁹; a „[t]elekspekuláció i. beépítetlen ingatlanok megszerzése és továbbértékesítése anélkül, hogy az ingatlanok fejlesztésével értéket teremtenének, vagy ii. olyan ingatlanok megszerzése, amelyekre még nem rendelkeznek építési tervvel, vagy amelyek nem jogosultak alapvetően lakóprojekt fejlesztésére”¹⁰.

Gazdasági értelemben tehát a földspekuláció olyan pénzügyi tevékenységet foglal össze, amely ingatlanok megvásárlását jelenti (pusztán) árnövekedés reményében. A földvásárlások döntő része ingatlanbefektetésként aposztrofálható, mert a föld értéke idővel jellemzően felértékelődik, amelyben meghatározó szerepe lehet, például a szűkösségnek. Éppen ezért a földspekulánsok időnként óriási földterületeket vásárolnak azért, hogy visszatartsák azokat a piactól, ezáltal felhajtva az árakat. Fontos, hogy a földspekuláció vagy az információhiány, vagy pedig az instabil környezet miatt rizikós vásárlást jelent, ezért főszabályként „modern földspekuláció” akkor fordulhat elő, ha valaki megfelelő kutatás nélkül vásárol földet, illetve olcsó ingatlant vesz, abban a reményben, hogy a külső körülmények hatására rövid időn belül felértékelődik. E tranzakciók összességében pénzvesztést eredményezhetnek, emiatt spekulatív jellegű.¹¹

c) A jogi nyelvben a spekulációnak többféle jelentéstartalma van, attól függően, hogy melyik jogágban és milyen eljárás során használják. Jogi értelemben a spekuláció egyfelől „[v]ásárlás vagy eladás azzal a várakozással, hogy az ár növekedéséből vagy csökkenéséből profitálnak; valamint kockázatos üzleti tranzakciók a szokatlanul nagy haszon reményében”¹² másfelől „[t]eoretizálás olyan dolgokról, amelyekről nincs biztos tudás [tudomás], és amelyekre sem a bíróság az esküdtszék nélküli ügyekben hozott döntése, sem az esküdtek esküdtszéki döntése nem alapulhat”¹³. Földforgalmi kontextusba helyezve „[s]pekulációs földvásárlásnak minősül az olyan, nem termelői célú földszerzés, amely termelési szándék nélkül, vagyonőrzési szándékkal és a

⁹ Ld. a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről és a 648/2012/EU rendelet módosításáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2013. június 26-i 575/2013/EU rendelet 4. cikk 79. (1) bekezdés 79. pontját, valamint a speciális hitelezési kitétségek és a spekulatív ingatlanfinanszírozás definiálásáról szóló 10/2017. (VIII. 8.) MNB ajánlás 14. pontját.

¹⁰ Ld. pl. „Loan Agreement,” Letöltve: 2023.10.23.

<https://www.lawinsider.com/contracts/dGEbrxOjnb4#>.

E körben a „[t]elekspekuláns az, aki földet vásárol későbbi eladás céljából, remélve, hogy annak értéke idővel növekedni fog”. Ld. „Land speculator,” Letöltve: 2023.10-23.

<http://americancenturies.mass.edu/collection/define.jsp?glossaryID=413>.

¹¹ Ld. Jeremy Laukkonen, „What is Land Speculation?,” *Smart Capital Mind*, Letöltve: 2023.10-23.

https://www.smartcapitalmind.com/what-is-land-speculation.htm?expand_article=1.

Megjegyzendő, hogy spekulatív üzletet kötni szinte bármivel lehet tekintettel arra, hogy a pénzügyi tranzakció jelentős értékvesztés kockázatával jár, ugyanakkor jelentős nyereséggel is kecsegtet.

¹² Ld. Henry Campbell Black et al.: *Black's Law Dictionary. Sixth Edition.* (St. Paul: West Publishing Company, 1990), 1399.

¹³ Ld. Black, *Black's Law Dictionary. Sixth Edition*, 1399.

földpiac árfolyam-ingadozásaira, vagy a földbérleti díjak és pénztőke kamat közötti különbözetre alapozva profitot kíván elérni”¹⁴.

A hazai jogirodalomban a spekuláció a földforgalom körében abszolút negatív jelentéstartalmat kapott. Ily módon a spekulatív ügyletek olyan jogellenes ügyletek, amelyek döntően semmis szerződések, például strómanok által kötött termőföldadásvételi szerződések.¹⁵ Ezek az ügyletek két fő csoportra oszthatók: egyrészt vannak az ún. zsebszerződések, amelyek a termőfölddel összefüggésben jogszabályba ütközően, illetve a hatályos tulajdonszerzési tilalom, korlát kijátszása érdekében jogszabály megkerülésével kötöttek;¹⁶ másrészt az egyéb jogi jelleg miatt érvénytelen szerződések (pl. elővásárlási vagy előhaszonbérleti jog megszerzése érdekében kötött jogellenes ügyletek).¹⁷ Megjegyzendő, hogy a common law ismeri a spekulatív kár-fogalmat, amely szerint spekulatív károk „[...] kereseti okot képező ugyanazon cselekményekből vagy tényekből fakadó várható vagy előre látható károk, amelyek függenek a jövőbeli folyamatoktól, és amelyek lehetnek esetlegesek, valószínűsíthetők vagy valószínűtlenek”¹⁸.

3. A földforgalmi spekuláció hazai szabályozása és gyakorlata

3.1. A földforgalmi spekuláció lehetőségét kizáró átmeneti rendelkezések és azok dilemmái

Magyarország Európai Unióhoz (a továbbiakban: EU) történő 2004. május 1-jei csatlakozása új perspektívákat nyitott meg az áru, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlásának. Mindazonáltal féltő volt, hogy amennyiben külföldiek (természetes és jogi személyek) is szerezhették volna magyar földeket –, mivel nagy mennyiségű, jó minőségű és relatíve olcsó földpiac nyílik meg –,¹⁹ akkor a földspekuláció révén instabillá válna a piac,²⁰ továbbá és végső soron a magas földárak gazdasági és szociális problémákhoz vezetnének.²¹

¹⁴ Ld. Mihály Kurucz, „Gondolatok a magyar földforgalmi törvény uniós feszültségpontjainak kérdéseiről,” in *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014 – Föld- és ingatlanulajdon, fenntartható mezőgazdasági fejlődés*, ed. József Szalma (Újvidék, Szerbia: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2015), 146.

¹⁵ Ld. Csilla Csák and Bianka Enikő Kocsis and Anikó Raisz, „Agrárpolitikai – agrárjogi vektorok és indikátorok a mezőgazdasági birtokstruktúra szemszögéből,” *Agrár- és Környezetjog* 10, no.19 (2015): 47.

¹⁶ Ld. Krisztina Bányai, *A mezőgazdasági föld megszerzése – a szerzéskorlátozások alapjai és kihívásai* (Budapest, Publicitas Art-Media Kft., 2023), 256.

¹⁷ Vö. Csák and Kocsis and Raisz, „Agrárpolitikai – agrárjogi vektorok és indikátorok a mezőgazdasági birtokstruktúra szemszögéből,” 47.

¹⁸ Ld. Black, *Black's Law Dictionary. Sixth Edition*, 392.

¹⁹ „Történelmi földspekulációra tipikusan akkor került sor, amikor óriási mennyiségű földterület vált elérhetővé magánvásárlásra.” Ld. Laukkonen, „What is Land Speculation?,”

²⁰ Vö. Tomohiro Hirano and Joseph E. Stiglitz, „Land Speculation, Booms, and Busts with Endogenous Phase Transitions: A Model of Economic Fluctuations with Rational Exuberance,” *NBER Working Paper*, no. 29745. (2022): 2., 44.

²¹ Vö. Tamás Andréka, „Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában,” in *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*, ed. Csilla Csák (Miskolc, Novotni Kiadó, 2010), 8.

Mindezek kivédésére a Csatlakozási Okmány X. melléklet 3. pontja rögzítette az átmeneti szabályokat, amelyeket „föld moratóriumnak” neveznek. Lényegüket tekintve ezek a rendelkezések – első ízben a csatlakozás időpontjától számított hét évig (2011. május 1-ig) – gátat szabtak a nem Magyarországon lakó vagy nem magyar személyek mezőgazdasági földterülethez jutásának.²² Ezt az átmeneti időszakot aztán a Csatlakozási Okmány lehetőségeit kihasználva az Országgyűlés még három évvel (2014. április 30-ig) meghosszabbította.²³ Ennek háttérében az húzódik meg, hogy a földszerzési és -bérleti korlátok gazdasági és szociális okai továbbra is fennálltak, vagyis adott körülmények között valós veszélye volt annak, hogy hazánk egy liberális (korlátoktól mentes) földpiaci nyitás esetén spekulatív célpontot jelentett volna, amely jelentős és gyors áremelkedéssel, valamint a vidék szociális válságával járt volna együtt.²⁴ A piacnyitás kitolásával ugyanakkor – mivel a termőföldárak a rendszerváltás óta trendszerűen 4-5 évente megduplázódnak – nem következne be 2014-ben sokkhatásszerű eredmény.²⁵

Fennállt tehát annak a veszélye, hogy a kizárólag befektetési célú, azaz spekulációs földszerzések a magyar mezőgazdaság versenyképességének kvázi egyedüli piaci jellegű (vagyis nem természeti) előnyét számolják fel a termeléstől elváló módon, kizárólag tőkejövedelem formájában megnyilvánuló forráskivonással. Ezzel szemben a mezőgazdasági termelés hosszú távú elköteleződést feltételez, amellyel ellentétben a spekulatív földszerzés nemzetgazdasági szempontból kimondottan káros hatásokkal jár: egyfelől a földárak – a valós termeléstől elszakadva – emelkednek, amely megnehezíti új szereplők piaca jutását; másfelől pedig a mezőgazdaság alacsonynak számító jövedelmezőségéből folyóan a már jelen lévő piaci szereplők fejlesztését is akadályozza. Természetesen ehhez hozzájön a földbérleti díjak emelkedése is. Mindezek negatív hatáseggyüttese pedig megmutatkozik a termelési költségeken keresztül az élelmiszerárakban (egyre kevésbé tagadott a spekuláció áremelkedésben

²² Ld. a Csatlakozási Okmány X. melléklet 3. pont (2) bekezdését.

²³ Ld. a nem magyar állampolgár természetes személyek, illetve a jogi személyek általi, mezőgazdasági földterület megszerzésére vonatkozó tilalom meghosszabbításának szükségességéről szóló 2/2010. (II. 18.) OGY határozatot.

²⁴ Ezt támasztották alá az európai és magyarországi termőföldárak és földbérleti díjak, a támogatottság, a jövedelmek és a mezőgazdaság területi egységére vetített hozzáadott értéktermelő képessége közötti különbségek, valamint a hazai földtulajdoni és földhasználati viszonyok, a befejezetlen kárpótlási és részarány kiadási programok, továbbá a speciális magyar tőkepiaci korlátok. Részletesen ld. Andréka, „Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában,” 10. és köv. Mindemellert ez a folyamat vélhetően kedvezőtlen hatást gyakorolt volna a piaci viszonyokra oly módon, hogy az ilyenkor várható dinamikus földeladási hullám következtében végül pont azok maradtak volna föld nélkül, akiket addig az állami birtokpolitika preferált helyzetbe kívánt hozni: a mezőgazdaságból élőket. Ld. Bányai, A mezőgazdasági föld megszerzése, 155-156.

²⁵ Vö. Bányai, A mezőgazdasági föld megszerzése, 12.

betöltött szerepe²⁶), gerjesztve az inflációt, illetve teret nyitva az importtermékek (dömpingje) előtt.²⁷

3.2. A spekulatív földszerzés tilalma a földforgalomban

A mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: Fftv.) egyetlen helyen tesz említést a vizsgálat tárgyát adó kérdéstről. Az Fftv. 23/A. § (1) pontja szerint az adásvételi szerződés jóváhagyására irányuló eljárásban az agrárgazdasági tevékenységet folytatók kötelező tagságán, és a tagok egyenlő szavazati jogán alapuló, köztestületként működő Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamarának (Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, a továbbiakban: NAK vagy Kamara) a szerződéssel érintett föld fekvése szerinti területi szerve, az illetékes megyei elnökség (a továbbiakban: helyi földbizottság) állást foglal arról, hogy az adásvételi szerződés megfelel-e a spekulatív földszerzések megelőzésére vonatkozó általános agrárpolitikai és földbirtok-politikai érdekeknek.

A törvény pontosabb tartalmát a hozzá fűzött indokolásból ismerhetjük meg. Az Fftv.-hez fűzött általános indokolás 8. pontja szerint „[a] törvény a földforgalomban a spekulációs vagy tőkebefektetési célokat szolgáló földszerzést a megállapodások kötelező nyilvánosságra hozása, továbbá hatósági engedélyhez kötési kötelezettsége, a földszerzésnek a művelési kötelezettséghez kötése, annak elmulasztása esetére a bírságolás már alkalmazott eszköze mellett, a kényszerhasznosításba vétel, továbbá meghatározott időre a földszerzésből való kizárásának eszközeivel korlátozza”. Ez a pont ugyanakkor csupán általános keretet rajzol fel a spekuláció esetleges felderítéséhez és ahhoz negatív jogkövetkezményeket fűz, azonban a jelenség konkrét értelmezését nem végzi el, közelebb nem visz hozzá.

A törvény egy hektárig semmiféle státuszhoz nem köti a földszerzést, azt belföldi természetes személy és tagállami állampolgár egyaránt megszerezheti, e fölött viszont főszabály szerint földművesi minőséghez köti.²⁸ A földművesi státusz tehát bizonyos fokig korlátja a spekulációnak, mivel a meghatározott mezőgazdasági vagy erdőszeti szakirányú szakképzettség vagy szakképesítés megszerzése, illetve a termelőtevékenység, vagyis a vállalkozás és a termelésből eredő árbevétel realizálása mögött alapvetően nem befektetési cél húzódik meg, tehát nem lehet spekulatív jellegű.²⁹ A törvényből következik, hogy a földszerzésre jogosult személyek körét igyekszik a professzionális gazdálkodást folytató földművesekre korlátozni, ezzel elősegítve a agráriumban dolgozók elismert és méltányolható földigényének

²⁶ Ez elsősorban az élelmiszerárak növekedésében ragadható meg. Ld. Péter Novoszáth, „A spekuláció elleni küzdelem az agrárgazdaságban,” in *Regionális földrajzi tanulmányok – Abonyiné Dr. Palotás Jolán 70. születésnapja tiszteletére*, ed. Lajos Veres (Szeged: Egyesület Közép-Európa Kutatására, 2013), 86.

²⁷ Ld. Andréka, „Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában,” 17.

²⁸ Vö. az Fftv. 10. § (1)-(2) bekezdésével.

²⁹ Ld. az Fftv. részletes indokolását az 5. §-hoz.

kielégítését, egyúttal kizárva a spekulatív, vagyis nem termelési, hanem tőkebefektetési célú földvásárlási törekvéseket.³⁰

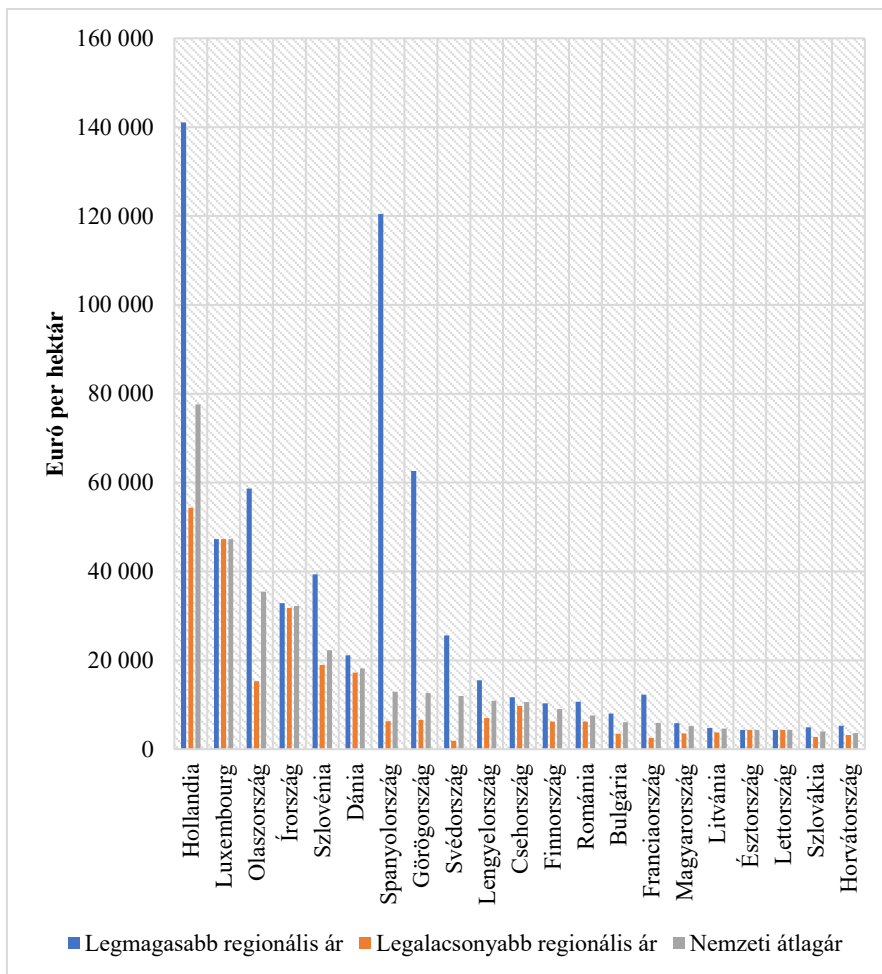
A föld rendeltetésszerű használatából logikusan következik, hogy „[a] föld megszerzése alapvetően hosszú távú elköteleződést jelent a föld megművelése és a mezőgazdasági termelés irányába. [...] Birtokpolitikai szempontból az az optimális állapot, ha a termőföld annak művelőjének tulajdonában van, ez esetben ugyanis nem keletkezik forráskivonás a haszonbér formájában, másrészt maga a termőföldingatlan a fejlesztések forrását biztosító jelzáloghitelezés alapjául szolgálhat.”³¹

A törvény hatálybalépése óta az agrárium versenyképessége hasonló problémákkal küzd, mint amelyek a tárgyalta Csatlakozási Okmány, illetve országgyűlési határozat idején fennálltak. A termőföld Európa szerte alulértékelt termelőeszköz, amely hazánk esetében sincs másképp, így annak (aránylag egyszerű) megszerzése, mint befektetés, extraprofitot kecsegtet.³² Ennek az az oka, hogy a magyarországi földárak stabil és folyamatos növekedése ellenére összehasonlításban még mindig jelentősen lemaradnak az európai uniós élmezőnytől, ahogyan az Eurostat adatai is mutatják.

³⁰ Ld. az Fftv. részletes indokolását a 10. §-hoz.

³¹ Uo.

³² Uo.

1. ábra – Egy hektár megművelhető termőföld átlagára az EU-ban, 2021 (saját szerk.)³³

³³ Ld. Eurostat, „Agricultural land prices and rents – statistics,” Letöltve: 2023.10.23. <https://tinyurl.com/5c7vd8uf>, Megjegyzendő, hogy az olasz adat 2020-as; az ír, a görög és a spanyol adatok provizórikusak; a lengyel adatok becslésen alapulnak; a francia adatokban a termőföldön kívül beletartozik a legelő (gyep); illetve belga, német, ciprusi, máltai, osztrák és portugál adatok nem álltak rendelkezésre.

Éppen ezért, mivel a termőföldárak erőteljesen és kalkulálhatóan növekedtek, növekednek, vagyis a magyar árfelzárkózás töretlenül közelíti az élenjáró EU-s árakat, magától értetődően megjelennek olyan szereplők is, akik kizárólag tőkebefektetésként tekintenek a termőföld megvásárlására, ezzel viszont a ténylegesen mezőgazdasági termelést folytatók földpiacra lépését korlátozzák, illetve a termeléssel korrelációt nem mutató földárakat alakítanak ki. Ez végső soron a mezőgazdasági termelés nemzeti versenyképességét erodálja a nemzetközi szinten, mivel az eseti külső befolyások nem kívánt és kártékony árkilengéseket okozhatnak – a természeti körülményekből eredően egyébként is sérülékeny, de – alapvetően kiegyensúlyozott és termelési jövedelmezőség emelkedésével alátámasztott földár növekedésében.¹

A spekulatív földszerzések megelőzése, a birtokviszonyok átláthatósága, az üzemszerű művelés alatt álló élet-, illetve versenyképes, egységes birtoktagot képző fölbirtokok kialakítása és megőrzése, a helyi gazdálkodói közösség érdekeinek érvényesítése érdekében az Fftv. külön szervet, a helyi földbizottságot rendeli az adott település közigazgatási területén a törvény hatálya alá tartozó földek tulajdonjogának forgalmát kontrollálni, mégpedig oly módon, hogy érvényre juttatja a földbirtok-politikai célokat is.²

3.3. A helyi földbizottság és a mezőgazdasági igazgatási szerv gyakorlata

3.3.1. A helyi földbizottság szerepe a földspekuláció megelőzésében

A spekulációs ügyletek kiszűrésében hatalmas szerep hárul a helyi földbizottságra, amely – a mezőgazdasági igazgatási szerv (a továbbiakban: MISZ) előzetes vizsgálatát³ követően – a települési agrárgazdasági bizottságok (a továbbiakban: TAB) ajánlására (helyi ismeretekeken alapuló véleményére) alapozva nyílt ülésen foglal állást, hogy az adott adásvételi szerződés spekulatív jellegű-e vagy sem.⁴

Az Fftv. 24. § (3) bekezdésében rögzíti, hogy – többek között – a *spekulatív földszerzések megelőzése* érdekében folytatott vizsgálatot milyen szempontokra tekintettel kell elvégeznie a helyi földbizottságnak.⁵ Ahhoz tehát, hogy az Fftv. 23/A. § (1) bekezdésében meghatározott általános agrárpolitikai és földbirtok-politikai érdekeknek [(i) birtokviszonyok átláthatósága; (ii) a spekulatív földszerzések megelőzése; (iii) üzemszerű művelés alatt álló élet- és versenyképes, egységes

¹ Ld. az Fftv. részletes indokolását a 10. §-hoz.

² Ld. az Fftv. részletes indokolását a 68. §-hoz.

³ Megjegyzendő, hogy e körben a MISZ a részére jóváhagyás céljából megküldött okiratok közül az adásvételi szerződést először – kizárólag annak tartalma és alaki kellékei, továbbá közhiteles nyilvántartásban szereplő adatok alapján – az érvényességi és hatályosulási feltételeknek való megfelelés szempontjából vizsgálja meg, illetve ellenőrzi. A MISZ megtagadja a konkrét szerződés jóváhagyását – ennél fogva a helyi földbizottsághoz sem kerül a szerződés –, amennyiben valamely Fftv.-ben rögzített fogyatékoságban szenved. Ld. az Fftv. 23. §-át.

⁴ Ld. Zsolt Orlovits et. al, *Földforgalmi szabályozás* (Budapest, Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, 2015), 15.

⁵ Ez a vizsgálat egyaránt kiterjed az adásvételi szerződés szerinti vevőre és az elővásárlási jog jogosultjára. Ld. az Fftv. 25. §-át.

birtoktagot képező fölbirtokok kialakítása és megőrzése; (iv) a helyi gazdálkodói közösség érdekeinek érvényesítése; (v) életvitelszerűen helyben lakó és gazdálkodó földművesek segítése; valamint (vi) a mezőgazdaságban történő generációváltás elősegítése] a konkrét szerződés megfelel-e, az értékelés során a helyi földbizottságnak – a köztudomású tények és legjobb ismeretei szerint – az alábbiakat kell figyelembe vennie:

a) a vevő vagy a jegyzékben szereplő elővásárlásra jogosult és közeli hozzátartozói tulajdonában, használatában a föld fekvése szerinti településen, vagy annak közigazgatási határától számított húsz kilométeres körzetén belül hány darab, mekkora térmértékű, művelési ágú és aranykorona értékű föld található és azok hol helyezkednek el;

b) a föld fekvése szerinti településen, vagy annak közigazgatási határától számított húsz kilométeres körzetén belül az a mezőgazdasági termelőszerkezet, amelyben a vevő, a jegyzékben szereplő elővásárlásra jogosult vagy ezen személyek közeli hozzátartozója tulajdoni részesedéssel rendelkezik, mekkora térmértékű és aranykorona értékű földterület használója;

c) a vevő vagy a jegyzékben szereplő elővásárlásra jogosult az adásvételi szerződést megelőző három éven belül kötöttek-e közeli hozzátartozójukkal földre vonatkozó jogügyletet, és ezen föld kinek a használatában áll;

d) a vevő vagy a jegyzékben szereplő elővásárlásra jogosult az adásvételi szerződés megkötését megelőző öt évben tett-e a föld fekvése szerinti településen, vagy annak közigazgatási határától számított húsz kilométeres körzetén belül található földre elővásárlóként elfogadó nyilatkozatot, de a jogügylet a szerződészégése miatt nem ment teljességbe;

e) a föld adás-vétele mennyiben szolgálja a fiatal földműves, a pályakezdő gazdálkodó gazdaságátadással összefüggő tulajdonszerzését;

f) az elővásárlásra jogosult rendszeresen elfogadó jognyilatkozatot tesz-e olyan földre, amelyre elővásárlási joga fennáll, anélkül, hogy annak megszerzését gazdaságának mérete indokolná;

g) az adás-vételi szerződés szerinti vevő, illetve a jegyzék szerinti elővásárlásra jogosultak tulajdonában álló földek birtokmérete

ga) között nagyságrendbeli különbözőség áll fenn,

gb) és a település üzemeinek átlagos mérete között nagyságrendbeli különbözőség áll fenn,

és emiatt az adásvételi szerződés szerinti vevő vagy a jegyzék szerinti elővásárlásra jogosult szerzése esetén nem érvényesülne a kis gazdaságok stabil működésének és további fejlődésének a preambulumban rögzített birtokpolitikai elve;

h) a földnek az ügylet szerinti ellenértéke alapos indok nélkül ne haladja meg

ha) erdőnek nem minősülő föld esetén a földnek – indexálással meghatározott – 20 éves termelési időszakra számított jövedelemtermelő képességét,

hb) erdőnek minősülő föld esetében a földnek 50 éves termelési ciklusra számított jövedelemtermelő képességét azzal, hogy az erdőtalaj és a faállomány értékét együttesen kell megállapítani, amelynek során az erdőtalaj értékét az erdő örökös járadékából, míg a faállomány értékét a potenciális véghasználatból levezetett jelenérték szerint kell kiszámítani,

továbbá a földön létesített ültetvény vagy felépítmény értékét nettó pótlásiköltség alapú értékbecsléssel kell megállapítani.

[...]

(6) A 23/A. § (1) bekezdés *b*) pontjában foglaltak alkalmazása során azt is figyelembe kell venni, hogy a vevő vagy a jegyzékben szereplő elővásárlásra jogosult milyen mértékben rendelkezik a föld megműveléséhez szükséges mezőgazdasági termelőeszközökkel, továbbá azt is vizsgálni kell, hogy a szerzése – a már használatában álló földterületek elhelyezkedésére figyelemmel – elsősorban nem a továbbiakban előnyös elővásárlási vagy előhaszonbérleti jogosultság megszerzésére irányul-e.”

Míndezek közül a helyi földbizottság különös figyelmet fordít annak vizsgálatára, hogy (i) az adásvételi szerződés egyes kikötései alkalmasak-e a tulajdonszerzési korlátok megkerülésére; (ii) áll-e fenn feltűnő értékaránytalanság; (iii) a vevő vagy esetleg az ő helyébe lépő elővásárlási jog jogosultja alkalmas-e a szerződésben is meghatározott kötelezettségvállalások teljesítésére (pl. saját művelés, üzempont létrehozása), esetleg „elnyer-e” olyan jogi pozíciót, amely révén a jövőben elővásárlási jogát visszaélészerűen gyakorolhatja (pl. osztatlan közösen történő tulajdoni hányad vásárlásával vagy szomszédos terület megszerzésével), netalántán indokolható gazdasági szükséglet nélkül, felhalmozási célból kívánja-e megszerezni az adott föld tulajdonjogát.⁶

A gyakorlatban rendkívül komplikált a spekulációs ügyletek felderítése. A TAB-ok véleményében visszatérő elem, hogy a vevő és/vagy az elővásárlási jog jogosultja nem helyben lakó, nem folytat mezőgazdasági tevékenységet, nincsenek (megfelelő) termelési eszközei, nincs telephelye, nincsen mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelme, stróman stb. A helyi földbizottság ilyenkor azért van nehéz helyzetben, mivel ennek kiderítésére korlátozott eszközöket vehet igénybe. Nyilatkoztathatja a feleket a fentebb tárgyaltakat illetően, de a válaszokból még messzemenő következtetések nem feltétlen vonhatók le, vagy ha köztudott, hogy a válaszok igazak is, viszont nem bizonyíthatók.⁷ Éppen ezért a NAK-on belül kialakulóban van az a gyakorlat, hogy nem a spekulációt, hanem azzal összefüggésbe hozható más, megfoghatóbb általános agrárpolitikai, illetve földbirtok-politikai érdekeket jelölnek meg [pl. Fftv. 23/A. § (1) bekezdés *c*) és *d*) pontját] az állásfoglalásukban. Egyszerűen nem mondja ki az illetékes helyi földbizottság a szerződés spekulatív jellegét, hanem ahol vélhetően spekulatív indokkal került volna sor földszerzésre, más, e körbe vonható indokkal megtagadja azt (ilyen pl. a vevő javára bejegyzett jelzálogjoggal terhelt ingatlan eladása, a nem valós helyben lakás, amikor a vevő cégének húszéves haszonbérlete és az adásvétel között pár hét a különbség, de az ökológiai gazdálkodó cím megtagadása is ide sorolható).

Önmagában például a szerződés ’nem tekinthető’ spekulatívnak, ha nincs (helyi) ellenérdekű fél, mivel ha meg akarjuk ragadni a spekuláció lényegét, akkor a versenyt tudjuk a legjobban felvillantani. Így tehát könnyebb helyzetben van a helyi földbizottság, ha adott ügy szereplőit az Fftv. 23/A. és 24. §-aiban foglaltakat szerint

⁶ Vö. Orlovits et. al, *Földforgalmi szabályozás*, 16.

⁷ Vö. pl. a Miskolci Törvényszék 101.K.700.138/2023/16. számú határozatával, különösen annak [7]-[9] és [35]-[36] bekezdéseivel.

össze tudják mérni, és kiderül melyik támogatható. Egyébként pedig, ha valaki gazdálkodásba kíván fogni, de ő maga személy szerint nem akar termelési tevékenységet folytatni, önmagában szintén nem alapozza meg a helyi földbizottság spekulatív szerzésbe ütközésre alapozott megtagadó döntését. Ellenben, ha például valaki mindenét értékesítve földet vásárol annak reményében, hogy nagy hasznot hoz, az már nevezhető spekulatívnak.

3.3.2. A mezőgazdasági igazgatási szerv szerepe a földspekuláció megelőzésében

Előjáróban le kell szögezni, hogy nincsen hierarchikus alá-fölérendeltségi viszony a helyi földbizottság és a MISZ között, sőt mi több, a MISZ-nek minden esetben figyelemmel kell lennie a helyi földbizottság döntésére, amelyet mint ügyféli nyilatkozatot vesz figyelembe.⁸

Így például a MISZ megtagadja az adásvételi szerződés jóváhagyását, amennyiben a helyi földbizottság állásfoglalása alapján az egyik elővásárlásra jogosulttal és az adásvételi szerződés szerinti vevővel sem támogatja a szerződés jóváhagyását, míg csereszerződés esetén elég az is, ha a helyi földbizottság az állásfoglalása alapján bármelyik szerződő féllel nem támogatja a csereszerződés jóváhagyását.⁹ Az Fftv. 27. § (2) bekezdés számos további – helyi földbizottság által nem ellenőrizhető – szempontot tartalmaz, amely alapján szintén megtagadásnak van helye, mint például ha a MISZ

„a) utóbb megállapítja, hogy a 23. § (3) bekezdésében foglaltak alapján az adás-vételi szerződés jóváhagyása megtagadásának lett volna helye, vagy

b) a helyi földbizottság által támogatott elővásárlásra jogosulttal vagy jogosultakkal, illetve az adás-vételi szerződés szerinti vevővel szemben megállapítja, hogy

ba) a birtokában álló föld jogellenes más célú hasznosítása, vagy a hasznosítási kötelezettség megsértése miatt az ingatlanügyi hatóság – az adás-vételi szerződés közlését megelőző 5 éven belül – véglegesen földvédelmi bírságot szabott ki;

bb) jogerősen megállapított földhasználati díjtartozása áll fenn;

bc) a földszerzéshez vállalt kötelezettség megsértése miatt a mezőgazdasági igazgatási szerv – az adás-vételi szerződés közlését megelőző 5 éven belül – véglegesen mulasztási bírságot szabott ki”.

Mindazonáltal a MISZ az adásvételi szerződés jóváhagyását támogató helyi földbizottsági állásfoglalás ellenére is megtagadhatja a szerződés jóváhagyását az Fftv. 24. § (3) bekezdésében meghatározott körülményekre tekintettel.¹⁰ Érdekeség viszont, hogy az eddig gyakorlattól eltérően – mivel a törvény nem tiltja – a MISZ azzal a vevővel vagy elővásárlási jogosulttal is jóváhagyhatja a szerződést, akit a helyi földbizottság állásfoglalásában nem támogatott.

Alapvetően tehát a MISZ a helyi földbizottság állásfoglalására alapozva dönt, de akadhatnak olyan esetek, amikor azok felülvizsgálatra, megváltoztatására szorulhatnak. Ez viszont azért nem tekinthető aggályos gyakorlatnak, mivel e döntéseket bíróság előtt meg lehet támadni.

⁸ Ld. az Fftv. 27. § (4) bekezdését.

⁹ Ld. az Fftv. 27. § (1) bekezdés a) pontját.

¹⁰ Ld. az Fftv. 27. § (3) bekezdését.

3.4. A földspekuláció bírósági gyakorlata

3.4.1. A feltűnő értékaránytalanság mint spekulatív tényező

Az Fftv. korábban hatályos szabályozási megoldása alapján a helyi földbizottság a termőföld adásvételi szerződéseket a *köztudomású tények és legjobb ismeretei* alapján, különösen arra tekintettel vizsgálja, hogy az ellenérték a föld forgalmi értékével arányban áll-e, és ha nem, az aránytalansággal a vevő elővásárlásra jogosultat tartott-e távol az elővásárlási jogának gyakorlásától.¹¹ E körben értékelni szükséges azt, hogy fennáll-e *feltűnő értékaránytalanság*¹² a földrésztlet helyben szokásos piaci ára és a szerződés szerinti vételár között, amennyiben pedig igenlő a válasz, úgy azt is vizsgálni kell, hogy ezzel az aránytalansággal a vevő más elővásárlásra jogosultat távol tartott-e elővásárlási jogának gyakorlásától.¹³ Kiemelendő, hogy az adott esetben túl magasnak ítélt vételár (értékaránytalanság) önmagában nem alapozza meg a jóváhagyást megtagadó határozatot,¹⁴ mivel nem áll fenn az Fftv. által támasztott másik konjunktív feltétel: nincs „ellenérdekű fél”.

A spekulatív földszerzés megállapítása tehát azért is nehézkes, mivel ha nincs ellenérdekű fél, nincs a kifüggesztett okiratra jelentkező elővásárló, abban az esetben önmagában nehéz a feltűnő értékaránytalanságra hivatkozni. Ezzel is összefügg a Budapest Környéki Törvényszék előtti egyik ügy, amelyben egy 2016-ban vásárolt belterületi ingatlant később megosztottak, így két külön helyrajzi számon lett bejegyezve a nyilvántartásba. Még 2016-ban ugyanezek a személyek tárgyalni kezdtek a szemben lévő külterületi szántó megvásárlásáról, végül 2019-ben kötöttek szerződést, amikor családi házat kezdtek építeni saját telkükön. E körben a vevő megjegyezte, hogy „[a] szántóföldet szeretné mezőgazdasági célra hasznosítani, továbbá számára a családja nyugalma és a rendezett környezet a szerződésbeli árat megéri. Nem volt célja semmilyen földdel kapcsolatos spekuláció, sem más elővásárlási jogától megfosztani, azonban szeretne volna a felperes az ingatlant megszerezni, tekintettel arra, hogy az a tulajdonában lévő ingatlannal szemben szomszédos. A perbeli ingatlan forgalmi értékét nagyban meghatározta az elhelyezkedése, a felperes személyes érdekeltsége, a lakhatása, nyugalma, amikor a vételárról tárgyaltak az eladóval. A telek közművesített utcára nyílik, a telket körülvevő kerítésre, kapura, a csapadék elvezető árokra épített hídra hivatkoztak az

¹¹ Ld. az Fftv. 24. § (2) bekezdés *d*) pontját. [Időállapot: közlönyállapot (2013.VI.30.)]

¹² „A szerződésnek a szolgáltatás és ellenszolgáltatás feltűnően nagy értékkülönbségére alapított megtámadása esetében annak megállapításához, hogy az értékkülönbség feltűnően nagy-e, a bíróságnak vizsgálnia kell a szerződéskötés körülményeit, a szerződés egész tartalmát, a forgalmi (érték-)viszonyokat, az ügylet jellegéből fakadó sajátosságokat, a szolgáltatás és ellenszolgáltatás meghatározásának módját.” Ld. a Legfelsőbb Bíróság PK 267. számú állásfoglalását. Rendelkező rész I. pont. Vö. 1/2014. PJE határozat 1. pontjával.

¹³ Ld. Orlovits et. al, *Földforgalmi szabályozás*, 15.

¹⁴ Ezt erősíti a Kúria azon határozata is, amelyben az átlagos haszonbérleti díjtól való 70%-os eltérést nem tartotta önmagában alkalmasnak annak megállapítására, hogy objektíve alkalmas más előhaszonbérleti jogosult távollátására Vö. a Kúria Kfv.II.37.234/2017/5. számú precedensképes határozat [28] bekezdésével.

eladók a vételár megállapításakor, mint az ingatlan tartozékaira, melyek szintén emelték az ingatlan értékét.”¹⁵

E körben tehát a helyi földbizottság a magas vételár miatt önmagában nem tagadhatta meg a szerződést – ráadásul állásfoglalásában nem egzakt számításokra, hanem feltételezésen alapuló körülményekre hivatkozott –, viszont mivel nem volt távoltartott elővásárló sem, így a két konjunktív feltétel hiánya miatt nem beszélhetünk jogellenes ügyletről.¹⁶ Egyébként pedig, amíg az Fftv. nem tartalmaz objektív, a Kamara által is használható számítási módot, addig hiába húzódik meg spekulációs ügylet a magas vételár mögött, a földszerzést nem lehet jogszerű eszközökkel megakadályozni.¹⁷

3.4.2. A vételi jog alapítása, mint spekulációt megalapozó jogügylet

A Győri Törvényszék előtt lévő egyik ügy¹⁸ kapcsán merült fel kérdésként, hogy vajon a vételi jog alapján történő tulajdonszerzés adott esetben ellentétes-e az Fftv.-ben meghatározott általános agrárpolitikai és földbirtok-politikai érdekekkel, pontosabban hogy spekulatív földszerzésnek minősül-e az ilyen módon megszerzett föld.

Az illetékes Kamara szerint a szóban forgó jogügylet – a megismételt eljárás alapján is – spekulatív jellegű, mivel az ilyen típusú szerződéseket nem függesztik ki az illetékes önkormányzatoknál, így a helyi gazdálkodók nem is értesülhetnek róla, illetve nem élhetnek esetleges elővásárlási jogukkal. Ezért az eljárás tárgyát adó adásvételi szerződés jóváhagyását megtagadta, amelynek következtében – az Fftv. 27. § (1) bekezdés *a*) pontja értelmében – az illetékes MISZ-nek is megtagadó döntést kellett hoznia.¹⁹ A bíróság döntésében rámutatott arra, hogy az Fftv.-ből nem következik olyan tilalom, amely alapján ne lehetne földet vételi jog útján megszerezni, sőt mi több, eltérő szabályokat sem állapít meg, tehát kifüggesztés köteles ügylet, amelynek az illetékes önkormányzat jogszerűen eleget is tett. Mindebből következően a bíróság arra a megállapításra jutott, hogy „[a] vételi jog gyakorlása *önmagában* nem minősülhet spekulatív földszerzésnek, mert a vételi jog jogosultja jogilag

¹⁵ Ld. a Budapest Környéki Törvényszék 102.K.702.721/2020/30. határozat [3] bekezdését.

¹⁶ Ld. a Budapest Környéki Törvényszék 102.K.702.721/2020/30. határozat [13]-[14] bekezdéseit.

¹⁷ Megjegyzendő, hogy a Kúria álláspontja szerint elsőként a vételár aránytalanságát szükséges tisztázni igazságügyi szakértő bevonásával, mivel az eljáró bírónak – tekintve, hogy „[v]alamely ingatlan forgalmi értékének meghatározása szakkérdés, így szakkérdés az aránytalanság is” – ez biztosít megnyugtató módon döntési alapot, és csakis ezt követően vizsgálható az elővásárlásra jogosult elővásárlási joggyakorlástól való visszatartásának kérdése. Ld. a Kúria Kfv.IV. 37.784/2016/5. számú precedensképes határozat [27] bekezdését. Jellemzően pedig a szakértő – hiányzó számítási mód híján – lényegében mindig megállapítja, hogy a vételár nem eltúlzott mértékű.

¹⁸ Az alapkérdéssel két bírósági döntés foglalkozott. Ld. a Győri Törvényszék 6.K.701.129/2020/8. számú ítéletét és a 6.K.700.721/2021/8. számú határozatát.

¹⁹ Ld. a Győri Törvényszék 6.K.700.721/2021/8. számú határozatának [8]-[9], illetve [20] bekezdéseit.

megengedett és szabályozott formában kíván földtulajdont szerezni”²⁰. E helyütt a határozat még megjegyzi, hogy a kifüggesztett okiratra történő nem jelentkezésből nem következik, hogy a földszerzésre a jogszabályok megkerülésével kerülne sor.²¹ Fontos megjegyezni, hogy a TAB alapvetően a helyi ismeretekből indul ki, amely lehet igaz, de érvényt szerezni, bizonyítani nem egyszerű, éppen ellenkezőleg, ilyen körben szinte lehetetlenség. Ezért is van kialakulóban a helyi földbizottság körében, hogy nem a spekulatív szerzés tilalmára, hanem másra hivatkozással igyekszik gátat szabni, az esetleges spekulatív (is) mondható ügyleteknek. Ezt erősíti a bírósági határozatban rögzített „önmagában” fordulat is, mivel egy jogszerűen használt jogintézményről van szó, amely csak meghatározott ’többletkövetelmények’ teljesülésével mondható spekulatív. Ilyen módon a Kamara – a jogalkotót felülbírálván – nem állapíthatja meg az Fftv.-ben megengedett tulajdonszerzési módról, hogy spekulatív.²² Emellett a bíróság azt is kiemelte, hogy nincs olyan jogszabály, amely megszabná, mennyi időnek szükséges eltelnie a vételi jog alapítása és annak gyakorlása között.²³

A döntés kitért arra is, hogy az eddig tárgyalt vételi jog eltér az Fftv. 67/A. § szerinti jogtól, mivel utóbbit szankciós céllal alkották meg arra nézve, ha a hatósági ellenőrzési eljárásban megbírságolt tulajdonos a bírság kiszabása ellenére, hat hónap elteltével sem állítja helyre a jogszerű állapotot. Erre az esetre szólnak az Fftv. 35/A. § (2) bekezdésében foglaltak, vagyis a föld tulajdonjogának 67/A. § szerinti vételi jog érvényesítésével történő megszerzésének jóváhagyására irányuló eljárásban – figyelmen kívül hagyva egyebek mellett az elővásárlási jogról, az elővásárlásra jogosultakról, illetve az elővásárlásra jogosult elfogadó jognyilatkozatáról szóló rendelkezéseket – nem kell megkeresni a helyi földbizottságot állásfoglalása kiadásáért.²⁴

3.4.3. Az ajándékozással elősegített spekuláció

A Szegedi Törvényszék előtt fekvő egyik ügyet egyebek mellett a spekulatív földszerzéssel hozták összefüggésbe. Tekintettel arra, hogy az ajándékozási szerződés nem kifüggesztés köteles ügylet, így nem is vizsgálható, de adott esetben más, visszerthes tulajdonszerzések körében jelentősége lehet, főleg ha a célja az Fftv.-ben rögzített törvényi célokkal ellentétes.²⁵ Ily módon a vizsgálat tárgyát adó ügyben kérdéses volt, hogy az idősebb (földműves közeli hozzátartozó) generáció felé történő ajándékozás ellentétes-e az Fftv. céljával, illetve adott esetben visszaélészerű jelleget mutat-e.

E körben a bíróság előtt arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az ügy érintettje „[...] (fiktív) helyben lakó ranghellyel (és 20 éves haszonbérlettel terhelt) megszerzi a

²⁰ Ld. a Győri Törvényszék 6.K.700.721/2021/8. számú határozatának [24] bekezdését. *Kiemelés tőlem.*

²¹ Ld. a Győri Törvényszék 6.K.700.721/2021/8. számú határozatának [24] bekezdését.

²² Ld. a Győri Törvényszék 6.K.700.721/2021/8. számú határozatának [26] bekezdését.

²³ Ld. a Győri Törvényszék 6.K.700.721/2021/8. számú határozatának [27] bekezdését.

²⁴ Ld. a Győri Törvényszék 6.K.700.721/2021/8. számú határozatának [28] bekezdését.

²⁵ Vö. a Szegedi Törvényszék 101.K.701.398/2022/23. számú határozat [34] bekezdésével.

valódi helyben lakók elől a termőföldet, majd azt elajándékozta anyjának, nagymamájának, akik egyfelől csak névlegesen végeznek gazdasági tevékenységet, másfelől nem is helyben lakók. Ezzel felperes kiüresítette a Földforgalmi tv. elővásárlási ranghelyre vonatkozó rendelkezéseit, ugyanis kvázi kiszorította a helyben lakókat úgy, hogy nem is volt szüksége az adott területre (felhalmozás, spekuláció) és olyan embereket juttatott termőföldre, akik elővásárlási ranghelyük szerint egyébként alulmaradtak volna. Téves tehát az a szemlélet, hogy az ajándékozás csak akkor vizsgálendő, ha az által szerez valaki három éven belül ranghelyet, míg indifferens, ha néhány aranykorona visszatartásával tart fenn magának ranghelyet.”²⁶ Továbbá az is felmerült, hogy az ajándékozások aggályosak a 300 hektáros birtokkorlát esetleges átlépése szempontjából is, mivel „[a] tudomására jutott és részletesen bemutatott ajándékozások alapján alappal feltételezhető, hogy [...] érdekelt korábbi tulajdonszerzései az elajándékozott területeket is figyelembe véve már meghaladták a birtokmaximumot. A termőföld elajándékozása közeli hozzátartozók részére önmagában nem tilos jogügylet, azonban az ilyen célú ajándékozások tényét a jóváhagyás alá eső ügyleteknél figyelembe lehet és kell is venni, mely alapján aggálytalanul megállapítható a szükséglet nélküli, spekulatív földszerzési cél a 23/A. § (1) bekezdés b) pontja alapján.”²⁷

Ugyan az ügy érdemi része nem a spekuláció kérdésével foglalkozott, de a bíróság döntését figyelembe véve annyi bizonyosan levonható következtetésként, hogy a közeli hozzátartozónak ajándékozott föld e tekintetben nem lehet releváns mivel e jogügyletet jogszabály nem tiltja,²⁸ illetve amíg a felek valamely jogszerű módon eleget tesznek az Fftv. elvárásainak, addig nem minősíthető jogszabály megkerülésére irányuló magatartásnak.²⁹

3.4.4. A „spekuláció gyanúja”

A Pécsi Törvényszék szerint a helyi földbizottság állásfoglalásában helyesen tagadta meg azt a szerződést, amely nem felelt meg a birtokviszonyok átláthatóságára vonatkozó általános agrárpolitikai és földbirtokpolitikai érdekeknek, mivel – a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény (a továbbiakban: Szja tv.) 1. számú mellékletének 9.5.1. pontjában szabályozott teljes adómentesség megszerzése érdekében – olyan kikötést tartalmazott, miszerint a eladó olyan magánszemélynek kívánja értékesíteni a termőföldet, aki megfelel az Szja tv. 1. számú melléklet 9.5.1. pont c) pontjában rögzített feltételeknek, azaz, ha a magánszemély a termőföldet regisztrációs számmal rendelkező, állattenyésztést folytató olyan magánszemélynek adja el, aki a termőföldet egyéni vállalkozóként, mezőgazdasági őstermelőként legalább öt évig az állattartó telep takarmánytermelése céljából használja, vagy olyan magánszemély, aki a megvásárolt termőföldet, a birtokbaadástól az öt alkalmazó mezőgazdasági társas vállalkozásnak az állattenyésztés takarmánybiztosítása

²⁶ Ld. a Szegedi Törvényszék 101.K.701.398/2022/23. számú határozat [35] bekezdését.

²⁷ Ld. a Szegedi Törvényszék 101.K.701.398/2022/23. számú határozat [36] bekezdését.

²⁸ Vö. a Szegedi Törvényszék 101.K.701.398/2022/23. számú határozat [105] bekezdésével.

²⁹ Vö. a Szegedi Törvényszék 101.K.701.398/2022/23. számú határozat [106] bekezdésével.

érdekében legalább 10 évre bérbe adja.³⁰ Az ilyen – kikötéseket tartalmazó – nem átlátható spekuláció gyanúját magukra vető szerződések alkalmasak arra, hogy a helyi gazdálkodói közösségek fejlődését és ezzel az agrártársadalom erősödését akadályozzák, mivel bizonyos agrárszereplőket helyzetbe hoz, viszont sokakat kizár az elővásárlási jognyilatkozatot tevők köréből, ez pedig a helyi gazdálkodóközösség érdekeivel, amely egy kiszámítható, átlátható és biztonságos rendszerben történő tulajdonjog átruházás(i rendszer)t takar.³¹

Az ilyen adómentességi kikötés szerződésben történő alkalmazása alkalmas arra, hogy helyzetbe hozzon egy bizonyos gazdálkodói csoportot és más földműveseket kizárjon az elővásárlási jognyilatkozatot tevők köréből. Fontos továbbá, hogy mivel a kikötés a szerzéshez kapcsolódik, nem jelenthető ki, hogy maga az Szja tv. biztosít kedvezményt. Döntő jelentőségű, hogy az Fftv. is rögzíti az állattartó földművesek támogatását, mivel kiemelt elővásárlási jogcímként lehet rá hivatkozni, csak hogy ez csupán előnyt biztosít a többi földművessel szemben, viszont nem zárja ki azokat a földszerzésből, nem szűkítve le ezáltal azt az alanyi kört, aki a szerződést megkötöhetné. Éppen ezért mivel a szóban forgó kikötés célja nem csupán egy előnyös helyzet megteremtése, hanem egy szűk csoporton kívül mindenki más kizárása a földszerzés lehetőségéből, így visszatartó ereje van a kifüggesztés során, esetleges elővásárlókat rettent el elfogadó jognyilatkozatuk megtételétől.³²

Noha a bírósági ítélet szerint a szerződés az ismertett adómentességi kikötés miatt a birtokviszonyok átláthatóságának nem felelt meg, ámde háttérben meghúzódó számító (spekulatív) jellege eltagadhatatlan.

3.4.5. A Kúria spekulációval kapcsolatos elvi álláspontjai

1. Korábban az Fftv. lehetőséget biztosított arra, hogy a helyi földbizottság a szerződés jóváhagyását az *indokolható gazdasági szükséglet nélkül, felhalmozási célból történő földtulajdon szerzésre* nézve ne támogassa.³³ E körben volt olyan nyugat-magyarországi ügy, amely a Kúriáig is eljutott. A döntő kérdést az jelentette, hogy a földforgalmi ügyben történő elővásárlási jogosultság, az elővásárlási jog gyakorlása a fentebb mondott kategóriába tartozik-e, és az adott esetben (mint spekulatív tényező) lehet-e jogszerű megtagadási ok vagy sem.

Az elsőfokú bíróság az Fftv. citált részét, vagyis az „indokolható gazdasági szükséglet nélkülség” fogalmát a felhalmozási céllal szinonim fogalomként kezelte, mind a kettőt mezőgazdasági művelési cél nélküli földszerzésként értelmezve. Az elsőfokú döntés szerint nem állapítható meg az, hogy az elővásárlási jog jogosultja indokolható gazdasági szükséglet nélkül, felhalmozási célból kívánta volna megszerezni az ügy tárgyát adó ingatlan tulajdonjogát. E körben nem tartotta lényegesnek, hogy az elővásárló a környező földterületeket saját maga műveli-e, vagy azokat valamely cég révén használatba adással művelteti.³⁴

³⁰ Ld. a Pécsi Törvényszék 5.K.700.431/2022/8. számú ítélet [5] bekezdését.

³¹ Ld. a Pécsi Törvényszék 5.K.700.431/2022/8. számú ítélet [6] bekezdését.

³² Vö. a Pécsi Törvényszék 5.K.700.431/2022/8. számú ítélet [26] bekezdésével.

³³ Ld. az Fftv. 24. § (2) bekezdés c) pont cc) alpontját. (Időállapot: 2015. VI. 6. – 2017. X. 10.)

³⁴ Ld. a Kúria Kfv.37.891/2017/6. számú ítélet [15] bekezdését

Az elsőfokú döntéssel ellentétben a másodfokú bíróság más álláspontra helyezkedett: az indokolható gazdasági szükséglet nélkül, felhalmozási célból való földszerzés megítélését illetően a három szempontnak tulajdonított jelentőséget, amelyre az elsőfokú bíróság ítéletét meg is változtatta. Egyrészt az elővásárló „[a]z állattartó telepének kivitelezését még nem kezdte meg, ahhoz azonban létesítése esetén közvetlenül kapcsolódik mindösszesen közel 8 ha szántó, melyek együttesen megfelelő nagyságúak az állattartáshoz szükséges takarmány előállításához. [...] [ugyanő] továbbá nem műveli a szomszédos földrészeket, ezért céljai nem hozhatók közvetlen összefüggésbe a mezőgazdasági művelési céllal”³⁵. Másrészt a fellebbviteli bíróság szerint az elővásárló „[t]ulajdonában, illetve használatában lévő földek között a pihentetett területek aránya tendenciájában növekvő”³⁶. Harmadrészt pedig igenis jelentősége van annak, hogy a konkrét földterületeket az elővásárló maga műveli-e, vagy azt gazdasági társasággal, vagy használatba adás révén művelteti, ilyen módon e szempont az adott ügyben nem lehet irreleváns. E körben a fellebbviteli bíróság megállapította, hogy az elővásárló „[f]öldterületének közel 90%-át ténylegesen a S. C. Kft. használja. A termelés kockázatát tehát nem a[z elővásárló], hanem a vállalkozó viseli. A szerződés 6. pontja szerint a felek minden gazdálkodási évet megelőzően legalább 6 hónappal a vetéstervet egyeztetni kötelesek. Ehhez képest a földhasználót megillető földalapú támogatások jogosultja kizárólag a[z elővásárló]. A szerződés nem rögzíti a vállalkozó díját. A Törvényszék megjegyezte, hogy a szerződés nem tartalmazza magának a munkának az ellenértékét és még az ellenérték meghatározásának módszerét sem rögzítették.”³⁷

A felülvizsgálati döntés – szemben a másodfokú ítélettel – „[s]em a növénytermesztéshez kapcsolódó más földdel való gazdálkodási tevékenységet, sem a használatba adási jogviszonyt önmagában nem tekinti »valós gazdasági szükséglet nélküli, felhalmozási célnak«. Hasonlóképpen a földek meghatározott részének pihentetése sem minősülhet feltétlenül a gazdálkodási tevékenységgel való felhagyásnak, nem művelésnek.”³⁸ Mindazonáltal a gazdálkodás ilyen mélységű értékelése, minősítése nem lehetett jelen ügy tárgya. A Kúria rámutatott arra, hogy a fellebbviteli döntésben logikai hiba van, mivel a bizonyítás nem csupán az ügy tárgyát képező jogszerűségi minősítés tisztázására irányult, hanem olyan kérdésre is (lásd a felperesi gazdálkodás milyenségének jellemzése), amely a felhalmozási cél esetleges lététől független körülmény.³⁹

Mindezek miatt a Kúria elvi álláspontja szerint az Fftv. vonatkozó része szerint „[a] jogosult indokolható gazdasági szükséglet nélkül, felhalmozási célból való földtulajdon-szerzésének önmagában nem minősül az, ha földterületeit gazdálkodó tevékenység keretében művelteti, azzal megengedett kapcsolódó vállalkozói tevékenységet végez, vagy azt gazdálkodása keretében időlegesen nem hasznosítja”⁴⁰.

³⁵ Ld. a Kúria Kfv.37.891/2017/6. számú ítélet [22] bekezdését.

³⁶ Ld. a Kúria Kfv.37.891/2017/6. számú ítélet [23] bekezdését.

³⁷ Ld. a Kúria Kfv.37.891/2017/6. számú ítélet [24] bekezdését.

³⁸ Ld. a Kúria Kfv.37.891/2017/6. számú ítélet [43] bekezdését.

³⁹ Vö. a Kúria Kfv.37.891/2017/6. számú ítélet [48] bekezdésével.

⁴⁰ Ld. a Kúria Kfv.37.891/2017/6. számú ítélet [51] bekezdését. *Kiemelések tőlem.*

2. A Győri Törvényszék álláspontja szerint adásvétel akkor minősülhet spekulatív földszerzésnek, ha „[a] felek az adásvételt olyan más szerződéssel biztosítják, amely harmadik személy számára a tulajdonszerzést vagy elővásárlási jog gyakorlását lehetetlenné teszi, vagy a szerződés szerinti vevő javára olyan helyzetet teremt, amely az elővásárlásra jogosulti pozícióit javítja. [...] önmagában az a körülmény, hogy a szerződés szerinti vevő olyan ingatlant szerez meg, amelyet előzőleg külön polgári jogügyletben kölcsönszerződés összegének biztosítására jelzálogjoggal terhelt meg, és az adásvétel során a kamatmentes kölcsönösszeget a vételárba beszámítja, a szerződés szerinti vevő számára a Földforgalmi tv. és a Fétv. alapján a többieknél előnyösebb elővásárlási jogosulti pozíciót nem eredményez, a földtulajdon megszerzését és az elővásárlási jog gyakorlását nem nehezíti el, ezért ezzel a spekulatív cél nem igazolható.”⁴¹

A Kúria az előtte fekvő felülvizsgálati ügyben – osztva a törvényszéki indokolást – arra a megállapításra jutott, hogy a polgári jogi kölcsönszerződésből eredő jogügylet nyomán bejegyzett jelzálogjog megállapodásból (önmagában) a spekulatív földszerzést nem lehet megállapítani.⁴² A Kúria éppen ezért elvi élel megállapította azt is, hogy „[a] termőföldingatlant érintő, évekkel korábbi polgári jogi jogügylet kizárólag abban az esetben eredményezheti a spekulatív földszerzés megállapítását, ha kétség kívül megállapítható, hogy a korábbi megállapodás alkalmas arra, hogy harmadik személy tulajdonszerzését vagy elővásárlási jogát lehetetlenné tegye vagy megnehezítse, valamint saját elővásárlási jogosulti pozícióját javítsa.”⁴³

4. A földspekuláció megítélése nemzetközi tükrében és az uniós jog szerint

Az államok tipikusan elkötelezettek termőföldjeik védelme mellett, amelynek érdekében a legkülönbébb védelmi intézkedéseket, jellemzően törvényeket hoznak. Ez az elszántság főként az egyes termőföldszerzési korlátokban ragadhatók meg. Látni szükséges, hogy az államnak – különösen a globalizáció következtében fennálló függőségek miatt – biztosítania kell, hogy kellő mennyiségű és minőségű élelmiszer álljon a saját, lokális fogyasztás kielégítésére, amely akkor már nem megvalósítható, vagy csak rendkívüli intézkedések foganatosításával, ha a föld döntő részét már (nem hazai szereplőknek) eladták, kiszolgáltatottá válva a spekuláció negatív következményeinek.⁴⁴

A földeket védő nemzeti szabályozások közös jellemzői, hogy igyekeznek elkerülni a túlzott földspekulációt, így a védő jogszabályok alapjául szolgáló megfontolások, különösen a földkoncentráció és a földspekuláció, a közelmúltban kitüntetett

⁴¹ Ld. a Győri Törvényszék 9.K.700.674/2021/31. számú ítéletét, illetve a Kúria Kfv.II.37.480/2022/8. számú precedensképes határozatának [24] bekezdését.

⁴² Ld. a Kúria Kfv.II.37.480/2022/8. számú precedensképes határozatának [38] bekezdését.

⁴³ Ld. a Kúria Kfv.II.37.480/2022/8. számú precedensképes határozatának [56] bekezdését. *Kiemelések tőlem.* A Kúria viszont abban a kérdésben nem foglalt állást, hogy vajon spekulatív-e a jogügylet, ha a jelzálogjogot alapító szerződést az adásvételi szerződéssel egyidőben vagy rövid idővel előtte kötötték. Absztrahálva: mikortól alkalmas korábbi polgári jogi jogügylet arra, hogy harmadik személy tulajdonszerzését vagy elővásárlási jogát lehetetlenné tegye vagy megnehezítse, valamint saját elővásárlási jogosulti pozícióját javítsa.

⁴⁴ Vö. Novoszáth, „A spekuláció elleni küzdelem az agrárgazdaságban,” 87.

hangsúlyt kaptak.⁴⁵ E körben az uniós jog is tiszteletben tartja a mezőgazdasági földek speciális jellegét, sőt mi több, „[a] Szerződések lehetővé teszik a termőföldre irányuló külföldi befektetések korlátozását, amennyiben e korlátozás arányos valamely legitim közérdek védelme, többek között a *túlzott földspekuláció megakadályozása*, a mezőgazdasági közösségek megtartása vagy az életképes mezőgazdaság fenntartása és fejlesztése szempontjából”⁴⁶.

A problémakör messze mutató, de nem új keletű, azonban a közelmúltban trendszerű ugrás figyelhető meg a termőföldekre irányuló befektetéseket illetően, amely aggályként nem csupán az államok szintjén, hanem az egyéni gazdálkodóknál is lecsapódik.⁴⁷ A művelhető földek fogyatkozó mértéke miatt a földterületek sokkal érzékenyebbek a befektetési célú földspekulációra, mint korábban. A félelmeket tovább gyarapítja, hogy a földkoncentráció és a spekuláció kitettséghez vezethet, amely pedig negatív hatást gyakorolhat az élelmezésbiztonságra, a foglalkoztatásra, a környezetre, a talaj minőségére és a vidékfejlesztésre stb.⁴⁸

Éppen ezért az alapvető szabadságok bizonyos mértékű korlátozása esetlegesen indokolható bizonyos agrárpolitikai célkitűzésekkel, mint amilyen a földspekuláció megelőzése.⁴⁹ A föld megszerzésével összefüggésben érvényes korlát lehet a helyben lakás követelménye, az elővásárlói ranghely kialakítása, az árszabályozás meghatározása, a gazdálkodással kapcsolatos képesítés megkövetelése, a jogi személyeknek történő értékesítés tilalma, a földvásárlási felső korlátok rögzítése stb. Döntő fontosságú, hogy ugyan az alapvető szabadságok korlátozására alkalmas nemzeti intézkedések bevezethetők, azonban kizárólag akkor, ha azok „[n]em

⁴⁵ Ausztriában például a „[t]ermőföld tulajdonszerzése tilos, ha elsősorban spekulatív tőkebefektetést jelentene, vagy az ellenszolgáltatás a forgalmi értéket jelentősen meghaladja, valamint ha a későbbiekben nem termőföldként hasznosítaná a vevő”. Ld. Bányai, A mezőgazdasági föld megszerzése, 92.

⁴⁶ Ld. „Bizottsági értelmező közlemény a termőföld megvásárlása és az uniós jog kapcsolatáról,” 2017/C 350/05. *Kiemelések tőlem*.

⁴⁷ „Azzal, hogy az EU-s jog alapján szabad jogot biztosítsunk más tagállamok állampolgárainak arra, hogy földterületeket szerezzen, nagy kockázattal is járhat. Ha egy külföldi személy ugyanis megszerzi a termőföld tulajdonát, egyúttal a tulajdonosi triász is megilleti, így a rendelkezési jog is. Ha úgy gondolja az illető, hogy rendelkezik a földterülettel, kevés annak az esélye, hogy a föld visszakerüljön magyar kézbe. Emellett pedig a (külföldi) gazdasági társaságok a mezőgazdasági területeket sok esetben befektetési vagy ingatlanspekuláció céljából vásárolják meg. Esetlegesen ezen társaságok a külföldi államokat bevételeit gyarapíthatják, akár a terményből származó bevétellel, akár a termény külföldre történő eladásával.” Ld. Kata Szilágyi, „Vélemény a magyar földtörvényről és az EUB ítéletéről,” *A DE Közszolgáltatási Kutatócsoport blogja*, Letöltve: 2022.11-20. <https://kozjavak.hu/az-eub-ujabb-ugyben-allapította-meg-magyar-foldtorveny-unios-joggal-valo-ellentet>.

⁴⁸ Az EU-n belül is vannak kritikusok, meg akik teljességgel vitatják az itt zajló külföldi földvásárlások előnyeit, mivel nézetük szerint „[a] nagy nemzetközi befektetési alapok és vállalatok megfosztják a szegény kistermelőket a termőföldtől, mint erőforrástól és törést okoznak a vidékfejlesztésben”. Vö. „Bizottsági értelmező közlemény a termőföld megvásárlása és az uniós jog kapcsolatáról,” 2017/C 350/07.

⁴⁹ Vö. „Bizottsági értelmező közlemény a termőföld megvásárlása és az uniós jog kapcsolatáról,” 2017/C 350/11.

diszkriminatívak, azokat kiemelkedően fontos közérdek indokolja, alkalmasak arra, hogy a kitűzött célt elérjék, és nem lépik túl az e cél eléréséhez szükséges mértéket, továbbá nem helyettesíthetők kevésbé korlátozó eszközökkel [...]. Ezenfelül a nemzeti intézkedéseknek meg kell felelniük az uniós jog egyéb általános elveinek [...].”⁵⁰

5. Összegzés

Általános konklúzióként megállapítható, hogy a spekulatív földszerzés tilalma objektív és stabil – jogszabályban rögzített – fogalmi bázis nélkül nem tekinthető effektív földszerzési korlátozásnak, ezért jelen formájában önmagában nem is szolgálja kellőképpen az Fftv.-ben meghatározott általános agrárpolitikai és földbirtok-politikai érdekek érvényre juttatását. A spekuláció megállapítása azért is problematikus, mert egy jogügyletből nem lehet kikövetkeztetni. Ahogyan a helyi földbizottsági, MISZ-i és bírósági gyakorlat is mutatja a spekulatív földszerzés megakadályozása akkor vezethet sikerre, ha azt nem csupán a spekulációra, hanem más általános agrárpolitikai és földbirtok-politikai érdekre hivatkozással együtt érvényesítik.

A Magyarországon jelenleg megvalósuló piacgazdasággal alapjában véve nem is igazán összeegyeztethető a spekulatív földszerzés tilalma, mert a kapitalizmus működésének törvényszerűsége éppen abban áll, hogy a többnyire magántulajdonban lévő termelési tényezőket a (lehető legnagyobb) haszon elérésének céljából működtetik, mégis a piaci verseny biztosítja a hatékonyságot, a megtermelt javak és szolgáltatások eloszlását nagyrészt a szabad piac garantálja, továbbá megvalósul a vállalkozás és a döntés szabadsága, nem utolsósorban pedig a kormányzatnak korlátozott beavatkozási lehetősége van a gazdasági folyamatokba.⁵¹ Mindez abba az irányba hat, hogy birtokkoncentráció alakuljon ki (akár spekuláció révén) a termelékenység fokozása és a költségek optimalizálása érdekében, amely rendkívül problematikusá teszi a földforgalmi spekuláció megítélését.

⁵⁰ Ld. „Bizottsági értelmező közlemény a termőföld megvásárlása és az uniós jog kapcsolatáról,” 2017/C 350/10. és köv. 2015. március 26-án az egész Fftv.-re kiterjedően kötelezettségzegési eljárást indított az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság), mivel aggályosnak tartotta annak tulajdonszerzési korlátozásait, a szabályozás diszkriminatív jellegét, illetve az elérni kívánt céllal összefüggésben aránytalanok a benne lévő intézkedéseket. A Bizottság szerint valamennyi tagállam megállapíthatja saját rendelkezéseit, szabályait a vidékfejlesztés előmozdítása, a földek művelésben tartása és a termőföldárakra nehezedő spekulatív nyomás kiküszöbölése érdekében, viszont annak keretét az uniós jog adja. A Bizottság aggasztónak találta a földműves definícióját, a saját megművelési kötelezettség előírását, valamint a szerzés hatósági jóváhagyása és szakképesítés követelményeivel szemben is fenntartásokat fogalmazott meg. Eljárásában a Bizottság diszkriminatívnak találta a Magyarországon bejelentett lakcím és a mezőgazdasági tevékenység belföldi folytatásának megkövetelését, mert ez a letelepedés szabadságának aránytalan korlátozását jelenti, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nemzeti szabályozás valószínűleg szigorúbb eszközöket használ a korlátozásra, mint amely elvárható, és így a tőke szabad mozgásának egyik alapelemének tartott elvi földvásárlási szabadság sérülhet. Ld. Bányai, A mezőgazdasági föld megszerzése, 207-208.

⁵¹ Ld. „Piacgazdaság,” Letöltve: 2023.11-07. <http://ecopedia.hu/piacgazdasag>.

Irodalomjegyzék

- Andréka, Tamás. „Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában.” In *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*, edited by Csilla Csák, 7-19. Miskolc, Novotni Kiadó, 2010.
- Bányai, Krisztina. *A mezőgazdasági föld megszerzése – a szerzőskorlátozások alapjai és kihívásai*. Budapest, Publicitas Art-Media Kft., 2023.
- Black, Henry Campbell et al.: *Black’s Law Dictionary. Sixth Edition*. St. Paul: West Publishing Company, 1990.
- Csák, Csilla and Kocsis, Bianka Enikő and Raisz, Anikó. „Agrárpolitikai – agrárjogi vektorok és indikátorok a mezőgazdasági birtokstruktúra szemszögéből.” *Agrár- és Környezetjog* 10, no.19 (2015): 44-55.
- Hirano, Tomohiro and Stiglitz, Joseph E. „Land Speculation, Booms, and Busts with Endogenous Phase Transitions: A Model of Economic Fluctuations with Rational Exuberance.” *NBER Working Paper*, no. 29745. (2022):
- Kiss, Gabriella and Vrana Attila (ed.). *Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 2021*. Budapest: Agrárközgazdasági Intézet, 2022.
- Kurucz, Mihály. „Gondolatok a magyar földforgalmi törvény uniós feszültségpontjainak kérdéseiről.” In *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014 – Föld- és ingatlantulajdon, fenntartható mezőgazdasági fejlődés*, edited by József Szalma, 120-173. Újvidék, Szerbia: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2015.
- Laukkonen, Jeremy. „What is Land Speculation?.” *Smart Capital Mind*, Letöltve: 2023.10-23.
- Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet (ed.). *A magyar nyelv értelmező szótára. Ötödik kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987.
- Novoszáth, Péter. „A spekuláció elleni küzdelem az agrárgazdaságban.” In *Regionális földrajzi tanulmányok – Abonyiné Dr. Palotás Jolán 70. születésnapja tiszteletére*, edited by Lajos Veres, 83-90. Szeged: Egyesület Közép-Európa Kutatására, 2013.
- Orlovits, Zsolt and Kovács, László and Csegődi, Tibor and Battay, Márton Balázs and Cseszlai, István and Györffy, Balázs. *Földforgalmi szabályozás*. Budapest, Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, 2015.
- Szilágyi, Kata. „Vélemény a magyar földtörvényről és az EUB ítéletéről.” *A DE Közzolgálatási Kutatócsoport blogja*, Letöltve: 2022.11-20.
- Szinay, Attila. „Az Európai Unió Bíróságának a mezőgazdasági földekre bejegyzett haszonélvezeti jogok törlése ügyében hozott ítéletének áttekintése.” *Gazdaság és Jog* 28, no.7-8. (2020): 40-45.
- Szőke, Ágnes. *Antik eredetű szakszókincs: Latin és görög eredetű szavak tankönyveinkben*. Budapest: Athenaeum Kiadó, 1999.

Mitrovics Zoltán* -Fogvatartottak társadalmi reintegrációját segítő jogintézmények, programok

Lektorálta: Prof. Dr. Kőhalmi László

Absztrakt

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben (továbbiakban: Bv.tv.) a szabadságvesztés végrehajtásának feladataként és a speciális prevencióhoz köthető célként – az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése mellett – jelenik meg, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon. A sikeres társadalmi reintegrációt a büntetés-végrehajtási intézeteken (továbbiakban: bv. intézet) belül számos intézkedés, szakember segíti, ezek között szerepel többek közt a fogvatartottak munkáltatása, oktatása, részükre különböző programok biztosítása. A tanulmány keretében azon programok, jogintézmények bemutatására törekszem, melyek a fogvatartottak társadalmi reintegrációjának – s ezáltal a harmadlagos prevenció – sikerességét oly módon kívánják elősegíteni, hogy lehetőséget biztosítsanak a bv. intézet elhagyására, a reintegrációt elősegítő tevékenységek bv. intézeten kívüli megvalósítására, ugyanakkor a büntetés-végrehajtási jogviszony nem szakad meg, folyamatos marad, a szabadságvesztés időtartama telik.

Kulcsszavak: reintegráció, büntetés-végrehajtás, szabadságvesztés, fogvatartott

1. Alapgondolatok

A Bv.tv. hatályba lépését követően a hazai bv. intézetekben az addigi nevelést, a reintegráció váltotta, mely nem csak a fogalmi rendszer változását jelentette, hanem egyfajta szakmai szemléletváltást is.¹ A Bv.tv. megalkotásával több új jogintézmény is azt a célt hivatott szolgálni, mely a társadalmi reintegráció sikerességét erősíti. A reintegrációs tevékenység egy folyamat, amely a fogvatartott bv. intézetbe kerülésével megkezdődik és magában foglal minden olyan tevékenységet, amely hozzájárul a társadalmi reintegráció sikeréhez.² Ezen tevékenységek közé sorolhatjuk a bv. intézeteken belüli oktatást és szakképzést, a munkáltatást, illetve a szabadidős tevékenységeket, de ide sorolható a családi és társadalmi kapcsolatok megőrzésének, ápolásának támogatása is.

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ Bencze Béla et al., *Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Útmutató a 2013. évi CCXL. (Bv.) törvény megismeréséhez*, szerk. Schmehl János és Dr. Pallo József (Budapest: Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, 2015).

² Ranga Attiláné és Vörös Erzsébet, *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Jegyzet* (Budapest: Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja, 2018).

Mind a hazai, mind a nemzetközi kutatások a társadalmi reintegráció fogalmát, sikerességének feltételeit, kritériumait különbözőképpen határozzák meg, a fogvatartottak sikeres társadalmi reintegrációjuk egyik fő ismérve azonban mindenképpen közös, mégpedig az ismételt bűnelkövetés elkerülése. A nemzetközi szakirodalomban Solomon és munkatársainak megállapításai szerint a visszaülleszkedés a börtön elhagyása és a társadalomba történő visszatérés folyamata.³ Crow inkább egy folyamatként értelmezi a visszaülleszkedést, mely megállapítása szerint a lakhatási és jövedelemszerzési lehetőségek megtalálásának, a régi kapcsolatok felelevenítésének és újak kialakításának a menete.⁴ Maruna és munkatársai egyszerre tekintik folyamatnak és egyszeri eseménynek, melyhez szükséges a szabadult fogvatartott közösség általi befogadása, a folyamat már a börtönben megkezdődik és a szabadulást követően is tart.⁵

A fogvatartottak reintegrációjának kérdéskörét vizsgáló hazai kutatások közül Hegedűs Judit és Ivaskevics Krisztián vizsgálatának célja volt a fogvatartottakkal kapcsolatba kerülő személyi állomány nézeteinek, kommunikációs eszközöknek, mozgósítási technikáknak a vizsgálata, elemző bemutatása. A kutatás keretében a személyi állomány körében félig strukturált interjúkat készítettek. Az interjúk alapján, a személyi állomány körében a fogvatartottokról kialakított kép vizsgálatának keretében elemezték a társadalomba való visszaülleszkedés esélyeit, a támogató és a gátló tényezőket. A kutatók a vizsgálatuk során kapott eredmények alapján arra jutottak, hogy a személyi állomány többsége tipizálja a fogvatartottakat, két nagy csoportot kialakítva, a korábban integrált, reintegrálhatók és a soha nem integrált, nem reintegrálhatók. A sikeres reintegráció feltételeként az interjúalanyok többsége említette a motivációt, a munkavállalást, a családi háttérrel, valamint az iskolázottságot. A fogvatartottakkal közvetlenül kapcsolatba kerülő szakemberek, munkavállalók válaszai alapján a családi támogatásnak kiemelt szerepe van abban, hogy a sikeres reintegráció feltételeinek megteremtésében, kialakításában, újraképzésében segítséget nyújtson.⁶

³ Solomon, Amy L., Michelle Waul, Asheley Van Ness, és Jeremy Travis, "Outside the Walls: A National Snapshot of Community-Based Prisoner Reentry Programs" (Washington, 2004), idézi Albert Fruzsina és Bíró Emese, "A sikeres reintegráció," in *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*, szerk. Albert Fruzsina (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 2015).

⁴ Crow, Iain, *Resettling Prisoners: A Review* (Sheffield: University of Sheffield, 2006), idézi Albert Fruzsina és Bíró Emese, "A sikeres reintegráció," in *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*, szerk. Albert Fruzsina (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 2015).

⁵Maruna, Shadd, Russ Immarigeon, és Thomas P. LeBel, "Ex-offender Reintegration: Theory and Practice," in *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Re-integration*, szerk. Shadd Maruna és Russ Immarigeon (Cullompton: Willan, 2004), idézi Albert Fruzsina és Bíró Emese, "A sikeres reintegráció," in *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*, szerk. Albert Fruzsina (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 2015).

⁶ Hegedűs Judit és Ivaskevics Krisztián, "Büntetés-végrehajtásban dolgozók nézetei a reintegrációról," *Alkalmazott Pszichológia* 16, no. 4 (2016): 71–92.

A fogvatartottak reintegrációjának lehetőségeit egy 2012 és 2015 között zajló, „Szubjektív reszocializációs esélyek” elnevezésű OTKA kutatás keretében vizsgálták Albert Fruzsina és Bíró Emese. Az utánkövetéses vizsgálat keretében interjúkat készítettek a 3-6 hónappal a szabadulás előtt álló és körülbelül 6 hónapja szabadult fogvatartottakkal. A kutatás során elsősorban arra keresték a választ, hogy hogyan befolyásolják a családi kapcsolatok a sikeres társadalmi reintegrációt a börtönből szabadultak esetében. A kutatás eredményeiről több publikációban is beszámolnak, melyekből azt a következtetést tudjuk levonni, hogy a családi kapcsolatok, illetve a társas támogatás kiemelt jelentőségűek lehetnek a sikeres reintegráció tekintetében. A családi kapcsolatok a prizonizációs hatások elleni védőfaktort jelenthetik, hiszen a fogvatartottak számára elsősorban a családtagok azok, akik támogatást nyújthatnak a szabadságvesztés időtartama alatt és azt követően is.⁷ A kutatás során az is bebizonyosodott, hogy az interjúalanyok többségénél a családba történő sikeres reintegráció szorosan összefügg a sikeres munkavállalással, lakáshellyel, jövedelmi helyzettel és tulajdonképpen a sikeres társadalmi reintegrációt jelentő egyéb más élethelyzetekkel, összetevőkkel.

Ugyanakkor amennyiben a fogvatartott családi kapcsolati diszfunkcionálisak, a családtagok maguk is részt vettek az adott bűncselekmény elkövetésében vagy egyéb módon szerepet játszottak abban, hogy a fogvatartott bv. intézetbe került, ezekben az esetekben a bűnismétlés veszélye nagymértékben növekedhet.⁸

Borbíró Andrea és Szabó Judit 2011. évben induló kutatásának célja a hazai bv. intézetek társadalmi reintegrációt elősegítő programjainak és tevékenységének a vizsgálata volt, elsősorban a harmadlagos prevenció érvényesítésével, eredményességével összefüggő kérdéseket vizsgálták, illetve a dezisztencia és a sikeres reintegráció összefüggéseit. A kutatás során komplex módszertant alkalmaztak, jogszabáyelemzést, dokumentumelemzést, fókuszcsoportos és félig strukturált interjúkat is készítettek. Az ő kutatási eredményeik is arra engedtek következtetni többek közt, hogy a család, a külső társas kapcsolatok a reintegráció szempontjából nagyon fontos tényezők.

A fentiek alapján elmondható, hogy mind a nemzetközi, mind a hazai kutatások eredményei arra engednek következtetni, hogy a sikeres társadalmi reintegráció egyik – talán legfontosabb – összetevője a támogató környezet megléte. A pozitív párkapcsolat, illetve a családi támogatás, amellet, hogy érzelmi biztonságot nyújthat, pozitív hatással lehet a munkaerő-piaci helyzetre, lakhatásra, pozitív jövőkép kialakítására, melyek a sikeres társadalmi reintegráció összetevőjének tekinthetők. A bv. intézet elhagyásának lehetőségével járó jogintézmények jó alkalmat teremthetnek az elítéltek számára ahhoz, hogy a sikeres társadalmi reintegráció szempontjából

⁷ Bíró Emese, "A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban," in *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*, szerk. Albert Fruzsina (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 2015), elérhető: real.mtak.hu (letöltés ideje: 2021.12.30.).

⁸ Bíró Emese és Albert Fruzsina, "Hogyan befolyásolják a családi kapcsolatok a börtönből szabadult társadalmi reintegrációját?," in *Magyar Tudomány. Családszociológiai kutatások Magyarországon a 21. század elején*, szerk. Csányi Vilmos, 177. évf., no. 2 (Budapest, 2016): 179-187.

fontos társadalmi kapcsolataikat megerősítsék, szükség esetén megkezdjék azok újjáépítését.

2. Társadalmi reintegrációt segítő jogintézmények

Hazai büntetés-végrehajtási rendszerünkben számos olyan jogintézményt, programot tudunk említeni, amely a fentiek alapján a társadalmi reintegráció sikerességét hivatottak elősegíteni. Ilyenek lehetnek az oktatás, munkáltatás, csoportfoglalkozások, különböző programok, eltávozás, kimaradás, látogatófogadás, társadalmi kötődés program, enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása, reintegrációs őrizet, stb. Ezen programok közül azoknak a bemutatására törekszem részletesebben, amelyek alkalmazása során a fogvatartottnak oly módon van lehetősége a sikeres társadalmi reintegráció szempontjából fontos kapcsolatait erősíteni, újraépíteni, fenntartani, hogy a bv. intézetet elhagyhatja, ugyanakkor büntetés-végrehajtási jogviszonya folyamatos, szabadságvesztés büntetésének letöltése nem szakad meg.

3. Eltávozás

Az eltávozásnak 2023.01.01. óta négy formáját különböztethetjük meg. Az eltávozás első formájára a vonatkozó jogszabályok eltávozásként hivatkoznak, azaz nem különítik el más módon a másik három formától, ezért a tanulmányban is eltávozásként hivatkozom rá. Az eltávozás engedélyezésének egyik objektív feltétele, hogy az elítélt szabadságvesztés büntetésének legalább egyharmadát letöltötte [Bv tv. 180.§ (1)], további feltétel, hogy a szabadságvesztésből letöltött időtartam, a szabadságvesztés végrehajtási fokozatához igazodóan fegyház esetén nem lehet kevesebb, mint egy év, börtön esetén fél év, míg fogház esetén három hónap. A szabadságvesztés legszigorúbb végrehajtási módja esetén az eltávozás csak kivételesen engedélyezhető, nem engedélyezhető azonban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében, illetve azon fogvatartottak esetében sem, akiket szigorú rezsimbe soroltak. [Bv tv. 100.§ (2)] Az eltávozás egy évben összesen engedélyezhető időtartamának maximuma is a végrehajtási fokozatokhoz igazodik, így fegyházban legfeljebb öt nap, börtönben legfeljebb 10 nap, fogházban és átmeneti részlegben legfeljebb 15 nap lehet. [Bv tv. 180.§ (2)]

Az eltávozás második formája a rendkívüli eltávozás. A rendkívüli eltávozást a fogvatartó bv. intézet parancsnoka engedélyezheti, melynek során az elítélt meglátogathatja orvos által igazoltan súlyos beteg közeli hozzátartozóját vagy részt vehet közeli hozzátartozója temetésén. [Bv tv. 123.§ (1)] A rendkívüli eltávozás maximális időtartama öt nap lehet. Amennyiben az elítélt a temetésen nem tudott részt venni, úgy rendkívüli eltávozás keretében engedélyezhető részére, hogy a temetést követő 30 napon belül kegyeltét az elhunyt temetési helyénél lerója.

Az eltávozás harmadik formája a jutalom eltávozás. Az elítéltek a szabadságvesztésük során bizonyos esetekben különböző jutalomban részesülhetnek. A jutalmak felsorolását a Bv. tv. tartalmazza, mely szerint az elítélt példamutató magatartásáért, a munkában elért eredményéért, a tanulásban tanúsított szorgalmáért, a közösség érdekében végzett tevékenységéért, élet vagy jelentős anyagi érték megmentéséért

vagy súlyos veszély elhárításáért jutalomban részesíthető. [Bv.tv. 165.§ (1)-(2)]. A jutalom egyik formája a jutalom eltávozás, melyre engedélyezés esetén az eltávozás szabályai érvényesek.

Az eltávozás negyedik formája a reintegrációs eltávozás. Az eltávozás formái közül a reintegrációs eltávozás a legújabb kapcsolattartási forma, melynek alkalmazására 2023.01.01. napjától van lehetőség. A reintegrációs eltávozás alkalmazásának jogszabályi feltételeit *a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényt* is módosító az *egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról* szóló, 2022. évi LX. törvény teremtette meg. A reintegrációs eltávozás a jogszabály részletes indokolása alapján elsősorban a reintegrációs őrizet „előszobájaként” értelmezhető, ugyanis a jogintézmény alkalmazása során tapasztaltak nagyban segíthetik a reintegrációs őrizet engedélyezése kapcsán a döntést. A reintegrációs őrizetbe való szoros kapcsolódást erősíti, hogy engedélyezési feltételeik egyezők. A reintegrációs eltávozás időtartama a befogadást követő három hónap letöltése után legfeljebb öt nap, négy hónap letöltése után legfeljebb tíz nap, öt hónap letöltése után legfeljebb tizenöt nap lehet. [Bv.tv. 180/B.§ (2)] A reintegrációs eltávozást az elítélt elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása mellett veheti igénybe, engedélyezéséről a bv. intézet parancsnoka dönt.

A fentiek alapján elmondható, hogy az eltávozás fontos kapcsolattartási forma, amelynek során az elítélt az eltávozás típusától függően akár több napra is elhagyhatja a büntetés-végrehajtási intézetet. Ezen alkalmak során erősítheti családi kapcsolatait, előkészítheti munkavállalását vagy oktatásban, képzésben való részvételét, mely tevékenységek nagyban hozzájárulhatnak a sikeres társadalmi reintegráció előkészítéséhez.

4. Kimaradás

A kimaradás az eltávozáshoz hasonló jogintézmény, a különbség leginkább az időtartamban van a két kapcsolattartási forma között. Kimaradás esetén a büntetés-végrehajtási intézet legfeljebb 24 órára hagyható el. [Bv tv. 179.§ (2)] Az eltávozáshoz hasonlóan ez az időtartam felhasználható többek közt az elítélt szabadulását követő időszak rendezésére, a családi és társadalmi kapcsolatok fenntartására, erősítésére, de elősegítheti az oktatásban, képzésben való részvételt, megkönnyítheti például a vizsgákon való megjelenést, könnyebbé teheti a lakás és a munkahely keresését. Az eltávozáshoz hasonlóan a kimaradás engedélyezésénél is alapvető feltétel, hogy az elítélt a szabadságvesztésének egyharmadát már letöltötte, valamint a szabadságvesztés végrehajtási fokozatához igazodóan a szabadságvesztésből letöltött időtartam feyház esetén nem lehet kevesebb, mint egy év, börtön esetén fél év, míg fogház esetén három hónap. A másik fontos különbség, hogy a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka csoportos kimaradást is engedélyezhet kísérővel vagy kísérő nélkül. [Bv tv. 179.§ (4)] Kimaradás az eltávozáshoz hasonlóan jutalomként is engedélyezhető, melyre ugyanúgy a kimaradásra vonatkozó szabályok érvényesek.

5. Enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása

Az enyhébb végrehajtási szabályok (továbbiakban: EVSZ) alkalmazásának lehetőségét 1993-ban tette lehetővé a jogalkotó. Az EVSZ keretében eltávozásban részesülő fogvatartottak száma 1999-ig dinamikusan emelkedett, míg 1993-ban ez kb. 200 fő fogvatartottat érintett, addig 1999-ben ez a szám 800 fő fölé emelkedett. Majd 1999-ben két nagy sajtóvisszhangot kiváltó esemény is történt, mindkét esetben EVSZ-es eltávozáson lévő fogvatartott követett el emberölést, mely következtében az EVSZ engedélyezésére vonatkozó részletszabályokat jelentősen szigorították. A változás eredményeképpen az EVSZ kapcsán engedélyezett eltávozások száma nagymértékben csökkent.⁹

A hatályos szabályozás alapján az EVSZ alkalmazásáról a bv. intézet tesz előterjesztést a bv. bíró felé, az eljárást az elítélt vagy védője is kezdeményezheti. Az EVSZ alkalmazására csak azon elítéltek esetében van lehetőség, akik börtön vagy fogház végrehajtási fokozatban töltik szabadságvesztés büntetésüket. Amennyiben a bíróság az ügydöntő határozatban fegyház fokozatban rendelte végrehajtani a szabadságvesztést, de utólag a szabadságvesztés fokozatának enyhítése történt az EVSZ alkalmazása nem lehetséges. Az EVSZ engedélyezésének objektív feltétele, hogy az elítélt a szabadságvesztésből, a feltételes szabadságra bocsátásig esedékes időtartam felét már letöltötte, továbbá börtön fokozat esetén legalább hat hónapot, míg fogház fokozat esetén legalább három hónapot letöltött büntetéséből. Nem lehetséges az EVSZ engedélyezése abban az esetben sem, ha az elítélttel szemben más büntetőeljárás van folyamatban és az eljárást lefolytató bíróság vagy ügyészség nem járul hozzá ahhoz, hogy az elítélt a bv. intézetet őrzés nélkül elhagyja, valamint abban az esetben sem, ha több szabadságvesztés végrehajtására érkezik értesítés és ezen szabadságvesztések nincsenek összbüntetésbe foglalva. [Bv.tv. 104.§ (2)]

Az EVSZ alkalmazása iránti előterjesztés, illetve az elítélt vagy védője által benyújtott kérelem megalapozottságának ellenőrzése céljából a bv. szerv az elítélt által eltávozásra megjelölt lakcím, illetve tényleges tartózkodási hely szerint illetékes bv. pártfogó felügyelő útján környezettanulmány elkészítését rendelheti el. A bv. pártfogó felügyelő a környezettanulmány keretében vizsgálja és értékeli az elítélt által az eltávozás során tartózkodása helyeként megjelölt lakóingatlant, az ott életvitelszerűen tartózkodó kapcsolattartók fogadóképességét, a kapcsolattartás minőségét és azt, hogy a befogadó környezet megfelelően szolgálja-e az elítélt társadalmi visszailleszkedését. Az EVSZ elrendelése esetén az elítéltnak lehetősége nyílik a bv. intézetet havonta akár négy alkalommal, alkalmanként 24-48 órára elhagyni. [Bv.tv. 104.§ (3)] A gyakoriságról és az időtartamról a bv. intézet parancsnoka dönt. Az eltávozáshoz és kimaradáshoz hasonlóan az EVSZ keretében történő eltávozás során az elítélt a családtagjaival töltheti idejét, a sikeres társadalmi reintegrációjához szükséges feltételek megteremtését elkezdheti.

⁹ Garami Lajos és Balogh Attila, "Az enyhébb végrehajtási szabályok és a bv. intézet ideiglenes elhagyásával járó jutalmazási módok," *Börtönügyi Szemle*, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 2, (2004): 49-64.

6. Társadalmi kötődés program

A Társadalmi Kötődés Program (továbbiakban: TKP) a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2016. évi CX. törvénnyel került bevezetésre 2017.01.01. napjától. A TKP-ba bevont elítélteknek lehetőségük van arra, hogy havonta legalább 5 legfeljebb 10 nap időtartamra a bv. intézetet elhagyják. [Bv tv. 187.§ (6) a)] A TKP célja, hogy elősegítse az elítélt társadalmi reintegrációját, lehetőséget biztosít a családi kapcsolatok helyreállítására, megerősítésére, munkahely keresésére, valamint akár tanulmányok folytatására, képzések elvégzésére is. A TKP alkalmazására két esetben kerülhet sor.

TÁRSADALMI KÖTŐDÉS PROGRAM		
	Alkalmazásának 1. esete	Alkalmazásának 2. esete
A szabadságvesztésre történő elítélés száma alapján	Csak azon elítéltek esetében alkalmazható, akiket első alkalommal ítétek végrehajtandó szabadságvesztésre	
Bűncselekmény súlya alapján történő alkalmazási lehetőség	Csak vétség esetén alkalmazható	Nincs erre vonatkozóan korlátozás
A szabadságvesztés időtartama alapján	A szabadságvesztés időtartama nem haladja meg az egy évet	A szabadságvesztés időtartama nem haladhatja meg a két évet
Programba vonás diszkrecionalitása alapján	Az elítélt kérelme esetén kötelező bevonni TKP-ba	Az elítélt vagy védője kérelme esetén TKP-ba bevonható

1. számú táblázat: A társadalmi kötődés program

Forrás: Saját szerkesztés, 2023.

A két esetben közös, hogy csak azon elítéltek esetében alkalmazható, akiket első alkalommal ítétek végrehajtandó szabadságvesztésre. Az első esetben további feltétel, hogy akkor alkalmazható, ha az elítéltet vétség miatt ítélték el és a szabadságvesztésének időtartama nem haladja meg az egy évet. A második esetben a bűncselekmény súlyát tekintve nincs korlátozás egyetlen további feltétel, hogy a szabadságvesztés időtartama nem haladhatja meg a két évet. Míg az első esetben az elítélt kérelme esetén kötelező a TKP-ba helyezése, a második esetben a bv. intézet TKP-ba vonhatja az elítéltet, az erről szóló döntést a bv. intézetben működő Befogadási és Fogvatartási Bizottság hozza meg. A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (továbbiakban: Rendelet) a végrehajtási fokozathoz és rezsim besoroláshoz igazodóan további feltételként írja

elő, hogy társadalmi kötődés programba börtön fokozatú, enyhébb rezsimbe sorolt és fogház fokozatú, általános és enyhébb rezsimbe sorolt elítélt vonható be. [Rendelet 115.§ (1)]

A TKP második esetben történő alkalmazását megelőzően a Bv. tv. 187. § (2) bekezdésére, valamint a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet (továbbiakban: Pfr.) 62/A.§ (3b) bekezdésére figyelemmel a bv. intézeti döntés megalapozása érdekében az elítélt által megjelölt letelepedés helye szerint illetékes büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő útján környezettanulmányt készül. A környezettanulmány elkészítése során a bv. pártfogó felügyelő elsődleges feladata az elítélt által megjelölt lakóingatlan TKP-ra való alkalmasságának, az ingatlanban életvitelszerűen tartózkodók fogadóképességének felmérése, valamint annak vizsgálata, hogy a befogadó környezet a társadalmi reintegrációt, visszailleszkedést elősegíti vagy veszélyezteti.

A környezettanulmány elkészítését követően, amennyiben az elítélt TKP-ba helyezése megvalósul a bv. pártfogó reintegrációs gondozásba vonja a fogvatartottat, mely keretében reintegrációs programot készít. A reintegrációs program célja, hogy a TKP-ba vont elítélt társadalmi reintegrációja sikeres legyen, ennek érdekében az elítélt a pártfogó felügyelővel köteles együttműködni a reintegrációs programban foglaltak végrehajtása kapcsán. A program megvalósulását a bv. pártfogó felügyelő nem csak intézeti keretek között monitorozza, hanem a TKP keretében engedélyezett eltávozások során szűrőpróba szerű ellenőrzéseket is végez.

A TKP során tehát egy reintegrációs program megvalósítása zajlik, melynek célja a szabadulást követő sikeres társadalmi reintegráció előkészítése. A TKP lehetőséget ad az elítéltnak arra, hogy megtegye mindazon lépéseket, melyeket csak a szabadulását követően lenne lehetősége, így a TKP keretében már a fogvatartás ideje alatt megkezdődhet a prizonizációs hatások tompítása.

7. Reintegrációs őrizet

A Magyar Országgyűlés 2014. november 18. napján fogadta el a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXII. törvényt, amely 2015. április 1-jei hatállyal a reintegrációs őrizet intézményéről rendelkezett.¹⁰ Az újonnan bevezetett jogintézmény nem egy alternatív büntetési forma, hanem a büntetés-végrehajtásának egyik lehetséges eszköze, amely egyrészt az elítéltek társadalmi reintegrációjának elősegítését, másrészt a börtönpopuláció létszámának csökkentését szolgálja.

A reintegrációs őrizet alkalmazására vonatkozó általános feltételeket a Bv.tv. tartalmazza, mely alapján, az elítélt akkor helyezhető reintegrációs őrizetbe, ha a szabadságvesztés így is eléri a célját és az elítélt nyilatkozik, hogy vállalja a reintegrációs őrizetre vonatkozó szabályok betartását. Az általános feltételeken túl a Bv.tv. az elítélt bűnösségéhez kapcsolódóan rendelkezik további elvárásokról.

¹⁰ Veszeli Dániel, "A reintegrációs őrizet bevezetése a büntetés-végrehajtás tevékenységrendszerébe," *Börtönügyi Szemle*, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 3, (2015): 87-99.

Gondatlan elkövetés esetén a jogintézmény további feltételek nélkül alkalmazható, szándékos elkövetés esetén azonban a reintegrációs őrizet csak abban az esetben engedélyezhető, ha az elkövetett bűncselekmény nem a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény, a bűnismétlés tekintetében csak azon fogvatartottak esetében alkalmazható, akiket első ízben ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre vagy visszaesőnek nem minősülő bűnismétlők, valamint a kiszabott szabadságvesztés időtartama az öt évet nem haladhatja meg. A szándékos elkövetés esetére előírt feltételek konjunktívák. [Bv.tv. 187/A.§ (1)]

A fentiekén túl a Bv.tv. meghatároz kizáró feltételeket is, melyek alapján nem helyezhető reintegrációs őrizetbe az a fogvatartott, akinek további végrehajtandó szabadságvesztés büntetése van, vagy a letartóztatását a szabadságvesztés végrehajtására tekintettel megszakították, vagy a korábban engedélyezett reintegrációs őrizetet önhibájából megszüntették, vagy az egy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésből legalább három, egy évnél hosszabb tartamú szabadságvesztésből legalább hat hónapot nem töltött le, vagy a megjelölt ingatlan az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlan, illetve, akinek a kiutasításáról a bíróság vagy az idegenrendészeti hatóság rendelkezett.

A feltételek alapján látható, hogy a reintegrációs őrizet intézménye nem minden fogvatartott számára érhető el, a jogalkotó csak azon elítéltek részére tette ezt lehetővé, akik a társadalomra kevésbé veszélyesek, az általuk elkövetett deliktum tárgyi súlya kisebb, a bűnismétlés tekintetében nem tekinthetők visszaesőnek, különös vagy többszörös visszaesőnek.

A Bv.tv. 187/A. § (1) bekezdésében kerültek szabályozásra a jogintézmény időtartamának részletei. A reintegrációs őrizet időtartama tekintetében elmondható, hogy a szabályozás differenciál a gondatlan és szándékos elkövetés között oly módon, hogy gondatlan elkövetés esetén a reintegrációs őrizet maximális időtartama 12 hónap, szándékos elkövetés esetén 10 hónap lehet. Mind a 10 hónapos, mind a 12 hónapos időtartam generális maximuma a reintegrációs őrizetnek, tehát a tényleges időtartam ennél rövidebb is lehet. Fontos, hogy ezen időtartamokat feltételes szabadságra bocsátás lehetősége esetén annak esedékességétől kell számítani. A jogintézmény időtartamára vonatkozóan a fogvatartottak szempontjából kedvező változást eredményezett a veszélyhelyzet ideje alatt egyes büntetés-végrehajtási szabályok eltérő alkalmazásáról szóló 6/2023. (II. 21.) BM rendelet, mely a gondatlan bűncselekményt elkövetők esetében lehetővé tette, hogy amennyiben a szabadságvesztés időtartama a két évet meghaladja, a reintegrációs őrizet időtartama legfeljebb a szabadságvesztés időtartamának a fele legyen.

Amennyiben tehát az elítélt esetében a reintegrációs őrizet alkalmazásának feltételei fennállnak és kizáró feltételei nincsenek, a reintegrációs őrizet elektronikus távfelügyeleti eszköz¹¹ alkalmazása mellett biztosítható. A reintegrációs őrizet engedélyezéséről a fogvatartás helyszíne szerint illetékes Törvényszék dönt. A bv. bíró engedélyezés esetén a reintegrációs őrizetet elrendelő végzésben meghatározza a reintegrációs őrizet kezdő napját és befejező napját, valamint a reintegrációs őrizet

¹¹ Az elektronikus távfelügyeleti eszköz fogalma a Bv. tv. meghatározása szerint: „az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott mozgását nyomon követő technikai eszköz.” [Bv.tv. 3.§ 6.]

helyszínéül szolgáló ingatlant is. Mindezekon túl a bv. bíró rendelkezik arról, hogy a kijelölt ingatlant az elítélt milyen időtartamban és milyen területi mértékben hagyhatja el. A reintegrációs őrizet időtartama alatt az elítéltnak lehetősége van többek közt a nyílt munkaerő-piacon elhelyezkedni, vagy képzésben vehet részt. Az ingatlan elhagyására vonatkozó magatartási szabályok módosítására az elítélt kérelme esetén van lehetőség, erről a reintegrációs őrizetre kijelölt ingatlan elhelyezkedése szerint illetékes Törvényszék dönt. A fentiekon túl a reintegrációs őrizetbe helyezett elítéltnak a reintegrációs őrizet időtartama alatt olyan életvitelt szükséges folytatnia, mely a reintegrációs célokkal összeegyeztethető (pl.: nem fogyaszthat kábítószer, kerülnie szükséges a nagymértékű, rendszeres alkoholfogyasztást, magatartása nem veszélyeztetheti a vele közös háztartásban életvitelszerűen tartózkodókat stb.). A magatartási szabályok betartását a bv. pártfogó felügyelő rendszeresen, havonta legalább egy alkalommal személyesen ellenőrzi. A bv. pártfogó felügyelő az ellenőrzés mellett támogatja az elítélt társadalmi reintegrációjának megvalósulását, folyamatosan figyelemmel kíséri az elítélt kisközösségi-, családi-, baráti kapcsolatait és értékeli az azokból eredő, esetlegesen bűnisméltléshez vezető veszélyforrásokat.

A fentiek alapján elmondható, hogy a reintegrációs őrizet alapvető célja az elítélt családi, társadalmi, valamint munkaerő-piaci reintegrációjának előmozdítása a szabadságvesztés céljának szem előtt tartásával. A reintegrációs őrizet időtartama alatt az elítélt visszanyeri szabadságát, de csak korlátozottan, hiszen a reintegrációs őrizet helyszínéül kijelölt ingatlant csak a bv. bíró által meghatározott módon és időszakban hagyhatja el, valamint távfelügyeleti eszköz kell viselnie a nap 24 órájában. A reintegrációs őrizet időtartama a szabadságvesztés időtartamába beszámít, tehát büntetés-végrehajtási jogviszonya továbbra is fennáll, mely alapján köteles együttműködni a büntetés-végrehajtási intézet szakembereivel. A jogintézmény jelentősége a fogvatartottak társadalmi reintegrációjának elősegítése szempontjából kiemelkedő, alkalmazása esetén a társadalomba történő visszailleszkedés egyszerre fokozatos és teljes mértékű, továbbá a börtönártalmak csökkentésében is lényeges szerepe van.¹²

8. Összegzés

A szabadságvesztés célja sokat változott, alakult a kezdeti célokhöz képest. Napjainkra amellet, hogy a büntetés-végrehajtás célja, az elítéltek vagy más okból fogvatartott személyek társadalomtól való elkülönítése, illetve az elrettentés a bűncselekmények elkövetésétől, egyre hangsúlyosabb szerepet kap az elkövető társadalmi reintegrációjának elősegítése. Célként és feladatként jelenik meg a büntetés-végrehajtás rendszerében, hogy a fogvatartás során segítséget nyújtson ahhoz, hogy az elítéltek szabadulásukat követően sikeresen munkát találjanak, újjáépítsék családi társadalmi kapcsolataikat. A társadalmi reintegráció a büntetés-végrehajtási intézetekből szabadultak tekintetében hatványozottan nehéz feladat, hiszen az esetlegesen meglévő hátrányokat (pl.: alacsony iskolai végzettség, rossz lakhatási körülmények, rossz egészségi állapot, lakhatási depriváció, stb.) a

¹² Schmechl János, "Stabilitás és fejlődés: A büntetés-végrehajtási törvény által bevezetett speciális jogintézmények helyzete," *Belügyi Szemle* 65, no. 11-12 (2017): 18-39.

prizonizációs hatások tovább nehezíthetik, a börtönben töltött évek stigmaként állandósulhatnak. A szabadulás utáni újrakezdés, visszakapcsolódás a mindennapokba sokszor lehetetlen kihívásnak tűnik az elítélt és a társadalmi környezete számára is. A sikeres társadalmi reintegráció érdekében jogalkotói részről is egyre szélesedik azon lehetőségek palettája, melyek segítségével a fogvatartottak a sikeres reintegráció feltételeinek számító családi, társadalmi kapcsolataikat erősíthetik. A magyarországi bv. intézetek egyre sokoldalúbb támogatást nyújtanak a fogvatartottak részére, melyek kiemelt célja a fogvatartás biztonságának megőrzése mellett, a fogvatartottak minél hatékonyabb felkészítése a szabadulásra, annak érdekében, hogy a társadalmi reintegráció minél sikeresebb legyen és ezáltal az ismételt bűnelkövetés aránya csökkenjen.

Mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalom számos olyan kutatási eredményt tart számon, amelyből azt a következtetést lehet levonni, hogy a társas támogatás, a szabadulást követő támogató környezet pozitív irányba tudja befolyásolni az említett célok elérését. A szabadságvesztés büntetés során az elítélteknek számos lehetőségük van kapcsolatot tartani a családtagjaikkal, barátokkal. A tanulmányban bemutatott jogintézmények oly módon járulnak hozzá a kapcsolattartás, illetve a társadalmi reintegráció sikeréhez, hogy egyfajta hidat képeznek a bv. intézet és a „szabad” társadalom között. Az elítéltnak lehetősége van még a fogvatartása alatt megtenni mindazokat a lépéseket, melyek a szabadulást követő munkavállaláshoz, oktatáshoz, lakhatáshoz szükségesek, így a tényleges szabaduláskor akár egy olyan élethelyzet várja a fogvatartottat, melyben lehetősége van dolgozni, tanulni. A szabadulást előkészítő programok, jogintézmények másik nagy előnye, hogy lehetőséget biztosítanak a családtagokkal, barátokkal, a szabadulást követő társadalmi környezettel való tényleges interakciókra, kapcsolatok újraépítésére.

Irodalomjegyzék

- Albert Fruzsina, és Bíró Emese. "A sikeres reintegráció." In *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*, szerkesztette Albert Fruzsina. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 2015.
- Bencze Béla et al. *Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Útmutató a 2013. évi CCXL. (Bv.) törvény megismeréséhez*, szerkesztette Schmehl János és Dr. Pallo József. Budapest: Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, 2015.
- Bíró Emese, és Albert Fruzsina. "Hogyan befolyásolják a családi kapcsolatok a börtönből szabadultak társadalmi reintegrációját?" In *Magyar Tudomány. Családszociológiai kutatások Magyarországon a 21. század elején*, szerkesztette Csányi Vilmos, 179-187. 177. évfolyam, no. 2. Budapest, 2016.
- Bíró Emese. "A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönműködésben és a reintegrációban." In *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*, szerkesztette Albert Fruzsina. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 2015. Forrás: real.mtak.hu (letöltés ideje: 2021.12.30.).
- Crow, Iain. *Resettling Prisoners: A Review*. Sheffield: University of Sheffield, 2006.
- Garami Lajos, és Balogh Attila. "Az enyhébb végrehajtási szabályok és a bv. intézet ideiglenes elhagyásával járó jutalmazási módok." *Börtönügyi Szemle, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága*, no. 2 (2004): 49-64.
- Hegedűs Judit, és Ivaskevicz Krisztián. "Büntetés-végrehajtásban dolgozók nézetei a reintegrációról." *Alkalmazott Pszichológia* 16, no. 4 (2016): 71–92.
- Maruna, Shadd, Russ Immarigeon, és Thomas P. LeBel. "Ex-offender Reintegration: Theory and Practice." In *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Re-integration*, szerkesztette Shadd Maruna és Russ Immarigeon. Cullompton: Willan, 2004.
- Ranga Attiláné, és Vörös Erzsébet. *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Jegyzet*. Budapest: Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja, 2018.
- Schmehl János. "Stabilitás és fejlődés: A büntetés-végrehajtási törvény által bevezetett speciális jogintézmények helyzete." *Belügyi Szemle* 65, no. 11-12 (2017): 18-39. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.11-12.2>
- Solomon, Amy L., Michelle Waul, Asheley Van Ness, és Jeremy Travis. "Outside the Walls: A National Snapshot of Community-Based Prisoner Reentry Programs." Washington, 2004.
- Veszeli Dániel. "A reintegrációs őrizet bevezetése a büntetés-végrehajtás tevékenységrendszerébe." *Börtönügyi Szemle, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága*, no. 3 (2015): 87-99.

Petz Éva* –A stigmatizáció, mint kriminogén faktor

Lektorálta: Dr. Tóth Dávid PhD.

Absztrakt:

A tanulmány célja az, hogy bemutassa, a stigmatizáció, mint kriminogén faktor, hogyan járul hozzá a gyermekvédelmi rendszerben élő fiatalok személyek bűnelkövetéséhez. Az előadás interdiszciplináris megközelítésben vázolja fel a problémakört, amely magában foglalja a téma pszichológiai, szociológiai és jogi vetületeit. A tanulmány több részből tevődik össze. Az első részben a stigmatizáció fogalma és mechanizmusai kerülnek ismertetésre. A második részben a stigmatizáció és az etnikai hovatartozással összefonódó szegénység témaköre kerül elemzésre, amelyet a stigmatizáció megnyilvánulási formái és lokalizációi követnek az iskolában, a gyermekotthonokban és a szélesebb körű társadalomban. A tanulmány az előítéletek által, a stigmatizált egyénben kialakult tulajdonságok analízisével zárul. A tabukérvégén várható eredmény, hogy a résztvevők jobban megértik, mit jelent a stigmatizáció fogalma, folyamata, mechanizmusa. valamint tisztább képet ad arról, hogy a stigmatizáció miként járul hozzá kriminogén faktorként a fiatalok személyek, különösképpen a gyermekvédelmi rendszerben élő fiatalok bűnelkövetéséhez.

Kulcsszavak: stigmatizáció, kriminológia, gyermekvédelem

1. A stigmatizáció fogalma és mechanizmusai

Ahhoz, hogy teljesen megértsük egy gyermekvédelmi rendszerben élő és ott nevelkedő fiatalok devianciái és a labilis pszichéje mögött rejlő okokat, motívumokat, mindenekelőtt beszélnünk kell a stigmatizációról, az előítéletről és annak hatásairól.

A stigmatizációs mechanizmusok, és az előítéleteket szülő alapokban rejlő igazságok, illetve fordítások feltárása nagyban hozzájárul ahhoz, hogy felismerjük a gyermeki múltban, jelenben és pszichében rejtőzködő valóságot.

Csepeli György azt írja, „A legsúlyosabb leminősítés, mellyel az életben találkozhatunk, a stigma.”¹

Gordon W. Allport szerint, „az előítélet rossz feltételezése másokról elegendő bizonyíték nélkül. A rossz feltételezése másokról megfogalmazás magától értetődően elnagyolt kifejezés, melyet csak akkor érthetünk meg, ha beleértjük a megvetés és az ellenszenv, a félelem és az iszony érzéseit, akár csak az ellenszenv által vezérelt viselkedést: az emberek elleni kirohanásokat, hátrányos megkülönböztetésüket és erőszakos megrohanásukat.”²

Egy személlyel szemben akkor alakul ki ellenséges, elutasító attitűd, ha a megbélyegző személy úgy gondolja, hogy az általa stigmatizált személy rendelkezik

* PhD-hallgató, PTE-ÁJK Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹Csepeli (2005), 121.o.

²Allport (2005), 34-35.o.

azzal a feltűnően negatív tulajdonsággal, amelyet egy bizonyos csoportnak tulajdonít. Amennyiben ezt a tényt elfogadjuk, akkor világossá válhat, hogy a Csepeli György által megfogalmazottaknak valódi súlya és romboló hatása van.

A stigmatizációs folyamat iskolapéldáját jelentik a gyermekvédelmi rendszerben élő fiatalokra aggasztott különböző címkék, képzettársítások, s ha mindezt még megfejeljük a „bűnös szegények” szlogennel, máris – egy közelmúltban vetített fantasy thrillerből³ kölcsönzött szóhasználatral élve – „precop”-ként, azaz prezsaruként figyelmeztetnünk kell a többségi társadalmat a ránk leselkedő, bűnös terveket szövögető, kis kriminális „szörnyekre”.

A „prezsaruskodás”, a szintetizálás eredménye a diszkrimináció. A szegénység és a bűnözés óhatatlanul összekapcsolódnak egymással, és mindez az olcsó sajtódiskurzussal megfejelve, a közvélemény egyenlőséget tesz a szegénység és a bűnelkövető életmód között.⁴ Emellett pszichikailag ösztönös reakció az, hogy amitől félünk, ami megtestesíti a legrosszabb álmainkat (szegénység, nyomorgás), azt megvetjük, és minél távolabb akarjuk tudni magunktól.

A szegények esélyeit rontja a társadalmi tőke hiánya is.⁵ A magasabb társadalmi státuszú személyek kriminális megnyilvánulásai egyre gyakrabban kikerülnek az igazságszolgáltatás szorító karmai közül, míg egy alacsony státuszú, roma gyanúsított büntetőeljárásai sanszai eléggé predisponáltak. Mintha nem az elkövetett bűn, hanem az elkövető személye lenne a fontosabb!⁶

A szegénység jelenti az egyik meghatározó kapcsolódási pontot a gyermekotthonban élő fiatalok stigmatizációja esetében, mivel megindul a szegénység alapú kirekesztése és megbélyegzése ezeknek a fiataloknak. Ők többnyire a rosszabb életesélyekkel startoló rétegek gyermekeiből kerülnek ki, hiszen gyakran a családja nem tudja, vagy nem akar felnevelésükről gondoskodni. A vér szerinti családban gyakori a testi fenytés, az érzelmi elhanyagolás, s mindez hosszú távon gyakran egész életre szóló, olykor orvosolhatatlan emocionális sebeket ejt a gyermekben.

Egy ilyen gyermekkel való foglalkozás a gondozókat is komoly szakmai és érzelmi kihívás elé állítja.

Pelton szerint nehezíti a helyzet kezelését, hogy a szegény családok, szinte vonzzák a „gyermekbántalmazó” címkét, olyan esetekben is, amikor az eset körülményeiből balesetre is lehetne következtetni.⁷ „*A jobb anyagi helyzetű családokban sértetté vált gyermekek esetében nagyobb az esély arra, hogy a gyámhatóság figyelmeztetéssel lezárja az ügyet. Az elkövető oldaláról ez azt jelenti, hogy ez az elkövető nagyobb valószínűséggel kerül el a büntetőjogi felelősségre vonást.*”⁸

³ Tom Cruise főszereplésével 2002-ben bemutatott „Különvélemény” (Minority Report) című filmre gondolok.

⁴ Gönczöl (1991). 5.o.Katalin: Bűnös szegények, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991. p:5

⁵Orbán – Szántó (2005), 56-59.o.

⁶ Ennek a veszélyes gondolkodásmódnak a példáját jelenti a Günter Jakobs-féle ellenség-büntetőjog koncepciója, amely szerint az ellenség nem ember, nem személy, így nem illetik meg az alapvető emberi jogok a terroristákat. Lásd bővebben: Nagy (2013), 152-168.o.

⁷ Kerezsi (1995), 70.o.

⁸ Kerezsi (1995), 126.o.

A nagyobb plénum, a közvélemény elé jórészt azok az esetek kerülnek, amelyek a szegénysorból való családokban történnek, s mindez sugallja a nehéz körülmények között élés és a gyermekbántalmazás közötti korrelációt. Ez a tömegtájékoztatási metodika erősíti a szegények kriminalitás iránti vonzalmára vonatkozó – nyilvánvalóan téves – képzetet. Szegényként, gyermekvédelmi rendszerben nevelkedettként egy ilyen bélyeget, könnyen élethosszig kell cipelni.

A marginalizálás és stigmatizálás természetesen számtalan más formában is tetten érhető (pl.: LMBTQI közösség, homoszexualitás, vallási felekezethez tartozás).

Gordon W. Allport szerint: „*Sok előítélet pusztán abból származik, hogy a személy vakon követi a fennálló, közösségileg előírt viselkedési szabályokat.*”⁹ Mivel az egyén nem szívesen szegül ellen az alapvető társadalmi konvenciókkal, illetve morális-és értékrendbeli előírásokkal, ezért a csoportnyomásnak engedve beáll a sorba, és előítéletesen viselkedik az adott csoport vagy csoportok ellen. Idővel mindez odáig fajul, hogy a csoport iránt érzett ellentétet már saját magáénak tekinti, s így nem rekesztődik ki a többségi csoportból. Megfontolandó tehát, hogy az empátia kialakítását, az érzelmi intelligencia fejlesztését, a felvilágosításokat, és az érzékenyítő programok, beszélgetések véghezvitelét, nem szabad csak a kisebb közösségre korlátozni, hanem ki kell terjeszteni teljes társadalmi szintre.

Egy meghatározott csoport iránt előítélet különböző fokozatokban jelenik meg pl. szóbeli előítéletesség, elkerülés, hátrányos megkülönböztetés, testi erőszak, kiirtás. Az egyik fokozatban megnyilvánuló aktivitás megkönnyíti a magasabb fokozatba való átkerülést.¹⁰ A lépcsőfokok bármelyikének megnyilvánulása esetén valószínűsíthető az egyre durvább, akár a tettelegességig fajuló magatartás is.

Az emberi pszichikum igényli a kategóriákban, a leegyszerűsítésekben megragadható gondolkodást, s ezek szolgálnak alapul az előítéleteknek.¹¹ Ez azt jelenti, hogy a kategorizálás végeredménye egy könnyű, természetesen folyamat, amely természetesen egyéntől függő. A végső ítéletet egy személyről az alapján hozza meg, hogy a tapasztalatai vagy a széles körben ismert vélemények, mit mutatnak számára.¹² A kategorizálásra és az általánosításra a gyorsabb gondolati-képzettársítások miatt van szükség, bár jöhet, az általánosítás leegyszerűsítés is. A józanul gondolkodó ember látja a „jó” és a „rossz” közötti számtalan átmenetet, a fokozatokat, míg a merev gondolkodású, igyekszik fekete-fehér sémákba kategorizálni a jelenségeket.¹³

A gyermekvédelmi rendszerben élő fiatalokat – amint már korábban írtam – tehát gyakran stigmatizálják, kirekesztik, anélkül, hogy ismernék őket vagy a helyzetüket, s ezzel szinte gyógyíthatatlan pszichikai sérüléseket okoznak nekik. Az ismeretlentől való félelem, vizsgolyás komoly indítófaktor mindebben.

Magyarországon a gyermekvédelmi rendszer és a hozzátartozó egész apparátus, a benne élő gyermekek mindennapi gondjai, küzdelmei, nem képzik részét a politikai-társadalmi diskurzusok fősodorvonalát.

⁹ Allport (1999), 41.o.

¹⁰ Allport (1999), 44-45.o.

¹¹ Allport (1999), 49.o.

¹² Rendkívül érdekes gondolatokat fejt ki a szerző az előítéletesség és a család kapcsolatára vonatkozóan. Lásd.: Kovács (2010), 8-9.o.

¹³ Járai (1994), 40-44.o.

A tömegtájékoztató eszközök ingerküszöbét, érdeklődését többnyire csak a kriminális magatartások érik el, a kedvező eseményeknek, a gyermekvédelmi rendszer sikereinek nincs hírértékük, egy celeb nyaralásával vagy legújabb facebook-os posztolásával szemben.

Bűnös, közömbös félrenézés. Így jellemezhető a gyermekvédelmi rendszer egésze. Miként az utcakép elfogadott, megtűrt, kellemetlen része a koldus, csakúgy a gyermekvédelmi rendszer működési zavarai. Egyszerűbb a felelősséget másra hárítani. Hihetnénk, hogy kezdenek visszajönni a szocialista korszak szlogenjei: „az illetékesek tudnak róla”, „jelentésre került a probléma, de várni kell a további intézkedésig”, azonban a tapasztalataim alapján valójában az a helyzet, hogy erről szó sincs. Az illetékesek nem tudnak semmiről, mert a probléma nem került jelentésre, így az intézkedés végrehajtására sem kell várni.

Egy olyan ördögi kör ez, amelyből rettentő nehéz kilépni.¹⁴ Úgy tűnik, hogy a gyermekvédelem egésze kint ragadt a kerítés túlsó oldalán, és esélye sincs a válaszvonalat átlépni.

2. Stigmatizáció és etnikai hovatartozással összefonódó szegénység

A gyermekvédelmi rendszerben élő gyermekekkel, fiatalokkal szemben kialakult előítéletek egyik fontos mozgatórugója az etnikai hovatartozás. Ma hazánkban az állami nevelésben lévő gyermekek túlnyomó többsége roma – vagy, ahogy a társadalomban és még az általam is hivatkozásra került tudományos munkákban is sokan nevezik: cigány –¹⁵ származású, amely körülmény, a velük szemben táplált ellenszenv burjánzását megalapozza.¹⁶

A többségi társadalom jelentős része előítéletes a romákkal kapcsolatosan: „a cigányok lusták, bűnözők, kulturálatlanok, szocializálatlanok, szabados erkölcsűek, ingyenélők, sokgyerekes segélyből élők, italoznak stb.” Veszélyesnek látják őket, fenyegetőnek, iskolázatlan. Lényegében a lombrosoi- született bűnöző tan napi aprópénzre váltása érezhető; mondják, hogy tanácsos őket messze elkerülni.

A helyzetet bonyolítja, hogy az előítéleteknek olyan szempontból van létalapja, hogy a román közül sokan tényleg szegények, tényleg kevés a felsőfokú végzettséggel rendelkező, tényleg kevés a vezérigazgató vagy bankelnök. A hiba, a tévedés abból fakad, hogy egy társadalmi helyzet, egy státusz, egy etnikum és a kriminális megnyilvánulás közé egyenlőségjelet tesznek. Annak alacsony a hírértéke, hogy egy cigány fiatal sikeres vállalkozó vagy egyetemi diplomát megszerző.

2.1 Szegénység

¹⁴ Találón fogalmaz meg mindezt Fekete Sándor: „A stigma szociális funkciója abban ragadható meg, hogy meghatározza a peremek, küszöbök válaszvonalának oldalait, a kívülállók elhatároló kerítést.” Lásd. Fekete (2001), 94.o.

¹⁵ A témával kapcsolatban lásd bővebben: Bárd (2009), 18-33.o.

¹⁶ A romákkal szemben észlelhető sztereotípiákkal kapcsolatosan számlatan kutatás készült. Ezek közül csak utalok: Ligeti (2006), 384-387.o.

A romák rossz társadalmi státuszát, hendikepjét jól magyarázza a Nobel-díjas Gunnar Myrdal „underclass” elmélete. Szerinte az II. világháború után sokan kívül rekedtek a fejlődésnek, prosperálásnak meginduló életlehetőségeken.¹⁷ A magyarországi romák is beletartoztak ebbe az underclassosodási folyamatba: az elszigetelt falvakban, különösen a nagyon kis létszámú településeken, ez már az 1960-as évek közepén lezárult folyamattá vált. Az underclass folyamata során alakultak ki a falusi és a városi gettók, ahol szegregáltan kezdtek el élni a települések határára szorult romák. Többnyire a többséghez képest szerényebb körülmények között éltek és nehezebben boldogultak, de jórészt volt munkájuk, amely a hagyományos roma munkákat tette ki: teknővájás, vályogvetés, kosárfonás, olykor betanított munkásként tevékenykedtek, ami elegendő volt ahhoz, hogy eltartsák magukat. A szocializmus ugyan nyújtott egy alacsony szintű szociális biztonságot a cigányságnak, de épp ebből erednek jelenkori hátrányaik, hiszen a diktatúrában begyűjtött lemaradások miatt, nem tudták megszerezni a piacgazdaságban elvárt kompetenciákat.

Az 1989-es rendszerváltás legnagyobb vesztesei kétségtelenül a magyarországi romák. A gyors kiszorulásuk a munkaerőpiacról, nemcsak az alacsony képzettségük miatt következett be, hanem ebben az etnikai diszkriminációnak is jelentős szerepe volt.¹⁸

A diszkriminációból is következő roma munkanélküliség miatt, tévesen egy olyan kép kezdett kialakulni a cigányságról, hogy munkakerülők, kedvelik a gettóéletmódot. Megfeledezett a közvélemény arról, hogy a romák időfelfogása, életvitele a többségi társadalomtól eltérő, de az eltérőség és a másság nem jelent egyet a rosszal, a bűnnel. Kedvezőtlen, hogy Magyarországon – egy egyébként a történelem során nagy befogadóképességről, toleranciáról tanúságot tett társadalomban – az etnicitás és a szegénység között lassan egyenlőség jelet tesznek, s fel sem merül gondolati szinten, hogyha valaki sikeres, az lehet roma is.¹⁹

Az underclass – egyébként nem etnikai csoportba tartozó – tagjait is szegénységük miatt gyakran „leromázzák”, a többségi társadalom „lecigányozza” (pl. „úgy élnek, mint a cigányok”) őket.

A „cigányos viselkedés” ebben a relációban, a többség tudatában egybemosódik a szegények viselkedésével, azaz a szegények: munka nélkül tengetik hétköznapijaikat, segélyből élnek, alkoholt fogyasztanak, erőszakosak és sokszor kiabálnak nyilvános helyeken, létfenntartásuk érdekében olykor lopnak is. Ezt a réteget úgy kezelik, hogy nem emelkedhet fel soha, s nemcsak azért, mert nem tud, hanem mert nem is akar. Nyilván mindez téves gondolati láncon alapul, hiszen nemcsak a szegények, hanem a gazdagok között is akad szép számmal – még ha látens módon is, de – bűnelkövető. Összegezve tehát elmondható, hogy a posztkommunista korszakot a minden eddiginél merevebb és teljesebb kirekesztés jellemezte és a mai napig jellemzi is. Az elkeseredett, underclassba végképp beszoruló romák egyedül maradtak a problémáikkal. Ladányi és Szelényi szerint a romák úgy érezhetik, hogy nincs értelme életüket, így termékenységi szokásaikat sem a többségi társadalom normáihoz igazítani. „Amikor a lányok 14-15 éves korukban esnek teherbe, és szülik meg első

¹⁷ Ladányi – Szelényi (2003), 11.o.

¹⁸ Ladányi – Szelényi (2003), 17-18.o.

¹⁹ Ladányi – Szelényi (2003), 18.o.

gyermeküket, akkor ezzel egyben feladják azt a reményt is, hogy tanulni tudjanak, hogy munkát találjanak, hogy valaha is el tudjanak menekülni.”²⁰

A magyarországi termékenységhez különben is szorosan kapcsolódik a szegénység: minél szegényebb egy család, annál nagyobb valószínűséggel van több gyermekük.²¹ A pénzsűkében lévő családok egyrészt a családi pótlék reményében vállalnak újabb gyermekeket, másrészt, ha nem is az a kevéske állami juttatás a fő mozgatórugó, akkor elmondható, hogy a felelősségteljes szexuális életre nincsenek meg a megfelelő forrásaik, illetve harmadrészt értelmetlennek tartják a termékenység kontrollját.²² Pedig a sok gyermek – a tapasztalatok és a vonatkozó kutatások eredményei alapján – növeli a szegénnyé válás esélyeit.

Miként lehet a szegénységi küszöb alól kitörni? Természetesen az iskolázási feltételek javítása és új az munkahelyek megteremtésén keresztül. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy mindez önmagában nem oldaná meg a romák és nem romák szegénységének a problémáját. „A romák szegénysége mintegy fele részben alacsony iskolai végzettségükkel és kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetükkel magyarázható, azonban a fennmaradó, a modell által nem magyarázott, igen tekintélyes rész számottevő, ha nem a legnagyobb mértékben etnikai diszkriminációnak tulajdonítható.”²³

Érdekes és megdöbbentő az az összefüggés is, hogy a roma etnicitás jobban magyarázza az underclassba kerülést, mint maga az iskolázottság: „azonos iskolai végzettséggel a romáknak jóval nagyobb esélyük van a szegénységi küszöb alá kerülésre, mint a nem romáknak, és a magasabb iskolai végzettség a nem romák esetében nagyobb mértékben járul hozzá a szegénységből való kilábaláshoz, mint a romáknál.”²⁴

2.2. Szocializáció

„Szocializációnak nevezik azokat a folyamatokat, amelyek során a csecsemőből az évek folyamán a társadalom felnőtt tagja válik. Konkrétabban: amelyeknek során az ember megtanulja az adott társadalmi környezetben a felnőttként éléshez, a felnőtt szerepek ellátásához szükséges szabályokat (normákat), viselkedési mintákat, elsajátítja a társadalmi közösség értékeit.”²⁵ A gyermek szocializációja elsősorban a család körében megy végbe, azért ha meg akarjuk érteni, hogy a cigánygyerekek miért különböznek a többségtől, meg kell ismernünk a cigányság gyermeknevelési modelljét.

²⁰ Ladányi – Szelényi (2003), 65.o.

²¹ A kép a háromgyermekes családoknak járó adókedvezmény miatt annyiban az utóbbi években árnyalódott, hogy több a középosztály- vagy alsóközép-osztálybeli család válla már 3 gyermeket hazánkban.

²² A több gyermek valóban nehezítheti a családok anyagi érvényesülését és nagyon komoly áldozatokat kívánhat meg az érintettektől.

²³ Ladányi – Szelényi (2003), 148.o.

²⁴ Ladányi – Szelényi (2003), 145-146.o.

²⁵ Münich (1988), 21.o.

Már az elején le kell szögezni, hogy a nevelés eltérő a fiúk és a lányok esetén: „*A lányt a családnak, a fiút a világnak nevelik.*”²⁶ „*A lányok a jellemzésekben inkább a családi-etnikai hatások alá vetett, az iskolaitól elforduló, biológiailag erősebben determinált, összességében inkább befelé, az etnikum felé forduló emberekként jelennek meg, míg a fiúkat a lányoknál nagyobb mértékben jellemzi a közszereplés vágya, a kakaskodás, a virtuskodás.*”²⁷

Mit is jelent valójában? Miben érhető mindez tetten? Abban, hogy a lányok a kamaszkor küszöbén visszahúzódnak lesznek, többet hiányoznak az iskolából, passzívabbak lesznek az órákon és az iskolán kívüli tevékenységekben. Mivel a család az első, nem kérdés az esetükben, hogy amikor vigyázni kell egy kisebb testvérükre, ők ott vannak. A család nem a nagyvilágnak szánja a lányt, nem arra törekszik, hogy a képességeit kibontakoztassa, hanem valami különlegesebb feladat az övé: a nők feladata az új nemzedékről való gondoskodás, a kultúra, a nyelv átadása, általában a gyermek nevelése. Mivel az állam nem törekszik arra, hogy ezeknek a feladatoknak egy részét átvegye az anyától, így a nő cselekvési élettere tartósan a családra szűkül, és a régi hagyományok egész egyszerűen konzerválódnak. Ebből következik, hogy a roma családokban a hagyományos családmódel, lényegében generációról generációra változatlanul öröklődik.

„*A lányok számára a családból való kiszakadás – képességeik szabad kibontakoztatása értelmében például – nem egyszerűen az emancipációhoz való utat jelenti, hanem egyenértékű az etnikai hovatartozás feladásával. A cigányság körében a kisebbséghez tartozás és a női emancipáció, gyakorlatilag kizárják egymást. Egy patriarchálisan szervezett etnikumon belül a női emancipáció fenyegetésként értelmeződne, és az elítélést, szélsőséges esetben a csoportból való kizárást vonná maga után.*”²⁸ Az etnikum tényleges fenntartásáért való tényleges és morális felelősséget a kisebbségi csoport a nőkre terheli, a férfiaknak e tekintetben több szabadságot engedélyez.

A nő munkavállalása esetén megkérdőjeleződik a férfi hatalmi pozíciója, legitimitása a családon belül. Mindehhez még az is társul – plusz teherként –, hogy a kisebbségi csoport tagját a társadalom alulértékeli, lebecsüli. Ez zavaróan hat a férfiúi identitástudatra, amelynek fontos része, hogy csak ők az erősek, a kenyérkeresők. „*A férfiaknak az ebben a helyzetben adott gyakori reakciója az erőszak alkalmazása a fizikailag gyengébbekkel, mindenekelőtt a nőkkel és gyermekekkel szemben.*”²⁹

Így már érthető, miért is szülnék fiatal életkorban a roma nők gyermeket, s ugyanakkor – a tanulás, a képzés mellőzése miatt – ezzel válnak teljes mértékben a férfiak kiszolgáltatottá.

A férfiak impulzívabb, világi életet élnek, kakaskodnak, fitogtatják az erejüket, férfiasságukat, dolgoznak, tapasztalatokat szereznek, és elsősorban családfőként irányítanak, vezetnek. A családi tradíciókkal szembemenni, egyenlő lenne azzal, ha az identitásukat felrúgnák, tehát a látott és beléjük nevelt példa, nagyban determinálja a viselkedésüket és az életüket. Nem arról van szó tehát, hogy a cigánygyermek ne

²⁶ Forray – Hegedűs (1998), 108.o.

²⁷ Forray – Hegedűs (1998), 105.o.

²⁸ Forray – Hegedűs (1998), 109.o.

²⁹ Forray – Hegedűs (1998), 111.o.

lennének nevelve vagy szocializálva, csak éppen a saját kultúrájuk értékrendje szerint növekednek fel.

2.3 Stigmatizáció az iskolában

Az iskolában történő stigmatizáció többféle módon történhet, attól függően, hogy egy adott közösség milyen összetételű. A gyermekek úgymond klikkesedési folyamata több elv mentén jön létre: gazdasági helyzet, nem, bőrszín, kinézet, etnikai hovatartozás és tanulmányi eredmények/kudarok alapján rendeződnek csoportokba, amit a közösség vezetői (tanár, osztályfőnök, igazgató, iskolapszichológus) vagy legitimizálnak, vagy nem.

A tanulási kudarcokkal kapcsolatosan szociológiailag igazolható jelenség, hogy az általános iskolába kerülő, hátrányos helyzetű tanulók egy részének a lemaradása az évek során nem csökken, hanem fokozódik. Az oktatási intézmény elfedheti a szociális hátrányok következményeit azáltal, hogy értékelése során képességbeli lemaradásnak tünteti fel azokat, s ezért úgy tűnik, mintha a gazdaságilag, kulturálisan leszakadó társadalmi rétegek nem szociális helyzetük miatt termelődnének újra, hanem azért, mert gyengék a képességeik. Az iskola akarva-akaratlanul legitimálja a társadalmi struktúrát, azt mintegy megerősíti.³⁰

Példának okáért, ha egy gyermekvédelmi rendszerben élő szegény, árva roma fiatalnak még a tanulmányi eredményei is rosszak, akkor elmondható, hogy ez a gyermek potenciális áldozata a kirekesztésnek és az előítéleteknek. Mindezt megerősítik az olyan vizsgálati eredmények, mint „...a cigánygyerekek nagy hányada a felső tagozat körülményeivel már nehezen birkózik meg.”³¹

A roma családban nevelkedő fiatalok – a középosztályi mintákat alapul vevő preferenciákra alapított vizsgálatok alapján – kortársaikhoz képest 8 hónapos elmaradással rendelkeznek. „A gyermek gondozásának szempontjában elsősorban az étkezésnek, a tisztaságnak, az egészségnek tulajdonítanak nagyon nagy szerepet, a tanulmányi eredménnyel szemben többé-kevésbé közönyösen viselkednek, és amíg a gyermeket gyermeknek tartják, tiltják, óvják a szexuális érdeklődéstől, az idegenektől. A pedagógusok szemszögéből nézve az ilyen gyermekekre jellemző a bizonytalanság-érzés, a visszahúzódság, a passzivitás, az önállótlanúság és a társas kapcsolatokban megnyilvánuló bizonytalanság.”³²

Ezt a 8 hónapos hátrányt korrepetálások, plusz órák, felzárkóztató foglalkozások hiányában lehetetlenség pótolni egy tanéven belül. Az évek során a lemaradás egyre nő, a bukások száma fokozódik, egyre fiatalabbak osztálytársai vannak a gyermeknek, egyre rosszabbul érzi magát az órákon. És az ördögi kör a tankötelezettségi kor felső korhatárának elérésekor ugyan lezárul, de ezzel egyben az esélyei is elúsztak. Egyenes út vezet a stigmatizációhoz.

³⁰ Járai (1994), 48.o.

³¹ Forray – Hegedűs (1998), 97.o.

³² Forray – Hegedűs (1998), 56.o.

A cigánygyermek számára egyébként sem könnyű az iskolában érvényesülni és beilleszkedni³³, elsősorban azért, mert a szülei ambivalenciával viseltetnek az iskolával szemben. A szülői emlékekben az iskola egyet jelent a megszegés, a folyamatos kudarcok színhelyével, ezért az oktatási intézmény *„alapvetően idegen a cigány kultúrából érkezett gyermek számára, s erre az idegenségre terhelődik a félelme attól, hogy elválasztják a családjától.”*³⁴ A gyermekeket általában a szülők nagyon nagy mértékben féltik az iskolától. A félelem és aggodás, nemcsak a gyermek megóvásának szól, hanem annak is, hogy közönyös vagy ellenséges környezetet érzlelnek.

Kedvezőtlen klímát jelenthet az is, ha maga a tanár mutat rasszista, diszkriminatív magatartást, miként ez a közelmúltban, nem egy közösségi portálon posztoló „tanár” megnyilvánulásából kiderült. *„Állíthatjuk, hogy cigány gyermekeket tanító pedagógusoknak a cigányságról megfogalmazott negatív ítéletei súlyosabban esnek latba, mint másoké, illetve probléma, hogy tanárok maguk is nehezen választják el a cigány gyermeket a cigány etnikumtól.”*³⁵

Nehezítő körülmény az is, hogy a gyermekek életkorának növekedésével fordított arányban csökken az a szeretet, amely a közoktatási intézményekből feléjük árad. Míg óvodás korban a (megkérdezett) családok több mint kétharmada szerint gyermekeiket óvodás korukban az óvónők feltűnő, a család számára meghatározó mérvű szeretettel övezik, addig iskolába kerülés esetén már csak egyharmaduk szerint mutatnak a pedagógusok pozitív érzelmeket cigány tanítványaikkal szemben. *„Hasonlóan nagy szakadék van az általános iskola alsó és felső tagozata között, melyet minden gyermek, de különösen az eltérő kulturális háttérből érkezők nehezen hidalnak át.”*³⁶ A stigmatizáció oka az olyan fajta téves pedagógusi premisszában is kereshető, hogy a romák *„csak melegezni járnak az iskolába”,* no meg azért, mert kötelező. Az ilyen „tanári” hozzáállás nem kedvez a roma szülő és a pedagógus közötti dialógusnak.

Az ellenséges attitűdöt fokozza a gyermekek gyakori iskolai hiányzása is. Ugyan a tanár tudja, hogy tanulója kényszerhelyzetben van, hiszen egy szülői elvárást teljesít (pl. utazás a rokonokhoz, kistestvérekre vigyázás), mégis megbélyegzik a gyermeket. Tudni kell, hogy *„a cigánycsaládok minél inkább hagyományörzőek, annál határozottabban maguknak tulajdonítják annak jogát, hogy konkrét helyzetekben döntsenek: az iskolai kötelezettségek teljesítésének vagy az aktuális családi szükségletek kielégítésének adjanak elsőbbséget. Ha kistestvér őrzéséről, ellátásáról, családi ünnepre utazásról stb. van szó, akkor egy-két napig a nagyobbak nem mennek iskolába. Az autonómia természetesen zavarja az iskola működését, s a zavart csak növeli, ha ilyen autonóm döntéseket gyenge teljesítményű és amúgy is feltűnő tanulók hoznak.”*³⁷ A szülő ilyenkor tévesen vét a fennálló jogszabályok, a tankötelezettség ellen, de indokolatlan egy szülői hiba miatt a gyermeket büntetni, stigmatizálni.

³³ A cigánygyermek iskolai szegregációjáról lásd.: Havas – Kemény – Liskó (2001), 18-33.o.

³⁴ Furray – Hegedűs (1998), 125.o.

³⁵ Furray – Hegedűs (1998), 112.o.

³⁶ Furray – Hegedűs (1998), 43.o.

³⁷ Furray – Hegedűs (1998), 106.o.

Kedvezőtlen az is, hogy a roma gyerekek gyakran nem saját osztálytársaikkal töltik a tanítási órák szüneteit, hanem azonos nemű, de vegyes életkorú csoportokba szerveződnek. Nem húzódnak rejtekhelyre, de csoportjaik szigetek, amelyeknek láthatatlan határát nem illik, nem szokás, nem lehet „idegennek” átlépnie. Ezek a gyerekek egyszerre valósítanak meg egy jobbra vállalt izolációt és foglalnak el egyénileg fontos, vagy jó helyet a nem cigány közösségek szociális hálózatában (beilleszkednek az osztályba, őket ott elfogadják). Az előbbi a csoport identitásának a védelmét szolgálja, az utóbbi az iskolán belüli többségi társadalomba való beilleszkedést. Lehet, hogy ennek a kettősségnek az ára a vártnál rosszabb tanulmányi teljesítmény.³⁸

Az izoláció másik hátránya az, hogy az elkülönült csoportokba tömörülés félelmet kelt a kortársakban, így veszélyesnek ítélik meg őket. Ennek valószínűleg az is alapot adhat, hogy ha az egyik roma gyereket sérelem éri, az elkülönült szigethez tartozó összes tag fellép a védelme érdekében.

A kirekesztődéshez vezet az is, hogy jórészt pénzügyi okok miatt nem vesznek részt az iskola tanórán kívüli programjaiban (pl. közös korcsolyázás stb.).

Összességében megállapítható, hogy a cigánygyerekek élete az iskolában előítéletektől terhes, a tanárokkal általában konfliktusos a kapcsolat, a kortársak a tanárok befolyásoló hatásától is vezéreltetve kirekesztik őket.

Buda Béla gondolatai vezérfonalként szolgálhatnak a tanároknak: „A tanár és tanuló kapcsolatában is a kommunikáció a kapcsolat kialakulásának, fennmaradásának és felhasználásának alapfolyamata. A tanárnak adnia kell magából személyest, egyedit, a tanulónak szóló közléstartalmú jelzéseket ahhoz, hogy kapcsolódni tudjanak hozzá. Reagálnia is kell arra, ami a tanulóban egyedit, sajátos. A tanár számára az iskolai szituáció különleges lehetőségeket ad. Tantárgyával, oktatási feladatával kapcsolatosan módja van arra, hogy érdeklődését, meggyőződéseit, egyes érzelmeit kifejezésre juttassa. Ennek igen nagy lehet a jelentősége, mert így a tanár azonosulási mintává válhat.”³⁹

2.4. Stigmatizáció a gyermekotthonban és a társadalomban

Mielőtt rátérnék a stigmatizáció során kialakult tulajdonságokra, röviden vázolnám a stigmatizáció utolsó két szféráját, a társadalmat és a gyermekotthont.

A társadalom általi megbélyegzés alapja a legtöbb esetben az, hogy a gyerekek, konkrétan a gyermekvédelemben élő cigánygyermek, néha hibásan használják a többségi nyelvet, azt esetlegesen akcentussal, nyelvtani hibákkal beszélnek, ezért úgy vélik, a gyermek nem elég értelmes a tanuláshoz. Valójában nem a képességekben rejlő fogyatékoság okozza a nyelvi problémát.

Egy roma gyerek sokkal nehezebben helyzetben van szocializációs⁴⁰ szempontból: egyszerre kell megtanulnia a kisebbségi és többségi tradíciókat, mintákat, modelleket, értékeket, amely együttese deficitekhez vezet. „*A két kultúrában történő szocializáció nem mindig sikeres, a személyiség, az identitás zavarába is torkollhat. Egyesek szerint*

³⁸ Forray – Hegedűs (1998), 329.o.

³⁹ Buda (1998), 137.o.

⁴⁰ Lásd még: Czibere (2013), 64-69.o.

gyakorlatilag lehetetlen két kultúrában szocializálódni, s a kísérlet eredménye csak az lehet, hogy az egyén, a gyermek egyik kultúrában sem lesz otthon igazán.”⁴¹ Nem tudja elsajátítani a „magyar” szokásokat, elfogadott viselkedésmódokat, a nyelvhasználatot, a verbális, nonverbális kommunikációt, ahogy a cigányokat sem. Ez az identitászavar sokszor erőszakhoz, impulzivitáshoz vezet, amely gátolja a gyermek többségi társadalomba való beilleszkedését és kirekesztődik. „A kiilleszkedés azonban nemcsak társadalmi ellehetetlenüléshez vezethet, hanem a nonkonformizmus és szabálytalanság másfajta jelenségeihez is. Parsons a szocializációt akkor tekintette sikeresnek, ha az érvényes normák automatizmusa által biztosítja az egyén beilleszkedését.”⁴²

A „kiilleszkedéssel” egybekötött címkézés, hitelrontás, megszegyenítés elindíthatja a gyermeket a deviancia felé vezető úton azáltal, hogy a „jó tulajdonságait” nem veszik tudomásul, csak azt, ami szembeötlően különbözik, beleavatkozva ezzel a szocializációjába is. „A címkézés tehát alaposan megváltoztatja az egyének identitását, énjét, s persze egész életútját, környezetét, és személyközi kapcsolatait.”⁴³ Ami a gyermekotthonokat illeti, ott a stigmatizáció a nemtörődömségben, közönyben, szeretetlenségben materializálódik igazán. A szeretetlenségnek, a bizalom és melegség megvonásának, a gondoskodás hiányának, viszont súlyos következményei vannak. „A szeretet és a gondoskodás elmulasztása morális sértésként értelmezhető bizonyos esetekben. E sértés során a személy elveszíti az önmagába és a világba vetett bizalmát. A személy emberi méltóságának figyelmen kívül hagyása súlyos morális sértést jelent. Morális sértésnek tekinthető továbbá, ha valamely individuális vagy kollektív életformától vonják meg az elismerést, vagy ha egy adott közösségben valakinek nem ismerik el a képességeit, pozitív erkölcsi tulajdonságait.”⁴⁴

2.5 Az előítéletek által kialakult tulajdonságok a stigmatizált egyénben

Amikor valakit – legyen szó akár jó, akár rossz véleményről – állandóan ugyanazzal vegzálnak, kritizálnak, előbb-utóbb nyomott hagy benne. „A gyermek, akit mindenki támad és visszautasít, valószínűleg nem lesz kiemelkedően méltóságteljes és kiegyensúlyozott, hanem védekezni fog. Mint törpe az óriások erdejében, nem fog egyenlő feltételek mellett küzdeni. A környező világ arra kényszeríti, hogy tartsa a száját, míg csúfolják és kinevetik, túrnie kell a megaláztatást. Nagyon sokféle dolgot tehet ez a törpe-gyermek. Teljesen visszavonulhat magába, összefoghat más törpékkal, hogy vigasztalódjon, és visszanyerje önbecsülését. Azt is megpróbálhatja, hogy megcsalja az óriásokat, a kétségbeesése ráveheti, hogy alkalomadtán lelökje az óriást a járdáról. Vagy túl minden kétségbeesésen, az is megeshet, hogy elkezd az a szerepet játszani, melyet az óriás kiosztott rá, és fokról fokra elfogadja az a borzasztó képet, melyet az óriás a törpékről kialakított.”⁴⁵

⁴¹ Forray – Hegedűs (1998), 32.o.

⁴² Somlai (1997), 121.o.

⁴³ Somlai (1997), 133.o.

⁴⁴ Bertók – Bécsi (2014), 49.o.

⁴⁵ Allport (1999), 187-188.o.

A fenti törpe metafora alapján képet kaphatunk arról, hogy a stigmatizált, gyermekvédelmi rendszerben élő gyermek lelkében, mi is zajlik le a kirekesztés, megbélyegzés hatására, milyen végzetes pszichikai problémákhoz vezethet. Egy negatív visszacsatolás komoly zavart okozhat a szocializációban, mivel túlsúlyba kerülése esetén, az érintett többé nem kíván részt venni a szocializációban.

Amikor a stigmatizációról, megbélyegzésről, kirekesztésről beszélünk, nem szabad megfeledkezni arról, hogy ezek a mechanizmusok a kirekesztett egyén oldaláról, milyen következményekkel járnak. Ahhoz, hogy megértsük, egy gyermekvédelmi rendszerben élő fiataikorú, miért olyan magatartással bír, amilyennel, látnunk kell, hogy üldöztetés milyen tulajdonságok kialakulásával jár.

2.5.1. Én-ellenállások

Egy kisebbségi helyzetbe került egyén többféle módon reagálhat a kirekesztő bántalmazásra. *„Az egyén életkörülményei szabják meg azt, hogy miként reagál a kisebbségi helyzetre. Életkörülmények alatt az egyén iskolázottsága értendő, valamint az, hogy az egyént milyen mértékben sújtja az üldözöttség, és mennyire tudott kialakítani magának független életfilozófiát.”*⁴⁶

Ha Twist Olivért vesszük alapul, aki tizenöt éves, drogproblémák miatt zárt gyermekotthonba került, az iskolát elkerüli többnyire a társai és a tanárok attitűdje miatt, emellett számos lelki problémája van, akkor elkönnyvelhető, hogy az én-ellenállás nem lesz „csendes”. Impulzív, agresszív, kitörő magatartással fog válaszolni, azzal fog védekezni, hogy támad. Szó szerint.

2.5.2. Rögeszmés félelem

*„Az előítélettel sújtott kisebbségi csoportok tagjainak alapérzése a bizonytalanság. A kisebbségi személy minden többségi személyt mélységes gyanakvással szemlél. Az eredmény a kihívó viselkedés, a túlérzékenység és az éberség.”*⁴⁷

Mind a Lolitákról, mind a Twist Olivéerekről elmondható, hogy folytonos készültségben állnak. Minden szót támadásnak vesznek, gyakran indulatosak, sokszor a tanácsokat, észrevételeket is a személyük ellen intézett támadásnak veszik. Bizonytalanok, labilisak, gyanakvóak: a kedves közeledést is elutasítják, mert csapdának vélik.

2.5.3. Az odatartozás megtagadása

*„A legegyszerűbb reakció, ami az áldozattól telhet, hogy megtagadja a csoportot, melyet szüntelen megaláztatás ér.”*⁴⁸ Számtalanszor tapasztaltam önkéntesi munkám során, hogy a gyermek kikérte magának, amikor egy ugyanabban a csoportban lévő társa lecigányozta. Nem egyszer előfordul az is, hogy kinyilatkoztatják, ők különben bármely otthonos gyermeknél, és ezt bizonyítva, elkülönülnek a többi gyermektől.

⁴⁶ Allport (1999), 189.o.

⁴⁷ Allport (1999), 190-191.o.

⁴⁸ Allport (1999), 191.o.

2.5.4. Visszahúzódás és passzivitás

„A kiközösítettek időtlen idők óta hallgatólag és passzív álarc mögé rejtették igazi érzéseiket.”⁴⁹

„Sokszor a passzív egyetértés az egyetlen mód, mely a létében fenyegetett kisebbséget életben tudja tartani. Ha a kisebbségi helyzetű egyén csendben egyetért az ellenféllel, akkor megmenekül a gyanakvó figyelemtől, nem kell többé félnie, és zaklatás nélkül élhet.”⁵⁰

Nagyon kevés olyan gyermekhez volt szerencsém, aki elsöre hajlandó volt megnyílni, vagy őszintén beszélni velem. Jó néhányszor, amikor az otthonban jártam, tanúja voltam annak, hogy egy-egy nevelő válogatott negatív jelzőkkel illetett egy gyereket, de ő csak gúnyosan bólogatott vagy legyintett. Úgy vannak vele: akik arra sem méltatják őket, hogy rendesen megismerjék, meghallgassák, és néha a jó tulajdonságaikat is kiemelik, azokat ők sem tisztelik meg azzal, hogy egyáltalán meghallgassák őket. Mivel nem érdekel senkit, hogy valójában mit élnek át, mivel folytonos elutasításban van részük, ezért inkább hallgatólagok.

2.5.5.⁵¹

Az adott sztereotípiát megerősítése, ami a legtöbb esetben az egyén még nagyobb fokú kirekesztődésével jár.

2.5.6. A saját csoporthoz fűződő kötelék erősítése⁵²

Tökéletes példája ennek az – mint már erre fentebb utaltam –, amikor a cigány gyerekek az iskolában kis szigeteket alkotva elkülönülnek a többségtől, és egyként lépnek fel, ha valamelyik tagjukat bántalmazza. Együtt erősebbek, és könnyebbek viselik el a rájuk ragasztott bélyegek súlyát.

2.5.7. Ravaszság és megcsalás

„Az „alattomos” vonások kisztíliú bosszúállások eredményként is kialakulhat. A csalás nemcsak lopásra korlátozódhat, tettetésben is megnyilvánulhat. Az is csal, aki az életben maradás vagy a bosszú vágyától vezetettve gátlástalanul hízeleg, settenkedik, ahol lehet előnyt húz, bohóckodik, és közben kiáruja az emberi kapcsolatok etikai értékeit.”⁵³

⁴⁹ Allport (1999), 192.o.

⁵⁰ Allport (1999), 193.o.

⁵¹ Allport (1999), 194.o.

⁵² Allport (1999), 194.o.

⁵³ Allport (1999), 197.o.

2.5.8. Az uralkodó csoporttal való azonosulás: öngyűlölet

„Elfogadja a számára rendelt státuszt.”⁵⁴ A gyermek gyűlölni kezdi önmagát, és elfogadja, amit rányomtak stigmaként: egy utolsó senkinek, értéktelen selejtnak érzi magát, aki nem érdemel semmi pozitívát az életben. A legtöbbször ez odáig vezet, hogy az egyébként is labilis gyermek összeomlik, majd kárt tesz önmagában. Nem egy ilyen gyermekkel találkoztam a gyermekotthonban.

2.5.9. Az előítélettel sújtott csoportok előítéletei más csoportokkal szemben

„Akit megfosztottak a hatalomtól és státusztól, az betegesen vágyódhat a hatalomra és státuszra.”⁵⁵ Az otthonos gyermekek nagy része homofób volt, vagy ugyanolyan ellenszenvvel viseltetett más csoportok iránt, mint amilyenben – a saját bevallásuk szerint – ők részesültek.

2.5.10. Együttérzés

„Ha egy személy előítéletek áldozata, akkor vagy agresszió alakul ki benne más csoportokkal szemben, vagy éppen ellenkezőleg, együttérzés fogja el a többi csoporttal szemben.”⁵⁶ Sejtéseim szerint, mivel hasonló állapotok uralkodtak sok gyermeknél otthon, kitüntetett empátiával viseltetnek a bántalmazott nők és gyermekek iránt, elítélik a nemi erőszakon átesetteket, őszintén sajnálják a szegényeket és betegeket.

2.5.11. Visszaütés: harciasság

„A kisebbségi csoportok visszautasítják a rájuk osztott szerepet, és amikor csak mód nyílik rá, visszaütnek. Pszichológiai tekintetben ez a reakció a lehető legegyszerűbb válasz. Pszichoanalitikus kifejezéssel szólva, a frusztráció agressziót szül.”⁵⁷

A probléma csupán az, hogy ezzel még jobban megerősítik az előítéleteket, a saját helyzetüket súlyosbítják, és általában nem azt büntetik meg, aki elkezdte a harcot, hanem a védekezőt.

2.5.12. Fokozott érvényesülés

„Erőfeszítése megduplázásával felel az, akit akadályoznak célja elérésében.”⁵⁸ Találkoztam nem egy olyan gyermekkel, aki jól tanult, és határozott céljai voltak: főiskolát, egyetemet, OKJ-s képzést szeretett volna végezni, hogy dolgozhasson és kitorjón abból a helyzetből, ahová kényszerítették.

⁵⁴Allport (1999), 198.o.

⁵⁵Allport (1999), 200.o.

⁵⁶Allport (1999), 203.o.

⁵⁷Allport (1999), 203.o.

⁵⁸Allport (1999), 204.o.

2.5.13. Jelképes érvényesülés

„Sokszor láthatjuk, hogy az előítélettel sújtott csoportok tagjai érvényesülésük érdekében periférikus jelentőségű ügyekben fejtenek ki erőfeszítést.”⁵⁹ Ennek legegyszerűbb megnyilvánulása a pompa keresése, a giccses, feltűnő ruhák viselése, a szexualitás kihangsúlyozása és túlfűtöttsége, a hivalkodó nyelvhasználat.

2.5.14. Idegesség

„A kisebbségi helyzetű embereket Lewin a serdülőkhöz hasonlította, akik sosem lehetnek egészen bizonyosak abban, hogy bebocsáttatást nyertek-e már a felnőttek körébe, vagy sem. Az eredmény feszültség, stressz, mely időnként irracionális kitérésekben nyilvánul meg.”⁶⁰ Ennek kitűnő mintapéldája a szorongás, az impulzivitás, a hirtelen hangulatváltozás, az agresszió, a dühkitörés, a deprimált, néha üvöltöző gyermek.

2.5.15. Az önmagát beteljesítő jóslat

„Az elvárások által sugallt viselkedés ténylegesen megjelenik.”⁶¹ A deviánsnak mondott gyermek az lesz, amit ráaggattak jelzőnek: bűnöző, prostituált, tolvaj, szökevény, tanulatlan, alkoholista, drogos senki. Csepeli György szavaival élve: „A bennünk élő társadalom lélektani értelemben véve elsősorban a bennünk élő társakat jelenti. Amit az „én”-nek neveznek, az valójában nem más, mint a társas környezet, más személyek adománya. A gyermek eredeti meghatározhatatlanságából mások meghatározásának segítségével építi föl magában „én”-jét.”⁶² Az Eliot R. Smith és Diane M. Mackie szerzőpáros úgy látja, hogy az önmagukat beteljesítő jóslatok és védekező tendenciák közül egyik sem akaratlagos.⁶³ Ezzel egyet kell értenem, viszont innen az út, már egyenes vonalban vezet el a valódi devianciáig.

⁵⁹ Allport (1999), 205.o.

⁶⁰ Allport (1999), 208.o.

⁶¹ Allport (1999), 209.o.

⁶² Csepeli (2004), 10.o.

⁶³ Smith – Mackie (2004), 313.o.

Projics Nárcisz* – A jogos védelem intézményének fogalmi elemei és alapvető kérdései

Lektorálta: Dr. Tóth Dávid PhD.

Absztrakt

Az állami szervek jogosultak és kötelesek a jogellenes cselekményeket elhárítani. Azonban azokban az esetekben, amikor e kötelezettségüknek nem tesznek eleget a megtámadottnak biztosítani kell a védekezés jogát. Ez a büntetőjogban a jogos védelem intézményében jelenik meg. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben büntetethetőséget kizáró okként került rögzítésre a jogos védelem. A jogos védelmi helyzetet a jogtalan támadás és annak közvetlen fenyegetése alapozza meg. A jogos védelem lényege szerint a jogtalan támadás elhárításának következményeit, kockázatát a támadónak kell viselnie. Ha a jogos védelem törvényi feltételei teljesülnek, az elhárító cselekmény nem büntetendő, az nem minősül bűncselekménynek. A tanulmány célja a jogos védelem fogalmi elemeinek és a jogintézménnyel kapcsolatban felmerülő kérdések áttekintése.

Kulcsszavak: arányosság, jogtalan támadás, védekezés.

1. Bevezető gondolatok

Az állam kötelessége, hogy védje az állampolgárok életét, személyét, javait, azonban a történelmi tapasztalatok is mutatják, hogy az állam nem mindig tudja ezt a kötelezettségét teljesíteni. A legrégebb idők óta elismerik az államok azt az elvet, hogy az egyén az őt ért jogtalan támadásokat visszaverheti.

Az Alaptörvény „Szabadság és felelősség” című részben található V. cikke szerint mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához. Az Alaptörvény rögzíti, hogy e jogosultság „törvényben meghatározottak szerint” gyakorolható, ez a törvény az elkövetéskor hatályban lévő büntető törvény. Ez az alkotmányos rendelkezés a büntetőjogban a jogos védelem intézményében jelenik meg. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 15. §-ban rögzíti az elkövető büntetethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizáró vagy korlátozó okokat, ennek a felsorolásnak az elemei között megtalálható a jogos védelem is. A jogos védelem a cselekmény társadalomra veszélyességét kizárja¹, így nem valósul meg bűncselekmény. E szabályozás alapja, hogy bár a jogellenes cselekmények elhárítására az állami szervek jogosultak, de amikor nem tesznek eleget e kötelezettségüknek, akkor biztosítani kell

* tanársegéd, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

¹ BH2011. 269.

a védekezés jogát. „A jogtalanul megtámadott legitim érdeke meghatározott jogi tárgyainak védekezéssel történő megtartása.”²

A tanulmányban először a jogos védelem magyar, majd az egyetemes történeti fejlődését mutatom be röviden. Ezt követően pedig a 2009. évi LXXX. törvénynek a vizsgált jogintézményre vonatkozó újításait, a jogos védelem fogalmi elemeit és alapvető kérdéseit veszem górcső alá.

2. A jogos védelem szabályának magyar történeti fejlődése

A jogos védelem, mint büntethetőségi akadály létjogosultságát a magyar kodifikált büntetőjog kialakulása óta nem vonták kétségbe. A magyar jogfejlődést tekintve megállapíthatjuk, hogy már Szent István törvénykönyve megemlítette a „házakba törők és az ottan támadt viadalok” kapcsán, hogy ha valamelyik erőszakos ispán más házát azért keresi fel, hogy a tulajdonost megölje, vagy annak javait szétdúlja, s a támadás során életét veszti, „megtorlás nélkül feküdjön”, vagyis a hozzátartozóit nem illette semmiféle kompenzáció.³ A *Tripartitum* (Fayer László írása szerint) valószínűleg a jogos védelemben elkövetett emberölésről. A jogos védelem alapjául nemcsak az élet, hanem a testi épség védelme is szolgálhatott. A *Tripartitum* rendelkezést tartalmazott a támadás veszélyére, a befejezettségre, időbeli túllépésre, kölcsönös tettelegesség esetére és a fenyegetőzés elleni védelemre vonatkozóan. 1619-ben a *Directio Methodica*-ban foglalta össze Kitionich a jogos védelem szabályait. Három fajtáját ismerte a jogos védelemnek: a javak védelmét, az élet védelmét és a becsület jogos védelmét. II. Józsefnek az 1788-as Btk.-ja, - amely néhány évig hazánkban is hatályban volt - csak az emberölés kapcsán szabályozta a jogos védelem kérdéskörét. Werbőczy Hármaskönyve részletesen szabályozta a jogos védelem kérdését. Az 1795-ös és 1843-as törvényjavaslatok kimerítően rendelkeztek a tárgykörrel kapcsolatban. Az 1843-as törvényjavaslat taxatív felsorolta azokat a jogi tárgyakat, amelyek védelemben részesültek. A támadásnak tettelegesnek, az elhárító magatartásnak pedig szükségesnek kellett lennie. A javaslat arányossági követelményt csak a vagyoni javak tekintetében fogalmazott meg. A vonatkozó hazai szabályozás alapját pedig az 1878. évi Csemegi-kódex adta, amelyben a jogos védelem a beszámíthatóságot kizáró okok között került elhelyezésre. A Csemegi-kódex szabályozása óta töretlen az a nézet, hogy a jogos védelem az egyént megillető alanyi jog, amely kizárja a cselekmény jogellenességét és így a büntethetőségét is. A második világháborút követően az 1950. évi II. törvény rendelkezett a Büntető Törvénykönyv általános részéről, amely már kiforrott elvként szabályozta a jogos védelmet, mint büntethetőséget kizáró okot. A rendszerváltást követően a jogállamiság alakulásával párhuzamosan fejlődött a büntetőjog is. Az 1978. évi IV. törvény kidolgozása során konstataáltak, hogy a jogos védelem intézménye nem funkcionál elég hatékonyan. Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozatában a jogos védelem és az élethez való jog közötti kapcsolatot rögzítette. A

² Nagy Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*. (Budapest: HVG-ORAC, 2010) 141.

³ Szent István törvényei, II. könyv, 33. fejezet 2. § Magyar Törvénytár, 1000–1526. évi törvénycikkek. (Budapest: Franklin társulat, 1899) 35.

szabályozás alapkoncepciója az utóbbi évtizedekben nem változott, a tárgykörre vonatkozó áttörő változást a 2009. évi LXXX. törvény hozott.⁴

A jogos védelemmel kapcsolatos hazai nézetek közül kettőt emelnék ki. *Finkey* következőképp vélekedett a jogos védelemről: „*az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli, s világosan jogtalan támadások ellen, mert enélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket.*”⁵ *Földvári* nézete szerint pedig: „*Igaz ugyan, hogy az államhatalom feladata az állampolgárok életének és vagyonának védelme, e védelmi jogból kénytelen átengedni egy részt polgárainak olyan esetekben, amikor az államhatalmi védelem nem elegendő. Hangsúlyozni kívánjuk azonban már e helyütt is, hogy az állam csak védelmi jogából engedett át meghatározott kört polgárainak, de semmit sem a felelősségre vonás, az ítélkezés jogából.*”⁶

3. A jogos védelem egyetemes jogtörténeti áttekintése

A jogos védelem ősi alakjában a támadó megölésének büntetlenségét jelentette. A XII táblás törvény megengedte a támadó megölését, ha az fegyvert használt. Tehát már a XII táblás törvény is a védekezőt oltalmazta. A római jog a *ius naturale* szabályának tekintette, *Cicero* szerint a jogos védelem az emberrel veleszületett törvény. A justiniánusi kodifikáció idején a jogos védelem szinte minden jogi tárgy védelmére kiterjedt. A kereszténység a vagyoni jogok veszélyeztetőivel szemben nem ismerte el a jogos védelmet. A jogos védelem elvét a kánonjog és a késő középkori európai törvények is elismerték. A kánonjogban kialakult és dogmává emelt arányosság elvéből következően a vagyoni javak megvédése nem állt arányban az emberi élet kioltásával. *Baldus de Ubaldis* XIV. századi posztglosszátor tanítása alapján megjelent és a büntetőjogban sokáig ki is tartott a fegyver-egyenlőségi elv, amely szerint a megtámadottnak a támadóéval azonos fegyvert és harcmodort kellett alkalmaznia. Ez az elv majd csak a XVIII. században szorult ki a büntetőjogból. A XVIII-XIX. században kategorikus és világos rendelkezésekkel törekedtek határt szabni a támadások elleni védekezés tolerálható mértékének. Egyre jobban szorult vissza a becsület védelme érdekében alkalmazható jogos védelem elfogadhatósága.⁷

⁴ Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török –Darai Richárd és Kemenesi Attila, „A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban” in: *Quot capita, tot sententiae* szerk. Keserű Barna Arnold (Győr: Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete, 2010) 54-58.

Gula József és Horváth Tibor, „A jogos védelem” in *Magyar Büntetőjog Általános Része* szerk. Horváth Tibor (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2019) 167-168.

Ujvári Ákos, *A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései*. Doktori értekezés (Budapest, 2008) 5-12.

⁵ Finkey Ferenc, *A magyar büntetőjog tankönyve*. (Budapest: Grill Kiadó, 1909) 174.

⁶ Földvári József, *Magyar Büntetőjog Általános Rész.* (Budapest: Osiris Kiadó, 2003) 134.

⁷ Tóth Mihály, „Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához”, *Büntetőjogi Szemle* no. 1. (2012) 24-25.

4. A jogos védelem és a végszükség viszonya

Hegel a védelmi cselekményt, mint a jogtalan támadás tagadását jognak nyilvánítja. Ezt az érvelést fejlesztették tovább a XIX-XX. században. A német irodalomban alakult ki az a nézet, amely szerint a jogos védelem elvét az ún. szükségállapotban kell keresni.

Az angolszász jogi gondolkodásra jellemző sajátosság, hogy a jogos védelmet a végszükség speciális formájának tekintik. Ennek tanulsága, hogy mind a végszükség, mind a jogos védelem esetén a kivételes helyzetben történő cselekvés zárhatja ki a felelősséget.⁸

A végszükség a jogos védelemmel egy csoportba tartozó büntethetőséget kizáró ok, itt „*jog áll szemben joggal*”, ezért a végszükségben cselekvőnek szigorúbb arányossági követelményekhez kell igazodnia. A jogos védelem esetében „*jogtalanság áll szemben a joggal*”. A végszükségben cselekvő személy jogosan cselekszik, magatartása nem veszélyes a társadalomra, így az nem eredményezhet jogtalan támadást.⁹

5. A 2009. évi LXXX. törvény jogos védelemre vonatkozó szabályai

A tárgykörre vonatkozó szabályozásban áttörő változást a 2009. évi LXXX. törvény hozott. Majd az intézményt az Alaptörvénybe emelték, az alkotmányos alapjogok közé került. Az Alaptörvény V. cikkének rendelkezése szerint mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához. A büntethetőségi akadály hatókörét tekintve ez nem jelentett tartalmi változást.

Más szabály vonatkozik a közvetlen, vagy azzal fenyegető támadás esetére és más a védelmi berendezések ekkor újonnan szabályozott rendszerére. A közvetlen vagy azzal fenyegető támadás esetén büntetlen a védekezés, ha a támadó tette a védekező élete ellen irányult. A védekezés körében olyan magatartás lehet szükséges, amely a támadás elhárítására alkalmas és elegendő is. A magatartás szükségességét, arányosságát a támadók számának, a támadás intenzitásának, az eszközöknek vizsgálatával lehet megállapítani. Amennyiben a védekező túllépi a szükséges és elegendő mértéket, csak akkor marad büntetlen, ha igazolható, hogy ijedtég vagy menthető felindulás eredménye volt a túllépés.¹⁰

A védelmi berendezések telepítésénél csupán a támadás lehetősége áll fenn. A védelmi berendezésnek ahhoz kell igazodnia - a szükséges és arányos mértéknek megfelelően -, hogy mi lehet az a maximális sérelem, amit a támadás okozhat.

⁸ Tóth, Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, 25.

⁹ Ujvári, A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései, 52.

¹⁰ Btk. 22. § (2) bek.

6. A kitérés kötelezettség

Ezt az elvet a tudomány alakította ki és a gyakorlat átvette. A Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve szerint a megtámadott nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől, azonban menekülési, kitérés kötelezettséget írt elő:

- a felmenő, a testvér és a házastárs,
- a súlyosabb fokban kóros elmeállapotú és
- a szemmel láthatóan tudatzavart állapotban lévő támadóval szemben.¹¹

Ez a kitérés kötelezettség azonban csak a saját személye ellen intézett támadásra vonatkozik, a más személy ellen irányulóra nem.

A 2009. évi LXXX. törvény szakított ezzel az értelmezéssel és tagadta a kitérés kötelezettséget, erre vonatkozóan a „nem köteles kitérni” kifejezés jelent meg a szabályozásban. Ez azonban nem jelenti a kitérés tilalmát, különösen, ha erre egyszerű módon lehetőség van.¹²

Ujvári a kitérés kötelezettség alkotmányellenességére mutat rá, mivel a jogos védelem hatókörét az irányelv törvényi felhatalmazás nélkül leszűkíti. *Belovics* az irányelven alapuló ítélkezési gyakorlat helytelenségére hívta fel a figyelmet, mivel törvény nem tartalmazza. Az irányelven alapuló jogalkalmazói gyakorlat összeegyeztethetetlen a jogbiztonság követelményével.¹³

7. Jogos védelem alapfogalmai

7.1. Jogtalan támadás

Jogos védelem esetén a támadás értelmezése a legfontosabb. Klasszikus római jogi elv, hogy a veszély bekövetkeztének utolsó stádiumát a védelmet gyakorló bevégni nem tartozik. A jogos védelem esetén a jog áll szemben a jogtalansággal, másképp fogalmazva a jogtalan támadás a jogos védelemmel, védelmi cselekménnyel. A támadásnak intézettnek vagy közvetlenül fenyegetőnek és jogellenesnek (büntetőjogellenesnek) kell lennie. Tehát a támadás vagy folyamatban van (intézett) vagy azonnali bekövetkezés reális lehetőségét hordozza magában (közvetlenül fenyegető), elegendő a büntetendő cselekmény megvalósulása. Az általános nézet szerint a támadás kizárólag aktív emberi magatartás lehet, azonban ide tartozik az, amikor a támadó állattal valósítja meg a támadást. Ez a jogos védelem szempontjából emberi cselekmény lesz. *Mészáros* szerint nincs dogmatikai indoka annak, hogy elveszük a mulasztásos jogtalan támadás lehetőségét. Azonban mindenképp fontos megjegyezni, hogy a büntetőjogban a mulasztás fogalmához hozzátartozik a cselekvési lehetőség és képesség, illetve a cselekvési köteletség is. A jogtalanság a cselekmény objektív

¹¹ Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve III. pont (1981. nov. 23-án fogadták el)

¹² Tóth, Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, 27-28.

¹³ Mészáros Ádám, „A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai”, *Jogelméleti Szemle* (2011) forrás: <https://jesz.ajk.elte.hu/mesaros45.html> (2024. 02. 01.),

Mészáros Ádám, *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. (Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 2015) 59.,

Ujvári Ákos: *A jogos védelem megítélésének új irányai*. (Budapest: Ad Librum Kft., 2009) 133-135.

jellegére utal, így a gyermekkorú vagy az elmebeteg személy támadása is megalapozza a jogos védelmi helyzetet. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a támadás fogalmát szélesebb körben kell értelmezni: a történések egész folyamatát figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítélni lehet, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállott-e. Előfordulhat olyan eset, amikor a passzív magatartás az elkövetett bűncselekmény további folytatását célozza, így a jogtalan támadás a védelmi cselekmény időpontjában nem párosul aktív támadó magatartással.¹⁴

7.2. Jogos védekezés

A jogos védekezés áll a jogtalan támadással szemben. A védekező magatartás egy olyan cselekmény, amely megfelel egy bűncselekmény törvényi tényállásának, de mégsem minősül bűncselekménynek, mert hiányzik egy - az annak megvalósulásához - szükséges elem, a jogellenesség. A védekezés általában tevékenység, ritkán passzív magatartás is lehet. Fontos megjegyezni, hogy a jogos védekezésre nemcsak a saját személy elleni jogtalan támadás esetén van lehetőség, hanem alapot adhat erre a mással szembeni vagy a közérdek elleni jogtalan támadás is.¹⁵

7.3. A szükségesség és arányosság

A szükségesség és az arányosság két külön kategória. A szükségesség fennállásának megállapításához azt kell vizsgálni, hogy a védekezés mértéke arányban állt-e a támadó cselekménnyel. Az arányosság követelménye nem szerepel a törvényben, nem eleme a jogos védelemnek s korábban sem volt az. Az arányosság megítélése során a bírói gyakorlatot figyelembe véve a következőket állapíthatjuk meg:

A bírói gyakorlat szerint az élet elleni támadás esetén az arányosság kérdése fel sem merült. Ebben az esetben a védekezés eljuthat a támadó életének kioltásáig. A testi épség elleni támadás tekintetében ingadozott a bírói gyakorlat az arányos védekezés tekintetében. A vagyoni javakat érő támadás esetén az arányosságra vonatkozóan kevés Legfelsőbb bírósági döntés született. Itt az egyetlen korlát, hogy a javak ellen intézett támadás nem hárítható el a támadó életének szándékos kioltásával.¹⁶

A Kúria a 4/2013. Büntető jogegységi határozatában az arányosságot a szükségesség kritériumából vezette le és úgy foglalt állást, hogy ha van jogtalan támadás, akkor annak elhárítása szükséges. Az arányosság csak a szükségesség kritériumán belül bír jelentőséggel. A szükségesség e körben azt jelenti, hogy a támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésre az alkalmazottnál, tehát a jogtalan támadás bűncselekményt kimerítő tényállással volt elhárítható. A Kúria megfogalmazza, hogy a 15. számú irányelvben kifejtettek nem alkalmazhatók, meghaladott annak vizsgálata, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő

¹⁴ Mészáros, A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai
Mészáros, A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, 53-55.

Ujvári, A jogos védelem megítélésének új irányai, 72-81.

¹⁵ Mészáros, A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, 58-60.

¹⁶ Mészáros, A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai, 2011.

aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Ennek a követelménynek a törvényi alapja korábban is hiányzott.¹⁷

7.4. Túllépés

A jogtalan támadás váratlanul éri a megtámadottat, így előfordulhat, hogy nem képes felismerni az elhárítás szükséges mértékét. A gyakorlat és a tudomány a jogos védelem túllépésének két változatát ismeri: a jogos védelem időbeli túllépését és a védekezés közben megvalósított arányosságbeli túllépést. Kizárja a büntethetőséget, ha a jogos védelmi helyzetben lévő személy ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl a szükséges mértékét. A jogos védelmi helyzet addig áll fenn, amíg a támadás folytatásának vagy felújításának a közvetlen veszélye fennáll. Fontos kiemelni a tartós vagy állapot bűncselekményeket és azokat a bűncselekményeket, amelyeknél a befejezettség és bevezettség stádiuma elválhat egymástól. Ezekben az esetekben a jogos védelem addig fejthető ki, amíg a jogi tárgy sértése fennáll, hiszen eddig tart a jogtalan támadás. A jogos védelmi helyzet megszűnése után a korábban jogos védelmi helyzetben levő személy cselekménye esetén már megtorlásról beszélünk.¹⁸

A Kúria Btk. 21-22. § értelmezéséhez kapcsolódó állásfoglalása szerint a jogos védelemnek vannak korlátai, amelyek a következők:

- a) verbális cselekményekkel szemben nem vehető igénybe,
- b) megtorlásként nem alkalmazható,
- c) kölcsönös kihívás elfogadása mindkét fél számára a jogtalanság állapotát hozza létre,
- d) támadás kiprovokálása megfosztja a védekezőt az elhárítás jogszerűségétől,
- e) javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmény elhárítása a támadó életének kioltását általában nem eredményezheti.

8. A megelőző jogos védelem intézménye

A megelőző jogos védelem intézményét a 2009. évi LXXX. törvény vezette be a magyar büntetőjog rendszerébe. Ebben az esetben a jogtalan támadással szemben nem elhárító cselekmény áll, hanem megelőző jogos védelmi eszköz alkalmazása. A megelőző jogos védelem, akkor zárja ki a büntethetőséget, ha három feltétel együttesen teljesül: a megelőző jogos védelmi eszköz nem lehet az élet kioltására alkalmas, a megelőző védelmi eszköz alkalmazása során a jogtalan támadó szenved sérelmet, a megelőző védelmi eszköz alkalmazója az adott helyzetben minden tőle elvárhatóat megtett a sérelem elkerülése érdekében.¹⁹ E feltételrendszer első elemével a törvény észszerű korlátot állít a lehetséges védelmi eszközök útjába. A megelőző jogos védelem során a védekező egyfajta kockázatot visel, mivel előfordulhat olyan eset, hogy a védelmi eszköz nem a jogtalan támadónak, hanem más személynek okoz

¹⁷ Mészáros, A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, 61-64.

Ujvári Ákos, „A jogos védelem és az arányosság kérdései a 4/2013. büntető jogegységi határozat tükrében”, no. 4. *Magyar Jog* (2014) 214-218.

¹⁸ Ujvári, A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései, 117-119.

¹⁹ Btk. 21. §

sérelmet, ekkor e sérelem gondatlanságból eredő okozásáért a védekező felel. A védekezőnek a „*tőle elvárható gondossággal*” kell eljárnia a védelmi eszköz alkalmazása során, a miniszteri indokolás ennek körében utal arra, hogy a védekező ezt például megteheti valamilyen figyelemfelhívó jelzés alkalmazásával. Ebből azonban adódik a kérdés, hogy az olyan eszköz, amelyre előre figyelmeztet mennyire lehet hatékony. Továbbá a védekezés törvényben biztosított alapjog, ezzel számolnia kell annak, aki jogtalan támadást intéz, ezért nem terheli a védekezőt tájékoztatási kötelezettség.²⁰

E körben a szükségesség és arányosság kérdése alapvető problémát jelent. A védekező hogyan ismerheti fel előre a támadás lehetséges következményeit. Az időbeli túllépés kérdése is érdekesen alakul ebben az esetben, hiszen a védekező védelmi eszközt használ, nincs jelen a jogtalan támadás megvalósulásakor.²¹

9. A szituációs jogos védelem

Btk. 22. § (2) „*A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha*

- a) azt személy ellen*
- aa) éjjel,*
- ab) fegyveresen,*
- ac) felfegyverkezve vagy*
- ad) csoportosan*

követik el,

- b) az a lakásba*
- ba) éjjel,*
- bb) fegyveresen,*
- bc) felfegyverkezve vagy*
- bd) csoportosan*

történő jogtalan behatolás, vagy

- c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.”²²*

A szituációs jogos védelmet, amely egy kivételes jogintézmény a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény vezette be a magyar büntetőjogba. Ez a szabályozás törvényi vélelmet állít fel meghatározott esetekre, amikor nem kell vizsgálni az elhárító cselekmény arányosságát. E körben a túllépés értelmezhetetlen, mivel a védekezőt nem terheli az elhárítás szükséges mértékének vizsgálata. A törvény vélelmet állít fel arra vonatkozóan, hogy vannak olyan helyzetek, amikor a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a jogtalan támadás az élete ellen irányult. Kérdésként vetődik fel, hogy ez a vélelem megdönthető-e. Mindenképp meg kell jegyezni, hogy ez csak akkor kerülhet szóba, ha jogtalan támadás történik, ezt a Kúria is leszögezi. Azonban az arányosságot a jogalkotó nem követeli meg a szituációs

²⁰ Mészáros, A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, 91-92.

²¹ Mészáros, A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, 90.

²² Btk. 22. § (2) bek.

jogos védelem eseteiben.²³ Feltétele a jogos védelmi helyzet, amely a jogtalan támadás elhárítása folytán jön létre. A Kúria a 4/2013. Büntető jogegységi határozat kifejezetten kimondja, hogy a verbális cselekményekkel szemben nincs helye jogos védelemnek.

A Btk. 22. § (4) bekezdése alapján a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől. Tehát e rendelkezés szerint a megtámadottnak nincs kitérés kötelezettsége, így nincs helye annak vizsgálatának sem.

10. Összegzés

Az állam feladata a közbiztonság és a személyi biztonság garantálása. Azonban az állam e kötelezettségének nem mindig tud eleget tenni, amikor ezeket nem tudja biztosítani, akkor a védekezést átengedheti a polgárainak. Ennek törvényi megjelenési formája a jogos védelem intézménye, amelynek alapvető eleme a jogtalan támadás és a vele szembeni jogos védekezés. A jogos védelem esetén a jogtalan támadással a jogos védekezés áll szemben. A jogos védelemhez kapcsolódóan kérdésként merülhet fel a szükségesség követelménye és a túllépés esetköre. A magyar jogrendszer egyik legrégebbi intézménye a jogos védelem, azonban a legnagyobb változást a szabályozásban a Btk. 22. § (2) bekezdésének törvénybe iktatása jelentette. E jogintézményen belül a legnagyobb veszélyt a szituációs jogos védelem hordozza magában, mivel itt a jogalkotó nem követeli meg az arányosságot. Az itt rögzített feltételek szerint megvalósuló támadást az élet ellen irányuló támadásnak kell tekinteni.

²³ Mészáros, A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, 79-87.

Irodalomjegyzék

- Gula József és Horváth Tibor. „A jogos védelem”. In: *Magyar Büntetőjog Általános Része*. 167-182. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2019.
- Finkey Ferenc. *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest: Grill Kiadó, 1909.
- Földvári József. *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003.
- Mészáros Ádám. „A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai”. *Jogelméleti Szemle* (2011) forrás: <https://jesz.ajk.elte.hu/meszaros45.html> (2024. 02. 01.)
- Mészáros Ádám. *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 2015.
- Nagy Ferenc. *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest: HVG-ORAC, 2010.
- Nogel Mónika, Roncz Diána, Magyar Áron, Szili-Kis Ádám, Szigeti Judit, Török-Darai Richárd és Kemenesi Attila. „A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban”. In: *Quot capita, tot sententiae* szerk. Keserű Barna Arnold 45-81. Győr: Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete, 2010.
- Tóth Mihály. „Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához”. no. 1. *Büntetőjogi Szemle* (2012): 24-30.
- Ujvári Ákos. *A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései*. Doktori értekezés. Budapest 2008.
- Ujvári Ákos. *A jogos védelem megítélésének új irányai*. Budapest: Ad Librum Kft., 2009.
- Ujvári Ákos. „A jogos védelem és az arányosság kérdései a 4/2013. büntető jogegységi határozat tükrében”. no. 4. *Magyar Jog* (2014) 214-218.

Projics Nárcisz* – A perfelvételi szak szerepe és tartalma az osztott perszerkezetben

Lektorálta: Dr. Mészáros Pál Emil PhD.

Absztrakt

Az osztott perszerkezet a magyar polgári perjogban nem ismeretlen, előzmények nélküli jogintézményként jelenik meg a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényben (Pp.), hazánkban elsőként a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény cikk (Plósz-féle Pp.) vezette be az osztott perszerkezetet. A Plósz-féle Pp.-t a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény váltotta fel, amely egységes perszerkezetet alkalmazott. E szabályok alapján akár a tárgyalás berekesztése előtt sor kerülhetett keresetváltoztatásra, illetve új bizonyítási indítvány előterjesztésére. Az információ „csöpögtetése” újabb kérdéseket vethetett fel vagy lezártak vélt kérdéseket nyithatott meg, így az eljárás elhúzódásához vezetett. A Pp. egyik kiemelt jogalkotói célkitűzése a perkoncentráció, amely megvalósulásának egyik biztosítéka a Pp. által bevezetett osztott perszerkezet. Ennek alapján az elsőfokú eljárás mind időben, mind funkciójában két részre tagolódik; perfelvételi szakra és érdemi tárgyalási szakra. A két szakot a bíróság perfelvételt lezáró végzése választja el egymástól. A perfelvételi szakra koncentrálódik a jogvita kereteinek és tartalmának meghatározása. A feleknek a perfelvétel során kell a bíróság elé tárniuk, hogy miben áll jogvitájuk.

Kulcsszavak: perfelvételi szak, perfelvételi nyilatkozat, osztott perszerkezet

1. Bevezető gondolatok

Az utóbbi évtizedekben Európa-szerte a polgári perjogi törvénykönyvek újrakodifikálásának lehettünk tanúi, a rendszerváltást követően új polgári eljárásjogi kódexe lett Bulgáriának, Észtországnak, Lettországnak, Litvániának, Oroszországnak, Romániának, Szlovéniának és jó néhány nyugat-európai ország is alapjaiban reformálta meg a polgári perrendtartási törvénykönyvét, mint például Portugália, Svájc.¹

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (a továbbiakban: régi Pp.) az 1950-es évek egyszerű magánjogi jogvitáira modellezték, alapvető szabályozási elemei behatárolták a módosítási lehetőségeket, így nem adtak lehetőséget a továbbfejlesztésre, korszerűsítésre. A régi Pp.-t több mint 100 alkalommal módosították, amely koherenciázavart, értelmezési nehézséget okozott. A régi Pp.

* tanársegéd, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

¹ Wopera Zsuzsa, „Az új polgári perrendtartás karakterét adó egyes megoldások európai összehasonlításban”, *Advocat* no. különszám (2017) 2.

Endrédi András, „A perindítás megváltozott szabályai a polgári perrendtartás első novelláris módosítása alapján”, *Miskolci Jogi Szemle* no. 1-2. (2021) 97-98.

hatálya alatt az egységes perszerkezet lehetővé tette, hogy a tárgyalás berekesztése előtt kerüljön sor keresetváltogatásra vagy új bizonyítási indítvány előterjesztésére, ez pedig a polgári peres eljárások elhúzódásához vezetett.²

A Kormány a polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozatban döntött a polgári perjog, ezen belül a régi Pp. felülvizsgálatáról és egy olyan új polgári perjogi törvény megalkotásáról, amely korszerű, a nemzetközi gyakorlatnak és elvárásoknak megfelel, valamint biztosítja az anyagi jogok hatékony érvényesítését.³ E határozatban az új szabályozás kapcsán elvárásként fogalmazódott meg a magyar perjogi hagyományokra épülő szabályozás. Az új polgári perrendtartás 2015 januárjában elfogadott koncepciója (a továbbiakban: Koncepció) nevesítette azokat a szabályozási célokat és elveket, amelyek alapján kialakításra kerültek a törvény rendelkezései.⁴

A Koncepció szabályozási célként rögzítette az osztott perszerkezet bevezetését, a peres eljárás perelőkészítő szakra és érdemi tárgyalási szakra bontását, a perelőkészítés szerepének erősítését, valamint, hogy a perelőkészítő szak lezárásával a kereset, viszontkereset, beszámítási kifogás, bizonyítási indítványok rögzülnek a perkoncentráció érdekében (ezt követően ezek változtatása csak kivételesen, a törvény által meghatározott feltételek teljesülése esetén lehetséges). Az osztott perszerkezet az elsőfokú eljárást egymástól mind funkciójában, mind időben elkülönülő két szakra osztja: perfelvételi szakra és érdemi tárgyalási szakra. Ezzel a perelőkészítés szerepét erősíti, a perfelvételi szakra koncentrálódik a jogvita kereteinek, illetve tartalmának meghatározása, az érdemi tárgyalási szakban pedig a bizonyítás lefolytatására és az érdemi döntés meghozatalára kerül sor. Az osztott perszerkezet a perkoncentráció megvalósulásának egyik biztosítéka, amelyet a Pp. koncepciója kiemelt szabályozási célként fogalmazott meg. Az eljárások hatékony és időszerű lefolytatásához elengedhetetlen volt egy új törvény megalkotása.⁵

Jelen tanulmányban röviden áttekintem az osztott perszerkezet történeti előzményeit, kiemelten vizsgálom az osztott perszerkezetből következő korlátozásokat, valamint a perfelvételi szak osztott perszerkezetéhez kapcsolódó rendelkezéseit.

2. Plósz-féle Pp. perszerkezete

² Wopera Zsuzsa, „A törvény hatálya és az alapelvek” in: Kommentár a polgári perrendtartáshoz. Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Wopera Zsuzsa (Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft. 2019) 40.

³ 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozat a polgári perjogi kodifikációról Wopera, 2019. 21.

Wopera Zsuzsa, „Az új polgári perrendtartás elvi alapjai”, *Jogtudományi Közlöny* no. 4. (2017) 153.

⁴ Wopera Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartáshoz. Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest 2019. 21-22.

⁵ Az új polgári perrendtartás koncepciója, forrás: [https://2015-2019.kormany.hu/download/6/42/40000/20150224%20PP%20koncepti%C3%B3.pdf#!DocumentBrowse,2.\(2024.02.20.\)](https://2015-2019.kormany.hu/download/6/42/40000/20150224%20PP%20koncepti%C3%B3.pdf#!DocumentBrowse,2.(2024.02.20.))

A Pp.-ben alkalmazott osztott perszerkezet jogintézménye a polgári perjog területén nem előzmények nélküli, hiszen hazánkban elsőként a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk (a továbbiakban: Plósz-féle Pp.) vezette be. A Plósz-féle Pp. az eljárást két szakra osztotta: a perfelvételi és az érdemleges tárgyalási szakra. A két szakot az alperes perbebocsátkozása választotta el egymástól, a két szak közötti választóvonal az ún. perfelvételi caesura, vagyis a percezúra volt. Különböző szempontok alapján az elsőfokú eljárásra vonatkozó szabályanyag 3 részre osztható. Az első részhez tartozik a peralapítást előkészítő cselekmények, így a keresetlevél, az idézés és a felhívás a kereset előterjesztésére. A második rész elemei a peralapító cselekmények, így a kereset, az alpereshez intézett parancs, és a perbebocsátkozás. A harmadik részt a per lefolyása és az érdemleges tárgyalás képezi.⁶

A Plósz-féle Pp. a keresetlevelet és a keresetet elkülönítette egymástól. Ebben az elkülönített rendszerben a keresetlevél a peralapításnak csak előkészítő cselekménye, a kereset pedig az első peralapító cselekmény volt.⁷ Az eljárás a felperes keresetlevelének bírósághoz történő benyújtásával kezdődött. Ez tekinthető a peralapítást előkészítő első cselekménynek. A Plósz-féle Pp. rendszerében a keresetlevél idézés iránti kérelemnek volt tekinthető, amelyre a bíróság az idéző végzést kibocsátotta.⁸ Ugyanakkor a keresetlevélnek magában kellett foglalnia, hogy felperes mit akar érvényesíteni alperessel szemben, vagyis a jog előadását és határozott kérelmet. A keresetlevél tartalmi elemeit a Plósz-féle Pp. 129. §-a határozta meg.

129. § „A keresetlevélnek magában kel foglalnia:

1. a bíróság megjelölését;

2. a felek megjelölését nevük, állásuk vagy foglalkozásuk, perbeli állásuk és lakásuk szerint, valamint a felek képviselőinek nevét, állását vagy foglalkozását és lakását;

3. a perfelvételi határnapon előadandó kereset közlését, vagyis a jog előadását, a melyet a felperes érvényesíteni akar, és határozott kérelmet.”

Továbbá a keresetlevélben elő kellett adni azokat a tényállításokat, amelyekből felperes keresetét származtatja. Meg kellett jelölni azokat az adatokat, amelyek a bíróság hatáskörének és illetékességének meghatározására szolgáltak.⁹

Szilasi Adolf cikkében bírálja a Plósz-féle Pp. e szakaszát. Kifejtette, hogy nézete szerint túlságosan részletekbe menően szabályozza a keresetlevél kellékeit, valamint kritikával illette a kereset előadására vonatkozó rendelkezéseket is. Álláspontja szerint a felsorolandó elemek mennyisége azt eredményezi, hogy megnő azon ügyek száma, amikor a beadott keresetlevél valamely kelléke hiányzik, és emiatt kijavításra adja vissza a bíróság. Ha a kijavításra, illetve hiánypótlásra visszaadandó esetek száma növekszik, akkor az pedig az eljárások tartamára kihatással lesz, vagyis az eljárások tartamának növekedését is eredményezi. Véleménye szerint ez az

⁶ Bartha Bence, *A tárgyalási szerkezet változásainak hatása a polgári perben*. Doktori értekezés (Budapest, 2021) 60.

⁷ Kovács Marcel, *A polgári perrendtartás magyarázata*. 1. köt. (Budapest: Benkő Gyula Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 1911) 231.

⁸ Plósz Sándor, *A magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatának indokolása*. (Budapest: Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 1902) 177.

⁹ Plósz-féle Pp. 129. §

idővesztés elkerülhető lenne, ha a Plósz-féle Pp. kevesebb kelléket határoz meg. Nézete szerint a Plósz-féle Pp. kereset előadására vonatkozó szabályainak nyelvezete bonyolult és szintén túl mélyreható, ez pedig nehezíti e rendelkezés érthetőségét és alkalmazhatóságát. Az egyszerűbb szabályozás igényét azzal támasztotta alá, hogy a keresetlevél csak előkészítő iratnak minősül.¹⁰

Véleményem szerint a Plósz-féle Pp. által előírt és elvárt keresetlevél kellékek nem tekinthetők túlságosan részletekbe menőnek. A Plósz-féle Pp. olyan minimum követelményeket támasztott a keresetlevél tartalmával szemben, amelyek mindenképp szükségszerűek voltak az eljárás megindulásához.

A keresetlevél tulajdonképpen idézési kérelem, amelyet felperes intéz a bírósághoz és a bíróság e kérelem alapján kibocsátja az alperest idéző végzést. Azonban a Plósz-féle Pp. e körben nem szabályozta az idézés iránti kérelmet, mint a keresetlevél elemét. Magyary Géza nézete szerint az idézési kérelem a keresetlevél központi eleme és azért nem került rögzítésre a szabályozásban, mert a Plósz-féle Pp. ezt az elemet nyilvánvalónak és egyértelműnek vette.¹¹

Az idézés kibocsátásakor meg kellett vizsgálni, hogy esetlegesen van-e olyan akadály, amely meggátolja a per létrejöttét. Ha ilyen akadály fennforgása iránt kétség merült fel, akkor a bíróság rövid határidő tűzése mellett kijavításra adta vissza a keresetlevelet. Ilyen eset volt, ha a felperes a keresetlevélben nem terjesztette elő azokat az adatokat és okiratokat, amelyek a bíróság hatáskörének és illetékességének, valamint a hivatalból figyelembe veendő egyéb körülményeknek a megállapítására szükségesek, vagy ha a keresetlevél egyéb pótolható hiányok miatt, különösen a felek vagy az ügy hiányos megjelölése, a meghatalmazásnak, az ügyvédi ellenjegyzésnek, vagy az aláírásnak hiánya miatt az idézés kibocsátására nem alkalmas. Amennyiben nyilvánvaló volt, hogy olyan akadály van, amely a per létrejöttét meggátolja, akkor vissza kell utasítani a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül. Ilyen eset volt, ha a már a keresetlevél elintézése alkalmával nyilvánvaló az ügyvédi képviselő hiánya vagy valamely hivatalból figyelembe veendő s nem pótolható más hiány forog fenn, valamint, ha a felperes a kijavítás végett visszaadott keresetlevelet újból hiányosan adja be.¹²

A perindítás hatályai az idéző végzessel ellátott keresetlevél kézbesítésével álltak be. A perindítás eljárásjogi hatálya a perfüggőség vagyis, hogy a megindított per tartama alatt ugyanazon jog iránt nem lehetett újabb pert indítani sem az eljáró, sem másik bíróság előtt. A perindítás, illetve a kereset kézbesítéséhez kötött magánjogi hatályok megállapítása a magánjog feladata, ezekről a perrendtartás nem rendelkezett.¹³

Az idézés a perfelvételi tárgyalásra szólt. A perfelvételi tárgyalás kezdetén adta elő felperes keresetét, amelynek előadása során nem volt kötve az idézéssel közölt keresetlevél tartalmához. A kereset előadása kétféleképpen történhetett. Az egyik

¹⁰ Szilasi Adolf, „Észrevételek a polgári törvénykezési rendtartás javaslatához”, *Jogtudományi Közöny* no. 17.

(1901) 133-134.

¹¹ Magyary Géza és Nizsalovszky Endre, *Polgári Perjog*. 3. kiad. (Budapest: Franklin Társulat, 1939) 344.

¹² Plósz-féle Pp. 140-141. §

¹³ Plósz-féle Pp. 147. §

eshetőség, a felperes kijelentette, hogy a keresetlevélben közölt keresetéhez ragaszkodik és azt fenntartja, egyéb keresetet nem kíván előterjeszteni. Ekkor a kereset szóbeli előadása, illetve ismertetése csak akkor volt szükséges, ha azt a bíróság elrendelte, egyébként elengedő volt a ragaszkodás, fenntartás kijelentése. Amennyiben a felperes el kívánt térni a keresetlevélben közölt keresetétől, ekkor szóban adta elő keresetét, és azt köteles volt a tárgyalási jegyzőkönyvhöz mellékelni írásban.¹⁴

A kereset előadása után, perbebocsátkozása előtt tehetette meg alperes a pergátló kifogásokat. Ha a bíróság a pergátló kifogásnak helyt adott, a pert megszüntetette. A Plósz-féle Pp. külön tartalmazott rendelkezéseket az alperes ellenkérelmére vonatkozóan attól függően, hogy törvényszéki vagy járásbírói eljárásban került sor annak megtételére. A törvényszéki eljárásban az alperesnek érdemleges ellenkérelmét fel kellett olvasnia és csatolni kellett a jegyzőkönyvhöz. A járásbírói eljárásban az ellenkérelmet szóban kellett előadni és hivatalból fel kellett venni a tárgyalási jegyzőkönyvbe.¹⁵

Az alperes perbebocsátkozása választotta el a perfelvételi és az érdemleges tárgyalási szakot, vagyis ez a percezúra. Az alperes perbebocsátkozásához, mint peralapító cselekményhez perjogi hatások kapcsolódtak: lezárult a perfelvétel, véglegesen megállapításra került, hogy a felek között mi képezi az elbírálás tárgyát; megnyílt az érdemleges tárgyalás előkészítése, a per a következő létszakába került; a felperes csak az alperes hozzájárulásával módosíthatta a keresetét; a felperes csak az alperes beleegyezésével állhatott el a pertől; az alperes ettől kezdve nem hozhatott fel pergátló kifogásokat.

Az alperes perbebocsátkozása eljárásjogi szempontból legjelentősebb hatást a keresettől való elállásra és a keresetváltoztatásra gyakorolt. Az alperes perbebocsátkozása előtt a felperes szabadon elállhatott keresetétől, ezt megtehetette a perfelvételi határnapon szóval, azon kívül pedig írásban benyújtandó irattal. Az elállás következménye, hogy a keresetlevél benyújtásához fűzött perjogi hatályok elenyésztek. Azonban az alperes perbebocsátkozását követően felperes már csak az alperes beleegyezésével állhatott el a pertől. Keresetváltoztatás esetén ugyanúgy járhat el felperes, mint a keresettől történő elállás esetében, attól függően, hogy arra a perbebocsátkozás előtt vagy azt követően került sor. Az alperes perbebocsátkozása előtt szabadon megváltoztathatja keresetét, azonban a perbebocsátkozást követően alperes beleegyezése nélkül ezt már nem teheti meg. Visszontkereset indítására a Plósz-féle Pp. az ítéletet megelőző tárgyalás berekesztéséig lehetőséget adott.¹⁶ Amennyiben az eljárás a perfelvételi tárgyaláson mulasztás, elismerés, elállás vagy lemondás alapján hozott határozattal vagy egyezséggel nem volt elintézhető és a per pergátló körülmény miatt nem szűnt meg, továbbá megtörtént a peralapítás, ezt követően az eljárás tovább lépett az érdemleges tárgyalásra.¹⁷

¹⁴ Plósz-féle Pp. 178. §

¹⁵ Plósz-féle Pp. 180-182. §

¹⁶ Plósz-féle Pp. 186-188. §

¹⁷ Plósz-féle Pp. 191. §

3. A régi Pp. perszerkezete

A régi Pp. egységes perszerkezetet alkalmazott, egységes folyamatnak tekintette a pert. Az eljárást nem osztotta két részre, mint, ahogy azt a hatályos Pp. teszi, valamint a Plósz-féle Pp. tette. A felperes számára a keresetváltoztatás az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig bármikor megengedett volt.¹⁸ A megváltoztatott keresettel szembeni követelmény, hogy az azzal érvényesített jog ugyanabból a jogviszonyból eredjen, mint az eredeti kereset, vagy legalábbis azzal összefüggjön. Kötelező jogi képviselő esetén főszabály szerint a felperes keresetét az alperes érdemi ellenkérelme előadását követő 30 napon belül változtathatta meg. E rendelkezéstől a régi Pp. enged néhány kivételt.¹⁹

A felperesnek a keresetkiterjesztésre szintén az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig volt lehetősége, tehát eddig az időpontig lehetett a keresetet az eredetileg perbe nem vont alperesekre kiterjeszteni, vagyis azokra, akik ellen mint alperesi pertársak ellen indíthatta volna meg a pert.

A viszontkereset indítását a régi Pp. az elsőfokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig engedte meg, ha az ekként érvényesíteni kívánt jog a felperes keresetével azonos vagy azzal összefüggő jogviszonyból eredt, vagy ha a viszontkereset tárgyaul szolgáló követelés a felperes kereseti követelésével szemben beszámításra alkalmas volt. A régi Pp. rendelkezett a viszontkereset késedelmes előterjesztésével a per elhúzását célzó cselkemény jogkövetkezményéről. Amennyiben nyilvánvaló, hogy a fél azért terjesztette elő késedelmesen a viszontkeresetet, hogy a per befejezését hátráltassa, a bíróság érdemi tárgyalás nélkül végzéssel elutasíthatta. Kötelező jogi képviselő esetén a régi Pp. az alperesnek az első tárgyalást követő 30 napon belül engedte meg, hogy előterjessze viszontkeresetét.²⁰

A régi Pp. szabályai alapján így akár a tárgyalás berekesztése előtt sor kerülhetett keresetváltoztatásra, illetve új bizonyítási indítvány előterjesztésére. Az információ „csöpögtetése” újabb kérdéseket vethetett fel vagy lezártak vélt kérdéseket nyithatott meg, így az eljárás elhúzódásához vezetett.

4. A Pp. osztott perszerkezete

A Pp.-ben az osztott perszerkezet, valamint a perfelvételi szak a Preambulumban megfogalmazott magyar perjogi hagyományokra építés alapján került be. Hiszen a Pp. az eljárást két részre osztja, ahogy azt a Plósz-féle Pp. is tette. Mindkét perrendtartás esetében az osztott perszerkezet alkalmazásának jogalkotói indoka az eljárás gördülékenyebbé, hatékonyabbá és gyorsabbá tétele volt. A két eljárásjogi kódex esetében a két tárgyalási szak elválasztása azonban különböző, azok határvonala

¹⁸ régi Pp. 146. § (1) bek.

BH 1997. 425. Legfelsőbb Bíróság Mfv. I. 10 132/1996.

A felet a kereset megváltoztatásának joga az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig illeti meg. Az ellenérdekű félnek ezt sérelmező és emiatt rosszhiszemű pervitelre hivatkozó felülvizsgálati kérelme e körben megalapozatlan.

¹⁹ régi Pp. 146. § - 146/A. §

²⁰ régi Pp. 147. § - 147/A. §

máshol húzódik. A perfelvétel tartalma a jogvita kereteinek meghatározása, a Pp. 183. § (1) bekezdésben rögzíti, hogy a feleknek és a bíróságnak milyen tevékenységei tartoznak ide.²¹

A fél a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig megváltoztathatja perfelvételi nyilatkozatait, ehhez az ellenérdekű fél hozzájárulására nincs szükség. Jogkövetkezményként rögzítésre került, hogy a bíróság azt a felet, aki perfelvételi nyilatkozatát úgy teszi vagy változtatja meg, hogy arra a perfelvétel során korábban perfelvételi iratban vagy korábban tárgyaláson lehetősége volt, pénzbírsággal sújtja.²² Pénzbírság kiszabását a perfelvételi tárgyaláson előterjesztett perfelvételi nyilatkozat csak akkor alapozza meg, ha a perfelvételi nyilatkozat előterjesztésére a félnek korábbi perfelvételi iratban vagy korábbi perfelvételi tárgyaláson lehetősége lett volna.²³ A perfelvételi nyilatkozatok a perfelvételi szakban tehetők; e nyilatkozatok megtételének módja nem került korlátozásra, erre a perfelvételi szakban írásban és a perfelvételi tárgyaláson szóban is lehetőség van. A perfelvétel során kereset-, illetve ellenkérelem-változtatásnak akkor van helye, ha a megváltoztatott kereset ugyanabból vagy ténybeli és jogi alapon összefüggő jogviszonyból ered, mint a korábbi. A perkoncentráció és a felek eljárástámogatási kötelezettségének elvéből fakadóan nem korlátok nélküli a kereset- és ellenkérelem-változtatás lehetősége a perfelvétel során sem. Hiszen ezen alapelvek által támasztott elvárás mind a felperessel szemben, hogy megfelelően készítse elő keresetét, alperessel szemben pedig, hogy megfelelően készítse elő védekezését, adják elő, hogy mit kívánnak, illetve mit visznek perbe. Tartalmi követelményként fogalmazza meg a Pp., hogy a keresetváltoztatást tartalmazó nyilatkozatot a keresetlevélre vonatkozó szabályoknak megfelelő tartalommal, az ellenkérelem-változtatást tartalmazó nyilatkozatot az írásbeli ellenkérelemre vonatkozó szabályoknak megfelelő tartalommal kell megtenni.²⁴ A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozása (a továbbiakban: CKOT) foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy kell-e a bíróságnak határozatot hoznia és, ha igen milyen határozatot kell hoznia, ha a perfelvétel során előterjesztett keresetváltoztatást a bíróság befogadta, de az alperes alaptalanul kifogásolja, hogy a keresetváltoztatás nem megengedett; az alperes alappal kifogásolja, vagy a bíró utóbb észleli, hogy nem lett volna megengedhető. E kérdést vizsgálva a CKOT 10. számú állásfoglalásában azt állapította meg, hogy a bíróságnak a perfelvétel során befogadott keresetváltoztatás esetén az alperes megengedhetőség körében tett alaptalan kifogását nem fellebbezhető végzéssel el kell utasítani. Abban az esetben, ha az alperesnek a megengedhetőség körében tett kifogása alapos vagy a bíróság utóbb észleli a keresetváltoztatás megengedhetőségét, a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig visszautasítja/elutasítja, azt követően az eljárást meg kell szüntetni a

²¹ Pp. 183. § (1) *A perfelvétel körében a felek keresetlevélben és perfelvételi iratban feltüntetett illetve perfelvételi tárgyaláson előadott tényre és jogra vonatkozó állítással, tagadással, bevagy elismeréssel, ezekből következő kérelemmel, a tények megállapításához szükséges bizonyítási indítvánnyal, a bizonyítékok és a bizonyítási indítványok értékelésére vonatkozó nyilatkozattal, valamint bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátásával (a továbbiakban együtt: perfelvételi nyilatkozat) – a bíróság közrehatása mellett – meghatározzák a jogvita kereteit.*

²² Pp. 183. § (4) – (5) bek.

²³ BDT 2019.4083

²⁴ Pp. 185. §

Pp. 240. § (1) bekezdés a) pontja²⁵ alapján.²⁶ A CKOT foglalkozott a keresetváltoztatást tartalmazó nyilatkozat tartalmával és arra a megállapításra jutott, hogy a perfelvétel során keresetváltoztatás esetén a keresetváltoztatást tartalmazó nyilatkozatban a keresetnek csak a változtatással érintett részét kell feltüntetni, a keresetlevél változtatással nem érintett tartalmi elemeit nem kell előadni.²⁷

A keresetlevelet a bíróság a beérkezéstől számítva – általános intézkedési kötelezettségének megfelelően – 30 napon belül megvizsgálja. Amennyiben a bíróság a keresetlevél vizsgálata során azt állapítja meg, hogy nincs szükség áttételre, hiánypótlásra vagy visszautasításra, akkor perfelvételre alkalmas. Ekkor közli az alperessel és felhívja, hogy írásbeli ellenkérelmét 45 napon belül terjessze elő. Az ellenkérelem bírósághoz érkezését követően a Pp. a bíróság kezébe adja a perfelvétel módjának megválasztását, ezáltal rugalmas permenetrendet biztosít. A bíróság három lehetséges perfelvételi útvonal közül választhat, ez a rugalmas szabály lehetőséget ad az adott ügy sajátosságainak figyelembevételére. Így a bíró a konkrét ügy sajátosságaihoz igazodva tud dönteni arról, hogy melyik út segíti elő a perfelvétel mihamarabbi lezárását. Az első lehetséges perfelvételi útvonal, hogy a bíróság a perfelvételi tárgyalás kitűzése előtt további írásbeli perfelvételt rendel el. Második perfelvételi mód, hogy a bíróság kitűzi a perfelvételi tárgyalást. Az ellenkérelem beérkezését követően a harmadik lehetséges folytatási módja a perfelvételnek, hogy a bíróság a perfelvételi tárgyalás mellőzésével jár el. A bírót a perfelvétel módjának megválasztása csak e három lehetséges útvonal közül illeti meg.²⁸

Czoboly Gergely szerint a perek elhúzódsát eredményezi, ha a jogalkotó merev eljárási szabályokat hoz létre, ezáltal a bírói mérlegelés nem kap elégséges teret és így nem tudja az eljárást az adott ügy körülményeire igazítani.²⁹ Ennek következménye, hogy akár egy egyszerű megítélésű ügynél is végig kellene járni egy hosszabb előkészítést, ami a konkrét ügy vonatkozásában indokolatlan és ez a hosszas előkészítés az eljárás elhúzódsához vezetne.

A Pp.-ben alkalmazott osztott szerkezetű tárgyalási rendszerben a keresetváltoztatás megengedhetősége időben korlátozott az eljárás folyamán, ennek megengedhetősége a két szak közötti cezúrához, a perfelvételt lezáró végzéshez kötött. A Pp. a perfelvételt lezáró végzést követően csak kivételesen engedi meg a keresetváltoztatást. A Pp. nem korlátozza, hogy a fél a perfelvétel lezárásáig hányszor terjeszthet elő keresetváltoztatást tartalmazó nyilatkozatot.³⁰ Keresetváltoztatásnak minősül a kérelem és a jogállítás megváltoztatása. A perfelvételi szak lezárása a perfelvételt lezáró végzéssel történik. A perfelvétel lezárásának kettő feltétele van.

²⁵ A bíróság az eljárást – a g) pont szerinti kivétellel annak bármely szakaszában – hivatalból megszünteti, ha

a) a keresetlevelet, viszontkereset-levelet már a 176. § (1) bekezdés a)–i) pontja, a 176. § (2) bekezdés a)–c) pontja, illetve a viszontkereset-levelet a 206. § (1) bekezdés a) vagy c) pontja alapján vissza kellett volna utasítani,

²⁶ CKOT 10. számú állásfoglalás

²⁷ CKOT 27. számú állásfoglalás

²⁸ Pp. 187. §

²⁹ Czoboly Gergely, *A perelhúzóds megakadályozásának eljárási eszközei*. Doktori értekezés (Pécs, 2014) 122.

³⁰ új Pp. KT 72. sz. állásfoglalás

Az egyik, hogy a felek a perfelvételi nyilatkozataikat megtegyék, a másik feltétel pedig, hogy a perfelvételi tárgyalás elhalasztásának nincs helye.³¹ Ez választja el egymástól az eljárás két szakát, a perfelvételi és az érdemi tárgyalási szakot. A perfelvétel lezárása után az eljárás a bizonyításra koncentrálódik. A perfelvételi szakban a keresetváltoztatás megengedett, azonban itt sem engedi teljesen szabadjára a Pp. a peranyag változtatását, hanem azokkal szemben feltételeket, illetve korlátokat állít. A keresetváltoztatás korlátja, hogy a keresetnek ugyanabból vagy – a ténybeli és jogi alapon – összefüggő jogviszonyokból kell erednie, mint a korábbi keresetnek.³² A perfelvételt lezáró végzés pervezető jellegű, azonban a bíróság ahhoz kötve van, nem változtathatja meg.³³ A Pp. a pervezetőhöz prekluzív hatást társít, ennek értelmében bizonyos percselekményeket kizár a továbbiakban a perből, azokat a per későbbi szakában már nem lehet megtenni. A prekluzió joghatással azt célozza, hogy az egyes perbeli cselekmények megtételére határidőben, illetve a megfelelő szakban kerüljön sor, így megakadályozva az eljárás elhúzódását. Azonban amellett, hogy a Pp. időbeli korlátokat szab a cselekmények elvégzésére, bizonyos esetekben enged ettől eltérést. Ezzel azt irányozza elő, hogy a perbeli cselekmények időbeli korlátozottsága ne eredményezzen túlságosan merev szabályokat, hiszen akkor ez eljárás, illetve annak menete nem tud az adott ügy sajátosságaihoz igazodni és ennek kedvezőtlen kihatása lehet az eljárás tartamára.

A keresetváltoztatást, ellenkérelem-változtatást, bizonyítási indítvány előterjesztését főszabály szerint a perfelvételi szakban lehet megtenni. Azonban annyi engedelményt ad a Pp., hogy megengedi a keresetváltoztatást és ellenkérelem-változtatást az érdemi tárgyalási szakban bizonyos meghatározott esetekben, tehát ez nem korlátlan lehetőség, csak a törvényben megszabott feltételek teljesülése esetén van rá mód. Keresetváltoztatás, illetve ellenkérelem-változtatás alapjául szolgálhat az érdemi tárgyalási szakban, ha új tényállítással áll közvetlen okozati összefüggésben, vagy azt a bíróságnak a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követő anyagi pervezetése indokolja. Keresetváltoztatásnál tartalmi feltétel, hogy a megváltoztatott keresetnek ugyanabból a jogviszonyból kell erednie, továbbá a bíróság hatáskörének és illetékességének a megváltoztatott keresetre is fenn kell állnia. Az érdemi tárgyalási szakban a kereset-, illetve ellenkérelem-változtatás kérelmezési-engedélyezési rendszerben működik, írásbeli kérelmet kell előterjeszteni a bírósághoz, amely dönt a változtatás engedélyezéséről.³⁴ Bizonyítási indítvány előterjesztése perfelvételi nyilatkozatnak minősül, így annak a perfelvételi szakban van helye. Az érdemi tárgyalási szakban bizonyítási indítvány előterjesztésére kivételesen szűk körben, az utólagos bizonyítás intézményének keretei között kerülhet sor.³⁵

³¹ Pp. 194. §

³² Pp. 185. § (1) bek.

³³ Pp. 357. § (2) bek.

³⁴ Pp. 215-219. §

³⁵ Pp. 220. §

5. Összegzés

A Pp. egyik kiemelt jogalkotói célkitűzése a perkoncentráció. Ennek megvalósításához az egyik alappillér a per szerkezetében való koncentráltóság. Ezért a Pp. a Plósz-féle Pp. perjogi hagyományaihoz visszanyúlva és arra építve, visszavezette a polgári perjogba az osztott perszerkezetet. Ezáltal az eljárást két szakra osztja; perfelvételi és érdemi tárgyalási szakra. A perfelvételi szak során kerül meghatározásra a jogvita tartalma, ekkor a perfelvételi nyilatkozatok szabadon módosíthatók. A Pp. a rögzített keretek között a bíróság kezébe adja a perfelvétel módjának meghatározását, ezzel lehetőséget ad arra, hogy a bíró a jogvita sajátosságaihoz igazítsa a perfelvétel módját, ami az eljárás tartamára is kedvező hatással lehet. A perfelvétel lezárásával az e szakban tett nyilatkozatok rögzülnek és bizonyos perceseekmények megtétele a későbbiekben már nem lehetséges vagy csak korlátozottan. E korlátozással a jogalkotó azt kívánja elérni, hogy mederbe szorítsa az eljárást és az egyes perceseekmények megtételének időbeli korlátozásával az eljárás elhúzódását megakadályozza.

Irodalomjegyzék

- Bartha Bence. *A tárgyalási szerkezet változásainak hatása a polgári perben*. Doktori értekezés. Budapest 2021.
- Czoboly Gergely. *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*. Doktori értekezés Pécs 2014.
- Endrédy András. „A perindítás megváltozott szabályai a polgári perrendtartás első novelláris módosítása alapján”. no. 1-2. *Miskolci Jogi Szemle* (2021): 97-110.
- Kovács Marcel, *A polgári perrendtartás magyarázata*. 1. köt., Budapest: Benkő Gyula Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 1911.
- Magyary Géza és Nizsalovszky Endre, *Polgári Perjog*. 3. kiad, Budapest: Franklin Társulat, 1939.
- Plósz Sándor, *A magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatának indokolása*. Budapest: Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 1902.
- Szilasi Adolf, „Észrevételek a polgári törvénykezési rendtartás javaslatához”. no. 17. *Jogtudományi Közöny* (1901): 133-134.
- Wopera Zsuzsa, „Az új polgári perrendtartás elvi alapjai”. no. 4. *Jogtudományi Közöny* (2017): 153-161.
- Wopera Zsuzsa, „Az új polgári perrendtartás karakterét adó egyes megoldások európai összehasonlításban”. no. különszám *Advocat* (2017): 2-7.
- Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartáshoz. Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest 2019.
- Wopera Zsuzsa. „A törvény hatálya és az alapelvek”. In: *Kommentár a polgári perrendtartáshoz. Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Wopera Zsuzsa 25-52. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft. 2019.

Takács Ildikó* - A kibertér fogalmi fogalmi kereteinek változatása

Lektorálta: Prof. Dr. Kőhalmi László

Absztrakt

A kibertér, mint kifejezés használata, ma már mindennapos a köznyelvben, általánosan használt fogalommá vált az informatikában. A kibertér a számítógép-kommunikáció birodalmát és a virtuális világot jelenti. A kifejezés általános használatának ellenére nem alakult ki egységes, mindenki által elfogadott definíció. Tanulmányomban a kibertér fogalmi különböző megközelítési módjait, lehetőségeit mutatom be.

Kulcsszavak: kibertér, fogalmi megközelítések, technológia.

1. Bevezetés – nemzetközi megközelítések

A kibertér (angolul: cyberspace) a görög kyber (jelentése: hajózni, navigálni) szóból ered, és hajózásra alkalmas teret jelent. Azaz már ez a kifejezés olyan mozgásra utal, amit térben végezhetünk, amellet, hogy irányítunk is.

A „kibertér” kifejezés a képzőművészetben először az 1960-as évek végén jelent meg, amikor Susanne Ussing dán művész és partnere, Carsten Hoff építész megalakították az Atelier Cyberspace nevű műhelyt. Ezen a néven "érzéki terek" címmel installációk és képek sorozatát készítették, amelyek a különböző hatásokhoz - például az emberi mozgáshoz és az új anyagok viselkedéséhez - alkalmazkodni képes nyitott rendszerek elvén alapultak ¹

Ugyanakkor az irodalomban a kibertér szót (kibernetika + tér) William Gibson tudományos-fantasztikus (sci-fi) szerző alkotta meg 1982-ben megjelent "Burning Chrome" (Izzó króm) című novellájában és 1984-es Neurománc (Neuromancer) című regényében, ² mely magyar nyelven is olvasható (2021 évben új magyar fordítással jelent meg).

Ezen regényében Gibson kibertérnek nevezi el a hálózatba kapcsolt számítógép-terminálokról közvetlenül elérhető digitális, navigálható teret. Olyan összetett mátrixnak írja le, amely színes, elektronikus, karteziánus adattájkép (dataspace), ahol vagy inkább amelyben az egyének és a cégek interaktív kapcsolatba lépnek az információval, sőt, kereskednek vele. ³

* PhD-hallgató, PTE-ÁJK Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ Jacob Lillemose and Mathias Kryger, "The-reinvention of Cyberspace," last modified 2023, <https://web.archive.org/web/20150826204717/http://www.kunstkritikk.com/kommentar/the-reinvention-of-cyberspace/>.

² William Gibson, *Neurománc* (Budapest: Vallhala Páholy, 1999), 50–65.

³ Rezső Mészáros, A kibertér társadalomföldrajzi megközelítése "Magyar Tudomány," 2001/7.

Gibson a kibertert zordnak írja le, de igyekszik azt ismerőssé tenni. Fontos, hogy Gibson szerint test nélküli tudatok élnek a kibertérben, az eseményeket ismerős képek bemutatásával ábrázolja, azt állítja, hogy a kibertér információból áll, továbbá megjeleníti a halhatatlanság lehetőségét, ami a kibertéren keresztül akár elérhetővé is válhat.

Érdekes még e körben, hogy William Gibson írótól származik a meatspace (tükör fordításban: hús-tér) kifejezés is, amelyet a kibertér ellentétéként használ a fizikai világ jelölésére.

John Perry Barlow 1991 évben az alábbiak szerint fogalmazta meg a kibertér lényegét: „a szülőföldje az információs korszaknak, és a hely ahol a jövő polgárai arra vannak utalva, hogy itt elidőzzenek”.⁴

Barlow felfogásában a kibertér olyan alternatív virtuális világ, amely először „elektronikus határvidék”-ként jelenik meg, és minőségileg több mint a számítógéphez kapcsolt telefonvonalak hálózata.⁵

Michael Benedikt 1991 évben megjelent *Cyberspace: Some Proposals* kötetében akként határozta meg a kibertér fogalmát, hogy az egy többdimenziós mesterséges vagy virtuális valóság, globális hálózattal rendelkezik, számítógépek tartják fenn, és teszik általánossá.⁶

A *Cyberspace and the American Dream: Magna Charta for the Knowledge Age* kötetben 1994 évben Esther Dyson és a többi szerzőtársa a kihívás oldaláról közelítette meg a kibertér fogalmát. A kibertér megismerése álláspontjuk szerint a civilizáció egyik legnagyobb kihívása lehet.⁷

Douglas Mark Rushkoff a korai cyberpunk-kultúrához való kötődéséről ismert. Az 1994 évben megjelent *Cyberia* című könyvében a kiberikus ellenkultúrát hangsúlyozza, amely a valóság újra definiálására törekszik, ahol az emberek kezdik megérteni a technológiai civilizáció kiépítésének rendszerszintű, kulturális és spirituális következményeit.

A kibertert háromdimenziós világgént ábrázolja, ahol a felhasználók információs és kommunikációs csatornákat, számítógépes programokat és adatokat használva időtől és helyszíntől függetlenül kerülnek egymással kölcsönhatásba, kilépve a fizikai valóság szabályai alól.⁸

Az 1995-ös évben a *Cybermap Gazetteer: Maps of the On-line World of Browaing and Business* John December azt állította, hogy különböző elektronikus kommunikációs rendszerek önálló belső tereiből áll a kibertér.⁹

William Mitchell az 1995 évben megjelent *City of Bits*-ben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kibertérnek nincs köze a térhez, mondhatni térelles megközelítést alkalmazott. Nézete szerint nem lehet megmondani, hogy hol van a

⁴ Aimée Hope Morrison, "An Impossible Future: John Perry Barlow's 'Declaration of the Independence of Cyberspace'," last modified 2009, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1461444808100161>.

⁵ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van* (Szeged: JATEpress, 2008), 56.

⁶ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 57.

⁷ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 59.

⁸ Tibor Kiss, "A kibertér fogalma," in *Kibervédelem a bűnügyi tudományokban*, ed. Tibor Kiss (Budapest: Dialóg Campus, 2020), 11.

⁹ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 59.

kibertér, milyen alakja van, miként néz ki, azaz nincs sehol, de mégis mindenhol jelen van.¹⁰

Steve Mizrah 1996-ban a *Lost in Cyberspace: Cultural Geography of Cyberspace* kötetében azt állította, hogy a kibertér egy kulturális vidék, ahol bizarr és furcsa dolgok is létezhetnek például a folyók felfelé folynak.¹¹

Az 1999 évben megjelent *The Perly Gates of Cyberspace* kötetében Margaret Wertheim wertheim visszanyúl Michael benedikt fogalom meghatározáshoz, de tovább is fejleszti azzal, hogy kitér rá, a hogy a kibertér kapcsolatot is formál a résztvevők és a közvetítők között a való világban.¹²

Martin Dodge és Rob Kitchin a jelen téma egyik legismertebb kutató párosa. Közösén írták a *Mapping Cyberspace* (Routledge, 2000) és az *Atlas of Cyberspace* (Addison-Wesley, 2001) című könyveket, melyekben kibertér fogalmát magának a tér megragadásával definiálták. Álláspontjuk szerint a kibertér (vagy virtuális tér, mivel e kettőt nem választották el) az valójában egy számos tulajdonsággal és funkcióval rendelkező társadalmi tér, annak is egy speciális formája.¹³

David Silver 2000 évben megjelent *Cyberculture Studies 1990-2000* kötetében három fő szakaszt különített el a kibertér életében az 1990-2000 időszakra vonatkozóan, melyek a következők voltak: a kezdeti népszerű szakasz, majd az elméleti szakasz, míg elérkeztünk a vita szakaszához, mely jól tükrözi, hogy a terület kezd érettebbé válni.¹⁴

Az *An Introduction to Cyberculture* (2001) művében David bell azt az álláspontot képviseli, hogy a kibertér alapvető tércategóriának ismeri el. Eszerint a kibertér nemcsak hardware, hanem szimbolikus definíciók, úgynevezett „trópok” sorozata, amelyek ötletek hálózatát csak úgy, mint bitek kommunikációját alkotják.¹⁵

Jason Whittaker a 2004. évben megjelent „A Kibertér kézikönyv” (a *The Cyberspace Handbook*) című kötete egy átfogó útmutató az új média, az információs technológiák és az internet minden aspektusáról. Áttekintést nyújt a kibertér gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális összefüggéseiről, továbbá gyakorlati tanácsokat ad az új technológiák kutatásra, kommunikációra és publikálásra való felhasználásához.

Az ő álláspontja szerint a kibertér egy hibrid tér, melybe beletartozik az internet, a virtuális valóság és a hagyományos telekommunikációs hálózatok is.¹⁶

Fang Binxing a *Cyberspace Sovereignty / A kibertér szuverenitása* (2018) című művében négy alapvető elem együtteseként ábrázolja a kibertér, melyek a következők: információs és kommunikációs infrastruktúra, adatok összesége, a felhasználók és a szerepkörök összessége, valamint a műveletek és tevékenységek összessége. Fang álláspontja szerint az elmúlt években az infrastruktúrák, adatok, emberek és műveletek kombinációja mentén háromféle definíciós nézőpont került a figyelem középpontjában: 1. nyilvános nézőpont, mely szerint a kibertér az ember

¹⁰ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 59.

¹¹ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 59.

¹² Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 57.

¹³ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 59.

¹⁴ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 56.

¹⁵ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 57.

¹⁶ Tibor Kiss, "A kibertér fogalma," in *Kibervédelem a bűnügyi tudományokban*, ed. Tibor Kiss (Budapest: Dialóg Campus, 2020), 10.

által gyártott olyan elektromágneses tér terminálokkal, számítógépekkel, hálózati eszközökkel, amelyeken keresztül a felhasználók létrehozzák, tárolják, továbbítják, megjelenítik és használják az adatokat. A kibertérben az ember, a gép és az adat kapcsolódásával, kölcsönhatásával valósítható meg az információszolgáltatás, ami befolyásolja az emberek életét. 2. akadémiai nézőpont: a kibertér olyan ember által alkotott hely, ahol a felhasználó információs és kommunikációs technológiák által általános jeleket (pl. optikai, elektromos, mágneses, akusztikus jeleket) generálhat, továbbíthat, tárolhat, dolgozhat fel, jeleníthet meg és ezzel kifejezheti akaratát. 3. a nemzetközi szervezetek definícióiból ered. A kibertér olyan mesterséges tér, mely az információs és kommunikációs technológia infrastruktúrájára épülve támogatja az emberek információs tevékenységét, vagyis az adatok generálását, tárolását, átvitelét, megváltoztatását, használatát és megjelenítését megvalósító műveleteket.¹⁷

Ugyanakkor nem szűkíthető le a kibertér fogalom meghatározása, a társadalomföldrajz, a tudomány, a matematika vagy éppen az informatika oldalára, mivel a kibertér az irodalomban is megjelenik.

Már fentebb említettem Gibson 1982-ben megjelent "Burning Chrome" /Izzó króm/című novelláját és 1984-es Neurománc /Neuromancer/ című regényét, mely bemutatja, hogy az 1980-as években a sci-fi irodalomnak kifejlődött egy változata, mely fikciónak állította be a társadalmat és a benne működő technikát. Ezt az irányzatot nevezzük cyperpunk vagy kiberpunknak.

Azaz a cyberpunk a sci-fi egy alműfaja a disztópikus futurisztikus környezetben, amely hajlamos az "alvilág és a csúcstechnológia kombinációjára" összpontosítani, olyan futurisztikus technológiai és tudományos vívmányokkal, mint a mesterséges intelligencia és a kibernetika, szemben a társadalmi összeomlással, disztópiával vagy hanyatlással.

A kibertér fogalmi meghatározására a cyberpunknak abban volt nagy hatása, hogy a művekben az írók próbálták leírni, bemutatni, ábrázolni magát a kibertérrel, és azt is szabadon vizsgálhatták, hogy a tudomány fejlődése, az elektronika, az új képzeletbeli vívmányok milyen befolyással vannak az emberekre, és ennek milyen következményei vannak.

2.A kibertér fogalma Magyarországon

Fentebb nemzetközi példákon keresztül mutattam be a fogalom meghatározásokat, de hazai definíciója is van a kibertérnek.

Szabó Katalin és Hámori Balázs 2006 évben megjelent Információgazdaságban visszanyúlnak wheeler és kollégái meghatározásához, amikor azt az álláspontot képviselik, hogy „az absztrakt tér (cyber) egy-, két- vagy háromdimenziós térre vonatkozó fogalom, tekintet nélkül bármely földfelszíni vonatkozási pontra. Az absztrakt tér minden vonatkozásában homogén, és a benne való mozgás minden irányban egyformán könnyű.”¹⁸

¹⁷ Tibor Kiss, "A kibertér fogalma," in *Kibervédelem a bűnügyi tudományokban*, ed. Tibor Kiss (Budapest: Dialóg Campus, 2020), 10.

¹⁸ Rezső Mészáros, *A kibertér, és ami körülötte van*, 59.

muha Lajos informatikus megfogalmazásában a kibertér nem más, mint : egy globális tartomány az informatikai környezetben belül, amely tartalmazza az egymással összefüggő informatikai hálózatok infrastruktúráit, beleértve az internetet, a távközlési hálózatokat, a számítógépes rendszerek és beágyazott processzorokat és vezérlőket. (Megjegyzés: Eredetileg W. Gibson regényéből átvett science-fiction kifejezés, mely a számítógép-kommunikáció birodalmát, annak virtuális világát kívánja megnevezni. Eszerint a kibertér nem más mint a hálózatba kötött számítógépek által létrehozott virtuális valóság világa, annak összes objektumával egyetemben.)¹⁹

Parti Katalin és Kiss István definíciójában a kiberbűnözés (informatikai bűnözés) a számítástechnikai bűnözés (computer crime) és az internetes bűnözés (internet crime, cyberspace crime) kategóriájába tartozó magatartásokat kizárólagos módon magában foglaló kategória, amely egyben a kétfajta bűncselekmény közös halmazát is tartalmazza.²⁰

Szászi Antónia szerint a kibertér számítógéprendszerek és -hálózatok által alkotott metaforikus tér, ahol elektronikus adatok kerülnek tárolásra, valamint online adatforgalom és kommunikáció zajlik. Ezen kiindulópont alapján a kiberbűnözés számítógépek és számítógépes rendszerek segítségével, illetve azok kárára elkövetett bűncselekmények gyűjtőfogalma; a kibertérben zajló bűnözés.²¹

A magyar jog világa is megalkotta a saját kibertér fogalmát, mely az alábbi:

Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról szóló 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat 1. melléklet 3-as pontja az alábbi meghatározást tartalmazza:

3. A kibertér globálisan összekapcsolt, decentralizált, egyre növekvő elektronikus információs rendszerek, valamint ezen rendszereken keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok együttesét jelenti. Magyarország kibertere a globális kibertér elektronikus információs rendszereinek azon része, amelyek Magyarországon találhatóak, valamint a globális kibertér elektronikus rendszerein keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok közül azok, amelyek Magyarországon történnek vagy Magyarországra irányulnak, illetve amelyekben Magyarország érintett.²²

A fenti fogalom meghatározásokból kitűnik, hogy a kibertér meghatározása nem szűkíthető le csak és kizárólag az internet közegre. A kibertér szélesebb, az internet globális hálózata egyes interakciók megfigyelése esetén a kibertér reprezentatív kutatási terepe.

Bizonyított tény, hogy a kibertér képes befolyással lenni a közösségekre és az éntudatra. Lehetőséget ad élményeket úgy megtapasztalni, hogy fizikálisan az ember

¹⁹ Lajos Muha, "Kibertér fogalma," 2004, <http://lmuha.hu/defins.html>.

²⁰ Katalin Parti and István Kiss, "Informatikai bűnözés," in *Kriminológia*, ed. Andrea Borbíró, Katalin Gönczöl, Klára Kerecsi, and Miklós Lévay (Budapest: Wolters Kluwer Kft., 2016), 491.

²¹ Antónia Szász, "A kiberbűnözés társadalmi kontextusa," in *A normán innen és túl: Tanulmányok a Történeti Kollégium konferenciájának előadásaiból*, ed. Janka Kovács, Zsófia Kökényessy, and Viola Lászlófi (Budapest: ELTE BTK Történeti Kollégium, 2017), 95..

²² "Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról Szóló 1139/2013. (III. 21.) Korm. Határozat."

nem mozdul el, hanem például csak ül a saját számítógépe vagy más erre alkalmas eszköz előtt.

Egyre inkább felmerül a kibertér használata más területeken, mint például a politikában, mivel új helyet kínál a kampány tevékenységek lefolytatására, hiszen a cél az, hogy minél több embert el lehessen érni.

3. A kibertér definiálása a kiberbűnözés szemszögéből

A kibertér nem csak előnyökkel, hanem veszélyekkel²³ is jár, gondolok itt a kiberbűnözésre. Kiss Tibor szerint a kibertér fogalmának használatakor egyrészt célszerű a jogi-bűnüldözési megközelítést alapul venni, másrészt azokat a technodiskurzusokat, amelyekben a kibertér technikai megközelítésből vizsgálják és építik fel.²⁴

Nagy Zoltán arra hívja fel a figyelmet, hogy az informatikai deliktumok meghatározására tett kísérletek részben „korfüggők”, tehát az adott történelmi periódusban megjelenő jogsértések definíciós nyomvonalként szolgálnak a kutatók számára.²⁵

Azzal, hogy a kibertér rohamosan fejlődik, természetesen, hogy ezen a területen is megjelentek a bűnelkövetők. A technika rohamos fejlődésével a kibertér veszélyei is megnövekedtek.

Az 1980-as és 1990-es években ez a veszély leginkább vírus, illetve féreg (worm) támadásokban merült ki, melyek a felhasználónak kárt okoztak és nem kevés bosszúságot, de valójában jelentéktelen volt a hatásuk.

A számítógépes vírus befűzi magát a gazdaprogramba és elkezd multiplikálni önmagát. A vírusok egyik legveszélyesebb fajtáját a makrovírusok jelentik, melyek rendkívül virulensek. Létezik egy ritka példányuk, ami például kifejezetten a merevlemezt próbálja megformázni. A féreg bár nagyon hasonlít a vírusra, de ugyanakkor nem igényel gazdaprogramot önmaga sokszorosításához, továbbá másolatait gyakran a hálózaton terjeszti.²⁶

²³ Lásd bővebben: Krasznay Csaba, *Kiberbiztonság a XXI. században* (Budapest: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 2022), 33;

Andrea Kraut, László Köhalmi, and Dávid Tóth, "Digital Dangers of Smartphones," *Journal of Eastern-European Criminal Law* 2020/1, 36–39;

László Köhalmi, "Nekrológ a társadalomra veszélyességről," *Rendészeti Szemle* 2007/7-8, 153–155;

László Köhalmi, "A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben," *Büntetőjogi Szemle* 2012/2, 18–19..

²⁴ Tibor Kiss, "A kibertér fogalma," in *Kibervédelem a bűnügyi tudományokban*, ed. Tibor Kiss (Budapest: Dialóg Campus, 2020), 9.

²⁵ Zoltán Nagy, *Az informatikai bűncselekmények* (PhD diss., Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2000), 39–45; Zoltán András Nagy, "A számítógépes bűncselekmények hazai szabályozása," in *Gazdasági büntetőjogi tanulmányok*, ed. Mihály Tóth and István László Gál (Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2005), 302–305..

²⁶ Botond Bátorfi, "A kibertér veszélyei," last modified 2022, <https://fintech.hu/a-kiberterveszelyei/>, 2.

A kiberbűnözés fogalma sem egységes, több elhatárolást ismer a szakirodalom. Mind nemzetközi, mind hazai szakirodalomban megjelentek fogalom meghatározások. Több szerző is gyűjtőfogalomként határozza meg a kiberbűnözés fogalmát, melynek két fő kategóriáját különböztethetünk meg: Az egyik kategória a tisztán informatikai bűncselekmények vagy kiberbűncselekmények, az úgynevezett cyber-dependent crime (pl. számítógépes vírusok használata, hacking stb.), mivel ebbe a körbe azokat a bűnelkövetéseket sorolják, melyeket kizárólag információs rendszerekkel követnek el. A másik kategória az úgynevezett cyber-enabled crime, mely azokat a bűncselekményeket foglalja magába, melyeket az információs rendszerek felhasználásával követnek el, mint például a csalás, a zsarolás, a pénzmosás stb.²⁷

Más meghatározás szerint a kiberbűnözés számítógépek és számítógépes rendszerek segítségével, vagy számítógépek és hálózatok kárára elkövetett bűncselekmények gyűjtőfogalma.

Megint csak más megfogalmazásban „A kiberbűncselekmény általános fogalma alatt az informatikai eszközök és/vagy rendszerek segítségével, vagy az informatikai eszközök és hálózatok ellen elkövetett bűncselekmények értendők, amelyek céljai lehetnek a rendszerben tárolt adatok megszerzése, a jogosultak számára hozzáférhetetlenné tétele, továbbá az elektronikus rendszerbe vetett bizalommal visszaélés”²⁸

A Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezmény (Convention on Cybercrime, az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye, amelyet a 2004. évi LXXIX. törvénnyel hirdettek Magyarországon) cybercrime kifejezést használja, mely vissza eredeztethető William Gibson tudományos-fantasztikus író cyberspace kifejezésére, és melyről bővebben fentebb már írtam.

Ugyan ez a Budapesti Egyezmény az egyik legfontosabb jogi dokumentum ezen a területen, de a kiberbűnözés fogalmát nem határozza meg, annak csoportosítását végzi el:

- számítástechnikai rendszer és a számítástechnikai adatok hozzáférhetősége, sértetlensége és titkossága elleni bűncselekmények,
- a számítógéppel kapcsolatos bűncselekmények,
- a számítástechnikai adatok tartalmával kapcsolatos és szerzői vagy szomszédos jogok megsértésével kapcsolatos bűncselekmények.²⁹

Azaz kiberbűnözés esetén egyrészt olyan új típusú bűncselekményekről beszélhetünk, amelyek kizárólag az információs rendszerek segítségével követhetők el és olyan speciális védett jogi tárgyakkal rendelkeznek, mint az információs rendszer vagy számítógépes adat. Másrészt ide tartoznak azok a hagyományos bűncselekmények is, amelyek könnyebben elkövethetők az új elkövetési eszközök segítségével.³⁰

²⁷ Kitti Mezei, "A kiberbűnözés szabályozási kihívásai a büntetőjogban," *Ügyészek Lapja* 2019/4-5.

²⁸ Réka Gyarakó, *A kiberbűncselekmények megjelenése és helyzete napjainkban*, 27.

²⁹ Kitti Mezei, "A kiberbűnözés szabályozási kihívásai a büntetőjogban," 2.

³⁰ Kitti Mezei, "A kiberbűnözés szabályozási kihívásai a büntetőjogban," 2.

Általánosságban tehát elmondható, hogy a „Kiberbűnözés általános definíciója szerint – amit lehet a számítástechnikai bűnözés egyfajta szinonimájaként is értelmezni – a kibertérrel összefüggésben elkövetett bűncselekmények összessége.³¹

Összefoglalóan tehát kijelenthető, hogy a kibertér (angol: cyberspace) számítógéprendszerek és -hálózatok által alkotott metaforikus tér, amelyben elektronikus adatok tárolódnak és online adatforgalom, valamint kommunikáció zajlik.³²

A kibertér lehetővé teszi az emberek számára, hogy globálisan kommunikáljanak, információkat osszanak meg, üzleti tranzakciókat bonyolítsanak le és számos egyéb tevékenységet végezzenek online.

A kibertér határait nehéz meghatározni, mivel sokszor átfedik a való világ határait. A kibertérben új, komoly fenyegetést³³ jelent – Ambrus István kutatásaiból megismert – a mesterséges intelligencia.³⁴

A kibertér határai általában az internetes kapcsolat határai, azonban lehetnek politikai, jogi és kulturális határok is. Ezek a határok azonban dinamikusak és folyamatosan változnak a technológiai és társadalmi változások függvényében.

³¹ Béla Simon, "A kiberbűnözés aktuális trendjei," *Magyar Rendészet* 2018/1, 161.

³² Kiss, Tibor, ed. *Kibervédelem a bűnügyi tudományokban*. 2020, 12.

³³Zoltán András Nagy, "A jövő tegnap óta tart. A modern technikai-technológiai folyamatok kihívásai a jog területén," *Belügyi Szemle* 2018/10, 41–45.

Csongor Herke, "A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai," *Belügyi Szemle* 2021/10, 1713–1716.

Flóra Józán and László Kőhalmi, "Rule of Law and Criminal Law. Thoughts about the criminal justice of the Millenium Era," *Journal of Eastern-European Criminal Law* 2017/1, 214.

László Kőhalmi, "Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül," in *Keresztmetszet*, ed. Krisztina Karsai (Szeged: Pólay Elemér Alapítvány, 2005), 128–129.

Zsolt Gáspár, Alexander Szívós, and Zsolt Bujtár, "Beszámoló a „Kripto eszközök világa a jog és a gazdaság szemszögéből” című nemzetközi tudományos konferenciáról," *Külügyi Műhely* 2021/1, 200.

Dániel Eszteri and István Zsolt Máté, "Identitáslopás a virtuális világban," *Belügyi Szemle* 2017/3, 79–107.

³⁴ István Ambrus, *Digitalizáció és büntetőjog* (Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 2021), 164–188.

Irodalomjegyzék

- Ambrus, István. *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021.
- Bátorfi, Botond. "A kibertér veszélyei." Last modified 2022. <https://fintech.hu/a-kiberter-veszelyei/>.
- Eszteri, Dániel, and István Zsolt Máté. "Identitáslopás a virtuális világban." *Belügyi Szemle* 2017/3, 79–107.
- Gáspár, Zsolt, Alexander Szívós, and Zsolt Bujtár. "Beszámoló a „Kripto eszközök világa a jog és a gazdaság szemszögéből” című nemzetközi tudományos konferenciáról." *Külügyi Műhely* 2021/1, 197–202.
- Gibson, William. *Neurománc*. Vallhala Páholy, Budapest, 1999.
- Gyarakı, Réka. *A kiberbűncselekmények megjelenése és helyzete napjainkban*. PhD diss., Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2018.
- Józsan, Flóra, and László Köhalmi. "Rule of Law and Criminal Law. Thoughts about the criminal justice of the Millenium Era." *Journal of Eastern-European Criminal Law* 2017/1, 208–216.
- Herke, Csongor. "A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai." *Belügyi Szemle* 2021/10, 1709–1724.
- Kiss, Tibor. "A kibertér fogalma." In *Kibervédelem a bünygyi tudományokban*, edited by Tibor Kiss, 9–17. Dialóg Campus, Budapest, 2020.
- Krasznay, Csaba. *Kiberbiztonság a XXI. században*. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022.
- Köhalmi, László. "Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül." In *Keresztmetszet*, edited by Krisztina Karsai, 121–137. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005.
- Köhalmi, László. "Nekrológ a társadalomra veszélyességről." *Rendészeti Szemle* 2007/7-8, 145–158.
- Köhalmi, László. "A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben." *Büntetőjogi Szemle* 2012/2, 15–23.
- Kraut, Andrea, László Köhalmi, and Dávid Tóth. "Digital Dangers of Smartphones." *Journal of Eastern-European Criminal Law* 2020/1, 36–49.
- Lillemose, Jacob, and Mathias Kryger. "The-reinvention of cyberspace." Last modified 2023. <https://web.archive.org/web/20150826204717/http://www.kunstkritikk.com/kommentar/the-reinvention-of-cyberspace/>.
- "Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról Szóló 1139/2013. (III. 21.) Korm. Határozat."
- Mezei, Kitti. "A kiberbűnözés szabályozási kihívásai a büntetőjogban." *Ügyészek Lapja* 2019/4-5, 21–33.
- Mészáros, Rezső. *A kibertér, és ami körülötte van*. Jatepress, Szeged, 2008.
- Muha, Lajos. "Kibertér fogalma." Last modified 2004. <http://lmuha.hu/defins.html>.

- Morrison, Aimée Hope. "An impossible future: John Perry Barlow's 'Declaration of the Independence of Cyberspace'." Last modified 2009. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1461444808100161>.
- Nagy, Zoltán. *Az informatikai bűncselekmények*. PhD diss., Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2000.
- Nagy, Zoltán András. "A számítógépes bűncselekmények hazai szabályozása." In *Gazdasági büntetőjogi tanulmányok*, edited by Mihály Tóth and István László Gál, 302–320. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs, 2005.
- Nagy, Zoltán András. "A jövő tegnap óta tart. A modern technikai-technológiai folyamatok kihívásai a jog területén." *Belügyi Szemle* 2018/10, 36–55.
- Parti, Katalin, and István Kiss. "Informatikai bűnözés." In *Kriminológia*, edited by Andrea Borbíró, Katalin Gönczöl, Klára Kerecsi, and Miklós Lévay, 491–517. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.
- Simon, Béla. "A kiberbűnözés aktuális trendjei." *Magyar Rendészet* 2018/1, 161–168.
- Szász, Antónia. "A kiberbűnözés társadalmi kontextusa." In *A normán innen és túl: Tanulmányok a Történeti Kollégium konferenciájának előadásaiból*, edited by Janka Kovács, Zsófia Kökényessy, and Viola Lászlófi, 95–122. ELTE BTK Történeti Kollégium, Budapest, 2017.

Idegen nyelvű tanulmányok

Balázs Srankó* – Ákos Bendes* - Gesetzliche Regulierung des E-Sports

Korrektorat. Professor Dr. Csongor Herke

Abstrakt

E-Sport ist derzeit einer der sich am dynamischsten entwickelnden Bereiche, wenn nicht sogar der sich am dynamischsten entwickelnde Bereich, der den Sport, virtuelle Spiele, rechtliche Regulierung und Glücksspiel umfasst. Ein so vielfältiger, neuer Bereich erfordert eine äußerst umfassende und weitreichende Regulierung, die meiner Meinung nach derzeit in keinem europäischen Land, nicht einmal in unserem, umgesetzt wird. Besonderes Augenmerk sollte auch auf ein anderes Segment der E-Sport-Studie gelegt werden, nämlich auf Betrug. Bei der Untersuchung von Betrug ist es wichtig, die gesetzlichen Regulierungen zu überprüfen, die Spieler oder Sportler davor schützen sollten, Opfer unerlaubter Mittel zu werden. Im Hintergrund eines Betrugs können unterschiedliche Motivationen stehen, die verschiedene Arten von Betrug unterscheiden. Es ist wichtig, zwischen Betrug im Hobbysport und im Leistungssport zu unterscheiden, da diese sowohl beruflich als auch juristisch völlig unterschiedlich beurteilt werden. Im virtuellen Raum und während der Spiele können die Spieler eine Rolle, eine Maske annehmen, was sie in der materiellen Welt nicht tun könnten oder wagen würden. Darauf folgen der Kommentarkrieg und die Anhäufung virtueller Verbrechen, die ebenfalls untersucht werden müssen.

Schlüsselwörter: rechtliche regulierung, betrug, virtuelle spiele.

1. Einleitung

Ich möchte mich eingehender mit der Betrugsproblematik im E-Sport befassen. Dazu ist es unerlässlich, den rechtlichen Rahmen tangierend zu untersuchen. Die Abbildung der Regulierung ist nicht einfach, da diejenigen, die sich eingehend mit dem Recht befasst haben, die Erfahrung gemacht haben, dass die rechtliche Regulierung grundsätzlich statisch ist, was es erschwert, mit den sich dynamisch entwickelnden gesellschaftlichen Bedingungen Schritt zu halten. Wir können sagen, dass die Welt des E-Sports eines der sich am dynamischsten entwickelnden Phänomene unserer Zeit ist. Eine umfassende Regulierung solcher Fragen kann Jahre dauern, in denen sich der E-Sport erheblich verändern kann.

Eine einheitliche, grenzüberschreitende Regulierung gibt es bisher nicht. E-Sport-Organisationen versuchen, die auftretenden Probleme und Streitigkeiten durch Verhaltenskodizes und verschiedene Wettbewerbsregeln zu lösen, hauptsächlich im Rahmen der Selbstregulierung. In den letzten Jahren haben einige Länder versucht,

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogi Tudományi Kar, Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Büntetőjogi Tanszék.

* főtanácsadó, Kúria, büntető Kollégium

umfassende Regelungen für E-Sports auf lokaler Ebene zu entwickeln. Trotz dieser Bemühungen steckt die aktuelle Regelung noch in den Kinderschuhen.

Auch Ákos Kőhidi befasste sich in seiner Studie mit diesem Thema. Aufgrund des globalen Charakters von E-Sport und des lokalen Charakters der nationalen Regelungen untersuchte er die Interpretation der Bestimmungen in den einzelnen Ländern. Er teilte die Regulierungsoptionen in drei Bereiche ein, je nachdem, wie E-Sport in den einzelnen Ländern behandelt wurde: E-Sport wurde in den rechtlichen Rahmen des traditionellen Sports eingeordnet, als Spiel und nicht als Sport behandelt und *sui generis* geregelt.

Folglich hängt der Regulierungsansatz eines jeden Landes im Wesentlichen davon ab, ob es E-Sport als Sport betrachtet oder nicht. Außerdem stellt sich die Frage nach der Definition und der Beziehung zwischen Videospiele und Glücksspielen. Die einzelnen Länder vertreten in dieser Frage völlig gegensätzliche Positionen. Auf die Problematik des Glücksspiels im E-Sport möchte ich in einem späteren Kapitel im Rahmen der Betrachtung des Lootbox-Phänomens ausführlich eingehen und nicht im Rahmen gesetzlicher Regelungen.

Im Jahr 2016 hat Frankreich als erstes Land die Regeln des E-Sports auf gesetzlicher Ebene geregelt und damit die rechtliche Grundlage für die Verträge professioneller E-Sportler geschaffen. Das Gesetz regelt auch das Verhältnis zwischen E-Sport und Glücksspiel. Es wurden maximale Teilnahmegebühren und Gesamtvergütung für Turniere und Meisterschaften festgelegt. In der französischen Gesetzgebung war E-Sport nicht in der rechtlichen Definition von Sport enthalten. Spätere Rechtsvorschriften stellten den Schutz von Minderjährigen in den Vordergrund. Spieler unter sechzehn Jahren durften ohne elterliche Aufsicht nicht an Turnieren teilnehmen. Als Verschärfung wurden die Organisatoren verpflichtet, die Art des E-Sport-Turniers, die Anzahl der Teilnehmer, die erwarteten Einnahmen und die Höhe der Preisgelder anzugeben.

In Bezug auf die Gesetzgebung hat das Vereinigte Königreich den Standpunkt vertreten, dass E-Sport nicht als Sport gilt, sondern als Spiel behandelt wird, ähnlich wie Schach oder verschiedene Kartenspiele.

In den letzten Jahren hat sich die Welt des E-Sports in Ungarn dank der aktiven Beteiligung und Unterstützung von HUNESZ erheblich weiterentwickelt. Auf der Ebene der staatlichen Regulierung wurde das Thema noch nicht ausführlich behandelt. Von Bedeutung ist der Regierungsbeschluss 1839/2017 (10.11.2017), der die Richtung der künftigen Gesetzgebung auf Regierungsebene vorgibt. Er hat sich zum Ziel gesetzt, E-Sport in Ungarn als Sport anzuerkennen. Zu diesem Zweck soll eine enge Zusammenarbeit zwischen den Visegrad-Staaten (Tschechische Republik, Slowakei, Polen, Ungarn) gefördert werden, um einen regionalen Wettbewerb und eine Konferenz zu organisieren.¹

Als Zeichen für die Ernsthaftigkeit des Vorhabens wurde anschließend das V4 Future Sports Festival mit Beteiligung der Visegrad-Länder organisiert.

Die Richtung der Regulierung wird in den kommenden Jahren darüber entscheiden, ob E-Sport auf Regierungsebene in diesem Land weiterhin als Sport betrachtet wird.

¹ Ákos Kőhidi, "Az elektronikus sport (e-sport) jogi megítélése," *In Medias Res*, no. 2 (2018): 251.

Aus der obigen Kurzdarstellung lässt sich auch erkennen, dass die Gesetzgebung noch in den Kinderschuhen steckt. In den letzten Jahren haben die Gesetzgeber begonnen, sich mit der rechtlichen Regelung des Themas auseinanderzusetzen, und es gibt noch viele offene Fragen. Es stellt sich die Frage, inwieweit die nationalen Gesetzgeber in die rechtliche Regulierung des E-Sports eingreifen wollen und inwieweit sie den Selbstregulierungsmechanismen der internationalen und nationalen E-Sport-Organisationen durchsetzen lassen. Im Rahmen meiner zukünftigen Forschung möchte ich den Zusammenhang zwischen den nationalen Regelungen und den Selbstregulierungsmechanismen von E-Sport-Organisationen und -Verbänden verfolgen.

2. Betrug im E-Sport

Ich möchte diese Gelegenheit nutzen, auf das Thema Betrug im Zusammenhang mit E-Sport einzugehen. Ich halte es für notwendig, diese dunkle Seite der Welt des E-Sports zu untersuchen. Ich möchte mich eingehender mit diesem Thema befassen und habe es daher zu einem der Hauptbereiche meiner Forschung gemacht.

In meinen jüngeren Jahren habe ich selbst als Hobby und zum Spaß Computervideospiele gespielt. Darunter waren nicht nur Einzelspieler-Strategie-, Action- oder sogar Sports Spiele, sondern auch solche Spiele, die die Grundlage der heutigen E-Sport-Spiele bilden, wie Counter-Strike oder League of Legends. Besonders viel Spaß hat es gemacht, mit Freunden, Bekannten oder sogar gegeneinander zu spielen. Doch das Vergnügen wurde durch die große Anzahl an Betrügern, die bei solchen Online-Spielen anwesend waren, überschattet.²

Ich bin auf einige Fälle gestoßen, in denen der Gegner unerlaubte Hilfsmittel - wie verschiedene verbotene Programme, die irgendeinen Vorteil verschaffen - eingesetzt hat, und so anderen das Spielerlebnis verdorben hat. Sie verderben nicht nur den reinen Wettbewerbsgeist, sondern auch die angenehme Unterhaltung anderer. In solchen Fällen habe ich die Zeit, die ich mit dem Spiel verbracht habe, als aus dem Fenster geworfene Zeit empfunden, statt als Zeit zur Entspannung. Ich habe die Motivation dieser Spieler nie verstehen können. Welchen Sinn hat es, auf diese Art und Weise zu gewinnen? Soll es ihnen Freude bereiten? Von weitaus größerer Bedeutung ist es jedoch, wenn professionelle E-Sportler zu den unerlaubten Mitteln des Betrugs greifen. Aber warum greifen manche Spieler zu solchen unerlaubten Mitteln?³

Die Motivationsgründe von Betrug wurden bereits Mitte der 2000er Jahre von Mia Consalvo untersucht. Sie teilte die Betrugsgründe in vier Hauptgruppen ein: Spieler

² Adrien Auxent, "Esports Are Now Officially Legal in France," *The Esport Observer*, September 30, 2016.

³French Senate, "Loi pour une République numérique," accessed December 23, 2022, www.senat.fr/enseance/textes/2015-2016/744.html#AMELI_SUB_4_1468248055899_1432.

Ákos Kőhidi, "Az elektronikus sport (e-sport) jogi megítélése," *In Medias Res*, no. 2 (2018): 252.

bleiben im Spiel stecken, es ist aufregend, Gott zu spielen, sie sind vom Spiel gelangweilt, es ist ein Witz.⁴

Unter den oben genannten Gründen ist der häufigste Grund, im Spiel stecken zu bleiben, was seiner Meinung nach bei fast allen Spielern vorkommt. Die gegebene Mission oder Aufgabe ist zu schwierig, um sie abzuschließen. Es kann aber auch vorkommen, dass der Spieler im jeweiligen Spiel noch unerfahren ist. Ich halte diese Form des Schummelns nicht wirklich für ein Kapitalverbrechen. Mir selbst ist es auch schon ein paar Mal passiert, dass ich ein bestimmtes Logikrätsel im Spiel nicht lösen konnte oder keine Lust hatte, die verschiedenen Möglichkeiten auszuprobieren, also habe ich nach der richtigen Antwort gesucht.⁵

Die zweithäufigste Motivation ist, dass sich jeder gerne wie Gott fühlen möchte. Im Spiel wollen wir alles sofort haben, wir warten nicht, bis wir es im Leveling-Prozess erreichen. Wir wollen die besonderen Gegenstände, Charaktere und Waffen so schnell wie möglich bekommen. Es ist berauschend, alles im Spiel zu tun. Den nächsten Grund finde ich in der Langeweile. Der Spieler ist nicht durch das Kampfsystem oder die Art und Weise, wie die Geschichte vorangetrieben wird, gefesselt, ist aber dennoch neugierig auf das Ende des Spiels. Er will nicht darauf warten, dass sein Charakter aufsteigt. Und schließlich benennt er das Trashing selbst. Sie wollen nicht nur gewinnen, sie wollen die andere Person regelrecht niederschlagen, sie demütigen.⁶ Die oben genannten Beweggründe sind für alltägliche Videospieleur verständlich, für Profispieleur sind die jedoch schwieriger zu interpretieren. Vielmehr mag der Wunsch, zu den Besten zu gehören, eine Rolle spielen. An der Spitze zu bleiben, sollte aber auch nicht der letzte Gedanke sein. Mit der Zeit lassen die Reflexe und Reaktionen nach, so dass sie sich gegenüber jüngeren Spielern, denen Erfahrung und Routine manchmal nicht mehr helfen, möglicherweise im Nachteil fühlen können. Aber wir können auch den Wunsch nach Ruhm und Anerkennung hinzufügen. Wie ich bereits erwähnt habe, werden einige E-Sport-Spieler in Asien als Nationalhelden angesehen. Sie sind von einer riesigen Fangemeinde umgeben, mit Tausenden von Zuschauern, die internationale Turniere live verfolgen, und Millionen von Online-Zuschauern.⁷ Nicht jeder kann dieses Niveau erreichen. Wir können auch über Burnout oder sogar über die Angst vor Verletzungen sprechen. Sie versuchen, vor ihrer Pensionierung so viele Ergebnisse wie möglich zu erzielen, und um dies zu erreichen, greifen sie sogar zum Betrug. Die Frage des Geldes hängt eng mit diesem Gedankengang zusammen. Wie in fast allen anderen Bereichen auf der Welt spielt Geld auch im E-Sport eine entscheidende Rolle. Vor allem, wenn man bedenkt, dass die Karriere eines E-Sport-Spielers nicht lebenslang ist, er wird nach dem Ende seiner Karriere nicht in den Ruhestand gehen. Um in die Welt der Profis aufzusteigen, ist viel Übung erforderlich,

⁴ British Esports Association, "Esports: The World of Competitive Gaming. An Overview," accessed January 22, 2023, www.britisheports.org/assets/WhatisesportsPDFOCT17V2pdf1.pdf. Ákos Köhidi, "Az elektronikus sport (e-sport) jögi megítélése," *In Medias Res*, no. 2 (2018): 252.

⁵ 1839/2017. (XI. 10.) Korm. határozat

⁶ Benjamin Znaty, "France is 'Stepping up Its Game' with the Adoption of New Esports Regulatory Rules," *Bird & Bird*, July 11, 2017., Ákos Köhidi, "Az elektronikus sport (e-sport) jögi megítélése," *In Medias Res*, no. 2 (2018): 252.

⁷ V4 Future Sports, zuletzt zugegriffen am 21. Oktober 2022, v4futuresports.eu/.

die im Durchschnitt acht bis zehn Stunden in Anspruch nehmen kann. Sie widmen ihre ganze Zeit und Energie dem Training und der Aufrechterhaltung ihres Niveaus, so dass viele von ihnen nicht in der Lage sein werden, sich nach ihrer Pensionierung voll und ganz ihrem Sport zu widmen. Um in die Welt der Profis vorzudringen, muss man viel üben, was im Durchschnitt acht bis zehn Stunden dauern kann. Sie verbringen all ihre Zeit und Energie mit der Vorbereitung und dem Erhalt ihres Niveaus, so dass viele von ihnen keine Vision für die Zukunft nach ihrem Ausscheiden haben und möglicherweise nicht in der Lage sind, mit sich selbst fertig zu werden. Dies mag auch der Grund dafür sein, dass einige Spieler und Teams das Spiel gegen eine angemessene Gegenleistung verkaufen, die sogar einen beträchtlichen finanziellen Gewinn bringen kann.

Es könnte auch wichtig sein zu wissen, wie die Spieler selbst mit dem Thema Betrug umgehen. Laut einem Spieler verwenden fast 40% der professionellen E-Sport-Spieler irgendeine Form von unerlaubten Methoden. Aufgrund dieses Ansatzes erkennen auch die Spieler selbst, dass sie bei einem sauberen Wettkampf leicht im Nachteil sein könnten. Und wenn man bereits darüber nachdenkt, braucht es nicht viel, um der Versuchung nachzugeben. In Anbetracht der obigen Ausführungen kann es verlockend sein, zu Mitteln und Verhaltensweisen zu greifen, die nach den Wettbewerbsregeln der Spiele nicht erlaubt sind. Zumal es nicht einfach ist, diese zu erkennen und aufzudecken. So lässt sich beispielsweise nur schwer feststellen, ob ein Spieler einen Zielstock oder ein Zielhilfeprogramm benutzt oder einfach nur auf Zeit spielt. Und mit unbegründeten Anschuldigungen muss vorsichtig umgegangen werden, denn wenn sich in der heutigen Medienwelt herumspricht, dass jemand bei einem Turnier betrügt, kann das leicht die Karriere kosten, auch wenn die Geschichte keine Grundlage in der Realität hat.⁸

Das Problem des Schummelns wird durch die Tatsache beeinflusst, dass die Welt des E-Sports eine virtuelle Online-Welt ist. Mit diesem Problem hat sich Dr. Jhon Suler befasst, der anhand der Theorie der Online-Hemmung zu erklären versuchte, warum sich Menschen im virtuellen Raum anders verhalten als in der realen Welt. Er setzte seine Untersuchung mit drei Faktoren fort: dem Online-Raum selbst, der asynchronen Natur der Kommunikation und dem Mangel an Mitgefühl.

Der erste Aspekt ergibt sich aus der Entfernung des Online-Raums. Dank des technologischen Fortschritts können wir heute praktisch von zu Hause aus mit der anderen Hälfte der Welt in Verbindung treten. Doch diese Entwicklung hat nicht nur Vorteile, sondern auch Nachteile. Mit der großen Entfernung tritt der Faktor der Unpersönlichkeit in Erscheinung. Dies spiegelt sich auch in unserer Kommunikation und unserem Verhalten wider. Wir sind mutiger, wir tun und sagen Dinge, die wir uns persönlich nicht trauen würden. Wir haben weniger Angst vor den Konsequenzen unseres Handelns. Es reicht, nur an die Online-Kommunikation zu denken. Bei virtuellen Treffen und Gesprächen sind wir mutig und offen, aber wir haben Angst,

⁸ Dezember 2006, zuletzt zugegriffen am 25. November 2022, www.forbes.com/2006/12/10/video-games-cheating-tech-cz_mc_games06_1212consalvo.html?sh=4f77b3f37c39.

uns persönlich zu äußern. Das Beispiel der Kommentarkriege, die sich unter jedem Beitrag entwickeln, ist eine gute Illustration dafür.⁹

Das zweite Element ergibt sich aus der Natur der asynchronen Kommunikation. Für einen Großteil der Online-Kommunikation erhalten wir keine unmittelbare Antwort oder Reaktion. Beiträge und Kommentare werden nicht immer sofort beantwortet, wenn sie überhaupt eine Antwort erhalten. Das kann dazu führen, dass wir das Gefühl haben, dass die Bedeutung dessen, was wir zu sagen haben, weniger relevant ist und daher nicht immer viel Gewicht hat.

Schließlich ist es wichtig, Empathie und ihres möglichen Mangels im Hinblick auf die Trennung zu berücksichtigen. Aufgrund der Natur der Online-Kommunikation können wir in die Falle tappen, die andere Partei nicht als Mensch zu sehen. Dies hängt mit der Tatsache zusammen, dass solche Gespräche und Reaktionen in der virtuellen Welt naturgemäß mit Hilfe von Hilfsmitteln geführt werden. Wir sehen das jeweilige Individuum nicht, wir nehmen seine Körpersprache oder Mimik nicht wahr. Dies kann zu grundlegenden Missverständnissen in der Online-Kommunikation führen. Meiner persönlichen Erfahrung nach ist es nicht schwer, das, was die andere Person sagt, im Online-Austausch misszuverstehen.¹⁰

Bei der Untersuchung konkreter Betrugsfälle ist die Situation nicht einfach. Unerlaubte Handlungen können viele Formen annehmen. Genau aus diesem Grund sind wir in einer schwierigen Lage, wenn wir versuchen, sie vollständig aufzulisten. In Anbetracht der obigen Ausführungen werde ich in die Definition von Betrug jedes Verhalten einbeziehen, das, wenn es ausgeführt wird, gegen die Verhaltensregeln der eSports-Organisation oder die vom Veranstalter des Wettbewerbs festgelegten Regeln des Wettbewerbs verstößt und dem Teilnehmer einen ungerechtfertigten Vorteil gegenüber anderen verschaffen kann.

Im zweiten Absatz des ungarischen E-Sport-Ethikkodex, der den Namen HUNESZ trägt, können wir unter den wichtigsten Bestimmungen über Betrug lesen:

„Der E-Sportler muss in jedem Fall unerlaubtes/schummelndes Verhalten strikt vermeiden.

Der E-Sportler soll unerlaubte oder ungesetzliche Programme und Versuche, die Regeln zu umgehen, vermeiden.“

Wir können sehen, dass dieser E-Sport-Verband sich bereits mit dem Thema Betrug in Ungarn befasst. Er weist auf betrügerische Programme hin und macht auf die Notwendigkeit aufmerksam, selbst Betrugsversuche zu vermeiden.

Im Folgenden werde ich die verschiedenen Arten von Betrug mit praktischen Beispielen illustrieren, ohne den Anspruch auf Vollständigkeit zu erheben, und die Konsequenzen des Betrugs untersuchen.

Im Jahr 2014 wurden mehrere Profispieler von Valve's Anti-Cheat-Programm (Valve Anti-Cheat, VAC) in Counter-Strike: Global Offensive erwischt. Das Interessante daran

⁹ Dezember 2006, zuletzt zugegriffen am 25. November 2022, www.forbes.com/2006/12/10/video-games-cheating-tech-cz_mc_games06_1212consalvo.html?sh=4f77b3f37c39.

¹⁰ Dezember 2006, zuletzt zugegriffen am 25. November 2022, www.forbes.com/2006/12/10/video-games-cheating-tech-cz_mc_games06_1212consalvo.html?sh=4f77b3f37c39.

ist, dass die Spieler nicht in einem Turnier scheiterten, sondern während eines Spiels, in dem sie das Programm verwendeten. Die Mannschaften der Spieler wurden benachrichtigt, die nach der Prüfung der Angelegenheit sie aus der Mannschaft entließen. Es ist anzumerken, dass die Bekämpfung von Betrug mit verschiedenen Dienstprogrammen eine ständige Herausforderung für die Entwickler darstellt. Aufgrund des technischen Hintergrunds und des technologischen Fortschritts werden ständig neue Betrugsprogramme entwickelt oder bestehende verfeinert. Stellen Sie sich das Phänomen wie die Funktionsweise von Antivirenprogrammen auf Computern vor.¹¹ Gegen immer neuere Spyware und Viren sind ständige Aktualisierungen erforderlich. Diese beiden genannten Spieler haben sich schuldig bekannt. Es stimmt zwar, dass der Betrug nicht im Rahmen eines Turniers stattgefunden hat, aber ich halte ihn dennoch nicht für ethisch vertretbar. Das Vertrauen in sie wurde erschüttert.¹² Der nächste Betrug, den wir untersuchen werden, führt uns ebenfalls in die Welt von Counter-Strike-Global Offensive. Im Jahr 2018 wurde Nikhil Kumawat vom indischen Team OpTic beim CS:GO-Turnier „Extremesland Zowie Asia 2018“ beim Cheaten erwischt. Der Profispieler verwendete eine Targeting-Software, um sich einen unerlaubten Vorteil gegenüber der gegnerischen Mannschaft zu verschaffen. Aufgrund von Nikhils Verhalten wurde das gesamte Team vom Turnier disqualifiziert, das daraufhin aufgelöst wurde. Auch hier zeigt sich die Bedeutung von Vertrauen. Danach hätten sie einer Teilnahme des Teams an keinem Wettbewerb mehr Freude bereitet.¹³

Im Folgenden besprochenen Fall werden wir uns an das berühmte FPS-Spiel halten. Beim ESL CS: GO Premiership-Turnier wurde ein Spieler bei einem illegalen Verhalten erwischt. Während einer technischen Unterbrechung des Spiels hinterließ eines der Konkurrenten des Teams, Mamedov, eine Nachricht auf der Twitch-Seite des Spiels. Der Organisator vermutete, dass er seinem Team taktische Anweisungen in Form eines Kommentars gegeben hatte, was nach den Turnierregeln verboten ist. Der E-Sportler wurde für sechs Monate gesperrt, und die gegnerische Mannschaft gewann das Spiel. Außerdem wird die Höhe des Preisgeldes, das dem Team bei künftigen Turnieren zur Verfügung steht, um 20 % gekürzt.¹⁴

Bei einigen E-Sport-Wettbewerben ist eine Altersgrenze für die Teilnahme erforderlich. Die Teilnahme an einem von der ESL organisierten Wettbewerb ist an die Vollendung des achtzehnten Lebensjahres geknüpft. Das Alter eines Spielers wurde überprüft, indem sein Geburtsdatum und sein Ausweisdokument abgefragt wurden. Es wurde nicht nur ein falsches Geburtsdatum angegeben, sondern auch der

¹¹ „Az e-sport világ öt legnagyobb csalo botránya,” zuletzt zugegriffen am 10. November 2022, esport1.hu/news/2020/05/23/csgo-cs-go-fortnite-league-of-legends-rainbow-six-siege-az-e-sport-vilag-ot-legnagyobb-csalo-botranaya-sziky?fbclid=IwAR2wDgph4c7e_PrRYoUD5PXE_bHQIYPIUSV_jBkIBb8PX5ysGekYdx27fU.

¹² „Vélemény: Miért csálnak a csalók?” zuletzt zugegriffen am 5. Januar 2023, www.pcguru.hu/hirek/velemeny-miert-csálnak-a-csalok/29734.

¹³ „Az e-sport sötét oldala,” zuletzt zugegriffen am 4. Januar 2023, digitalispszichologia.hu/cikkek-irasok/22-blog/digitalis-vilag/177-az-esport-sotet-oldala.

¹⁴ „Az e-sport sötét oldala,” zuletzt zugegriffen am 4. Januar 2023, digitalispszichologia.hu/cikkek-irasok/22-blog/digitalis-vilag/177-az-esport-sotet-oldala.

Ausweis war gefälscht. Der Spieler wurde für ein Jahr gesperrt, und auch der Mannschaftspreis wurde vom Wettbewerbsserie ausgeschlossen.¹⁵

Der deutsche Audi-Fahrer Daniel Abt wählte eine interessante Form des Betrugs. In einem virtuellen Formel-E-Rennen nahm ein professioneller E-Sport-Fahrer seinen Platz ein.¹⁶ Was passierte, kam ans Licht, als viele Leute eine plötzliche Verbesserung der Form des ursprünglichen Fahrers bemerkten. Er beendete das Rennen auf dem dritten Platz, nachdem er zuvor nie in die Punkteränge gefahren war. Die Überprüfung ergab, dass der ursprüngliche Fahrer das Auto im Qualifikationsrennen nicht gefahren hatte. Daniel Abt wurde von Audi entlassen und zur Zahlung von 10.000 Euro an eine Wohltätigkeitsorganisation seiner Wahl verurteilt. Sein Landsmann Lorenz Hörzing, der ihn ersetzte, wurde ebenfalls bis zum Ende der Saison gesperrt.¹⁷

Schließlich möchte ich noch den Betrug erwähnen, der bei einem League of Legends-Turnier im Jahr 2012 passiert ist. Wir sind in den Playoffs zur Weltmeisterschaft unter den besten Acht. Azubu Frost und TeamSolo traten gegeneinander an. Nach einer Weile fiel auf, dass die Spieler einer Mannschaft Iren Fokus nicht auf den Bildschirm richteten, sondern vom anderen wegschauten. Das war ziemlich seltsam, denn das Spiel erfordert viel Konzentration, besonders in einem Turnier. Es stellte sich heraus, dass sie die Bewegungen der gegnerischen Mannschaft auf dem Monitor beobachten können, der vor den Zuschauern aufgestellt ist. Die schuldige Mannschaft wurde mit einer Geldstrafe von 30.000 Dollar belegt.¹⁸

3. Abschließende Überlegungen

Wir können sehen, dass es Teilnehmer gibt, die auf vorgeplante Weise betrügen, während andere einfach die sich bietende Gelegenheit nutzen. Meiner Meinung nach verdienen die Erstgenannten aufgrund der Vorplanung eine härtere Strafe.¹⁹ In Bezug auf Betrug bei E-Sport-Wettbewerben ist der Selbstregulierungsmechanismus der E-Sport-Verbände und -Organisationen der wichtigste Mechanismus, der in der

¹⁵ „Csalás a Counter-Strike versenyen,” zuletzt zugegriffen am 20. Februar 2023, www.sportfogadas.org/hirek/csalas-a-counter-strike-versenyen?fbclid=IwAR1sTVmyalPubVgVuWGrq-mQD2wa-fhxwEnjpsimV0-wJSYYXf8O275v5jY.

¹⁶ zuletzt zugegriffen am 20. Februar 2023, gphirek.origo.hu/f1/20200526-ujabb-esportbotrany-szimulatoros-vezetett-daniel-abt-helyett-a-formula-eben.html?fbclid=IwAR1tle5lm7r_wMiOxZ3G7dSEGrIfnySy1_wc7SvOO9X496D6kvfHa4yJA

¹⁷ Napi ciki: Counter-Strike csalo bukott le egy e-sport bajnokságon, videó is készült az esetről,” zuletzt zugegriffen am 20. Februar 2023, hu.ign.com/counter-strike-global-offensive/43323/news/napi-ciki-counter-strike-csalo-bukott-le-egy-e-sport-bajnoksagon-video-is-keszult-azesrol?fbclid=IwAR1UnoYafB21V1_5862d6xS1_pDYT4EAMzeOOzWroCd4AMHGQK_7n4UleLo.

¹⁸ „Az e-sport sötét oldala,” zuletzt zugegriffen am 18. Oktober 2022, digitalispszichologia.hu/cikkek-irasok/22-blog/digitalis-vilag/177-az-esport-sotet-oldala.

¹⁹ „Az e-sport sötét oldala,” zuletzt zugegriffen am 18. Oktober 2022, digitalispszichologia.hu/cikkek-irasok/22-blog/digitalis-vilag/177-az-esport-sotet-oldala.

Aufstellung von Verhaltens- und Wettbewerbsregeln besteht. Ich halte dies für eine angemessene Art der Regulierung, da die Regulierung des E-Sports in den Ländern noch in den Kinderschuhen steckt, so dass es ausreicht, wenn sie sui generis handeln. Wenn sich herausstellt, dass im Zuge des Betrugs eine Straftat begangen wurde, muss natürlich die Ermittlungsbehörde des betreffenden Landes den Fall untersuchen. Davon abgesehen sollte aber der Selbstregulierungsmechanismus funktionieren.²⁰

Zu den Folgen des Betrugs gehört die Verhängung einer Geldstrafe, deren Höhe von der Schwere des Vergehens abhängt. Eine härtere Strafe ist die Sperre, da die Haupteinnahmequelle von Profisportlern die Gewinne aus Wettkämpfen sind. Eine ähnlich schwere Sanktion ist der Ausschluss eines Spielers aus seiner Mannschaft, der in der Regel mit einer Sperre einhergeht. Für den, beim Betrug ertapten Wettkämpfer ist die größte Strafe jedoch der Vertrauensverlust. In den oben genannten Beispielen wurden sie auch aus ihrer Mannschaft ausgeschlossen.²¹ Sie sehen es nicht gern, wenn ein Team einen solchen Konkurrenten im Wettbewerb hat. In den meisten Fällen bedeutet dies das Ende der Profikarriere des Spielers, da kein anderes Team ihn in seinen Reihen haben möchte.²²

Für die Zukunft wäre es meiner Meinung nach lohnenswert, diesen Selbstregulierungsmechanismus im Lichte der von den E-Sport-Organisationen entwickelten Verhaltenskodizes eingehend zu untersuchen.²³

²⁰ „Az e-sport sötét oldala,” zuletzt zugegriffen am 18. Oktober 2022, digitalispszichologia.hu/cikkek-irasok/22-blog/digitalis-vilag/177-az-esport-sotet-oldala.

²¹ „Australian Player Handed 12-Month Ban Due to False ID Submission,” zuletzt zugegriffen am 20. Februar 2023, www.eslgaming.com/article/australian-player-handed-12-month-ban-due-false-id-submission-4389?fbclid=IwAR33je4X63Xgjp486vSzD4nDHkxF0CGtWX3xhJpw_ihOu02yHzN6mo_-4HI.

²² „Magyar E-sport Etikai Kódex,” zuletzt zugegriffen am 18. Oktober 2022, hunesz.hu/documents/Magyar-E-sport-Etikai-Kodex.pdf?fbclid=IwAR1T2TSVIxn6LDHCDLCHFw9EDMZy55w4wd6dEfuCiwq6KDYbY6wMT0rUtuM.

²³ „Profi Counter-Strike játékosokat kaptak csaláson,” zuletzt zugegriffen am 18. Oktober 2022, www.gamestar.hu/hir/profi-counter-strike-jatekosokat-kaptak-csalason-156263.html?fbclid=IwAR2L0buuSfgB0ntqSOXDn4y7cUGyEyDf2pTCZYMLxkMGYArru-QfBJe5DWM.

Literaturverzeichnis:

- Kőhidi, Ákos. "Az elektronikus sport (e-sport) jogi megítélése." *In Medias Res*, no. 2 (2018).
- Auxent, Adrien. "Esports Are Now Officially Legal in France." *The Esport Observer*, September 30, 2016.
- Znaty, Benjamin. "France is 'Stepping up Its Game' with the Adoption of New Esports Regulatory Rules." *Bird & Bird*, July 11, 2017.

István Hottó* – Herausforderungen der Gesundheitskrise für die Gesetzgebung

Korrektorat: Professor Dr. László Kóhalmi

Abstrakt

In der Geschichte wechseln sich Zeiten der Ruhe und des Friedens mit Zeiten von Krieg und Krisen ab. Nach der tv Jahrtausendwende waren der erste große Schock, der die Welt erschütterte, die Terroranschläge vom 11. September 2001. Es folgten 2008 die Weltwirtschaftskrise, der schlimmste Wirtschaftsabschwung seit 1929, und die Finanzkrisen in der Europäischen Union. 2015 wurde die EU von einer großen Migrationskrise herausgefordert, und am 24. Februar 2022 begann der russische Einmarsch in der Ukraine.

Wir ahnten nicht, dass all dies der Auftakt zu einem globalen Schock war, der von einem Virus verursacht wurde, auf den die Welt im Jahr 2020 nicht vorbereitet war. Die Folgen der Covid-19-Epidemie betreffen die gesamte Gesellschaft, einschließlich des Rechtssystems. Das Auftreten einer Gesundheitskrise hat zweifellos eine Stärkung der Rolle des Staates erforderlich gemacht. Seit dem 11. März 2020 hat die ungarische Regierung infolge der Coronavirus-Epidemie eine besondere rechtliche Regelung eingeführt und mehrmals den Notstand ausgerufen, wobei sie feststellte, dass die menschliche Pandemie, die eine Massenerkrankung verursacht, nicht zu den Gründen für die Ausrufung des Notstands gemäß dem Grundgesetz gehört.

Schlüsselwörter: Ausrufung des Notstands, Gesundheitsnotstand, Regelung der Sonderrechtsordnung, Regelung der Gemeinden im Notstand

Einleitende Gedanken

Staatliche Eingriffe sind unter veränderten wirtschaftlichen Bedingungen unvermeidlich, sowohl im öffentlichen als auch im privaten Recht. Das öffentliche Recht basiert auf Unterordnung und Vorrang, im Wesentlichen auf Rechtsnormen, während das Privatrecht durch Unterordnung und Dispositivität gekennzeichnet ist. Im Falle des öffentlichen Rechts sind der Staat und die lokale Regierung unverzichtbare Akteure, weshalb ich mich in meiner Arbeit auf die Regulierung der öffentlichen Verwaltung und der lokalen Regierung konzentrieren werde. Während des Notstands müssen die lokalen Regierungen einige Bestimmungen des Gesetzes CLXXXIX von 2011 über die lokalen Regierungen in Ungarn anders anwenden und stehen vor zahlreichen neuen Aufgaben, für die es keine praktische Anleitung gibt. Außerdem ist die Regierung, das oberste Organ der öffentlichen Verwaltung, für die Ausrufung des Notstands und den Erlass von Vorschriften maßgeblich.

* Doktorand, Universität Pécs, Fakultät für Staats- und Rechtswissenschaften, Institut für Kriminologie und Strafvollzugsrecht

Im Privatrecht ist der Wille der gleichberechtigten Parteien ausschlaggebend. Für die Wirtschaftsbeteiligten stellt sich die Frage, ob die Epidemie als höhere Gewalt angesehen werden kann.

Das Hauptziel dieses Beitrags besteht darin, das gesetzgeberische Handeln im Falle eines Notstands zu untersuchen, die gesetzgeberischen Schwierigkeiten und verfassungsrechtlichen Bedenken zu prüfen, die die Ausrufung, Verlängerung und Aufrechterhaltung des Notstands verursacht haben, und zu untersuchen, ob die Notstandsgesetzgebung unter dem Gesichtspunkt der Rechtssicherheit angemessen war.

1. Das Auftreten der Coronavirus-Pandemie

Um genau zu sein, hat die Weltgesundheitsorganisation am 11. März 2020 eine Pandemie ausgerufen. Tedros Adom Ghebreyesus, Generaldirektor der Organisation, sagte: "Wir sind zutiefst besorgt über den alarmierenden Schweregrad und die Ausbreitung des Virus sowie über das alarmierende Ausmaß der Untätigkeit. Daher haben wir Covid19 als pandemisch eingestuft".¹

Und weniger als zwei Monate später ist die Welt fast zum Stillstand gekommen und hat sich abgeschaltet. Mit dem Ausbruch der Pandemie wurden grundlegende Menschenrechte wie die Freizügigkeit, das Aufenthaltsrecht und die Versammlungsfreiheit beschnitten. Die Menschen konnten nur noch zwischen Wohnort und Arbeitsplatz pendeln. Länder auf der ganzen Welt versuchten, sich durch verschiedene restriktive Maßnahmen vor der Ausbreitung der Epidemie zu schützen. Schulen, Restaurants, Theater, Kinos, Sportzentren und Gemeinschaftsveranstaltungen wurden geschlossen. Die Epidemie hat auch eine grundlegende Umstrukturierung der Wirtschaft mit sich gebracht, die auch noch nie dagewesene rechtliche Probleme aufgeworfen hat, die seit Generationen oder auch nur seit kurzem nicht mehr aufgetreten sind und auf die die Anwaltschaft reagieren muss.

2. Das Auftreten eines Notfalls

Der Ausnahmezustand ist die einzige Institution unter den rechtlichen Sonderregelungen, die nicht auf die bewaffnete Verteidigung des Staates abzielt. Seine Anwendungswahrscheinlichkeit ist wesentlich höher als in anderen Fällen. Die wichtigsten Regeln für den Ausnahmezustand sind im Grundgesetz verankert, während die Einzelheiten im Katastrophenschutzgesetz geregelt sind, das den Kern des Gesetzes bildet. Das Grundgesetz ermächtigt die Regierung, im Falle von Naturkatastrophen oder Industrieunfällen, die die Sicherheit von Leben und Eigentum gefährden, den Notstand auszurufen. Im Ausnahmezustand kann die Regierung ein Dekret erlassen, das die Anwendung bestimmter Gesetze aussetzt, von gesetzlichen Bestimmungen abweicht und andere außerordentliche Maßnahmen ergreift, die in

¹. *Euronews*. "Tizenkét hónap világvárvány: minden, ami a koronavírus évében történik." *Euronews*, 16. März 2021. <https://hu.euronews.com/2021/03/16/12-honap-vilagjarvany-minden-ami-a-koronavirus-eveben-tortent>. Abgerufen am 20. Januar 2024.

einem Kardinalgesetz vorgesehen sind. Die auf diese Weise erlassenen Dekrete bleiben fünfzehn Tage lang in Kraft, es sei denn, die Regierung verlängert auf der Grundlage der Ermächtigung des Parlaments die Geltungsdauer des Dekrets. Diese Dekrete treten jedoch außer Kraft, wenn der Notstand beendet ist.

Die ungarische Regierung hat mit der Regierungsverordnung 40/2020 (11.III.) den Notstand für das gesamte ungarische Staatsgebiet ausgerufen, um die Folgen einer menschlichen Pandemie abzuwenden, die Massenerkrankungen verursacht, die die Sicherheit von Leben und Eigentum bedrohen, und um die Gesundheit und das Leben der ungarischen Bürger zu schützen.

Es sei jedoch darauf hingewiesen, dass die Ausrufung des Notstands aufgrund einer menschlichen Epidemie unter anderem deshalb verfassungswidrig war, weil sie nach ungarischem Recht nicht unter die Definition einer elementaren (Natur-) Katastrophe fällt und auch nicht als industrielle Katastrophe ausgelegt werden kann. Außerdem wurde die Fünfzehn-Tage-Regel nie eingehalten, und die erlassenen Regierungsdekrete galten immer für einen längeren Zeitraum. Die auf diese Weise erlassenen Regierungsdekrete und Gesetze führen zu Unsicherheiten, da das Mandat selbst aus verfassungsrechtlicher Sicht Anlass zur Sorge gibt.

"So wie der Körper auf einen Virusbefall mit extremen Umständen reagiert, handelt auch der Staat mit spezifischen, selten eingesetzten Mitteln, um seine Bürger im Ernstfall zu schützen. Fieber ist jedoch kein normaler Zustand des Körpers, und der (Rechts-) Staat sollte auch nicht die Ausnahme sein."²

3. Die besondere rechtliche Regelung

Die Sonderrechtsordnung ist ein besonderer Teil der verfassungsrechtlichen Regelungen, das Recht, andere Zeiten als den Frieden und allgemeiner andere als die allgemeinen Regeln des Funktionierens des Staates mit einem erweiterten Instrumentarium zu behandeln. Das Konzept soll sowohl eine organisatorische Dimension der Kategorie "Ausnahmезustand" als auch ein abschreckendes Instrumentarium zur Gewährleistung der Stabilität des Verfassungssystems darstellen. Was die Substanz des Instrumentariums betrifft, so ist es der Verfassungsgeber selbst, der die verschiedenen Regeln der Staatsorganisation festlegt, die eine verhältnismäßige Abweichung von den auf der Gewaltenteilung beruhenden Regeln der Staatsorganisation zulassen, damit der Staat, nachdem er auf die Ursache der besonderen Rechtsordnung reagiert hat, so schnell wie möglich zum System der allgemeinen Regeln zurückkehren kann. Je nach Tiefe der Abweichung in der Staatsorganisation führt das Interesse an der Bewältigung von Zeiten besonderer Rechtsordnung dazu, dass die Ausübung bestimmter Grundrechte in einem anderen Maße als im Frieden eingeschränkt oder ausgesetzt wird und dass verfassungsrechtliche Verpflichtungen eingeführt werden, die im Frieden nicht gelten. Das Kriterium für die Beurteilung der Verfassungsmäßigkeit der Sonderrechtsordnung unterscheidet sich wesentlich von dem in Friedenszeiten: Es

² Sabjanics, István. "Minősített időszakok az Alaptörvényen innen és azon túl." In *Religio et Constitutio*, herausgegeben von Péter Kovács, 228. Budapest: Pázmány Press PPKE JÁK, 2014.

geht in erster Linie darum, die Ursache zu beseitigen, wobei die nicht einschränkbareren Garantien und die nicht veränderbaren Bedingungen zu beachten sind, und dann unverzüglich zur normalen Ausübung der verfassungsmäßigen Befugnisse zurückzukehren. Zusammenfassend lässt sich sagen, dass es sich bei der Sonderrechtsordnung um ein System der Notwendigkeit und Verhältnismäßigkeit handelt, von dem vorübergehend abgewichen wird, um die Nachhaltigkeit der Effizienz des Staates zu gewährleisten, und dass es sich um eine Institution der letzten Instanz des Rechtsstaats handelt.³

Die Sonderrechtsordnung als Oberbegriff umfasst alle Bereiche, die als besonderer Teil der verfassungsmäßigen Ordnung das Funktionieren des Staates für außergewöhnliche Zeiten bestimmen. "(...) eine Sonderrechtsordnung ist ein staatlicher Rahmen für die Bewältigung eines gesellschaftlichen oder natürlichen Phänomens, das im Normalzustand der Funktionsweise des Staates nicht bewältigt werden kann und das Volk, den Staat oder die verfassungsmäßige Ordnung bedroht."⁴ Ihr Ziel ist es, die Leistungsfähigkeit des Staates für eine Übergangszeit aufrechtzuerhalten, ein Sicherheits- und Verteidigungssystem zu schaffen, das die Erfüllung von Aufgaben in Notsituationen gewährleistet, um Bedrohungen abzuwehren, für die die normale (friedensmäßige) staatliche Organisationsstruktur nicht geeignet ist oder für die die organisatorischen und operativen Bedingungen in der gegebenen Zeit nicht erfüllt sind.⁵

3.1. Die besondere rechtliche Regelung für den Fall, dass der Notstand ausgerufen wird

Das moderne Konzept der Sonderrechtsordnung tauchte zum ersten Mal in der Änderung der vorherigen Verfassung (Gesetz XX von 1949) am 23. Oktober 1989 auf (Gesetz XXXI von 1989 zur Änderung der Verfassung), die den demokratischen Übergang unterstützen und einen angemessenen Rahmen für eventuell auftretende Ausnahmesituationen bieten sollte. Im ungarischen Rechtssystem gibt es gemäß dem Grundsatz der Verhältnismäßigkeit verschiedene Grade oder Arten von Sonderrechtsordnungen.

Mit der sechsten Änderung des ungarischen Grundgesetzes (im Folgenden: Grundgesetz) (14. Juni 2016) wurde die Sonderrechtsordnung um einen neuen Fall des "terroristischen Notstands" erweitert.

Sonderrechtsordnung nach der sechsten Änderung des Grundgesetzes (14. Juni 2016):

³ *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. "Különleges jogrend." 2019. <http://ijoten.hu/szocikk/kulonleges-jogrend>. Abgerufen am 24. Januar 2024.

⁴ Csink, Lóránt. *Mikor legyen a jogrend különleges?* Budapest: Iustum Aequum salutare, PPKE JÁK, 2017. 4.

⁵ Lakatos, László. "A honvédelmi típusú különleges jogrendek életbeléptetését igénylő helyzetek és azok korszerű gyakorlati megoldása." In *A védelmi igazgatás működésének gyakorlati tapasztalatai napjaink kihívásainak tükrében*, herausgegeben von Hornyacsek Júlia, 38–61. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2019.

Rechtliche Ausnahmeregelungen und Träger von Ausnahmerechten in Ungarn						
	Ausnahmezustand	Zustand des Bedarfs	Vorbeugende Schutzmaßnahmen	Unerwarteter Angriff	Terrorangst - Lage	Notfall
Verordnende	Parlament 2/3	Parlament 2/3	Parlament Anwesenden 2/3	Staatliche Regierung	Parlament Anwesende n 2/3	Staatliche Regierung
Auslösende Ursache	Kriegszustand Erklärung der unmittelbaren Gefahr eines bewaffneten Angriffs durch eine ausländische Macht (Kriegsdrohung)	Bewaffnete Handlungen, die darauf abzielen, den Rechtsstaat zu stürzen oder die ausschließliche Macht an sich zu reißen, schwere Gewalttaten, die mit Waffen oder Waffengewalt begangen werden und Leben oder Eigentum in großem Umfang gefährden	Das Risiko eines bewaffneten Angriffs von außen, die Erfüllung einer föderalen Verpflichtung	Unerwartete Übergriffe externer bewaffneter Gruppen	Erhebliche und unmittelbare Bedrohung durch einen terroristischen Anschlag, terroristischer Anschlag	Eine extreme Katastrophe, die die Sicherheit von Leben und Eigentum bedroht, Industrieunfälle und ihre Folgen
Ermächtigt durch	Der Präsident der Republik	Staatliche Regierung	Staatliche Regierung	Staatliche Regierung	Staatliche Regierung	Staatliche Regierung

Tabelle 1: Ausnahmeregelungen und Empfänger von Ausnahmebefugnissen in Ungarn Quelle: Infoszolg/Magyarország Alaptörvénye⁶

Damals wurde der Sonderrechtsordnung im Grundgesetz ein eigenes Kapitel gewidmet, und die darin festgelegten Sonderrechtsordnungsfälle waren, wie die obige Tabelle zeigt, die folgenden: Ausnahmezustand, Notstand, präventive Schutzsituation, terroristische Bedrohung, unerwarteter Angriff, Notfall.

In den Artikeln 53 und 54 des Grundgesetzes wurden die detaillierten Regeln auf die Ebene eines Kardinalgesetzes übertragen und in Verbindung mit den folgenden zwei Gesetzen angewandt: Gesetz CXIII aus dem Jahr 2011 über die Verteidigung und die ungarischen Verteidigungskräfte sowie über die Maßnahmen, die in der Sonderrechtsordnung eingeführt werden können, und Gesetz CXXVIII aus dem Jahr

⁶ Országgyűlés Hivatala. "A különleges jogrend és a veszélyhelyzet." Budapest, *Infojegyzet*, 2021.

https://www.parlament.hu/documents/10181/39233854/Infojegyzet_2021_67_kulonleges_jogrend.pdf/20d4277a-094b-8f9a-d57e-cdd3ecab68aa?t=1636034064832. Abgerufen am 27. Januar 2024.

2011 über den Katastrophenschutz und die Änderung einiger damit verbundener Gesetze.

3.2. Bestehende Vorschriften zur rechtlichen Sonderregelung

Die neunte Änderung des Grundgesetzes wurde vom Parlament am 15. Dezember 2020 angenommen, mit der wichtigen Maßgabe, dass die neuen Bestimmungen über die besondere Rechtsordnung am 1. Juli 2023 in Kraft treten. Damit eröffnete das Parlament eine mehr als zweijährige Legislaturperiode für die Erneuerung der damit zusammenhängenden Kardinal- und sonstigen Rechtsvorschriften, insbesondere der Vorschriften zur Friedens- und Sonderrechtsordnung der Strafverfolgungsbehörden und der Streitkräfte. Der Beschluss des Parlaments sieht eine umfassende Änderung der Vorschriften der Sonderrechtsordnung vor. Die neue Bestimmung sieht vor, dass ab dem 1. Juli 2023 das Kriegsrecht, der Ausnahmezustand und der Notstand als besondere Rechtsordnungen gelten, im Gegensatz zu den sechs bisher geltenden besonderen Rechtsordnungen.

„Artikel 48 des Grundgesetzes von Ungarn

Eine besondere Rechtsordnung ist der Kriegszustand, der Ausnahmezustand und der Gefahrenzustand.

Artikel 49 Kriegsrecht

(1) Das Parlament

a) den Kriegszustand oder den drohenden Kriegszustand zu erklären,

(b) einen bewaffneten Angriff von außen, eine Handlung mit gleicher Wirkung wie ein bewaffneter Angriff von außen und die unmittelbare Gefahr eines solchen Angriffs, oder

(c) für die Erfüllung einer alliierten Verpflichtung zur kollektiven Verteidigung den Kriegszustand zu erklären.

(2) Für die Ausrufung des Kriegszustandes ist die Zustimmung von zwei Dritteln der Mitglieder des Parlaments erforderlich.

(3) Während des Kriegszustandes übt die Regierung die ihr vom Parlament übertragenen Befugnisse aus und entscheidet über den Einsatz der ungarischen Verteidigungskräfte im Ausland oder in Ungarn, über ihre Teilnahme an friedenserhaltenden Maßnahmen, über ihre humanitären Aktivitäten an ausländischen Einsatzorten, über ihre Stationierung im Ausland sowie über den Einsatz ausländischer Streitkräfte in Ungarn oder vom ungarischen Staatsgebiet aus und über ihre Stationierung in Ungarn.

Artikel 50 des Ausnahmezustands

(1) Das Parlament muss

(a) eine Handlung, die auf die Untergrabung oder den Umsturz der verfassungsmäßigen Ordnung oder auf die ausschließliche Erlangung von Macht gerichtet ist, oder

b) im Falle einer schweren rechtswidrigen Handlung, die die Sicherheit von Leben und Eigentum massiv gefährdet, den Notstand ausrufen.

(2) Die Ausrufung des Notstandes bedarf der Zustimmung von zwei Dritteln der Mitglieder des Landtages.

(3) Der Notstand kann für die Dauer von dreißig Tagen verhängt werden. Das Parlament kann mit Zweidrittelmehrheit der Mitglieder des Parlaments den Ausnahmezustand um dreißig Tage verlängern, wenn die Umstände, die zur Ausrufung des Ausnahmezustands geführt haben, fortbestehen.

Artikel 51 Notstand

(1) Die Regierung kann im Falle eines bewaffneten Konflikts, eines Krieges oder einer humanitären Katastrophe in einem Nachbarland oder im Falle eines schweren, die Sicherheit von Leben und Eigentum bedrohenden Ereignisses, insbesondere einer Naturkatastrophe oder eines Industrieunfalls, den Notstand ausrufen, um dessen Folgen abzuwenden.

(2) Der Ausnahmezustand kann für einen Zeitraum von dreißig Tagen erklärt werden.

(3) Die Regierung kann den Ausnahmezustand aufgrund der Ermächtigung des Parlaments verlängern, wenn die Umstände, die zur Ausrufung des Ausnahmezustands geführt haben, fortbestehen.

(4) Das Parlament beschließt über die Ermächtigung gemäß Absatz (3) mit einer Mehrheit von zwei Dritteln der anwesenden Mitglieder des Parlaments“

Einer der Hauptpunkte dieser Änderungen besteht darin, dass die Regierung ermächtigt wird, in allen Fällen Sondergesetze zu erlassen, um die Funktionsfähigkeit und eine schnelle Entscheidungsfindung zu gewährleisten. Dieser Ansatz wurde in den letzten Jahren in mehreren Studien vorgeschlagen, die internationale Regelungen analysieren und darauf hinweisen, dass in Europa im Allgemeinen die Regierung der Adressat von Sonderbefugnissen ist, während in Ungarn diese Sonderbefugnisse in Notfällen dem Verteidigungsrat und in Krisenzeiten dem Präsidenten der Republik übertragen werden.⁷

Die durch die neunte Verfassungsänderung eingeleitete Systemtransformation führte zur Schaffung des Gesetzes XCIII von 2021 über die Koordinierung der Verteidigungs- und Sicherheitsaktivitäten. Ziel des Gesetzes, das ebenfalls am 1. Juli 2023 in Kraft treten wird, ist es, sicherzustellen, dass das ungarische System der Regulierung und Organisation der Verteidigung angemessen auf die neuartigen Herausforderungen des 21. Jahrhunderts reagieren kann. Die detaillierten Regeln für die in besonderen Rechtsperioden umzusetzenden Maßnahmen werden ab dem 1. Juli 2023 in diesem Gesetz festgelegt, das den Teil 3 des Gesetzes CXIII von 2011 über die Verteidigung ersetzt.

⁷ Kádár, Pál. "Előszó." In *Szkuilla és Kharübdisz között*. In: Farkas Ádám – Kelemen Roland (Herausgeber): *Szkuilla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, 7-10. Budapest: MKJHT, 2020.

AUSNAHMEZUSTÄNDIGKEITEN UND EMPFÄNGER VON AUSNAHMEBEFUGNISSEN AB 01. JULI 2023			
	KRIEGSZUSTAND	NOTSTAND	NOTFALL
AUFTRAGGEBENDE	PARLAMENT 2/3	PARLAMENT 2/3	REGIERUNG
URSACHE	Krieg und Gefahr, bewaffneter Angriff von außen, eine Handlung mit gleicher Wirkung wie ein bewaffneter Angriff von außen und die unmittelbare Gefahr eines solchen Angriffs, eine Bündnisverpflichtung zur kollektiven Verteidigung	eine Handlung, die darauf abzielt, die verfassungsmäßige Ordnung zu stürzen oder zu untergraben oder die ausschließliche Macht zu erlangen, eine schwere rechtswidrige Handlung, die die Sicherheit von Leben und Eigentum massiv gefährdet	eine Handlung, die darauf abzielt, die verfassungsmäßige Ordnung zu stürzen oder zu untergraben oder die ausschließliche Macht zu erlangen, eine schwere rechtswidrige Handlung, die die Sicherheit von Leben und Eigentum massiv gefährdet
BEVOLLMÄCHTIGT	STAATLICHE REGIERUNG	STAATLICHE REGIERUNG	STAATLICHE REGIERUNG

Tabelle 2: *Ausnahmeregelungen und Empfänger von Ausnahmegenehmigungen ab 01. Juli 2023*

Quelle: Stand des Grundgesetzes von Infoszolg/Ungarn vom 07.01.2023.⁸

3.3. Die Folgen der Sonderrechtsordnung

Im Zuge der veränderten Funktionsweise des Staates kommt es zu einer Akzentverschiebung im bisherigen Machtgefüge, um die Funktionsfähigkeit zu fördern, die Befugnisse der Exekutive (Regierung) werden generell erweitert und die Kontrollfunktion des Verfassungsgerichts wird gestärkt. In einer besonderen Rechtsordnung kann die Anwendung des Grundgesetzes nicht ausgesetzt und die Tätigkeit des Verfassungsgerichts nicht eingeschränkt werden. Es werden besondere gesetzgeberische und gerichtliche Methoden eingeführt, und es wird möglich sein, bestimmte Grundrechte einzuschränken oder auszusetzen. Da die außerordentlichen Befugnisse der Behörden missbraucht werden können, soll mit den besonderen Regeln der Rechtsordnung sichergestellt werden, dass die ursprüngliche Situation auf verfassungsgemäße Weise wiederhergestellt werden kann, und zwar mit einer Konzentration der Befugnisse, die zur Behebung des Notstands unbedingt erforderlich ist. Neben dem verstärkten Schutz einer Reihe von Grundrechten muss die Verordnung ein Gleichgewicht zwischen Wirksamkeit und Missbrauchsverbot herstellen. "Die Suche nach einem Gleichgewicht zwischen Effektivität und Normativität wird durch den Grundsatz der Verhältnismäßigkeit erleichtert."⁹

⁸ *Országgyűlés Hivatala*. "A különleges jogrend és a veszélyhelyzet." Budapest, *Infojegyzet*, 2021.

https://www.parlament.hu/documents/10181/39233854/Infojegyzet_2021_67_kulonleges_jogrend.pdf/20d4277a-094b-8f9a-d57e-cdd3ecab68aa?t=1636034064832. Abgerufen am 29. Januar 2024.

⁹ Jakab, András – Till, Szabolcs. "A különleges jogrend." In *Bevezetés az alkotmányjogba: Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*, herausgegeben von Trócsányi László, Schanda Balázs, Csink Lóránt et al., 3. átdolozott kiadás, 429-453. Budapest: HVG–Orac, 2014.

Analysen weisen darauf hin, dass die Garantie gegen Missbrauch nicht durch detaillierte Vorschriften, sondern durch ein System wirksamer politischer und rechtlicher Kontrollmechanismen gegeben werden sollte, die in der Lage sind, die außergewöhnliche Machtausübung sowohl während des Sonderzeitraums als auch danach zu überwachen.¹⁰

Artikel 52 des ungarischen Grundgesetzes sieht gemeinsame Regeln für die rechtliche Sonderregelung vor:

"Das ungarische Grundgesetz

Gemeinsame Regeln für die besondere Rechtsordnung Artikel 52

(1) Die Anwendung des Grundgesetzes darf in einer besonderen Rechtsordnung nicht ausgesetzt werden.

(2) In einer besonderen Rechtsordnung kann die Ausübung der Grundrechte, mit Ausnahme der in den Artikeln II und III sowie in Artikel XXVIII Absätze 2 bis 6 festgelegten Grundrechte, über die in Artikel I Absatz 3 festgelegten Grenzen hinaus ausgesetzt oder eingeschränkt werden.

(3) Die Regierung ergreift während der Dauer einer besonderen Rechtsordnung alle erforderlichen Maßnahmen, um die Fortsetzung der Arbeit des Parlaments zu gewährleisten.

(4) Während einer besonderen Rechtsordnung darf die Tätigkeit des Verfassungsgerichts nicht eingeschränkt werden. Die Regierung ist verpflichtet, alle Maßnahmen zu ergreifen, um das Funktionieren des Verfassungsgerichts während einer besonderen Rechtsordnung zu gewährleisten.

(5) Die Einzelheiten der besonderen Rechtsordnung werden durch ein Kardinalgesetz geregelt."

4. Die ungarische Verwaltung während der Covid-19-Pandemie

Die COVID-19-Epidemie hat die ungarische öffentliche Verwaltung - wie auch die öffentlichen Verwaltungen anderer europäischer Länder - auf der Ebene der verfassungsrechtlichen Regelung überrascht. Das ungarische Verwaltungsrecht sah nicht in erster Linie die Einrichtung einer Notfallsituation zur Bewältigung von Massenerkrankungen und der großen Zahl der weltweit betroffenen Menschen vor, sondern vielmehr die Einrichtung einer gesundheitlichen Krisensituation gemäß dem Gesetz CLIV von 1997 über die Gesundheitsversorgung (im Folgenden: Eütv.), was in erster Linie die Umstrukturierung des Gesundheitssystems bedeutet.¹¹

Das ungarische System, das typischerweise auf Industrie- und Elementarkatastrophen ausgerichtet war, enthielt keine detaillierten Bestimmungen für eine Notfallsituation

¹⁰ Csink, Lóránt. *Mikor legyen a jogrend különleges?* Budapest: Iustum Aequum salutare, 2017. 4.

¹¹ Asbóth, Márton Dániel, Fazekas, Marianna, und Koncz, József. *Egészségügyi igazgatás és jog.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2020. 39.

im Zusammenhang mit der Bewältigung einer Pandemie.¹² In diesem Rahmen hat die Regierung schließlich mit dem Regierungsdekret 40/2020 (11.III.) aufgrund der menschlichen Epidemie COVID-19 den Ausnahmezustand ausgerufen. Auf der Grundlage der geltenden verfassungsrechtlichen Vorschriften und des Gesetzes über den Katastrophenschutz (Gesetz CXXVIII von 2011 über den Katastrophenschutz) wurde der Regierung somit die Möglichkeit eingeräumt, die Anwendung der Gesetze auszusetzen, von bestimmten Bestimmungen abzuweichen und andere außerordentliche Maßnahmen (im Rahmen der gesetzlichen Bestimmungen) zu ergreifen. Gemäß Artikel 53 Absatz 3 des Grundgesetzes bleiben diese Dekrete in der Regel für einen Zeitraum von 15 Tagen in Kraft, sofern sie nicht vom Parlament verlängert werden. Da die Bedrohung durch die Epidemie und ihre Behandlung länger als 15 Tage andauerten, beschloss das Parlament mit seiner Zustimmung zu der von der Regierung vorgelegten Gesetzesvorlage, die Gültigkeit der Verordnungen zu verlängern, die andere als die im Gesetz XII von 2020 zur Bekämpfung des Coronavirus vorgesehenen Bestimmungen enthalten.

Da das Gesetz jedoch nicht innerhalb von 15 Tagen nach der Verabschiedung der ersten Notstandsdekrete der Regierung in Kraft trat, griff der Amtsarzt zur Aufrechterhaltung der Maßnahmen auf eine Sonderlösung zurück: Er verlängerte die Maßnahmen, die durch die im Rahmen der Notstandsklausel erlassenen Regierungsdekrete verhängt worden waren, durch einen normativen Beschluss als epidemiologische Maßnahme.

Die obige Lösung wurde aus der Not geboren und zeigt auch die besonderen Herausforderungen der kasuistischen Regeln der außerordentlichen Rechtsordnung. Der oben genannte Rechtsakt ist im gegenwärtigen ungarischen Rechtssystem schwer zu interpretieren. Die Entscheidung ist eine normative Entscheidung. Gemäß Artikel 23 (1) des Gesetzes CXXX von 2010 über die Gesetzgebung (im Folgenden: Jat.) kann der Nationale Chefarzt eine solche Entscheidung jedoch nicht erlassen, da nur ein Verwaltungsorgan, das von einem Organ geleitet wird, berechtigt ist, eine solche Entscheidung zu treffen. Darüber hinaus sieht dieselbe Bestimmung des Gesetzes vor, dass die zum Erlass des normativen Beschlusses befugte Stelle ihre "Organisation und Arbeitsweise, ihre Tätigkeiten und ihr Aktionsprogramm" regeln kann.

Betrachtet man dieses Dokument, das weder ein Aktenzeichen noch eine andere Nummer hat, kann man feststellen, dass es von einer einzigen Verwaltungsbehörde (dem Nationalen Gesundheitsbeauftragten) mit eigenen Befugnissen erlassen wurde und dass es die im Gesetz und sogar im Grundgesetz festgelegten Rechte und Pflichten für den kurzen Zeitraum bis zum Inkrafttreten des Gesetzes XII von 2020 über den Schutz gegen das Coronavirus einschränkt. Der oben genannte Beschluss steht auch nicht im Einklang mit dem anderen normativen Akt, der in Artikel 24 Absatz 3 des Gesetzes institutionalisiert ist, da er nur erlassen werden kann, wenn die öffentliche

¹² Nach dem Regimewechsel in Ungarn wurde mehrmals der Notstand ausgerufen, allerdings in der Regel für bestimmte Teile des Landes, und es wurden keine derartigen Notstandsgesetze für das ganze Land eingeführt. So rief die Regierung beispielsweise während des Donauhochwassers 2002 [Regierungsverordnung 176/2002 (VIII.15.)] und nach der Rotschlammkatastrophe in Devecser [Regierungsverordnung 254/2010 (X. 6.)] den Notstand aus.

Einrichtung oder die Verwaltungsbehörde ausdrücklich gesetzlich zum Erlass eines normativen Akts ermächtigt ist, während die Bestimmung des Gesetzes keine ausdrückliche Ermächtigung zum Erlass eines normativen Akts enthält.¹³

Die Unzulänglichkeiten der verfassungsmäßigen und außerordentlichen Rechtsordnung wurden auch vom Gesetzgeber erkannt, daher wurde mit dem Gesetz LVIII von 2020 über die Übergangsvorschriften und die Epidemievorsorge im Zusammenhang mit der Beendigung des Ausnahmezustands (Übergangsgesetz) die Rechtsgrundlage für die Auferlegung spezifischer Beschränkungen durch eine entsprechende Änderung des Gesetzes geschaffen. Das Gesetz hat die Regelung von gesundheitlichen Notfällen erheblich verändert. Wie wir oben gesehen haben, ändert die gesundheitliche Krisensituation im aktuellen Eütv. grundsätzlich die Regeln für das Funktionieren des Gesundheitswesens während der Epidemieperiode, in Übereinstimmung mit den Bestimmungen des Eütv.

Der neue Gesetzestext sieht einen viel breiteren Handlungsspielraum für die öffentliche Verwaltung vor, und die darin enthaltenen Maßnahmen - wie die Regelung des Betriebs und der Öffnungszeiten von Geschäften, die Auferlegung von Beschränkungen für den Warentransport, die Einschränkung des Reiseverkehrs, des Transports, des Verkaufs und des Verbrauchs von Waren, die Einführung von Regeln für den Betrieb von öffentlichen Bildungs-, Berufsbildungs- und Hochschuleinrichtungen und die Einbeziehung der ungarischen Streitkräfte in die Verwaltung von Krankenhäusern gehen weit über das spezifische Epidemienmanagement des Gesundheitswesens hinaus.

Mit anderen Worten, der Gesetzgeber hat im Wesentlichen eine spezifische, besondere Rechtsordnung unter den säulenlosen Bestimmungen des Eütv. geschaffen, die jedoch keinen Notstand darstellt, so dass die Normen und Garantien des Grundgesetzes, die sich auf die besondere Rechtsordnung beziehen, auf diese nicht angewandt werden können, während sie die Einführung spezifischer Maßnahmen für besondere Rechtsordnungen im Zusammenhang mit der Seuchenbekämpfung ermöglichen. Dass es sich letztlich nicht um eine Angelegenheit des Gesundheitswesens, sondern um eine spezifische Sonderrechtsordnung handelt, zeigt sich auch daran, dass der gesundheitliche Notstand nun von der Regierung ausgerufen wird.

Der Ausnahmezustand wurde von der Regierung am 17. Juni 2020 durch den Regierungserlass 282/2020 (17.VI.) aufgehoben. Das Gesetz XII aus dem Jahr 2020 über die allgemeine Verlängerung der Gültigkeit der während des Ausnahmezustands erlassenen Regierungsdekrete über 15 Tage hinaus wurde durch das Gesetz LVII aus dem Jahr 2020 über die Aufhebung des Ausnahmezustands aufgehoben. Diese Lösung stellt auch aus verfassungsrechtlicher Sicht eine interessante Situation dar. Nach der Verfassung hat nur die Regierung die ausschließliche Befugnis, den Notstand

¹³ Tóth, András L. In *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenycorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez*, herausgegeben von Juhász Miklós, Rusztiné Juhász Dorina und Tóth András, 429–430. Budapest: Gazdasági Versenyhivatal, 2014. Das Amt für wirtschaftlichen Wettbewerb: Ein solcher normativer Akt ist zum Beispiel die Bekanntmachung gemäß Artikel 36 des Gesetzes LVII von 1996 über das Verbot unlauterer Marktpraktiken und Wettbewerbsbeschränkungen.

auszurufen und aufzuheben. Aus dem Titel des Gesetzes LVII von 2020 geht jedoch auch hervor, dass es sich um die Aufhebung des Ausnahmezustands handelt, die nach dem Grundgesetz nicht in die Zuständigkeit des Parlaments fällt. Die Nationalversammlung ist nur befugt, die Gültigkeit von Regierungsdekreten zu verlängern, die im Ausnahmezustand erlassen wurden, nicht aber das Gesetz: Dies hat sie mit dem Gesetz XII von 2020 getan. Es hätte also ausgereicht, dass das Parlament dieses Gesetz aufhebt. Allerdings hat die Nationalversammlung, wahrscheinlich aus anderen als rechtlichen Gründen, auch die Frage des Endes des Ausnahmezustands geregelt und die Gültigkeit des Gesetzes davon abhängig gemacht.

4.1. Lokale Behörden während des Zeitraums Covid-19

Die Frage der Selbstverwaltung sollte ein wichtiges Thema in der verwaltungsrechtlichen Forschung im Zusammenhang mit der COVID-19-Pandemiesituation sein. Die epidemiologische Situation und die Wirtschaftskrise, die ebenfalls mit Zwängen verbunden ist, sind Situationen, die auf eine Verstärkung der Zentralisierungstendenzen hinweisen. In Krisensituationen werden die Zentralisierung und die damit verbundenen Verwaltungsreformen traditionell der Dezentralisierung vorgezogen.¹⁴ Die Bedrohung durch die Epidemie hat auch große Herausforderungen für die Organisation der lokalen Gebietskörperschaften mit sich gebracht, die die Voraussetzungen für die Anpassung an eine sich rasch verändernde Situation schaffen. In Bezug auf die Herausforderungen innerhalb des Organisationssystems der lokalen Selbstverwaltung ist hervorzuheben, dass das Gesetz CLXXXIX von 2011 über die lokalen Selbstverwaltungen in Ungarn zwar die Rolle der Ein-Personen-Führung (in erster Linie des Bürgermeisters) gestärkt hat, jedoch die Führung des Organs betont wird. Die Aufgaben und Befugnisse der lokalen Selbstverwaltung werden in erster Linie durch das Gremium der Vertreter ausgeübt¹⁵. Dieses korpusgesteuerte System kann in Notfällen schwerfällig sein.

4.1.1. Regulierung der lokalen Behörden in Notsituationen

Ich habe bereits darauf hingewiesen, dass das ungarische Recht die Notstandsregelung an Naturkatastrophen angelehnt hat, und in den vergangenen zwei Jahrzehnten haben Natur- und Industriekatastrophen zur Ausrufung eines Notstands geführt. In diesen Fällen sind die Behörden nicht in der Lage, schnell genug zu reagieren. In einer solchen Situation können wichtige Schutzvorschriften ein Schutzhindernis darstellen, das eine schnelle Reaktion und ein schnelles Handeln unmöglich macht. Aus diesem

¹⁴ Bouckaert, Geert und Kuhlmann, Sabine. "Introduction: Local Public Sector Reforms: Institutional Policies in Context." In *Local Public Sector Reforms in Times of Crisis. National Trajectories and International Comparisons*, herausgegeben von Geert Bouckaert und Sabine Kuhlmann, 2–5. London: Palgrave Macmillan, 2016.

¹⁵ Balázs, István, Balogh, Zsolt Péter, Barabás, Gergely, Danka, Ferenc, Fazekas, János, Fazekas, Marianna, F. Rozsnyai, Krisztina, Fürcht, Pál, Hoffman, István, Hoffmanné Németh, Ildikó, Kecső, Gábor, Szalai, Éva. *A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény magyarázata*, herausgegeben von Nagy Marianna und Hoffman István, 185–188. Budapest: HVG-ORAC, 2016.

Grund legt Artikel 46 Absatz 4 des KatG besondere Entscheidungsregeln für Notfälle fest. Demnach werden "in einer Notsituation die Aufgaben und Befugnisse des Gremiums der Vertreter der Stadtverwaltung, der Stadt- und der Kreisversammlung vom Bürgermeister, dem Oberbürgermeister oder dem Vorsitzenden der Kreisversammlung wahrgenommen".

Mit anderen Worten: Die Verhängung des Ausnahmezustands - zu der die Regierung nach dem Grundgesetz befugt ist - wird das System der lokalen Verwaltung völlig verändern. Eine Ein-Personen-Verwaltung wird an die Stelle einer zentralisierten Verwaltung treten. Die demokratische Legitimität der Entscheidungen wird dadurch gewährleistet, dass die Ausübung der Befugnisse der Kommunalverwaltung einem direkt gewählten Beamten, dem Bürgermeister, übertragen wird. Die oben genannte Bestimmung des Gesetzes über die Kommunalverwaltung "hebt" die Bestimmungen von § 42 des Kommunalgesetzes über die ausschließlichen Befugnisse der Vertretungskörperschaft auf, und nur die relativ engen Grenzen der Ausübung der Befugnisse des Bürgermeisters werden durch § 46 Absatz 4 des Gesetzes über die Kommunalverwaltung geregelt, wonach sich die Ausübung von Notstandsbefugnissen nicht auf die Umstrukturierung, die Schließung, die Festlegung der Betreuungs- und Dienstleistungsbereiche einer kommunalen Einrichtung erstreckt.

In diesem Rahmen ist der Bürgermeister der Adressat aller Befugnisse der Vertretungskörperschaft, mit Ausnahme der oben genannten Befugnisse zur Schaffung von Einrichtungen und zur Organisation von Dienstleistungen. Aus der obigen Bestimmung ergibt sich, dass der Bürgermeister somit auch lokale Gesetzgebungsbefugnisse ausübt. Weder das Kat. tv. noch das MötV. noch das Jat. sehen diese Frage vor, die zentrale Gesetzgebung erwähnt das Dekret des Bürgermeisters im Falle des Ausnahmezustands nicht - im Gegensatz z.B. zum Dekret des Präsidenten der Republik, das vom Präsidenten der Republik im Falle des Ausnahmezustands erlassen wird und das in Artikel 50 Absatz 3 des Grundgesetzes ausdrücklich erwähnt wird, und Artikel 50 Absatz 6 legt auch fest, dass diese Dekrete des Präsidenten der Republik mit der Beendigung des Ausnahmezustands außer Kraft treten.

Somit ist klar, dass der Erlass des Bürgermeisters keine eigenständige Rechtsquelle ist, sondern ein kommunaler Erlass - und zwar ein Erlass des Bürgermeisters als der Person, die die Befugnisse des Vertretungsorgans gemäß Artikel 46 Absatz 4 des Zivilgesetzbuchs ausübt. Daher ist ein Dekret des Bürgermeisters in der Tat ein Dekret der Gemeinde. Da diese Art von Rechtsquelle weder im Grundgesetz noch im Gesetz ausdrücklich erwähnt wird, muss dieses Dekret als kommunales Dekret bezeichnet werden, in dessen Präambel angegeben werden muss, dass es vom Bürgermeister in Ausübung der in Artikel 46 Absatz 4 des Zivilgesetzbuches vorgesehenen Befugnisse angesichts des von der Regierung erklärten Notstands erlassen wurde. Aus der Sicht der Rechtsquelle handelt es sich also ebenfalls um ein kommunales Dekret. Es ist jedoch zu beachten, dass der Erlass in diesem Fall nicht von der Vertretungskörperschaft erlassen wurde und die Vorschriften des MötV. über die Ergänzung von Gesetzen nicht gelten, sondern dass er auf Artikel 46 Absatz 4 des Gesetzes über den Umweltschutz beruht.

Da es sich um ein kommunales Dekret handelt und es keine spezifische Rechtsvorschrift über die Quelle des vom Bürgermeister erlassenen Gesetzes gibt, tritt das vom Bürgermeister erlassene kommunale Dekret nicht per definitionem mit der Beendigung des Notstands außer Kraft, sondern wird durch ein Dekret der Abgeordnetenkommission aufgehoben. In diesem Zusammenhang können Dekrete, die während des Notstands erlassen wurden, durch ein anderes, von der Abgeordnetenkommission erlassenes Dekret geändert werden. Wenn der Bürgermeister einen anderen Beschluss gefasst hat, der in die Zuständigkeit der Abgeordnetenkommission fällt, bleibt dieser auch nach dem Ende des Notstands in Kraft. Das Kat. tv. ist nicht eindeutig in Bezug auf kommunale Entscheidungen, die von anderen Organen der Kommunalverwaltung im Rahmen übertragener Befugnisse getroffen werden. Nach § 41 Absatz 4 des Gemeindegesetzes kann die Vertretungskörperschaft ihre Befugnisse an bestimmte Organe (Ausschuss, Bürgermeister, Notar, Organ einer Untergliederung der Gemeinde, Verein) übertragen, sofern die gesetzlichen Bestimmungen keine Ausnahmen vorsehen. Gemäß Artikel 53 Absatz 1 Buchstabe b) des Gemeindegesetzes muss eine solche Übertragung in jedem Fall gesetzlich vorgesehen sein, da sie sich auch in der durch den Gemeindebeschluss erlassenen kommunalen Organisations- und Betriebsordnung niederschlagen muss.

Es ist fraglich, inwieweit § 46 Abs. 4 Kat. tv. sie berührt. Es stellte sich auch die Frage, ob der Bürgermeister im Hinblick auf die übertragenen Befugnisse im Lichte von Artikel 46 Absatz 4 des Gesetzes über das Bürgerliche Gesetzbuch tätig werden kann, da diese Befugnisse nach den Bestimmungen des Gemeindegesetzes durch die Übertragung im Wesentlichen der Zuständigkeit der Vertretungskörperschaft entzogen wurden. Um den Widerspruch zwischen Artikel 46 Absatz 4 Kat. tv. und den Bestimmungen des Mōtv. aufzulösen, bot der vom Büro des Premierministers und dem Innenministerium herausgegebene Leitfaden eine technische Hilfestellung, der in dogmatischer Hinsicht nicht ganz eindeutig den Standpunkt vertrat, dass die an die Ausschüsse delegierten Befugnisse auch vom Bürgermeister als spezifische, abgeleitete Befugnisse der Vertreterversammlung ausgeübt werden. Der Leitfaden befasste sich jedoch nicht mit der Ausübung der den Notaren übertragenen kommunalen Befugnisse. Nach der gleichen Logik hätte die Ausübung dieser Befugnisse auch auf den Bürgermeister übertragen werden müssen, was in der Praxis jedoch offenbar nicht geschehen ist. Es lässt sich also feststellen, dass die Regelung des Gesetzes über das Bürgerliche Gesetzbuch, die sich ausschließlich auf die Befugnisse der Gemeinden konzentrierte, dieser Situation nicht angemessen Rechnung trug, die die Zentralverwaltung schließlich mit Hilfe eines Leitfadens an die epidemiologischen Ziele der Reduzierung der Zahl der Kontakte anzupassen versuchte.

Die obigen Ausführungen zeigen auch, dass die nicht sehr detaillierten gesetzlichen Bestimmungen viele Fragen offen ließen und es letztlich dem Ermessen der Bürgermeister überließen, wie sie mit der spezifischen Situation des Notstands umgehen. Die Bürgermeister haben auf diese Situation auf unterschiedliche Weise reagiert.

4.1.2. Die Auswirkungen von Covid-19 auf die wirtschaftliche Lage der Gebietskörperschaften

Der Zentralisierungsprozess, der mehrere Jahre zurückliegt, begann bereits mit der Schaffung von Regierungsstellen und Bezirksamtern, als den lokalen Behörden verschiedene Zuständigkeiten entzogen wurden, z. B. in den Bereichen Dokumentationswesen, Vormundschaft und Kinderschutz, Bauwesen, Veterinärwesen oder öffentliche Gesundheit. Der Prozess der Zentralisierung wurde durch das Auftreten des Virus und die anschließende Verhängung des Ausnahmezustands noch verstärkt. Die von der Regierung getroffenen Notstandsentscheidungen wirkten sich auf die Haushalte der Gemeinden aus, unter anderem durch das Einfrieren eines erheblichen Teils der eigenen Einnahmen der Gemeinden und das Einfrieren der lokalen Steuern. Um den Tourismus zu unterstützen, der von den Reisebeschränkungen infolge der Epidemie besonders betroffen war, wurden die betroffenen Steuerzahler durch den Regierungserlass 140/2020 (21.4.20) von der Zahlung der Tourismussteuer befreit, wodurch eine wichtige kommunale Steuereinnahme für die wirtschaftliche Entwicklung abgezweigt wurde. Eine noch direktere Zentralisierungsmaßnahme war in Artikel 4 des Regierungserlasses 92/2020 (6.4.1920) vorgesehen, der alle Einnahmen aus der Kraftfahrzeugsteuer als zentrale Haushaltseinnahmen definierte, während die Erhebung der Kraftfahrzeugsteuer eine delegierte Verwaltungsaufgabe der kommunalen Notare blieb. Es gibt auch sehr restriktive Maßnahmen in Bezug auf kommunales Eigentum, wie die Verstaatlichung der Wasserversorgungsunternehmen.

5. Ausmaß des Ausbruchs von Covid-19 und höhere Gewalt

Anfang 2020, bevor die Epidemie Europa traf, funktionierte die Wirtschaft normal und befand sich nicht in einer Krise. Nachdem jedoch die Schließungen in den meisten Ländern die Lieferketten und die globalen Handelsbeziehungen unterbrochen hatten, kam auch das Wirtschaftswachstum in den Industrieländern zum Stillstand. Staatliche Eingriffe waren unvermeidlich, da die meisten Sektoren, Unternehmen und Arbeitnehmer Unterstützung benötigten. Es gab verschiedene Formen der Unterstützung, z. B. direkte Finanzhilfen, zinsgünstige Darlehen, verschiedene Kredite und Zinsmoratorien.

Da die restriktiven Maßnahmen und die Schließungen unmittelbare Auswirkungen auf die Wirtschaftsbeziehungen hatten und einen plötzlichen Schock für die Wirtschaftsbeteiligten verursachten, ist eine der ersten und nach wie vor wichtigsten privatrechtlichen Fragen, die durch die Epidemie aufgeworfen wurden, die Frage, ob die Covid-19-Epidemie als höhere Gewalt angesehen werden kann.

Obwohl das Bürgerliche Gesetzbuch den Begriff der höheren Gewalt nicht definiert, wird er in der dem Gesetz beigefügten ministeriellen Mitteilung - unter den allgemeinen Vorschriften über Vertragsbruch - ausdrücklich ausgenommen, und zwar in folgendem Zusammenhang: "Umstände, die außerhalb der Kontrolle der vertragsbrüchigen Partei liegen, d. h. Umstände, die sich der Kontrolle der Partei entziehen und die diese nicht beeinflussen kann". Solche Umstände sind vor allem die klassischen Fälle von höherer Gewalt. Naturkatastrophen wie Erdbeben, Brände,

Epidemien, Dürren, Frostschäden, Überschwemmungen, Stürme, Blitzschlag usw. sowie bestimmte politische und soziale Ereignisse wie Krieg, Revolution, Aufstände, Sabotage, die Schließung eines Verkehrswegs (Flughafens) usw. können daher als außerhalb des Einflussbereichs der Partei liegend angesehen werden.

Sie können auch spezifische staatliche Maßnahmen umfassen: Einfuhr- und Ausfuhrverbote, Devisenbeschränkungen, Embargos, Boykotte und dergleichen. Dazu gehören gegebenenfalls auch schwerwiegende Störungen und radikale Marktveränderungen, die die Vertragserfüllung unmöglich machen (z. B. drastische Preisexplosion, extreme Schwächung der Zahlungswährung usw.).¹⁶

Dies entspricht der in der Rechtsliteratur vorherrschenden Auffassung, wonach höhere Gewalt Umstände umfasst, die sich der Kontrolle der Parteien entziehen, d. h. außerhalb ihrer Kontrolle liegen (ihr Eintreten oder Nichteintreten liegt außerhalb ihrer Kontrolle).¹⁷

Auf dieser Grundlage kann kaum bestritten werden, dass eine durch eine Coronavirus-Infektion verursachte Pandemie im Rahmen des Vertragsrechts höhere Gewalt darstellt. Allerdings ist zu beachten, dass aus der Rechtsprechung der letzten Jahre zwar unzweifelhaft hervorgeht, dass eine Coronavirus-Epidemie höhere Gewalt darstellt, daraus aber nicht automatisch folgt, dass sie in Bezug auf eine bestimmte vertragliche Verpflichtung relevant ist, oder dass, wenn sie relevant ist, die Partei, die sich auf höhere Gewalt beruft, von einer Verpflichtung befreit ist. Mit anderen Worten: Die Erwähnung einer Pandemie als höhere Gewalt im Allgemeinen hat nicht unbedingt rechtliche Auswirkungen.

6. Abschließende Gedanken

Der Ausnahmezustand, der die Sicherheit von Leben und Eigentum gefährdete, endete am 31. Mai 2022, aber gemäß der Zehnten Änderung des Grundgesetzes, die am 25. Mai 2022 in Kraft trat, kann die Regierung zur Abwendung eines bewaffneten Konflikts, eines Krieges oder einer humanitären Katastrophe in einem Nachbarland und deren Folgen den Ausnahmezustand ausrufen und außerordentliche Maßnahmen ergreifen. Auf der Grundlage dieser Bestimmung des Grundgesetzes und der Ermächtigung des Gesetzes über das Bürgerliche Gesetzbuch hat die Regierung am 25. Mai 2022 mit der Regierungsverordnung Nr. 180/2022 (24. Mai 2022) über die Erklärung des Ausnahmezustands und bestimmter Notstandsregeln angesichts des bewaffneten Konflikts oder der humanitären Katastrophe in der Ukraine und zur Abwendung der Folgen davon in Ungarn den Ausnahmezustand für das gesamte ungarische Staatsgebiet erklärt. Daraufhin verabschiedete das Parlament im Juni 2022 das Gesetz VI von 2022 über die Beseitigung der Folgen eines bewaffneten Konflikts oder einer humanitären Katastrophe in Ungarn in einem Nachbarland, mit dem die Gültigkeit der Regierungsdekrete im Rahmen der rechtlichen Sonderregelung bis zum 1. November 2022 verlängert wurde. Der im Mai 2022 verhängte Ausnahmezustand

¹⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény miniszteri indokolása, 587. (7 b alpont)

¹⁷ Vékás, Lajos. *Szerződési jog. Általános rész.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2016. 244.

wurde seither zweimal um 180 Tage verlängert, wobei der letzte Beschluss seine Gültigkeit bis zum 23. Mai 2024 aufrechterhält.

Das ungarische Rechtssystem war auf die Pandemie nicht vorbereitet, sie traf alle Bereiche unerwartet, und es war eine Herausforderung, die bestehenden Rechtsvorschriften an die außergewöhnliche Rechtsordnung anzupassen, was nicht vollständig gelang, da noch immer widersprüchliche Gesetze und Regierungsverordnungen in Kraft sind. Die Rechtshierarchie hat ihre Stabilität verloren. Nach der Epidemie dient die Aufrechterhaltung des Ausnahmezustands der Macht der derzeitigen Regierung, was meiner Meinung nach mit Rechtsstaatlichkeit und Rechtssicherheit unvereinbar ist.

Als Vorschlag und Priorität für die Zukunft halte ich es für wichtig, die Erfahrungen zu analysieren, die während der Pandemie in der öffentlichen Verwaltung, im Gesundheitswesen, in der Strafverfolgung, im Lebensmittelbereich und bei den Dienstleistungen gesammelt wurden. Diese Daten müssen auf wissenschaftlicher Grundlage verarbeitet und gegebenenfalls in die Gesetzgebung aufgenommen werden, damit bei einer neuen Not- oder Katastrophensituation eine Handlungsgrundlage vorhanden ist.

Als besonders wichtig sehe ich an, dass die Gesetzgebung ein fertiges Protokoll enthält, damit wir im Falle einer erneuten Pandemie auf alles vorbereitet sind. Auf der Grundlage dieser Lehren müssen die ungarische Regierung und die staatliche Verwaltung auf jeden neuen Notfall vorbereitet sein, ob es sich nun um eine Militäraktion, eine nukleare Katastrophe oder etwas anderes handelt. Ich glaube, dass eine so lange Ausgangsperre in Zukunft nur unter sehr, sehr außergewöhnlichen Umständen erfolgen sollte. Ich erachte es jedoch für möglich, dass eine solche lange Lockdown nicht mehr vorkommen wird, selbst wenn die Zahl der Fälle allgemein auf das Niveau der Covid-Tragödie in Bozen (Italien) ansteigen sollte.

Bibliographie

- Asbóth, Márton Dániel, Marianna Fazekas, and József Koncz. *Egészségügyi igazgatás és jog*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2020.
- Balázs, István, Zsolt Péter Balogh, Gergely Barabás, Ferenc Danka, János Fazekas, Marianna Fazekas, Krisztina F. Rozsnyai, Pál Fürcht, István Hoffman, Ildikó Hoffmanné Németh, Gábor Kecső, and Éva Szalai. *A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény magyarázata*, edited by Marianna Nagy and István Hoffman. Budapest: HVG-ORAC, 2016.
- Csink, Lóránt. *Mikor legyen a jogrend különleges?* Budapest: Iustum Aequum salutare, 2017.
- Bouckaert, Geert, and Sabine Kuhlmann. "Introduction: Local Public Sector Reforms: Institutional Policies in Context." In *Local Public Sector Reforms in Times of Crisis. National Trajectories and International Comparisons*, edited by Geert Bouckaert and Sabine Kuhlmann, 2–5. London: Palgrave Macmillan, 2016.
- Jakab, András, and Szabolcs Till. "A különleges jogrend." In *Bevezetés az alkotmányjogba: Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*, 3rd revised edition, edited by László Trócsányi, Balázs Schanda, Lóránt Csink et al., 429-453. Budapest: HVG–Orac, 2014.
- Kádár, Pál. "Előszó." In *Szküllá és Kharübdisz között. Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, edited by Ádám Farkas and Roland Kelemen, 7-10. Budapest: MKJHT, 2020.
- Lakatos, László. "A honvédelmi típusú különleges jogrendek életbeléptetését igénylő helyzetek és azok korszerű gyakorlati megoldása." In *A védelmi igazgatás működésének gyakorlati tapasztalatai napjaink kihívásainak tükrében*, edited by Júlia Hornyacsek, 38-61. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2019.
- Sabjanics, István. "Minősített időszakok az Alaptörvényen innen és azon túl." In *Religio et Constitutio*, edited by Péter Kovács, 228. Budapest: Pázmány Press PPKE JÁK, 2014.
- Vékás, Lajos. *Szerződési jog. Általános rész*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2016.

István Hottó* – The significant aspects of international adoption

Reviewed by: Dr. Dávid Tóth PhD.

Abstract

The entirety of a person's life and fate is profoundly influenced by the circumstances in which they are raised after birth, as well as the examples and patterns they observe and learn from their caregivers. This includes the behavioral norms to be followed and the adaptation to life changes, which undoubtedly contribute to a child's physical, mental, and emotional development. Consequently, it can be a pivotal issue in a child's life that nurtures them and cares for and supports them until they reach an age where they can face life's challenges. There are instances where parents primarily responsible for a child's fate cannot ensure their child's well-being at the necessary level and expected mentality, either due to their criminal lifestyle, the lack of physical or mental abilities, or because of their significant limitations. In addition, different cultures, standards of living, moral, religious, and other behavioral norms exist in various countries worldwide. When a young child is transferred to a different country, these diverse factors can pose multifaceted problems, potentially causing identity issues and societal exclusion due to their origin from another country.

Regarding international adoption, it is essential to highlight the rights that define children's lives, the rules concerning their caregivers, and the conditions and procedures for international adoption.

Keywords: adoption, international adoption, international adoption of children,

Introductory thoughts

„Adoption is a legal act through which a kinship relationship is established between a child and the adopting parent(s) or their family. Its aim is the upbringing of the adopted child within the adoptive family, the creation of kinship ties, and the assertion of associated rights in the best interest of the child. Adoption is distinguished into two types: open and closed adoption. In open adoption, the biological parent(s) and the adoptive parent(s) are acquainted with each other. Civil organizations handle open adoptions. In closed adoption, neither the biological parent nor the adoptive parent(s) know each other's identity. Closed adoption proceedings are managed through the Territorial Child Protection Services”¹

Article 21 of the Convention on the Rights of the Child defines the foundations of international adoption, stating that intercountry adoption can be an alternative means

* PhD Student, University of Pécs, Faculty of Law, Criminology and Penal Execution Law Department

¹ Országgyűlés Hivatala, Örökbefogadás. Budapest, Infojegyzet, 2016/61. https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf/6b5efd18-94a6-40cc-ab4c-6de65024a6d2. Accessed: 2024.03.10.

of ensuring necessary care for the child if adequate placement cannot be arranged in the child's country of origin. The Hague Adoption Convention provides the most detailed regulations regarding international adoption, permitting such adoption only when all possible forms of care have been exhausted in the child's country of origin and global adoption is in the child's best interest. In accordance with the Hague Adoption Convention, domestic legislation defines the concept of international adoption, stating that international adoption occurs when a child is permanently transferred to another country due to adoption, regardless of the adoptive parent's citizenship and whether the child's citizenship changes. If the minor child does not move to another country as a result of adoption, the adoption is considered domestic. Foreign adoption of a child is permissible only as a secret adoption, except in cases of adoption by relatives or the spouse of the parent, and the case of a child taken into foster care, provided that attempts to place the fostered or adoptable child domestically after foster care or adoptable status declaration have failed. Therefore, foreign adoption is generally conducted under secrecy.²

1. The system of children's rights in Hungary

The Hungarian system of children's rights is a developing framework with its most significant characteristics and elements as follows: reinforcing rights applicable to all individuals concerning children, primarily within the Fundamental Law (e.g., Article XV, Paragraph 5: "Hungary shall protect children with special measures..."); regulation of rights exclusively or mainly concerning children, such as parent-child relationships, adoption, and child protection services, mostly outlined in Act XXXI of 1997 on the Protection of Children and Guardianship Administration, Act IV of 1952 on Marriage, Family, and Guardianship, and their implementing regulations. Certain areas have specific regulations concerning children compared to general rules. These can be found in the Civil Code, Criminal Code, Labor Code, Health Act, Education Act, Social Security Act, as well as laws supporting families and laws confirming various international conventions (e.g., on the prohibition of the worst forms of child labor...) - to mention just the most essential.

The Law on Child Protection summarizes children's rights and the guarantees for their enforcement, the forms of primary and specialist care ensuring children's protection, the conditions for eligibility, the principles of financing benefits and the institutional system, as well as the main rules governing child protection services as an administrative activity and the organization of guardianship administration.

In addition to the above, it specifies children's and parents' fundamental rights and duties. It defines the basic system of child protection, within which municipalities and institutions, guardianship authorities, correctional institutions, and professional guardians must operate in fulfilling their child welfare and child protection duties. In addition to the above, other stakeholders in this field include healthcare providers (nurses, general practitioners), family support services and centers, educational institutions (educational advisors, preschools, schools), police, prosecutors, and

² Herger Csabáné - Katonáné Pehr Erika, *Magyar családjog*. Budapest: Novissima Kiadó, PTE ÁJK, 2021, 185.

courts, as well as social organizations, churches, and foundations. The fundamental objectives of the Family Law are the protection of marriage and family, safeguarding children's interests, protecting the development and upbringing of youth, equality between spouses, eliminating discrimination against children born out of wedlock, and protecting mothers. Finally, it is essential to note that since 1908, Hungary has had different rules for juvenile offenders than adults. The realization of children's rights largely depends on the detailed elaboration and awareness of the legal provisions, the country's economic situation and capacity, which are actual and significant factors in determining the quality of children's lives.³

2. International law on children's right

After approximately ten years of preparatory work, the United Nations General Assembly adopted the Convention on the Rights of the Child (UNCRC) on November 20, 1989. Since then, this day has been observed as Universal Children's Day. The convention summarizes the minimum rights that every state must ensure for children, including rights to survival, development, protection, and participation in society. The convention articulates the following fundamental rights of children: Every child has the right to love and care. Every child is equal. Every child has the right to adequate healthy food. Every child has the right to education. Every child has the right to healthcare. Every child has the right to play. Children should not be exploited through work. Children should not be neglected. Children should not be victims of war. Children should not be victims of sexual abuse. Children have the right to express their opinions. Children have the right to practice their religion. Children have the right to socialize with others. Children have the right to information. Children living outside of families have the right to special protection. Refugee children have the right to special assistance. Children with disabilities have the right to special care. Based on these, children's rights can be categorized into what is known as the "3P model":

- 1P Protection: Ensuring the safety of children, including protection against all forms of abuse, neglect, and exploitation. This encompasses special protection for refugee children, prevention of involvement in armed conflicts, prohibition of sexual exploitation, and the elimination of child labor.
- 2P Provision: Providing for children's basic needs necessary for their healthy physical and mental development, such as ensuring adequate nutrition and healthcare or the right to primary education.
- 3P Participation: As children develop their abilities, they increasingly can make decisions and actively participate in community life. The convention seeks to provide them with freedom of access to information, freedom of thought, religion, conscience, the right to express their opinions, and the right to association.⁴

³ Emberi Jogok. <https://emberijogok.kormany.hu/gyermekek>. Accessed: 2024.03.18.

⁴ A Gyermekjogi Egyezményről. <https://unicef.hu/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmenyrol>. Accessed: 2024.03.14.

About the Convention, a child is defined as an individual who has not yet reached the age of eighteen unless the laws applicable to them establish adulthood at an earlier age.⁵

Article 2 of the Convention imposes an obligation on member states to respect and ensure the rights laid down in the Convention for children under their jurisdiction, without discrimination, and to take appropriate measures to effectively protect children from any form of discrimination and retaliation based on their parents, legal guardians, or family members' legal status, activities, expressions, or beliefs. Children have the right to receive assistance in their upbringing within their own family, for the development of their personality, to alleviate situations endangering their development, and to facilitate their integration into society. Children with disabilities or chronic illnesses have the right to special care to aid their growth and the unfolding of their personalities. To protect against harmful environmental and societal influences, as well as exposure to hazardous substances detrimental to health, while ensuring respect for their human dignity, protection against abuse, physical, sexual, or mental violence, neglect, and harm from harmful information. Children shall not be subjected to cruel, inhuman, or degrading corporal punishment, penalties, or treatment. To access media programs in the Hungarian language and culture that correspond to their level of development and aid in expanding their knowledge, as well as protection against harmful influences such as incitement to hatred, violence, and pornography. In cases and manners defined by law, children may only be separated from their parents or relatives in their interest. Children should not be separated from their families solely due to economic reasons. Children's rights belong to the second generation of human rights. Their current form is regulated by the Convention on the Rights of the Child, adopted in New York on November 20, 1989. The guiding principle of the Convention emphasizes the best interests of the child. Accordingly, in all decisions affecting children, their interests should be paramount, ensuring the maximum possible rights in the given situation and prioritizing the child's best interests in decision-making

3. Persons responsible for the care of the child

3.1 The parent

The minor child is under parental custody or guardianship. Parental custody encompasses the right and obligation to determine the child's name, care, upbringing, place of residence, management of assets, legal representation, the right to appoint a guardian, and the right to exclude from guardianship. The family status of the child may be complete or incomplete. The child's family status is complete when both parental statuses are fulfilled. The child's mother is the woman who gave birth. Paternal status is established through marriage, cohabitation, human reproductive

⁵ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló. New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.tv> Accessed: 2024.03.22.

procedures, acknowledgment of paternity, or court decisions. The latter may also occur in the mother's case if her identity is unknown and a lawsuit is filed to establish maternity. There may be a significant interest in resolving family status for a child born out of wedlock who has not yet established a legal relationship with their father. Traditionally, kinship was only recognized for children born within marriage and only gradually gained recognition for children born outside of marriage and their relationship with their mother and her relatives. Marriage currently is considered an automatic presumption of paternity. It is a medieval moral judgment to consider single mothers as "unmarried mothers" in medical records and other official documents, even if the father acknowledges paternity. Alongside the caring maternal role, the stricter paternal role is not sufficiently emphasized in the law. Paternal strictness is a form of love. Parents should set an example of responsible behavior, and if a child is unwilling to cooperate or meet jointly established expectations, their privileges may be revoked.

3.2. The Guardian

Guardianship is the substitute legal institution for parental custody in our family law, which protects the child's personal and property interests. From this, it follows that there are no abandoned children, and parental custody and guardianship are mutually exclusive legal institutions. A minor who is not under parental custody falls under guardianship.⁶ A child who is not under parental custody is under guardianship. If parents are deceased or unsuitable for the upbringing, care, and legal representation of their child, provision must be made for someone to fulfill these responsibilities. In the absence of specific requirements to the contrary, the guardian acts as the caregiver, manager of assets, and legal representative of the ward. The guardian is subject to regular supervision and inspection by the guardianship authority, which may modify their powers and decisions. They have regular reporting and annual accounting obligations regarding asset management. The guardian must diligently manage the child's assets as they would in their affairs. They are liable for any damages caused to the ward due to their negligent breach of duty. Relatives of the child may object to the performance of the guardianship duties, and they may act on behalf of the child before the guardianship office or court to protect the child's interests.

4. The adoption of a child and the participants in adoption

4.1. The adoptable child

Only minors can be adopted, but the validity of adoption is not affected if the authorization decision of the guardianship authority becomes final after the adopted person reaches adulthood (Child. 47. §). A minor is considered to be a person who has not yet reached the age of eighteen and has not entered into a valid marriage. Therefore, it is possible to adopt both newborn infants and children on the verge of

⁶ Heger Csabáné - Katonáné Pehr Erika, *Magyar családjog*. Budapest: Novissima Kiadó, PTE ÁJK, 2021, 265-266.

adulthood.⁷ A minor is defined as a person who has not yet reached the age of eighteen and has not entered into a valid marriage. A minor who has already been adopted, excluding the adopting spouse, and whose adoption has not been terminated cannot be adopted again. If the adoptive parent dies, another person may adopt the child. With the guardianship authority's approval for the new adoption, the previous adoption automatically terminates by operation of law.⁸ Adoption is established in the best interest of the child who needs care and a family environment. Therefore, adoption must explicitly serve the child's best interests. The child must know and understand their life story because knowing their origins is essential for identity and self-esteem. The consent of a child who has reached the age of 14 is required for adoption. A child under the age of 14 who possesses discernment must also be heard, and their understanding of the essential content of the facts and decisions affecting them must be considered according to their age and intellectual and emotional maturity.

4.2. Birth parents

The majority of birth parents are individuals whose psycho-social situation, mental state, age, and financial situation do not allow them to take care of someone other than themselves, and they do not have a supportive family to turn to in case of need. Many of them themselves grew up in state care, lacking the family model and coping strategies necessary to solve problems. As a general rule, consent from the child's parents is required for adoption, and only in exceptional cases can it be waived. The consent forms from the child's parent include a consenting statement from the child's legal representative or a consenting statement from the biological parent. The parent can only make the statement in person. If the parent is legally incapacitated, their legal representative makes the statement on their behalf; if they are a legally incapacitated adult with limited capacity, the consent of their legal representative is required. Consent from the parents cannot be substituted with a court order. The statement can only be made validly before the guardianship authority. Generally, the guardianship authority does not attempt to identify the biological father in either closed or open adoptions, so there is effectively no opportunity for making statements related to adoption, and the mother cannot be compelled to name the child's father.

4.3. The adopters

Only mentally and legally competent adults who have undergone pre-adoption counseling and training and have been deemed suitable for adoption by the guardianship authority based on their characteristics and circumstances are eligible to adopt. Moreover, they must be between 16 and 45 years older than the child they intend to adopt. In kinship or spousal adoption cases, there is no requirement to assess

⁷ Herger Csabáné - Katonáné Pehr Erika, *Magyar családjog*. Budapest: Novissima Kiadó, PTE ÁJK, 2021, 172.

⁸ Katonáné dr. Pehr Erika. *Az örökbefogadási eljárás*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 1999, 37.

the age gap, and the preparatory course is also waived. Reasons for seeking adoption may include a desire for parenthood when individuals do not have biological children, are unable to conceive, or wish to adopt a child they have been fostering. Adoption may also be sought by single individuals looking to become parents or by older couples who have already raised their children but want to provide care for another child. Realistic expectations from adoptive parents can facilitate the establishment of a healthy parent-child relationship. The guardianship office serves as the regulatory body responsible for decisions concerning the determination of adoptability, the suitability of adoptive parents, the approval of adoption, and, if requested by both parties, the dissolution of adoption. The pre-adoption procedure is overseen by professional services, which conduct suitability assessments. However, the final decision rests with the guardianship authority based on the prospective adoptive parents' place of residence. Applicants may only apply to one professional service corresponding to their place of residence. Before attending the adoption training course, prospective adoptive parents engage in professional counseling provided by a psychologist appointed by the operator according to specific professional standards. Counseling aims to assist prospective adoptive parents in making an informed decision about their suitability for adoption based on their individual characteristics and family dynamics. Ethical, psychological, social, and medical considerations must be considered, and the suitability assessment must be grounded in a comprehensive evaluation encompassing psychological, medical, social, and legal aspects conducted by professionals specializing in child and family welfare. If deemed suitable, the prospective adoptive individual is registered by the child protection professional service based on the legally binding decision. This decision remains valid for two years and may be extended for another year. In the event of unsuitability, a new procedure can be initiated one year after the decision becomes legally binding.⁹

5. Legal effects of adoption

The adopted child assumes the child's legal status to both the adoptive parents and their relatives; in cases where both spouses—whether jointly or separately—adopt a child, the child should be considered their joint child, known as a joint adoption. Joint adoption also occurs when one spouse adopts the child of the other spouse while maintaining the existing relationship between the adoptive spouse and their relatives. In the case of a single adoptive parent, they step into the shoes of both biological parents, resulting in the termination of the rights and obligations of the biological parents and their relatives upon adoption. Adoption also affects the descendants of the adopted child, establishing legal relationships regarding name-bearing, maintenance, and inheritance. The parental rights, custody, and maintenance obligations stemming from the biological family status cease upon adoption. However, the commitment to provide maintenance does not end with the declaration of consent for secret adoption; only the adoption itself terminates this obligation. The adoption is recorded in the birth register by the registrar based on the legally binding decision of the guardianship

⁹ Csúri, Éva; Filó, Erika; Katonáné, Pehr Erika; Somfai, Balázs. *A családjogi törvény magyarázata*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2002, 786-790.

authority, which should also include the previous citizenship of the adopted child. During the existence of the adoption, the adopted child inherits as the biological descendant of the adoptive parents. In the case of secret adoption, there is no legal inheritance relationship between the adopted child and their biological relatives during the existence of the adoption. However, in the case of open adoption, the adopted child inherits from both their biological relatives and adoptive family. The adopted child cannot inherit from both sets of relatives simultaneously; therefore, in the absence of a spouse (registered partner), the adoptive family or their relatives will inherit, and in their absence, the biological relatives will inherit. The adopted child bears the adoptive family name; if there are multiple adopted children, they must share the same family name. If the spouses did not jointly adopt the child and failed to reach an agreement, the child retains the family name of the previous adopter. The guardianship authority may permit the adopted child to maintain their previous family name or allow a change of first name, with the adoptive parents deciding on the new first name. The adopted child has the right to request information from the guardianship authority regarding the personal identifying information of their biological parent(s), siblings, and half-siblings. Every adopted child has the right to know their origins, regardless of whether the adoption was secret or open, as long as revealing the biological relationship does not contradict the best interests of the adopted child.

6. The best interest of the child

All participants have legitimate interests, which must be respected throughout the proceedings. Among the parties involved in adoption, the child must be highlighted. Their interest is considered paramount in this context. The child also harbors various interests that are closely related to those of the other participants. For instance, the child has the right to their own identity, and their interest lies in being raised by their biological parents, depending on whether the parents are capable and willing to do so. Furthermore, the child's interest lies in ensuring long-term care and upbringing within a family environment, contingent upon the adoptive parent's ability to provide this. The child's best interest is influenced by age, personality, and other characteristics. By weighing the child's interests, decisions must be made regarding their "best interest" and which solution provides the most appropriate care and upbringing. The child's interest must be continuously assessed throughout the entire process. Therefore, the child's interest is paramount, and no other interest can supersede it. The child's interest entails ensuring their physical, intellectual, and moral development and safeguarding their personal and property rights and legitimate interests, to which minors are entitled. Therefore, the guardianship authority receives general oversight rights over the establishment of adoption to decide on the best family upbringing for the minor, based on their best judgment and considering all relevant circumstances, in the child's best interest.¹⁰

¹⁰ Filó Erika – Pehr Erika, *Gyermeki jogok, gyermekvédelem*. Budapest: HVG-ORAC, 2009, 34.

7. International adoption

The first significant document on the subject is the Council of Europe's 1967 Convention on the Adoption of Children, which aimed to harmonize the internal laws of the signatory states. It addresses the conditions and types of adoption, as well as the citizenship and name of the child in case of adoption. The 2008 revised convention expanded the circle of adopters to include unmarried individuals, those living in registered partnerships, and singles. It leaves it up to individual states to decide on the possibility of extending adoption to same-sex couples in stable relationships.¹¹ Hungary did not ratify the 1967 convention but signed the 2008 convention in 2010, although ratification did not occur despite the initiation of Resolution No. 109/2010 (XII. 8.) ME.¹²

The UN Convention on the Rights of the Child of 1989 is the first comprehensive and widely ratified convention regulating children's rights, which Hungary incorporated into its legal system in 1991 (Act LXIV of 1991)¹³. It lays down the legal framework and minimum requirements for adoption. An internationally applicable document, especially for international adoption, is the Hague Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption (1993), which Hungary also accepted (Act LXXX of 2005).¹⁴ As a supplement, the Council of Europe's European Convention on the Exercise of Children's Rights (1996)¹⁵ was established, which Hungary did not ratify.

The Convention on the Rights of the Child in New York states one of the fundamental principles of adoption, namely, that participating states must ensure that the child's best interests are paramount (Article 21). Other basic principles include the right of the child to be raised in their own family, special protection of the child against abuse and neglect, entitlement to substitute care, and periodic review of the child's placement. As an independent body of experts, the UN Committee on the Rights of the Child examines the incorporation and application of the convention in

¹¹ 109/2010. (XII.18.) ME határozat. Az Európa Tanács a gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló, Strasbourgban, 1996. január 25.-én kelt Egyezménye, az Európa Tanács, a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló, Lanzarote-ban, 2007. október 25.-én kelt Egyezménye és az Európa Tanács a gyermekek örökbefogadásáról szóló, Strasbourgban, 2008. november 27.-én kelt felülvizsgált Egyezménye végleges szövegének megállapítására adott felhatalmazásáról. <https://njt.hu/jogszabaly/2010-109-30-63>. Accessed: 2024.02.10.

¹² Országgyűlés Hivatala, *Örökbefogadás*. Budapest, Infojegyzet, 2016/61. https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf/6b5efd18-94a6-40cc-ab4c-6de65024a6d2 Accessed: 2024.03.11.

¹³ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. <https://njt.hu/jogszabaly/1991-64-00-00> Letöltve: 2024.03.11.

¹⁴ 2005. évi LXXX. törvény a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről. <https://njt.hu/jogszabaly/2005-80-00-00> Accessed: 2024.03.11.

¹⁵ European Convention on the Exercise of Children's Rights <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cdaf> Accessed: 2024.03.11.

participating countries. In its comprehensive commentaries, the Committee regards the child's best interests as a cornerstone, ensuring the realization of social children's rights and the implementation of rights related to family environment and substitute protection.

UNICEF's annual child welfare surveys report¹⁶ on implementing children's rights worldwide (Situation of Children in the Developed World 2016).¹⁷

The Law No. LXXX of 2005 proclaimed the Convention of May 29, 1993, enacted in The Hague, concerning protecting children in international adoption matters and cooperation in such cases.¹⁸ According to the Convention, the Central Authority operates within the Child and Youth Protection Department of the Ministry of Social Affairs and Labor to facilitate international adoptions. International adoption, as defined by the Convention, involves the transfer of a child to a foreign country by adoptive parents, meaning that even Hungarian citizens residing abroad can only adopt through the Central Authority. Participating states that accept and authorize adoption ensure the paramount interests of the child as follows: they ensure that only competent authorities authorize adoption, international adoption is only considered after domestic adoption, and they ensure that when adopting internationally, the child enjoys the same safeguards and rules as in domestic adoption. The Hague Convention sets out the prerequisites for international adoption and the responsibilities of the country of origin and the receiving country in ensuring these prerequisites. The country of origin determines whether the child is adoptable and whether international adoption serves the child's best interests. Additionally, it ensures that the child, considering their age and maturity, can freely express their opinion regarding adoption. The receiving country's responsibility includes determining the suitability of the adoptive parents and granting permission for the adopted child to enter and reside in the receiving country.

Regulation of adoption varies across the EU territory, with member states applying their own national rules. However, principles enshrined in international conventions are upheld by all EU countries. In the interest of protecting children's rights, the European Commission issued the document "Towards an EU Strategy on the Rights of the Child" in 2006 (COM/2006/0367)¹⁹, as well as the EU Action Plan on Children's

¹⁶ UNICEF 13. számú éves jelentés (Innocenti Report Card 13), Gyermek helyzet a fejlett világban. 2016. https://unicef.hu/wp-content/uploads/2016/04/Unicef_gyerekszegenyseg_kutatas.pdf. Accessed: 2024.03.17.

¹⁷ Országgyűlés Hivatala, *Örökbe fogadás*. Budapest, Infojegyzet, 2016/61. https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf/6b5efd18-94a6-40cc-ab4c-6de65024a6d2 Accessed: 2024.03.11.

¹⁸ Az Európa Bizottság Közleménye, Az EU gyermekjogi stratégiája felé, 2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0367&from=HU> Accessed: 2024.03.17.

¹⁹ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az EU gyermekjogi ütemterve. Brüsszel, 2011. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0060&from=HU> Accessed: 2024.03.19.

Rights (COM/2011/0060)²⁰. In December 1996, the European Parliament adopted a resolution to improve legislation and cooperation between member states regarding adopting minors (A4-0392/96)²¹. In several European countries, the proportion of international adoptions exceeds domestic adoption rates. Examples include Belgium, France, the Netherlands, Norway, Sweden, Italy, and Spain. Conversely, in Hungary (where 87% of adoptions are domestic), as in the United Kingdom, domestic adoption continues to predominate.²² To coordinate strategies related to international adoption at the EU level, the European Parliament adopted a resolution on international adoption within the European Union on January 19, 2011 (P7_TA(2011)0013). The legal issues arising from adoption are addressed in the European Parliament's 2016 study.²³

8. International adoption procedures under the Hague Convention

According to the convention, the Central Authority operating within the competent ministry is responsible for handling the applications of foreign parents intending to adopt internationally. The individual intending to adopt abroad must submit the following documents, accompanied by certified Hungarian translations: a local site inspection report, proof of income, an expert opinion confirming suitability, preliminary approval from the foreign state, proof of foreign citizenship, a statement explaining the reasons for adoption and the envisaged plans for the adoptive child, documentation confirming the authorization of the intermediary organization (if the application is made through an intermediary), several photographs of the prospective adoptive parents, their family members, their living environment, and any other relevant information regarding the adoption process. The Hungarian Central Authority notifies the Central Authority of the receiving country or the authorized organization or personally informs the applicant from a non-Hague Convention state about the registration of the adoptive parents' data in its records or requests them to rectify any deficiencies in the documents if necessary. If no adoption follows the application within two years, the application must be "refreshed." If the preliminary approval from the receiving country is valid for more than two years, new environmental studies and income statements must be attached. Once the Central Authority has a record of an adoptable child in its registry, the Territorial Child Protection Service staff and the Central Authority jointly select the most suitable prospective adoptive parent based on the child's age, health, psychological condition, and personality. The Central Authority or the authorized organization handling the

²⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0060&from=HU> Accessed: 2024.03.19.

²¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51996IP0392&from=EN> Accessed: 2024.03.17.

²² Neményi Mária – Takács Judit, *Az örökbefogadás folyamata egy budapesti vizsgálat tükrében*. Magyar Tudomány, 2016, 168-178. <http://www.matud.iif.hu/2016/02/06.htm> Letöltés: 2024.03.09.

²³ Országgyűlés Hivatala, *Örökbefogadás*. Budapest, Infojegyzet, 2016/61. https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf/6b5efd18-94a6-40cc-ab4c-6de65024a6d2 Accessed: 2024.03.11.

case sends the Central Authority the expert opinions and photos of the child, offering the opportunity for the adoptive parents to meet the child. Naturally, the Hungarian Central Authority directly notified individuals intending to adopt from non-convention states. Within 30 days of receiving the report, prospective adoptive parents must respond whether they wish to meet the child. If the request is rejected, the decision must be justified. If prospective adoptive parents express a desire to meet the child, adoption counselors from the Territorial Child Protection Service coordinate a meeting time for them to visit Hungary. Prospective adoptive parents from abroad must bring their birth and marriage certificates issued no more than three months ago. After the acquaintance and bonding period with the child, the staff of the child protection service sends a recommendation to the guardianship office for the child to be placed with the prospective adoptive parents. The guardianship office makes the decision to put the child under care. The minimum care period is one month. During this time, prospective adoptive parents stay in Hungary with the child in a rented apartment/house, where staff from the service regularly visit them, observe the development of the child-parent relationship, and assist as needed. After completing the care period, the guardianship office authorizes the adoption with a joint request from the child's legal representative (professional guardian or ad hoc guardian) and the prospective adoptive parents. Two months after the adoption authorization and one year later, the authorities of the adoptive parents send reports to the Central Authority regarding the situation and integration of the adopted children.²⁴

9. Summary

International adoption entails numerous legal and practical considerations that must be considered throughout the process. Among these, I think the most important to be the assessment of prospective adoptive parents' suitability, prioritizing the welfare and best interests of the child above all else, and conducting examinations and determinations tailored to the situation's circumstances. Establishing and maintaining a relationship between the child and adoptive parents, as well as continuously and regularly monitoring the child's well-being and development, are crucial aspects of the adoption process.

International adoption can pose unique challenges due to the complexity of the procedure and the legal provisions of different countries. International agreements and conventions set forth the principles and guidelines that various countries must adhere to, emphasizing the paramount importance of the child's welfare. The Hague Convention and the UN Convention on the Rights of the Child establish different guidelines and principles for regulating the adoption process and protecting children's rights.

I believe that safeguarding the child's welfare and interests should be of primary importance throughout the adoption process, something that adoptive parents and competent authorities must always bear in mind. Compliance with legal frameworks

²⁴ Magyarország Főkonzulátusa, New York, *Örökbefogadás Magyarországról*. <https://newyork.mfa.gov.hu/hun/page/orekbefogadas-magyarorszagrol> Accessed: 2024.03.30.

and practical guidelines is essential for an adoption process's successful and ethical conduct.

Bibliography

- Éva, Csúri, Erika Filó, Pehr Erika Katonáné, and Balázs Somfai. *A családjogi törvény magyarázata*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2002.
- Filó, Erika, and Erika Pehr. *Gyermekei jogok, gyermekvédelem*. Budapest: HVG-ORAC, 2009.
- Herger Csabáné, and Erika Katonáné Pehr. *Magyar családjog*. Budapest: Novissima Kiadó, PTE ÁJK, 2021.
- Katonáné, dr. Pehr Erika. *Az örökbefogadási eljárás*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 1999.
- Neményi, Mária, and Judit Takács. "Az örökbefogadás folyamata egy budapesti vizsgálat tükrében." *Magyar Tudomány* (2016): 168-178. <http://www.matud.iif.hu/2016/02/06.htm>.

Sabastian Muthuka Katungati* - Social Economic Determinants of Child Trafficking in Kenya: A Case of Busia County

Reviewer: Dr. Dávid Tóth Ph.D.

Abstract

This research paper examines the socioeconomic determinants that contribute to child trafficking in Busia County, Kenya. Similarly, the paper makes recommendations to key stakeholders on child trafficking prevention initiatives in Kenya. The survey employs a qualitative approach to collect primary data from key informants purposively sampled. In addition, secondary data from scientific publications, papers, journals, and media reports. The findings established included that poverty, porous borders, unemployment, retrogressive cultural practices, corruption, and a lack of understanding about child trafficking among community members were major socioeconomic determinants that contributed to child trafficking. Parents, relatives, illegal employment agencies, government officials, and brokers were all examples of child trafficking perpetrators. This paper concludes that there is a significant relationship between socioeconomic variables and children's vulnerability to trafficking in Busia County and recommends law enforcement and other stakeholders to increase efforts in combating child trafficking in Kenya.

Keywords: child; child trafficking; determinant; consequence; victim; perpetrator

1. Introduction

Pope Francis once said;

“Human trafficking is an open wound on the body of contemporary society, a scourge upon the body of Christ. It is a crime against humanity.”¹

Article 4 of the Universal Declaration of Human Rights (United Nations, 1948), as I quote states that “no one shall be held in slavery or servitude; slavery and the slave trade shall be prohibited in all their forms”² saw the international community abolish slave trade at all costs. Similarly, the UN Palermo Protocol of 2000³ clearly recognized

* PhD student, Department of Criminology & Penal Law University of Pécs

¹ Preston Goff, “11 Inspiring Quotes on Human Trafficking, Slavery, and Justice,” The Exodus Road, March 1, 2022, <https://theexodusroad.com/eleven-inspiring-quotes-on-human-trafficking-slavery-and-justice/>.

² “Universal Declaration of Human Rights,” United Nations, accessed March 30, 2024, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

³ Protocol to prevent, Suppress and Punish Trafficking in persons ... Accessed February 26, 2024. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons>.

human trafficking as an organized serious crime and it has been adopted and domesticated by several countries.

Article 3 of the UN Palermo Protocol defines human trafficking as follows:

- *Trafficking in persons shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring, or receipt of persons by means of the threat or the use of force or other forms of coercion, or abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability, or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation or prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude, or the removal of organs;*
- *The consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used;*
- *The recruitment, transportation, transfer, harbouring, or receipt of a child for the purpose of exploitation shall be considered “trafficking in persons,” even if this does not involve any of the means set forth in subparagraph (a) of this article;*
- *b) Child shall mean any person under the age of eighteen years of age.⁴*

According to the Global Slavery Index (2023) report, there were an estimated 50 million people worldwide in modern slavery, a 10 million increase since 2016, with around 24.9 million in forced labour (compared to 12.3 million in 2010) and 15.4 million in forced marriage.⁵ Similarly, the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) report on human trafficking depicts that the prevalence of human trafficking in Sub-Saharan Africa is increasing.⁶ Similarly UNODC has raised concerns on the escalating cases of human trafficking as a result of worldwide crises, conflicts, and the climate emergency is aggravating trafficking risks. Persons without legal status, living in poverty, and who lack decent work are often the primary targets of traffickers.⁷ Moreover, the United States Trafficking in Persons report (2023), revealed that human trafficking causes harm to society by undermining the rule of law, corrupting supply chains, exploiting workers, and inciting violence. It also disproportionately affects traditionally marginalised groups, such as women, LGBTIQ+ individuals, people with disabilities, and ethnic and religious minorities.⁸

⁴ “The Protocol for Human Trafficking,” United Nations: Office on Drugs and Crime, accessed March 29, 2024, <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/protocol.html>.

⁵ The global slavery index 2023. Accessed February 22, 2024. <https://cdn.walkfree.org/content/uploads/2023/05/17114737/Global-Slavery-Index-2023.pdf>.

⁶ Global report on trafficking in persons 2022 accessed February 22, 2024, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTiP_2022_web.pdf.

⁷ UN Calls for Urgent Action against Human Trafficking | UN News.” United Nations. Accessed February 27, 2024. <https://news.un.org/en/story/2023/07/1139282>.

⁸“ Trafficking in Persons Report - United States Department of State.” U.S. Department of State, December 15, 2023. <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/>.

Recent research reports have revealed that girls throughout the world are especially vulnerable to being trafficked into the sex trade. However, the United Nations Organization on Drugs and Crime report (2022) has revealed a new emerging exploitation trend where men and boys are being detected as the main victims of human trafficking and especially for labor trafficking.⁹ Recent statistics revealed that trafficking human beings for labour and sexual exploitation are the leading forms of exploitation.¹⁰

Kenya has been identified as a "source, transit, and destination country" for human trafficking in both forced labour and sexual exploitation.¹¹ There is limited current empirical research on the prevalence of child trafficking, as well as data on the core causes of child trafficking. It is against this research gap that this paper examines the socioeconomic factors of child trafficking in Busia County, to develop effective anti-trafficking strategies in Kenya. Specific objectives includes: identify the risk factors related to child trafficking in Busia County, establish the mode of operation of child trafficking in Busia County; examine the consequences of child trafficking in Busia County and suggest possible solutions for addressing child trafficking in Kenya.

This paper is organised into four sections, namely the global overview of human trafficking, methods, findings of the study as well as the discussion and conclusion respectively.

1.2. Global overview of child trafficking

Article 1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child states that a child means every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier.¹²

Child trafficking is a well-planned crime that has long-term health consequences and violates the child victim's fundamental rights. It is one of the most serious forms of child abuse, endangering the nation's wealth and security. Even though many countries have joined the United Nations Palermo Human Trafficking Protocol since December 2000, there is ample evidence that human trafficking remains a global phenomenon. According to a report from the International Labour Organization (ILO) and UNICEF, 'Child Labour: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward,' the number of children engaged in child labour rose to 160 million worldwide, an increase of 8.4 million children in the last four years, with millions more at risk due to the impacts of COVID-19.¹³

⁹ Global report on trafficking in persons 2022 accessed February 22, 2024, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTiP_2022_web.pdf.

¹⁰ Ibid

¹¹ "False Hopes: Human Trafficking in Kenya," Global Initiative, September 24, 2021, <https://globalinitiative.net/analysis/false-hopes/>.

¹² "Convention on the Rights of the Child." UNICEF. Accessed February 27, 2024. <https://www.unicef.org/child-rights-convention>.

¹³ Hassfurter, Karoline. "Child Labour: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward." UNICEF DATA, October 14, 2022. <https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/>.

Research as shown that majority of victims of human trafficking are women and girls. For instance, the recent UNODC (2022) Trafficking in Persons statistics report, reveals 35% of the victims are children and that 18% of those trafficked were girls, while 17% were boys, with a total of 51675 victims detected in 166 countries in 2020. According to reports from 128 countries, 58% of the 1234 people convicted of child trafficking in 2020 were men and 40% were women. 0.2% of people were trafficked for organ removal, 0.3% for illegal adoption, 0.7% for exploitative begging, 0.9% for forced marriages, 10.2% for forced criminal activity, 10.3% for mixed forms of exploitation, 38.7% for sexual exploitation, and 38.8% for forced labour.¹⁴

There is no doubt that the Sustainable Development Goals (SDGs) aim to eliminate modern slavery in children by 2025 and globally by 2030 (Target 8.7) and thus it is paramount for the international community to work hand in hand and eliminate child trafficking.¹⁵

1.3 African perspective on child trafficking

The problem of human trafficking has become a common place phenomenon in many African countries and especially the Sub-Saharan Africa region. For instance, the United Nations Office on Drugs and Crime (2023), reports at least 35 countries in the Sub-Saharan Africa region which fall under three areas are today affected by human trafficking, and they include: West Africa (Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Cameroon, Chad, Côte d'Ivoire, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone, Togo), East Africa (Kenya, Democratic Republic of Congo, Rwanda, Uganda and United Republic of Tanzania) and Southern Africa (Angola, Botswana, Democratic Republic of the Congo, Eswatini, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mozambique, Namibia, Seychelles, South Africa, Zimbabwe, Zambia).¹⁶

As indicated in the UNODC report data on the UN country task force in the Democratic Republic of Congo, the taskforce verified the abduction of 1,201 children (905 males and 296 females) between 2018 and March 2020.¹⁷ Between 2018 and 2022, 88 cases of human trafficking in Rwanda were investigated and suspects were identified. These cases involved 58 women and 56 men. During this period, 35 cases were brought to court, involving 21 women and 20 men, 29 of which were successful. In South Africa, investigations and suspects between 2017 and 2020, 144 trafficking

¹⁴ Global Report on Human Trafficking 2022. Accessed: February 25, 2024. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTiP_2022_web.pdf.

¹⁵“Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage.” Report: Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage, September 12, 2022. https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/publications/WCMS_854733/lang--en/index.htm.

¹⁶Report-on-the-problem-of-human-trafficking-in-Kenya.pdf. Accessed February 27, 2024. <https://www.crimeresearch.go.ke/wp-content/uploads/2022/11/Report-on-the-Problem-of-Human-Trafficking-in-Kenya.pdf>.

¹⁷ “Democratic Republic of the Congo: Untoc Review Mechanism,” United Nations : Office on Drugs and Crime, accessed April 1, 2024, <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/review-mechanism-untoc/country-profile/democratic-republic-of-the-congo.html>.

in person's cases were reported and five were under prosecution. On victims of human trafficking, between 2017 and 2020, 355 victims of trafficking in persons were identified in South Africa, 181 males and 174 females. This demonstrates an example of the situation of human trafficking in sub-Saharan Africa.¹⁸ These statistics clearly demonstrated the extent of human trafficking in sub-Saharan Africa given the fact that most of the cases go unreported. Indeed, this has made the fight against human trafficking difficult.

Several factors appear to facilitate human trafficking in Africa. Poor economic conditions, violent conflict and territorial displacement, as well as humanitarian and environmental crises, have been identified as the primary causes of modern slavery in Sub-Saharan Africa¹⁹. Further another report observes that individuals are prone to human trafficking due to a variety of socioeconomic pressures that reinforce one another. Poverty, informality, the presence of violence, certain social norms, gender, and other forms of discrimination all combine to limit options for survival and long-term livelihoods. The lack of social safety nets, such as a social service welfare workforce and labor protection, exacerbates these pressures, making it more difficult for people to refuse or leave jobs with abusive or degrading working conditions.²⁰

Human trafficking takes various forms on the African continent. The most common types of slavery in Sub-Saharan Africa are forced labour and sex trafficking.²¹ Southern Africa is said to have a high rate of both internal and cross-border trafficking. The issue of internal trafficking of women and children (particularly girls) in South Africa for commercial sexual exploitation has been highlighted.²²

On perpetrators and methods of operation, girls are allegedly sold as brides by their families, primarily to single men or prostitution brothels, syndicates, and gangs. Girls are recruited into the sex industry through newspaper advertisements, and there is a clear link between tourism and sex trafficking of girls. Young women are sometimes coerced through a form of debt bondage into doing strip-tease work.²³

1.4 Kenyan perspective on child trafficking

There is limited and intensive research on this problem and therefore difficulty policymakers and practitioners attempt to establish and execute effective regulations

¹⁸ "GLOTIP 2023 Launch." United Nations : Office on Drugs and Crime. Accessed February 27, 2024. <https://www.unodc.org/unodc/en/newyork/events/glotip-2023-launch.html>.

¹⁹ "Human Trafficking Trends in Sub-Saharan Africa (Infographic): ASEC-SLDI News." ASEC, January 11, 2024. <http://asec-sldi.org/news/current/human-trafficking-sub-saharan-africa/>.

²⁰ Ending child labour, Forced Labour and human trafficking in ... Accessed February 27, 2024. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_728062.pdf.

²¹ "GLOTIP 2023 Launch." United Nations : Office on Drugs and Crime. Accessed February 27, 2024. <https://www.unodc.org/unodc/en/newyork/events/glotip-2023-launch.html>

²² "Human Trafficking Trends in Sub-Saharan Africa (Infographic): ASEC-SLDI News." ASEC, January 11, 2024. <http://asec-sldi.org/news/current/human-trafficking-sub-saharan-africa/>.

²³ Ibid

and measures to tackle child trafficking. For instance in 2022, the government of Kenya had identified 556 victims of human trafficking an increase from 435 in 2021. On of the challenging issue is that the government doesn't have a central registry for victims of human trafficking and therefore, reliable data is very scanty.²⁴

Busia County is one of the devolved county units under the Kenyan New Constitution of 2010. The county is located at the border between Kenya and Uganda, and recent studies and statistics show that child trafficking is on the rise, necessitating urgent action to combat it . Busia County borders Kenya and Uganda, and recent studies and media reports have indicated that the problem of child trafficking is on an upward trajectory. In Kenya, the report shows that Kenya has maintained tier Two (2) status for the last Seven (7) years and therefore, it has yet to fulfil adequate measures in combating human trafficking and supporting the victims²⁵. It is, therefore, paramount for all nations to work together towards combating human trafficking specifically child trafficking. "Let's not forget that children are the future generation". Table 1 below shows child trafficking statistics as reported by the Children's Department in Kenya²⁶.

Table 1: Child Trafficking National and County Statistics

Year	National	Frequency			Busia	Frequency		
		Male	Female	Grand Total		Male	Female	Grand total
2017/2018		48	41	89		16	19	35
2018/2019		50	62	112		3	4	7
2019/2020		97	135	232		7	8	15
2020/2021		37	89	126		4	7	11
2021/2022		76	51	127		-	6	6
2022/2023		70	76	146		7	9	16
	Total	378	454	832	Total	37	53	90

The statistics above clearly demonstrate the trends and patterns of child human trafficking as reported by Kenya's Children Department. The statistics show that girls are more likely to be trafficked than boys, emphasising the importance of implementing programmes that address the root causes of child human trafficking. The problem of child trafficking is widespread; many incidents go unreported, making it impossible to accurately estimate the number of victims who require aid.

²⁴“2023 Trafficking in Persons Report—United States Department of State,” U.S. Department of State, December 15, 2023, <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/>.

²⁵ “Ibid.

²⁶“National Dashboard Child Protection Dashboard -.” Kenya Child Protection data portal | National. Accessed February 22, 2024. <https://data.childprotection.go.ke/#000/CSTC/2017/ALL>. [Accessed: Nov. 18, 2023].

The Global Initiative (2021) and Kenya News Agency (2021) indicate that Kenya is a source, transit and destination country for victims. Stop The Traffik (2019) has shown that child exploitation takes place in different forms in Kisumu, Nairobi and Mombasa and these forms include: domestic servitude; forced labour in supermarkets, hotels and restaurants; forced begging on the streets; sexual exploitation; and forced marriage.²⁷ In addition the cities of Nairobi, Kisumu and Mombasa are hotspots of child trafficking trafficking.²⁸; Refugee Camps in Kenya are sources of victims of human trafficking; traffickers traffic children for domestic servitude, sexual exploitation, forced labour, forced begging and forced marriage; and that Awareness Against Human Trafficking (HAART) reports that at best, only 2% of trafficked Kenyan children ever make it back home.²⁹

Additionally, data from the Kenya National Bureau of Statistics (KNBS) shows that 8.5 per cent of children or 1.3 million children are engaged in child labour. The National Council on Children's Services (NCCS) estimates that around 17,500 people in the country were trafficked with 50% being children.³⁰ According to a United States report on human trafficking, between March 2020 and January 2021, curfews, economic challenges, and travel restrictions increased the risk of children being trafficked. The children were forced to work, beg on the streets, do domestic work, and be sexually exploited online. With borders closed most employment agencies, both legal and fraudulent, facilitated cross-border job transfers via other irregular routes. Due to a lack of enforced border checks, these illegal border crossings facilitated the trafficking of children. Due to difficult economic times, some children were recruited by terrorist groups with promises of lucrative employment, particularly Al-Shabab in Somalia. Girls have consistently been exploited in brothels in Nairobi.³¹ Some Kenyan communities' traditional practices make them more vulnerable to child trafficking. For instance practices such as early marriage, female genital mutilation, fostering, and polygamy are some of the practices that increase one's vulnerability to child trafficking. Most Kenyan communities have a system in place where, if a child's parents die or are unable to care for their children for a variety of reasons such as diseases, mental or physical disabilities, or even separation, one of the family members is expected to 'adopt' the child.³² In November 2020, the BBC Africa Eye reported a baby-stealing syndicate in Kenya after a year of investigation. The syndicate of stolen babies from poor and homeless women, primarily single mothers

²⁷“Child Trafficking Trends in Kenya: Kisumu, Nairobi and Mombasa.” STOP THE TRAFFIK, June 27, 2019. <https://www.stopthetraffik.org/intelligence/kenya/>.

²⁸Philipp, Jennifer. “What to Know about Child Trafficking in Kenya.” The Borgen Project, February 25, 2021. <https://borgenproject.org/child-trafficking-in-kenya/>.

²⁹Haartkenya, 2015. <https://haartkenya.org/wp-content/uploads/2018/11/Awareness-Against-Human-Trafficking-2015.pdf>.

³⁰ KNA3. “Child Labour and Trafficking on the Rise in Kenya.” Kenya News Agency, September 22, 2022. <https://www.kenyanews.go.ke/child-labour-and-trafficking-on-the-rise-in-kenya/>.

³¹“2022 Trafficking in Persons Report - United States Department of State.” U.S. Department of State, October 20, 2022. <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/>.

³² Kimathi, Jane. 2024. ‘Child Sex Trafficking Pandemic of the 21st Century in Kenya’. Sustainable Development. IntechOpen. doi:10.5772/intechopen.110316.

who lived in informal settlements. This criminal enterprise benefited financially from snatching many children of their mothers.³³ According to the United Nations 2021 report, 40% of human trafficking occurs online

Research has shown that perpetrators of child trafficking are well known to their victims. For instance in Kenya, parents who are unable to care for their children may sell them illegally in order to earn money and relieve themselves of the responsibility of raising the children. Murimi et al., in a 2020 BBC News article, reported that the business of selling babies in Kayole town was growing. The newborn babies will be sold for less than 10,000 to 80,000 Kenyan shillings. One of the ladies in the hospital stated that the agreement with the person who adopts the baby is that they will never return, and that the buyer will be responsible for the baby's health immediately after birth. The baby buyer will then sell the baby for a profit. Most of the parents who gave up their children claimed that the children's father had abandoned them; some of the women had lost their jobs as a result of their pregnancies and were hungry. The painful experience they had during their pregnancy heavily influences their postpartum decisions.³⁴ Further, findings by the National Crime Research Centre report (2022) showed that The main perpetrators of internal/domestic human trafficking were found to be business people who included owners of Employment Bureaus, agents and the acquaintances especially family members/relatives, barren couples, friends and neighbours; organized criminal gangs and cartels including drug traffickers; and wayward and/or corrupt public officials who included Refugee Department and Camp officials, Security Officers, Immigration and other border officials.³⁵

Most child traffickers are known to the victims because they are family members, neighbours, church members, or friends whom children easily trust since they have known them for a long time; and are more likely to obey them and protect them from legal consequences if they mistreat them. The guardians easily give the children to the traffickers by sending them on a normal course only to meet their perpetrators, as previously planned by the guardian.³⁶ Mothers, who feel they are unable to raise their children especially when the pregnancy was 'unwanted', opt to sell out the children to free themselves from their responsibilities.³⁷

Regarding the consequences of human trafficking in Kenya, the National Crime Research Centre (2022) survey reported that the main negative socioeconomic effects of human trafficking in society included: underdevelopment caused by brain and labour drain and strain on limited government resources; psychological trauma and depression on victims and their family members; slavery, loss of human dignity, and violation of human rights and freedoms; family destabilisation leading to marriage and family breakdown; Payments associated with human trafficking included agent commissions, transportation costs, and food and lodging expenses. Further

³³ November 19, 2020. <https://www.bbc.com/news/world-africa-54986993>.

³⁴ November 15, 2020. <https://www.bbc.com/news/world-africa-54892564>.

³⁵ Report-on-the-problem-of-human-trafficking-in-Kenya.pdf. Accessed February 27, 2024. <https://www.crimeresearch.go.ke/wp-content/uploads/2022/11/Report-on-the-Problem-of-Human-Trafficking-in-Kenya.pdf>.

³⁶ Kimathi, Jane. 2024. 'Child Sex Trafficking Pandemic of the 21st Century in Kenya'. Sustainable Development. IntechOpen. doi:10.5772/intechopen.110316

³⁷ Ibid

investigation revealed that victims did pay certain amounts to traffickers in exchange for specific benefits. The payments were made to ensure the promised good return.³⁸ This is a clear demonstration of the extent that the victims of human trafficking suffer under the traffickers. Unless there are clear guidelines on supporting the victims, it is very difficult to realize the objective of fighting human trafficking. Further the NCRC (2022) report, established that respondents' most prominent strategies for combating human trafficking in Kenya were: sensitization and capacity building; enforcement of the Counter-Trafficking in Persons Act, 2010 (Revised 2012) and other relevant laws, particularly the arrest, prosecution, trial, punishment, and rehabilitation of perpetrators; and the establishment of strategic checkpoints.³⁹ Child traffickers abuse technology while transporting victims for various forms of exploitation. Corruption is the leading cause of trafficking (ICAT, 2021), and in order to reduce child trafficking, the government must address the issue of corruption and strengthen investigations into corruption and illicit financial flows associated with trafficking. Corruption has become one of the most serious threats to combating crime in Kenya, including child trafficking. The government and its agencies employ working individuals who, at the expense of justice for victims of trafficking, are paid off to bury reported cases. Some legal processes are compromised during trafficking in order to conceal the crime. Corruption in public officials linked to the phenomenon of trafficking for sexual exploitation can take place along the entire criminal chain, from the victim's place of origin or recruitment to transit and destination, but also within.⁴⁰ Corruption takes place throughout the trafficking chain, the criminal justice system, and the protection and support of victims.

A syndicate conducted by the BBC on child trafficking in November 2020 reported that some bureaucrats accepted bribes in exchange for allowing perpetrators to cross the border and use invalid passports and fake birth certificates for children, making it difficult to determine how many children were victims.⁴¹

2. Methods

This section explores the method the researcher employed to obtain the relevant data from the key informants. Ethical considerations are also highlighted.

This study employed a qualitative approach and a Purposive sampling method with six (6) key informants from criminal justice agencies. The researcher administered an

³⁸ Report-on-the-problem-of-human-trafficking-in-Kenya.pdf. Accessed: February 27, 2024. <https://www.crimeresearch.go.ke/wp-content/uploads/2022/11/Report-on-the-Problem-of-Human-Trafficking-in-Kenya.pdf>.

³⁹ Ibid

⁴⁰ The Inter-Agency coordination Group against Trafficking in Person (ICAT) Co-chairs' Annual Report 2021. Accessed February 25, 2024. https://icat.un.org/sites/g/files/tmzbd1461/files/publications/icat_co-chairs_report_2021-_final_0.pdf.

⁴¹ Acknowledgements - United Nations office on Drugs and Crime. Accessed February 25, 2024.

https://www.unodc.org/roseap/uploads/documents/Publications/2021/UNODC_RSO_Corruption_Desk_Review_FINAL.PDF.

in-depth structured interview schedule through face-to-face interviews, taking into account the relevant notes. In addition, secondary data from scholarly publications and state and non-state actors, papers, periodicals, and media stories were used in the study.

Ethical considerations for conducting this study were adhered to. Before collecting the data, permission was obtained from the relevant institutions.

In addition, consent to participate in the study was sought from the key informants. Further, confidentiality, data management, cultural diversity, and respect for personal opinions were all observed.

3. Findings of the Study

This section presents the findings of the qualitative data in support of the study in the thematic areas of child trafficking risk variables; child trafficking mode of operation; child trafficking consequences; and finally, how to address the problem of child trafficking in Kenya.

3.1. Risk factors contributing to child trafficking

The most common factors contributing to child trafficking as mentioned by the respondents include high poverty level; porous borders; corruption; retrogressive cultural practices; child neglect; and gender of victims, Other factors were high unemployment rate; high cost of living; peer pressure; perception of better remuneration in Kenya; increased number of street children; source of cheap labour; Covid-19 pandemic and poor upbringing respectively. The findings collaborates with various research by scholars. For instance, Omotoso et al (2022) observes that factors contributing to child trafficking include poverty, banditry, religious practices, socialization, cheap labor, and materialism, highlighting the socio-economic complexities that drive this issue.⁴² Moreover, Simkhada argues that deep-rooted processes of gender discrimination, lack of female education, poverty, and limited economic opportunities in rural areas marginalize certain social groups, making them more susceptible to trafficking.⁴³

The findings call for the relevant stakeholders to strengthen interventions towards combating child trafficking. There is a need to strengthen empowerment programmes and increase bursary allocation in schools. Similarly, there is a need for enforcement officers and other criminal justice actors to be trained in detecting the victims and traffickers among other interventions. Some of the Key Informants had this to say;

⁴² Femi Omotoso, Olayide Oladeji, and Babatunde Alokun, "Qualitative Analysis of Factors Supporting Child Labour Trafficking in Nigeria: Public Perceptions and Cultural Relativism," *Dignity: A Journal of Analysis of Exploitation and Violence* 7, no. 3 (November 2022), <https://doi.org/10.23860/dignity.2022.07.03.06>.

⁴³ Padam Simkhada, "Life Histories and Survival Strategies amongst Sexually Trafficked Girls in Nepal," *Children & Society* 22, no. 3 (April 7, 2008): 235–48, <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00154.x>.

*“In my opinion, some of the factors include; late registration of children; the high poverty level in the area is high; high incidence of child neglect; Absentee parents who are not present to provide protection and guidance to the children; the poor upbringing of the children by the parents/ guardians and the COVID-19 Pandemic-Uganda Government closed schools for 2 years and many children have crossed to Kenya thus making them vulnerable to perpetrators”.*⁴⁴*Further another key informant observed that Parents/guardian neglect-Cases of child neglect in this locality are rampant; Poverty-children are sold into slavery to do labour and bring income; Retrogressive cultural practices in this community, it is not a priority to educate a girl child have two options, either get married or they are taking themselves to men; gender as girls are the majority of victims in this area between the ages of 13 -17 years and corruption.*⁴⁵

3.2 Modus of operation of child trafficking

This study was also interested in examining the modus operandi (mode of operation) of child human trafficking in Busia County. The specific concern was on: methods used in recruiting and/or obtaining victims; networks and/or processes involved in the recruitment of victims; and the modes of transportation of victims.

Respondents were asked to state the perpetrators of the child trafficking in Busia. The findings of the study revealed those illegal employment bureaus; parents/guardians; and middlemen/brokers were the main perpetrators of child trafficking. Others mentioned included relatives; neighbours and church members respectively. These findings relate to similar results from various scholars. The findings are crucial to informing stakeholders on planning programmes to create awareness among the community and close monitoring of employment bureaus in the country to adhere to rules and regulations. Further, respondents were asked about methods used by traffickers in the recruitment of victims. On the mode of transport, respondents mentioned the use of motorcycles taxis (“boda bodas”); walking and crossing the border; swimming to cross the border from Uganda to Kenya.

Similarly, respondents were asked to respond to methods used by traffickers to get victims. On this, it was noted that the use of phones by calling or text messages; luring the victims with good promises of goods or employment opportunities and forcing them; social media platforms; use of relatives to get the victims were mentioned respectively. The hotspot areas mentioned where the victims were likely to be recruited include Marachi, Bulanda, Teso South (Kenya) and Karamajong from Uganda.

Further, the respondents were asked to mention the gender of children trafficked in Busia. The study identified that the most child victims were girls followed by boys. Girls were mainly trafficked for sex and child labour in domestic chores; hospitality; and shops while boys worked in gardens; herding; mining; fishing; and maize and cane plantations. Most victims are of the age of 14-17 years. For external victims,

⁴⁴ Interview with Assistant County Commissioner County, 27 June, 2023

⁴⁵ Interview with Sub-County Probation Officer, Busia County, June 27, 2023

children are trafficked from Uganda (Karamajong) to Busia-Kenya via routes (Busia-Maraba). On this, some key informants observed the following;

*“According to my knowledge, perpetrators of child trafficking in Busia County are employment bureaus; Parents/guardians and middlemen (brokers)”, Traffickers are mostly male⁴⁶. Another senior official observed “Some are people well-known to the victims; relatives; neighbours; some church members; parents/guardians and employment bureaus.”⁴⁷. These findings have been supported by several studies by scholars. For example some studies have revealed that traffickers often use manipulative techniques to lure vulnerable children into exploitative situations. These strategies, known as “grooming techniques,” involve enticing victims with promises of money, luxurious lifestyles, career opportunities, love, and security.⁴⁸ Additionally, traffickers may utilize online platforms and relationships to recruit youth into trafficking networks”.*⁴⁹

3.3 Consequences of child trafficking

The findings of this survey revealed that of the key informants interviewed, the majority observed that indeed child trafficking has devastating consequences for the individual, society and nation at large. Consequences mentioned by respondents were psychological trauma among victims; sexually transmitted diseases; slow economic in the country; increased poverty level; increased school dropouts and low level of education respectively. Some of the Key Informant had this to say;

“Children are exposed to sexual activities early and this has health implications as sometimes they become pregnant; victims are exploited because they are paid peanuts; psychological trauma; slow economic growth in the area; increased school dropouts and exposure to diseases such as HIV/AIDS and other STDS.”⁵⁰ The finding of the survey collaborates with other studies that have proved that child trafficking has severe consequences on the physical and mental health of young victims. Further child trafficking and commercial sexual exploitation lead to physical, sexual, and psychological abuse, profoundly impacting the well-being of trafficked children.⁵¹ Other consequences include post-traumatic stress disorder, depression,

⁴⁶ Interview with Sub-County Children Officer, Busia County, June 27, 2023

⁴⁷ Interview with Probation Officer, Busia County, June 27, 2023

⁴⁸ Kyla Baird, Kyla P. McDonald, and Jennifer Connolly, “Sex Trafficking of Women and Girls in a Southern Ontario Region: Police File Review Exploring Victim Characteristics, Trafficking Experiences, and the Intersection with Child Welfare.,” *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue Canadienne Des Sciences Du Comportement* 52, no. 1 (January 2020): 8–17, <https://doi.org/10.1037/cbs0000151>.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Interview with Sub-County Probation Officer, Busia County, June 27, 2023

⁵¹ Yvonne Rafferty, “Child Trafficking and Commercial Sexual Exploitation: A Review of Promising Prevention Policies and Programs.,” *American Journal of Orthopsychiatry* 83, no. 4 (2013): 559–75, <https://doi.org/10.1111/ajop.12056>.

*suicidal ideation, substance dependence, and other mental health challenges.*⁵² Additionally West observes that *child victims of trafficking often suffer from physical health issues such as sexually transmitted infections, unwanted abortions, and malnutrition*".⁵³

As a result, these findings call for the proper implementation of inadequate human trafficking victim assistance programmes.

3.4 Suggestions to address child trafficking as reported by respondents

The Key informants were asked to provide suggestions to that will help to curb the child trafficking in Busia County and the country at large. The findings of the survey revealed suggested recommendations to address child trafficking as proposed by the respondents to include: community sensitization, capacity building, strengthening empowerment programmes, adequate law enforcement, and fighting corruption. The National Crime Research Centre's (2022) report emphasises the significance of civic education programmes, the enforcement of laws such as the Counter-Trafficking in Persons Act, and strategic checkpoints for travel verification.⁵⁴ The fight against child trafficking requires concerted efforts from all stakeholders, including the full implementation of the strategies outlined in the Palermo Protocol of 2000, which has been ratified by many countries worldwide.

Key Informant interviewed had this to say;

*“There is need to sensitize the family set-up of the needs of children and observing the rights of children; observing the behaviour of the children and the parents/relatives-Some children are exposed to these behaviours by parents; provision of school fees- Once the child is sent home for school fees, they are exposed to bad behaviours including stealing. Housebreaking is found in conflict with the law; the bursaries are not enough. The government should increase capitation and provide adequate r adequate funding; NGAO needs to undertake a lot of barazas and ensure no child is roaming the community, Nyumba Kumi and community policing must be vigilant of the activities being under taken by the children; The parents should be concerned when the child is monitored whenever he/she is going out and the time he/she comes back and fighting illicit liquors substance abuse-Sometimes traffickers sell to school children". **Another senior key informant observed that** proper manning of the border points; a review of the Citizenship Act of Kenya to reduce the 7 years one is required to become a Kenyan citizen; and fight poverty and help children to*

⁵² Thema Bryant-Davis and Pratyusha Tummala-Narra, “Cultural Oppression and Child Sex Trafficking,” *The Legacy of Racism for Children*, June 2020, 17–34, <https://doi.org/10.1093/med-psych/9780190056742.003.0002>.

⁵³ Amanda West, “Child Trafficking: A Concept Analysis,” *International Journal of Social Science Studies* 4, no. 5 (March 28, 2016), <https://doi.org/10.11114/ijsss.v4i5.1407>.

⁵⁴Report-on-the-problem-of-human-trafficking-in-Kenya.pdf. Accessed February 27, 2024. <https://www.crimeresearch.go.ke/wp-content/uploads/2022/11/Report-on-the-Problem-of-Human-Trafficking-in-Kenya.pdf>.

remain in schools by strengthening empowerment programmes".⁵⁵In addition, it is recommended TO t strengthen law enforcement, especially on borders and roadblocks; strengthening corruption-fighting mechanisms; and sensitizing community members on the dangers of human trafficking and retrogressive cultural practices are key to curbing child trafficking in Kenya. It is also important to fight retrogressive cultural practices such as not allowing women to inhabit the land, which is central to the 2010 Constitution.⁵⁶

The findings are supported by several studies by global scholars globally. For instance some studies have suggested developing and implementing prevention programs that focus on the prevention, identification, and intervention of commercial sexual exploitation of children (CSEC) and sex trafficking.⁵⁷ Poudel & Barroso, (2018) in their study recommends on disseminating and continuously evaluation of anti-trafficking interventions to address the social determinants of child trafficking.⁵⁸ The findings of the survey therefore calls for further interrogation and that stakeholders should cooperate and work together to curb child trafficking in the area.

4. Discussion

4.1 Risk factors of child trafficking

The findings of this study support the hypothesis that there is a correlation between socioeconomic factors and child trafficking. The key risk factors for child trafficking established were high poverty level; porous borders; corruption; retrogressive cultural practices; child neglect; and gender of victims, Other factors were high unemployment rate; high cost of living; peer pressure; perception of better remuneration in Kenya; increased number of street children; source of cheap labour; Covid-19 pandemic and poor upbringing respectively. These findings collaborate with similar studies by institutions and scholars. For instance, According to the United States study, traffickers mostly target girls, who are particularly susceptible due to compounding, systemic inequities such as low levels of education, which are a result of cultural norms that see girls and women as poor value.⁵⁹ Many scholars have argued that one

⁵⁵ Interview with Prison Officer In-Charge, Busia Main Prison, June 26, 2023

⁵⁶ Interview with Sub-County Probation Officer, Busia, June 26, 2023

⁵⁷ . Elizabeth Barnert et al., "Commercial Sexual Exploitation and Sex Trafficking of Children and Adolescents: A Narrative Review," *Academic Pediatrics* 17, no. 8 (November 2017): 825–29, <https://doi.org/10.1016/j.acap.2017.07.009>.

⁵⁸ Pragma Gautam Poudel and Cristina S. Barroso, "Social Determinants of Child Trafficking Addressed by Government and Non-Government Strategies in South and Southeast Asia: An Integrative Review," *Scandinavian Journal of Public Health* 47, no. 8 (November 1, 2018): 808–19, <https://doi.org/10.1177/1403494818807816>.

⁵⁹ Olubukola S. Adesina, "Modern Day Slavery: Poverty and Child Trafficking in Nigeria," *African Identities* 12, no. 2 (January 27, 2014): 165–79, <https://doi.org/10.1080/14725843.2014.881278>; Greenbaum, Jordan and Nia, Imani Bodrick. "Global Human Trafficking and Child Victimization." *Pediatrics* 140(2017):n.pag. Downloaded from

major factor contributing to child trafficking is poverty. The findings call for the relevant stakeholders to strengthen interventions towards combating child trafficking. There is a need to strengthen empowerment programmes and increase bursary allocation in schools. Similarly, there is a need for enforcement officers and other criminal justice actors to be trained in detecting the victims and traffickers among other interventions. There is a need to create awareness among the community members to shun retrogressive cultural practices that discriminate against girls and women to inherit property, a right which is enshrined in the Kenya Constitution 2010.⁶⁰

4.2. Mode of operation in child trafficking

This study was also interested in examining the *modus operandi* (mode of operation) of child trafficking in Busia County. The specific concern was on: methods used in recruiting and/or obtaining victims; networks and/or processes involved in the recruitment of victims; and the modes of transportation of victims.

The findings of the study revealed that illegal employment bureaus; parents/guardians; and middlemen/brokers were the main perpetrators of child trafficking. Others mentioned included relatives, neighbours and church members respectively. These findings relate to similar results from various scholars. For example, a report by United States Trafficking in Persons (2023) report observed that most of the perpetrators of child trafficking are government officials, police officers and local authorities.⁶¹ These findings are crucial to inform stakeholders on planning programmes to create awareness among the community and close monitoring of employment bureaus in the country to adhere to rules and regulations. Further, respondents were asked about methods used by traffickers in the recruitment of victims. On the mode of transport, respondents mentioned the use of taxi motorcycles (*boda bodas*); walking and crossing the border; swimming to cross the border from Uganda to Kenya. Similarly, respondents were asked to respond to methods used by traffickers to get victims. On this, it was noted that the use of phones by calling or text messages; luring the victims with good promises of goods or employment opportunities and forcing them; social media platforms; use of relatives to get the victims were mentioned respectively.

The hotspot areas mentioned where the victims were likely to be recruited include Marachi, Bulanda, Teso South (Kenya) and Karamajong from Uganda. Further, the respondents were asked to mention the gender of children trafficked in Busia. The study identified that the most child victims were girls followed by boys. Girls were mainly trafficked for sex and child labour in domestic chores; hospitality; and shops while boys worked in gardens; herding; mining; fishing; and maize and cane

<https://www.semanticscholar.org/paper/Global-Human-Trafficking-and-Child-Victimization-Greenbaum-Bodrick/2fcab4128419010925705a27f9b73530283acd>

⁶⁰ Government of Kenya. Kenya Constitution 2010.

⁶¹ 2023 Trafficking in Persons Report - United States Department of State." U.S. Department of State, December 15, 2023. <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/>.

plantations. Most victims are of the age of 14-17 years. For external victims, children are trafficked from Uganda (Karamajong) to Busia-Kenya via routes (Busia-Maraba).

4.3 Consequences of child trafficking

The findings of this survey revealed that of the key informants interviewed, the majority observed that indeed child trafficking has devastating consequences for the individual, society and nation at large. Consequences mentioned by key informants were psychological trauma among victims; sexually transmitted diseases; slow economic in the country; increased poverty level; increased school dropouts and low level of education respectively. These findings collaborate with previous studies by scholars and other stakeholders in the human trafficking sector. In his study, Rafferty (2008) argues that deprivation of educational opportunities, physical and health problems and effects on emotional well-being are outcomes of child trafficking.⁶² These findings are significant and demonstrate the gravity of child trafficking in the country. It is paramount for anti-trafficking crusaders to strengthen interventions in combating child trafficking.

4.4 Suggestions for possible solutions in addressing child trafficking in Kenya

The key informant interviewed proposed a number of strategies for combating child trafficking, including community sensitization, capacity building, strengthening empowerment programmes, adequate law enforcement, and fighting corruption. The National Crime Research Centre's (2022) report emphasises the significance of civic education programmes, the enforcement of laws such as the Counter-Trafficking in Persons Act, and strategic checkpoints for travel verification.⁶³ The fight against child trafficking requires concerted efforts from all stakeholders, including the full implementation of the strategies outlined in the Palermo Protocol of 2000, which has been ratified by many countries worldwide. This finding collaborates with several research studies done globally. For instance, some studies have suggested developing and implementing prevention programmes that focus on the prevention, identification, and intervention of commercial sexual exploitation of children (CSEC) and sex trafficking.⁶⁴ Poudel & Barroso (2018), in their study, recommend disseminating and

⁶² Rafferty, Yvonne. "The Impact of Trafficking on Children: Psychological and Social Policy Perspectives." *Child Development Perspectives* 2, no. 1 (March 31, 2008): 13–18. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2008.00035.x>.

⁶³ Report-on-the-problem-of-human-trafficking-in-Kenya.pdf. Accessed February 27, 2024. <https://www.crimeresearch.go.ke/wp-content/uploads/2022/11/Report-on-the-Problem-of-Human-Trafficking-in-Kenya.pdf>.

⁶⁴ Elizabeth Barnert et al., "Commercial Sexual Exploitation and Sex Trafficking of Children and Adolescents: A Narrative Review," *Academic Paediatrics* 17, no. 8 (November 2017): 825–29, <https://doi.org/10.1016/j.acap.2017.07.009>

continuously evaluating anti-trafficking interventions to address the social determinants of child trafficking.⁶⁵

5. Conclusions

This study aimed to examine the socio-economic determinants of child trafficking in Busia County to inform relevant policy formulation, planning, and programming. Based on the findings we can conclude that there is a relationship between socioeconomic factors and child trafficking and that there is a high prevalence of child trafficking in Busia County. Most of the victims are trafficked for labour exploitation in the hospitality industries, plantations, quarrying, fishing, herding livestock, and domestic workers. The main risk factors for child trafficking in Busia include poverty, unemployment, porous borders, retrogressive cultural practices, and the use of technology by traffickers to attract youngsters. Most of the victims of child trafficking are girls, and perpetrators are mainly illegal employment bureaus, parents or guardians, and middlemen or brokers. The effects of child trafficking are devastating and include psychological trauma, sexually transmitted diseases, slow economic growth, increased poverty levels, increased school dropouts, and a low level of education. The proposed strategies for combating child trafficking include community sensitization, capacity building, strengthening empowerment programmes, adequate law enforcement, and fighting corruption.

This study had limitations on the methodology and the scope of respondents due to the unavailability of resources, and further research is prudent to understand the problem at a deeper level. Research on the link between child trafficking and technology is highly recommended.

Child trafficking is a serious crime that violates the rights of children and affects the economy and security of the country. I therefore, call upon all stakeholders both at the county and the national government, to strengthen the measures to curb child trafficking. We need to hasten the review of the Counter-Trafficking in Persons Act 2010 and strengthen school outreach programmes. It is paramount to address the risk factors of child trafficking, as this helps reduce the chances of re-victimisation. There is a need for full implementation of the victim protection strategies outlined in the United Nations Palermo Protocol of 2000.

⁶⁵ Pragya Gautam Poudel and Cristina S. Barroso, "Social Determinants of Child Trafficking Addressed by Government and Non-Government Strategies in South and Southeast Asia: An Integrative Review," *Scandinavian Journal of Public Health* 47, no. 8 (November 1, 2018): 808–19, <https://doi.org/10.1177/1403494818807816>.

Bibliography

- Adesina, Olubukola S. “Modern Day Slavery: Poverty and Child Trafficking in Nigeria.” *African Identities* 12, no. 2 (January 27, 2014): 165–79. <https://doi.org/10.1080/14725843.2014.881278>.
- Bryant-Davis, Thema, and Pratyusha Tummala-Narra. “Cultural Oppression and Child Sex Trafficking.” *The Legacy of Racism for Children*, June 2020, 17–34. <https://doi.org/10.1093/med-psych/9780190056742.003.0002>.
- Baird, Kyla, Kyla P. McDonald, and Jennifer Connolly. “Sex Trafficking of Women and Girls in a Southern Ontario Region: Police File Review Exploring Victim Characteristics, Trafficking Experiences, and the Intersection with Child Welfare.” *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement* 52, no. 1 (January 2020): 8–17. <https://doi.org/10.1037/cbs0000151>.
- Domoney, Jill, Louise M. Howard, Melanie Abas, Matthew Broadbent, and Sian Oram. “Mental Health Service Responses to Human Trafficking: A Qualitative Study of Professionals’ Experiences of Providing Care.” *BMC Psychiatry*, November 17, 2015. <https://link.springer.com/article/10.1186/s12888-015-0679-3#Abs1>.
- Gautam Poudel, Pragya, and Cristina S. Barroso. “Social Determinants of Child Trafficking Addressed by Government and Non-Government Strategies in South and Southeast Asia: An Integrative Review.” *Scandinavian Journal of Public Health* 47, no. 8 (November 1, 2018): 808–19. <https://doi.org/10.1177/1403494818807816>.
- Omotoso, Femi, Olayide Oladeji, and Babatunde Alokun. “Qualitative Analysis of Factors Supporting Child Labour Trafficking in Nigeria: Public Perceptions and Cultural Relativism.” *Dignity: A Journal of Analysis of Exploitation and Violence* 7, no. 3 (November 2022). <https://doi.org/10.23860/dignity.2022.07.03.06>.
- Rafferty, Yvonne. “The Impact of Trafficking on Children: Psychological and Social Policy Perspectives.” *Child Development Perspectives* 2, no. 1 (March 31, 2008): 13–18. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2008.00035.x>.
- Simkhada, Padam. “Life Histories and Survival Strategies amongst Sexually Trafficked Girls in Nepal.” *Children & Society* 22, no. 3 (April 7, 2008): 235–48. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00154.x>.
- West, Amanda. “Child Trafficking: A Concept Analysis.” *International Journal of Social Science Studies* 4, no. 5 (March 28, 2016). <https://doi.org/10.11114/ijsss.v4i5.1407>.

